MARIO SOLDATI

POVESTIRI CU STAFII

COLECȚIA MERIDIANE

Desenul copertei de *Ion State*

Din volumele

MARIO SOLDATI

I racconti, 1927—1947

Storie di spettri

Mario Soldati

Povestiri cu stafii

În românește de
MARIANA STĂNCIULESCU

Editura pentru Literatură Universală

București — 1969

CONCERT

De cîteva clipe inginerul Dallasia simțea că-l deranjează ceva prin somn. Îi răsunau în cap ecouri ciudate, rezonanțe, acorduri ; acorduri ca de pian. Se trezi și, după lumina slabă, înțelese că era mult mai devreme ca de obicei. Alături de el soția, așezată pe pat, numai pe jumătate, cu pleoapele lăsate și cu mătăniile împletite pe degete, mișca buzele în tăcere.

Într-o cameră depărtată, acorduri adevărate de pian se succedau lent, amplu, cu dezacorduri frecvente, arpegii, pauze, ca niște încercări repetate de a fixa anumite note în octavă, cînd foarte jos, cînd foarte sus.

— Ați înnebunit ? spuse inginerul foarte iritat soției. Chemați acordorul la ora asta !? E șase !

Doamna Dallasia ridică o clipă ochii spre tavan pentru a cere lui Dumnezeu învoirea de a întrerupe rugăciunea, apoi se întoarse spre soț :

— E Laura care repetă *La Cathédrale engloutie.* Nu auzi orga, cîntecele călugărilor, apele care se despart ? Știi bine că azi are concert.

— Nu ar fi trebuit să urce ieri pe munte.

— Eu am trimis-o. În ajunul concertului este întotdeauna atît de nervoasă... Puţin schi, puţină puritate, acolo sus, o calmează.

— Nu mi se pare. Întotdeauna coboară mai irascibilă ca înainte. Cu cine s-a dus ?

— Cu S.P.Z.A., Societatea prietenelor zăpezilor alpine. Sînt numai fete. În fiecare excursie le însoţeşte o doamnă în vîrstă. În privinţa aceasta sînt liniştită.

— Eu aş prefera să meargă şi băieţi.

— Guido !

— Ei, da, are douăzeci şi doi de ani şi nu ştie să danseze, nu ştie să se poarte în societate ; cînd o roagă cineva să cînte pozează ca şi cum ar fi vorba de o profanare. „Ah, Chopin nu ; orice, dar Chopin nu !" Iar tu, în loc s-o ajuţi să iasă din starea asta, o afunzi din ce în ce mai mult. Pariez că la douăzeci şi doi de ani nu s-a sărutat cu nici un băiat !

— Guido ! Doamna Dallasia se ridică pe pat foarte palidă oscilînd între dezgust şi indignare. Nu ştiu cum *îndrăzneşti* să vorbeşti astfel în faţa mea. De altfel, întotdeauna mi-ai spus că-mi încredinţezi în întregime sarcina şi responsabilitatea educaţiei copiilor noştri şi ai declarat întotdeauna că n-ai să te amesteci. *Nu pot* discuta cu tine pentru că un om, care este departe de Dumnezeu, e departe de orice adevăr, chiar de cel mai mic. E inutil să repetăm scenele obişnuite. Gîndeşte-te mai întîi să-ţi linişteşti propriul tău cuget. De cît timp nu te-ai spovedit ?

Inginerul se stăpîni să nu izbucnească. Oftă (nu avea chef să se certe) şi tuşi (dar îşi menţinea

ideile). Şi totuşi, dacă nu îndrăznea niciodată să discute cu soţia despre educaţia copiilor, aceasta nu se datora atît lenei, cît unui vag sentiment de remuşcare pentru păcatele sale ascunse, pentru viciile sale. Şi mai ales în zilele acelea cînd risca să fie descoperit. Se ridică oftînd şi se îndreptă spre baie. Trecînd prin faţa camerei fiicei şi auzind că aceasta continua să cînte, intră.

Un frig neaşteptat, aprig îl sili să se înfăşoare mai bine în halat. În fundul camerei încăpătoare şi mohorîte, o fereastră mare era larg deschisă spre curte : se vedea albind un zid. Intrau frigul şi bruma toamnei înaintate. Patul, aproape un pat de campanie, era desfăcut. Alături pe noptieră şi de jur împrejur, pe jos, pe scaune, pe noptieră, pe birou, pe pian, zăceau fără rînduială cărţi răvăşite sau pe jumătate deschise, hîrtii, partituri, note muzicale, bocanci de munte, ciorapi trei sferturi, tricouri, ulcele de aluminiu, tablete de *meta* care strecurau mirosul lor metalic în atmosfera aceea cenuşie şi îngheţată. O pereche de schiuri era sprijinită de perete. Ultimele acorduri din Debussy, pianissimo şi foarte *înalte*, se rostogoleau ca nişte monete false. Vîrîtă într-o pijama mare de lînă ca într-un sac, Laura cînta cu ochii închişi şi nici măcar nu se întorsese să privească. La un moment dat tatăl său, crezînd că terminase, făcu un pas înainte : — Laura.

Lipsea însă un acord. Laura ţinea mîinile suspendate deasupra claviaturii. La întreruperea tatălui îşi strîmbă buzele în semn de iritare şi dezgust. Aşteptă un moment, ţinînd mîinile ridicate, ca şi cum ar fi vrut să provoace o criză de catalepsie unei

persoane întinse în fața ei, apoi le lăsă să cadă perpendicular, dar calculînd și reținînd greutatea în așa fel încît acordul să rezulte conform indicației, pppp, de două ori pianissimo.

Inginerul tremura de frig. Ca să fie sigur că bucata se terminase, așteptă încă o jumătate de minut, apoi înaintă și o sărută pe frunte :

— Bună dimineața, Lalla. Dar e frig al dracului. De ce ții deschis ? Și apoi bucata o știi foarte bine, ai înnebunit de cînți la ora asta cînd lumea din jur doarme încă ?

— Puțin îmi pasă ; nu încercasem niciodată așa de vreme ; minunat ; e ca o rugăciune ; mama spune rugăciunea, eu cînt *La Cathédrale engloutie* : mult mai potrivit, foarte frumos.

Vorbea repezit, foarte iute, amestecînd partea finală a fiecărui cuvînt cu începutul celui următor astfel încît cineva care n-o mai văzuse de mult o înțelegea greu. Avea o voce aspră, enervantă, cînd răgușită, cînd ascuțită. Tonul era încontinuu agresiv și plictisit.

În fața acelei reacții și a explicației cu privire la rugăciune, inginerul lăsă capul în jos cum făcea de obicei cînd asculta discursurile paradoxale și arogante ale fiicei sale. Simțea vag că la mijloc era ceva ciudat. Dar acel fel de a fi agresiv, atît de asemănător cu cel al soției sale, îi cam închidea gura ; și gîndul că Laura era atît de pricepută în acele materii, atît de cultă, licențiată în litere și absolventă a Conservatorului (la vîrsta ei ! Studiase și citise atît !) îi inspira o anumită timiditate, lui care era complet ignorant în privința a tot ce nu era cifră sau afacere, care citea numai

romane franţuzeşti cu coperta galbenă ca: Gyp, Prévost, Benoît, pe care fiica şi soţia sa le detestau în egală măsură, fiecare din alte motive...

„Dacă nu mă înţelege, să nu vină să mă plictisească", gîndea Laura iritată de reticenţa şi de slăbiciunea tatălui său.

Aşteptă nerăbdătoare să iasă, apoi lăsă capacul peste claviatură. Alergă la uşă şi învîrti cheia. Închise fereastra, apropie obloanele.

Simţea un nod în gît, o apăsare, nevoia de a lăsa totul baltă, de a schimba, de a începe să trăiască. Ah, cum îl mai ura pe taică-său, omul acela mic de statură, parfumat şi ipocrit. Cum o ura pe mamă-sa, femeia aceea brunetă, grasă, dogmatică. Şi iată, camera ei, se izola de restul casei, se desprindea ca un vagon de convoi şi călătorea departe, dar nu spre efemera castitate a zăpezilor sau a muzicii; în întuneric şi în căldura pe care caloriferul începea din nou s-o împrăştie, apărea un alt idol, tainic, înăbuşitor, mai scump. Laura se cutremură de oroare, amintindu-şi că în curînd, poate foarte curînd, se va afla în prezenţa materială a acestui idol. Şi totuşi ea însăşi visase şi jinduise după clipa care se apropia înfricoşătoare, făcuse toţi paşii necesari ca să ajungă aici, înfrînsese rămăşiţele vechilor scrupule religioase, se constrînsese la ceea ce ar fi fost considerat o nebunie, numai să termine cu chinul, cu falsitatea continuă a propriei vieţi, numai *să facă* în sfîrşit un lucru pe care îl *visase*. Strada aceea aglomerată; uşa aceea cu geamuri; biroul în care se prezentase aproape travestită... va avea forţa să continue, să meargă pînă la capăt? Cu un tremur lăuntric, nervos,

aproape fizic, întrevăzu plăcerea și gîndind: după concert, *în seara asta*, se îngrozi.

Se aruncă în genunchi înaintea patului, apucă o pernă și își înfundă capul în ea. Din lașitate își negă pentru o clipă propria suferință, își învinui instinctele de exagerare. Se întoarse în urmă: Chopin și munții erau unicul adevăr. Nu se va duce. Nu va face nimic. Și deodată, simțind moliciunea pernei în propriile-i brațe, se răsuci în pat, cuprinsă din nou de o dorință disperată.

Compania de revistă Diana Francy era în turneu la Torino; inginerul Dallasia trăia într-o neliniște continuă. Cînd, profitînd de propriile-i afaceri, o întîlnea pe Diana în alte orașe, acestea erau evadări necondamnabile de lîngă soție și familie, zile de bucurie vulgară și iresponsabilă. La Milano, la Genova, la Roma, nu risca să fie recunoscut, îndoielile sale morale amuțeau. Dar, vai, provincia asta, gaura asta de Torino. Privirile trecătorilor la ieșirea de la Bursă, în stația de taxi, la intrarea în hotel. *'L cavajer Arduin, 'l nvud d'l panaté d'an facia, 'l cugnà d'l barbé* [1]; la fiecare colț era unul care-l cunoștea din vedere. Și acum, să aștepte într-un coridor de hotel, în fața ușii unei artiste de varieteu: dintr-o clipă în alta putea să răsară careva! Cu ce nerăbdare și cu ce teamă ciocănea ca să-i deschidă Diana.

[1] În dialect torinez: Cavalerul Arduin, nepotul brutarului de vizavi, cumnatul bărbierului.

— Draga mea, te rog, deschide, sînt eu, şopti şi privea în jur, exasperat.

În sfîrşit, se auzi din interiorul camerei zgomotul unor picioare desculţe care alergau pe covor. Uşa se deschise.

— Tocmai mîncam.

Diana îl conduse înăuntru, se urcă din nou în pat şi continuă să mănînce sandvişurile de pe o tavă. Inginerul se întinse alături de ea şi îi puse capul pe umăr, suspinînd. Cît îi era de antipatic omul acela cînd se aflau la Torino! Părea un bătrînel irascibil, care păstrase temeri şi slăbiciuni de adolescent.

— Nu trebuie să închizi uşa cu cheia cînd n-ai cameristă. În fiecare dimineaţă trebuie să aştept afară un sfert de oră. Încă n-ai găsit?

— Agenţia mi-a telefonat astăzi că îmi trimite una să o văd. Vrei? Gin, portocală, lămîie. Şi acum trebuie să mă aranjez puţin. Nu, nu, lasă-mă în pace.

Se ridică. Era înaltă, grasă, voinică dar fără să fie masivă, cu pieptul şi şoldurile puternice. Capul, în raport cu restul trupului, era foarte mic. Văzută din spate, cu pijamaua aceea de mătase roşie pe ea, cu părul negru tăiat în unghi pe ceafă, foarte scurt, şi cu urechile descoperite, putea fi luată drept bărbat.

Întins pe pat, inginerul o privea insistent:

— Micuţo...

— Dacă te plictiseşti, uite, şi ridică de jos o broşură: Madona din *sleeping*. Ai citit-o?

Inginerul luă cartea.

— Nu, dar am auzit de ea. *A deu ésse fresc*[1].

— O, e foarte nostimă! Am şi ajuns la jumătate.

Aşezată în faţa oglinzii, cu bluza de la pijama lăsată pe umeri, începu să-şi maseze pieptul cu cremă.

CONCERTUL DE BINEFACERE
AL PIANISTEI LAURA DALLASIA

Program:

Beethoven	Sonata *Les adieux*
César Franck . .	Preludiu, coral şi fugă
Claude Debussy . .	*La Cathédrale engloutie*
Chopin	Balada în la bemol major, opus 53
Liszt	San Francesco vorbind păsărilor

În pauzele dintre bucăţi, Laura se retrăgea într-un salon şi se odihnea cîteva minute. Prin uşa deschisă putea să vadă un colţ din sala plină de lume şi zgomot. Observa publicul cunoscut al concertelor din oraş. I se părea că vede toată acea lume falsă, meschină şi plicticoasă cu un amestec de milă şi ironie ca într-o amintire îndepărtată. Peste o jumătate de oră ea o părăsea, îşi schimba viaţa. Vechii amatori, nelipsiţi, pasionaţi, îndobitociţi. Maestrul Beurati care, surîzînd, şi clătinînd

[1] In dialect torinez: Trebuie să fie simpatică.

liniştit din cap în semn de veşnic scepticism şi dezaprobare, nu pierde nici un concert. Avocatul Strano, diletant la violoncel, suflet de muzician oprimat de proza judecătoriilor, care ridică în slăvi, entuziast, ultima operă, ultimul concert, ultimul artist pe care l-a ascultat. Şi tinerii eleganţi care fac caz de muzică întocmai ca de cravatele lor *dernier cri*, care nu admit să se plictisească la Bach şi, care aşezîndu-se alături de domnişoarele cele mai drăguţe sau de partidele cele mai bogate, se apleacă la urechea lor şi le fac curte. O Doamne, ce plictiseală ! Cît sînt de nesuferiţi bărbaţii, de neghiobi şi de enervanţi. Privesc fetele din jur cu ochi strălucitori, cu chipuri prostite. Chiar şi cei mai inteligenţi, cît sînt de proşti ! Şi mai ales inutili, exact, inutili.

— Domnişoară, îmi permiteţi. Mulţumesc. L-am înţeles pentru prima dată pe Franck. Această dorinţă de logică şi totodată de transcendenţă, după marea senzualitate a agnosticismului wagnerian.

Era un tînăr înalt, palid, cu ochelari mari, cu părul aproape blond şi ondulat, căzut piezis pe frunte. Laura îşi aminti că urma să-şi dea licenţa în istoria muzicii.

„Ah, da, dorinţa, cît e de frumoasă, nu ? ce lucru minunat !" O să lase viaţa aceea dar pianul n-o să-l lase. O să ducă cu sine toată muzica. Un pian o să găsească cînd şi cînd, şi o să cînte pe furiş. Şi poate într-o zi o să fie certată şi luată în rîs prin cuvinte vulgare fiindcă o să fie prinsă cîntînd. O să fie batjocorit Franck, şi se va scuipa (ah ce voluptate !) pe divinul Chopin.

Mama apăru în uşă.

— Grăbește-te, Laura, mi se pare că este timpul să începi.

Era ultima parte. Laura se ridică. Picioarele îi tremurau. Încă o jumătate de oră. Apoi viața (această viață comodă, leneșă, fără griji, plină de satisfacții pentru vanitate) se va schimba.

Se așeză la pian în aplauze. Sala tăcu. Laura ridică mîinile, își imagină oceanul, falezele bretone, un soare mare, împrăștiat pe un cer alb de ceață. Lăsă să-i cadă mîinile, valurile începură să se spargă încet, armonios, la intervale regulate. Era o dimineață liniștită.

Ca într-un vis scena se schimbă și în aceeași lumină albă și difuză Laura văzu munții. O, de vreme ce nu era posibil să plece pe ocean, să plece în schimb în munți să trăiască toată viața într-o pace inumană, extatică, înconjurată de cețuri.

Doamna Dallasia își privea fiica cu mîndrie dar și cu neliniște. Toaleta aceea neagră era totuși puțin cam decoltată. Ar merge dacă Laura, *cîntînd,* nu s-ar răsuci atîta. Parcă aș fi știut. Alaltăieri, cînd a venit croitoreasa, m-am înfuriat atîta. Vai, i se desface breteaua. Dacă nu ar mișca atîta din umerii ăia. Cîntă bine, e adevărat, cîntă *cu multă expresivitate*, și Casella a spus asta, dar se *identifică* așa de mult cu ce cîntă, sărăcuța.

Laura începuse *Poloneza* lui Chopin, gîndindu-se tot la munți. Dar cînd ajunse la crescendoul mîinii stîngi, misterios, înspăimîntător, exaltant, asemănător apropierii de ceva necunoscut, groaza de ceea ce i se va întîmpla peste puțin o cuprinse din nou și împreună cu groaza o sfîșietoare dorință : astfel încît, cu șalele cutremurate de un

fior, se lăsă brusc pe spate, iar mama ei văzu cu rușine cum i se desface breteaua subțire.

Tatăl, care sosise la puțină vreme după ce începuse, asculta în picioare, în fundul sălii, amestecat în mulțimea întîrziaților. Asculta? Își reținea căscatul, privea prin sală, se uita la chipul fiicei sale. În toaleta neagră, gîndi el, nu e chiar atît de urîtă. Paloarea o prinde. Dar are bărbia prea slabă, gura prea mare, distanța dintre buze și nări exagerată și puful acela negru, mustățile acelea... Sfinte Dumnezeule, de ce nu-și dă cu un depilator! Noroc că era un geniu (așa zicea soția lui) și avea o jumătate de milion dotă; o partidă trebuia să se găsească. Măcar de s-ar nimeri vreun băiat de treabă. Ea era atît de ciudată. Chiar pentru a cînta avea nevoie de toate strîmbăturile și zvîrcolirile acelea. I-am văzut pe Backhaus, pe Cortot, pe Horovitz, sînt genii și ei, sper, și totuși nu făceau o mișcare, păreau niște buda.

Privea ceasul și se gîndea că o să ajungă la ultimul act. În clipele acelea, Diana, cu pantalonași verzi, sutien de argint și cu capul încadrat de un buchet imens de pene verzi, cînta probabil încet cîntecul de mare succes:

Creolă
Cu brună aureolă
Te rog surîde-mi
Fiindcă mă cuprinde dragostea

și-și îndrepta pasul spre centrul scenei săltînd și lăsînd șoldurile, în timp ce în jur se mlădiază și trec încolo și încoace fetele din cor.

La un moment dat orchestra execută un crescendo, o gamă rapidă şi atacă foarte puternic, cu un zgomot furibund de talere.

Chinuieşte-mă
Dar satură-mă de sărutări!

Diana, aruncînd publicului un surîs larg circular, o invizibilă reţea de seducţie, părea un acrobat, care ezită cîteva clipe în alegerea piciorului cu care să pornească şi deodată, cu o graţioasă scuturare a bustului (te gîndeai la un cal), pornea spre rampă cu paşi mici care înaintau spre spectatori aproape năzuroşi. Dar cînd aceştia reuşcau să-i vadă faţa descopereau că totul era un truc. Ochii Dianei erau reci, rimelaţi, buzele înţepenite într-un surîs distrat şi convenţional. Nu mai era femeia dulcilor drăgălăşenii, ci o mască stupidă, nemişcată, întunecată şi mult mai atrăgătoare. Diana termina turul. Toţi ochii o urmăreau întorcîndu-se, aţintiţi asupra liniştitei întinderi a umerilor şi a spatelui, asupra forţei aproape animalice a feselor.

Iar aici, cu capul răsturnat, cu braţele întinse, cu ochii închişi, Laura cînta *San Francesco vorbind păsărilor*. Dar cu voia Domnului se terminase. Inginerul Dallasia se asocie cu moderaţie studiată aplauzelor publicului, răspunzînd cu înclinări modeste şi uşoare clătinări din cap privirilor pline de omagii ale cunoscuţilor. Îşi făcu loc prin mulţime ca să ajungă la fiica sa, să o sărute şi să plece imediat. Dar mergea împotriva curentului şi după ce traversă sala descoperi că Laura plecase.

— Întotdeauna face așa, această fată binecuvîntată, îi spuse soția care înconjurată din toate părțile de lume, părea că primește felicitările pentru fiică. Guido nu o vezi pe contesa Doria ?

Inginerul fu obligat să se oprească și să salute.

— Guido, înțelegi, contesa Doria a fost atît de amabilă, voia s-o invite pe Laura acasă la dînsa, în seara aceasta, ca să o sărbătorească împreună cu prietenele. Și fata asta a dispărut.

— O să se întoarcă, o fi plecat pentru o clipă. Sărut-o din partea mea.

— Pleci ?

— Da, dragă, nu știi că trebuie să plec la miezul nopții la Genova ?

Laura era într-un bar din apropiere și bea șampanie.

În culise era un frig groaznic. Transpirată Diana se înfășură în blana nouă și le străbătu în grabă. Inginerul o aștepta în salonaș. Ea îi aruncă brațele după gît.

— Mulțumesc, micuțule !

— E bună măsura cel puțin ? Am luat-o pe cea mai mare.

— Perfectă, și cu brațele încrucișate pe piept și mîinile prinse de umeri se mișca în blană vrînd parcă să o simtă. Intră, ce e ?

Un om de serviciu apăruse în ușă :

— O domnișoară, care zice că e trimisă de agenție, zice că o așteptați...

— Spune-i să intre. Of, altă cameristă. Am văzut azi cel puțin douăzeci. Dar nimic care să meargă. Înțelegi, vreau să fiu foarte sigură de ce iau. Bijuteriile mele. Nu pot să încui tot. Pleci ?

Nu, de ce ? rămîi. Aşa vezi şi tu, mă sfătuieşti.

— Ai răbdare, micuţo. Am destule poveşti din astea acasă. Aştept aici. Grăbeşte-te.

Inginerul intră în cabina alăturată şi aprinse o ţigară Londres.

Cineva ciocăni la uşă, timid. Vanitatea nu neglijează satisfacţiile mai uşoare. Cine nu este preocupat să facă o anumită impresie în faţa chelnerului din restaurant sau în faţa şoferului de piaţă ? Diana aşteptă dinadins cîteva minute. Se duse să se aşeze pe o sofa. Deşi acum îi era cald se înfăşură strîns în blană. În sfîrşit, spuse :

— Intră.

Văzu apărînd o fată foarte palidă, îmbrăcată într-un impermeabil verde închis, cu o pălărioară de piele maron şi cu o mapă ciudată şi neagră sub braţ. Avea un aer stingherit, înspăimîntat, dar foarte distins. Cine ştie dacă asta n-o să fie bună.

— Tu eşti camerista ?

Laura făcu semn că da. Acel *tu* nu-l visase. Tremură de plăcere şi de dezgust.

— Hai, intră. Închide uşa că intră frigul. Vino mai aproape.

Laura nu putea să ridice ochii deschişi spre ea. Înaintă încet şi aruncînd doar cîteva priviri pe furiş văzu că Diana o măsura, o cîntărea, se trăgea înapoi, desfăcea braţele pe speteaza canapelei, punea picior peste picior ; neţinută, blana se desfăcea, aluneca în părţi, o descoperea goală ca în ultimul tablou, cu pantalonaşii verzi şi cu sutienul de argint.

— Dă-mi te rog ţigările acelea.

O clipă, Laura se emoţionă auzind că i se poruncește ; nu înţelese. Apoi, urmărind gestul Dianei, observă pe o măsuţă un pachet de ţigări, dar se făcu în continuare că nu pricepe, privi ca năucită prin cameră, sperînd să provoace enervarea stăpînei sale. Şi într-adevăr :

— Cutia aceea galbenă, de-acolo, de deasupra. hai !

Laura luă ţigările și chibriturile care erau alături. Ah, de ce venise ! De ce nu putea să dispară din locul acela ? Acum se gîndea că va trebui să aprindă ţigara. Va fi în stare ? Aceste gesturi mărunte erau îndatoriri istovitoare, eroisme.

Diana frecă ţigara, o bătu pe dosul mîinii, o duse la buze. Laura privea cu lăcomie. Ea stînd în picioare și Diana jos, putea să-i cerceteze mișcarea mîinilor, cu pleoapele lăsate, fără să-i întîlnească ochii.

Strică două chibrituri. Mîinile îi tremurau. În sfîrșit, făcîndu-și palmele căuș, cum îl văzuse făcînd pe tatăl său, reuși să-i aprindă ţigara. Mîinile ei atinseră pentru cîteva clipe degetele care ţineau ţigara. Contactul cu mîna aceea caldă, albă, moale, împodobită cu o perlă. Laura fixa degetele alungite, unghiile roșii, alături de propriilc-i degete slabe, nervoase, unghiile scurte de pianistă, mîinile pe care de atîtea ori le privise cu disperare.

— Ai mai slujit în vreo familie ? începu Diana, vorbind cu ţigara între buze.

— Nu.

— N-ai mai fost angajată niciodată ?

— Niciodată.

— A ! Ești... decăzută ?

— Da.
— Poţi să-mi dai referinţe ?
— Da... cred, adică da, desigur.
— Din ce regiune eşti ?
— Din Torino.
— Ce ştii să faci ?
— Dar... ştiţi, eu...
— Ştii să ondulezi părul ?
— Pot... să învăţ.
— Manichiura, pedichiura ?
— Ştiţi, vedeţi... eu...
— Masaje ?
— Nu, dar... (De ce nu spunea da ? îi venea să se pălmuiască. Decisese să facă totul pentru a fi angajată, cu orice preţ. Pînă atunci fusese foarte tare. Şi iată că acum îi lipsea curajul să spună nişte minciuni uşoare. Şi nu era vorba de sinceritate. Nu era teama de a fi descoperită incapabilă la probă, de a face un masaj. Era însă vechea spaimă de a face tocmai ceea ce dorise. Ca un zid pe care credea că l-a doborît şi care în schimb se ridica în faţa ei la fiecare pas, mai neclintit ca înainte. Cîte gusturi fireşti îi dispăruseră, din pricina acestei spaime pe care călugăriţele o transmiseseră nervilor ei de copil. Cărei deformări morale îi căzuse pradă pentru că pierduse credinţa dar nu şi scrupulele copilăriei ? Sau poate că biserica avea acuma şi întotdeauna dreptate ? Aceste acuzaţii împotriva educaţiei religioase nu erau diavoleşti ? Această spaimă de a nu şti să păcătuiască, nu era pur şi simplu o ultimă ispită, dar mai rafinată ? nu era singurul drum pe care diavolul putea să-l urmeze pentru a învinge puritatea unui suflet care

a trăit vreme îndelungată într-o stare de har ?)

— Dar măcar ştii să coşi ?

— Nu prea bine.

— Atunci de ce ai venit ? Ce credeai că te pun să faci ?

— Dar eu...

Diana o cerceta, întrebîndu-se de ce o fi aşa de încurcată. Fata ţinea ochii în jos, părea concentrată să privească ceva, să privească în jos... către pantalonaşii săi verzi. Iritată, bănuitoare, Diana se acoperi instinctiv cu blana şi o întrebă la fel de indiscretă :

— Ce ai în mapa aceea ?

— Muzică.

— Muzică ! Eşti cumva artistă ?

— Cînt la pian.

Laura spera s-o audă batjocorind-o. Dar Diana continuă, supărată :

— O, atunci nu eşti fără lucru. De ce să faci pe camerista ? Cînţi în vreo cafenea ?

— Nu, nu, cînt aşa, pentru mine.

Vai, îi scăpase ! Ar fi fost atît de plăcut să fie dispreţuită de ea. Să fie luată drept o biată *tapeuse*. Tocmai de aceea îşi pusese impermeabilul acela vechi, pălăria aceea. Deodată o văzu pe Diana aruncînd jos ţigara şi strivind-o cu vîrful pantofului. Piciorul uşor plinuţ şi *roz* ieşea din pantoful de argint, iar glezna ciudat de groasă, aproape îndesată, prelungea acea umflătură. Zdrobind mucul de ţigară, piciorul se mişca.

— De ce nu mă angajezi, Diana ?

După ce şopti involuntar aceste cuvinte, chipul Laurei se făcu ca focul.

Diana izbucni în rîs și se ridică numaidecît.

— Pleacă, pleacă, te rog. Nu am timp de pierdut. Du-te.

Era descoperită, totul se prăbușea, trebuia să plece. Ar fi strigat de ușurare, ar fi plîns de durere.

— Scuzați-mă, știți ?...

— Îmi pare rău, dar faci o greșeală, draga mea, crede-mă. Uite, e aproape miezul nopții, trebuie să mă și îmbrac, mi-e foame. Bună seara.

Cu mîna plină de inele o mîngîie pe obraz, ca și cum ar fi vrut s-o împingă afară. Laura prinse acea mînă la timp ca s-o sărute.

— Ei ! acum nu mă mai plictisi ! Pleacă sau chem pe cineva. Și să-ți fie rușine !

Auzind că se închide ușa, inginerul Dallasia scoase un suspin de ușurare. Printr-un geam al ușii de la cabină își recunoscuse fata imediat, și fără să audă bine ceea ce ea și Diana își spuneau, trăise un sfert de oră neplăcut. Dîndu-se drept o cameristă în căutare de lucru, fiica sa venise aici să-l descopere !

Diana intră rîzînd și începu să se îmbrace :

— Ah, ce plictiseală, mi se întîmplă adesea. O pățesc dacă angajez o cameristă ca asta.

— Dar ce voia ?

— Ce voia ? Să facă dragoste !

— Le furnizezi bărbați ? Faci tu meseria asta ?

— Cît ești de naiv, micule. E îndrăgostită.

— De cine ?

— De mine ! Și totuși e ciudat cum înnebunesc femeile după mine. Măcar de-ar fi niște fete frumoase. Da de unde ! Urîte : îți taie orice poftă.

Să nu mai vorbim de asta. Dac-ai fi văzut-o. Şi părea o fată fină, ştii, instruită, din lumea bună. Închipuie-ţi că mai cîntă şi la pian, ca fiica ta!

Şi Diana rîdea.

Inginerul se simţi în afara primejdiei. Şi gîndul la ceea ce ar fi putut să-i spună a doua zi soţiei îi atenuă ruşinea de tată: „Am aflat din sursă sigură că fiica noastră... acum îndreaptă tu lucrurile, vorbeşte-i, nu ai vrut să mă amestec în educaţia ei..." Ah, soţia mea va avea ce să audă de data aceasta!

De departe, de pe bulevard, Laura pîndea. În sfîrşit o văzu ieşind, învăluită în blană şi urmată de un domn, urcînd într-un taxi, dispărînd.

Trecuse de unu. Maică-sa, acasă, trebuie să fi fost moartă de grijă. Puţin i-ar fi păsat dacă n-ar fi trebuit să suporte cine ştie ce scenă şi să născocească vreo poveste ca s-o calmeze.

Mergea pe bulevardul pustiu, pe frunzele căzute şi ude. Ceaţa acoperea oraşul, atenua zgomotele rare, scîrţîitul tramvaielor care se retrăgeau la depouri, claxonul vreunui automobil; la intervale regulate, Laura întîlnea felinarele scufundate în halouri de ceaţă, străzile care tăiau bulevardul. Geometria oraşului Torino. Pacea. Simţi că înăuntrul său se topea ceva.

Am ajuns, gîndi. Şi pentru prima dată se revoltă. Dispreţui pacea aceea din jur, care cu vechile vicleşuguri era gata să o primească, să o învăluie, să o îndepărteze de viaţă, să o nimicească; ca munţii, ca Debussy, ca rugăciunea de odinioară.

Ştiu ce o să fac după ce mă închid în camera mea. O să mă arunc pe pat, o să mă gîndesc că pantoful Dianei Francy îmi zdrobeşte capul.

O nu, nu vreau pacea aceasta. Nu vreau catedrala, ceaţa, geometria. Dar de ce? de ce nu putea? De ce era condamnată să fie exclusă? Dumnezeule, dacă exişti, pentru ce?

Doamna Dallasia îşi ascultase soţul cu surîsul pe buze, fără să se tulbure.

— Ai terminat? Asta e tot? Ei bine mi-e milă de tine. Întotdeauna ai fost aşa. Crezi tot ce ţi se spune. Calomnii. Calomnii. Sînt atîtea invidioase. Văd că e inteligentă, că e bună; văd că devine o pianistă celebră; nu izbutesc să-i găsească defecte; nu pot spune că nu e serioasă pentru că n-a văzut-o nimeni vreodată cu un tînăr pe stradă; şi o calomniază. Ah, perfidia lumii! Ceea ce mă întristează e că şi tu ai putut să gîndeşti aceasta despre Laura. O, aceasta mă doare foarte mult.

— Dar noaptea trecută! mi-ai spus că s-a întors acasă la două.

— Ei bine, vrei să ştii unde s-a dus? La slujba de noapte, la Sanctuarul „della Consolata", ca să-i mulţumească sfintei Fecioare că i-a reuşit atît de bine concertul.

O CĂLĂTORIE LA LOURDES

Non dabitur tibi aliud
signum nisi signum fidei.[1]

Am sosit la Torino cu o jumătate de oră înaintea plecării pelerinajului. Tocmai la timp ca să schimb trenul. Deodată, în mod iremediabil, mă aflai înconjurat de preoţi, călugări, călugăriţe, infirmiere, brancardieri, persoane din înalta societate şi oameni ai bisericii: toţi din Torino. Numai chipuri pe care le cunoşteam foarte bine, prea bine chiar, deşi nu le mai văzusem de multă vreme.

Nobilime şi mare burghezie, pe care îi seconda clerul respectuos şi viclean precum şi micul grup al medicilor catolici ataşaţi pelerinajului: iar în jur, tot soiul de săraci evlavioşi. Săraci bolnavi transportaţi la Lourdes şi săraci (adică oameni de rînd, muncitori, mici meseriaşi) care ajută la transport în calitate de brancardieri, bucătari, îngrijitori etc. Dar sînt săraci speciali, săraci aleşi şi înscrişi în congregaţii. Sînt *săraci catolici.*

Pentru că, oficial, o asemenea congregaţie nu există. Dar în practică e foarte puternică. Binefacerea catolică citadină nu se exercită indiferent asupra tuturor săracilor; ci îi alege pe aceia care

[1] Nu ţi se va da alt semn decît semnul credinţei (lat.).

aduc un omagiu cît mai profund Bisericii și Castei. Avem astfel săraci tot atît de snobi ca și binefăcătorii lor. Un vatman care pronunță ca la Torino : *madama la countessa 'd Bareul* cu un timbru special și cu o voce mult mai gravă decît atunci cînd zice, de pildă, *soura marchesa Roasenda.* Pentru că marchiza Roasenda și contesa de Barolo sînt menționate cu o identică schimbare de voce în sălile clubului *Whist.* Și înțeleg prin săraci și anumiți mic-burghezi, chiar contabili și profesori precum și soțiile lor, care privesc nobilimea și marea burghezie cu tot atîta venerație ca și plebeii.

Desigur asemenea clici catolice vor fi existînd și în alte orașe din Italia și din Franța. Dar în Torinul tradiționalist și bigot, găsesc o atmosferă deosebit de prielnică. Și oricum eu numai la Torino știu să le identific și să le studiez. Adesea este vorba de semne ușoare, accente, gesturi, care sînt inteligibile numai pentru cine este obișnuit de multă vreme cu ele. La Torino eu identific trecătorul dintr-o privire, și îl situez numaidecît în casta sa, sau invers, știu să vă spun dacă este străin. Obscurantiștii sînt apoi specialitatea mea ; fie că e vorba de contele Fioccordo, de colonelul Talucchi sau de cîrpaciul care pingelește pantofii doamnei Giusi Lessona, nici unul nu scapă atenției mele.

Și acum iată-i pe toți aici, adunați pe peronul de unde Trenul Verde va pleca îndată. Recunosc privirile lor furișe, surîsurile lor echivoce, fizionomiile lor exaltate ; aerul acela de indefinibilă perversiune, de ușoară nebunie, care se vede pe toate chipurile lor și care deformează chiar profilurile

delicate și nobile ale cîtorva infirmiere foarte frumoase.

Iată-i neliniștiți, ridicînd osanale, fericiți ca la cele mai mari sărbători ale lor. Și iată-mă în mijlocul lor constrîns să surîd și eu nobilului bătrîn care îmi vine în întîmpinare, uitîndu-mi trădarea și poate chiar și numele, dar recunoscînd pe chipul meu trăsăturile unei familii cunoscute și prietene. Constrîns să sărut mîna doamnei care mi-o întinde ; constrîns să mă înclin în fața monseniorului care mă binecuvîntează. „Mi-o vor plăti", murmur între timp printre dinți, „mi-o vor plăti".

Pe toate chipurile din jur țîșnește, sclipește o bucurie mîndră ; cuvinte vesele de chemare sau de rămas-bun se înalță din tumultul ultimelor pregătiri. Atîta veselie într-o ocazie dureroasă, ca transportul bolnavilor spre un sanctuar îndepărtat, uimește și poate scandalizează pe un profan. Ei ar explica astfel : „Sîntem mulțumiți deoarece credința ne susține, ne conduce, ne atrage spre Lourdes ; și nu speranța materială a vindecărilor (se știe că se vindecă numai o mică parte din bolnavii pe care îi transportăm) ci suprema speranță de a obține cîndva, în Paradis, fericirea pe care ne-o cîștigăm cu viața aceasta și în parte cu oboselile (noi infirmierii și brancardierii), cu suferințele fizice (noi bolnavii) ale acestui pelerinaj. Iată de ce sîntem fericiți și mulțumiți în mijlocul durerii și sacrificiului."

Dar adevărul este altul. Ei sînt fericiți și mulțumiți, și pentru că ordinea publică obișnuită este tulburată de o manifestare a lor ; și pentru că

lumea, care coboară în momentul acela din acceleratul de Milano, de pe linia alăturată, privește uimită Trenul Verde ; și pentru că directorul Căilor ferate din Torino se află aici în redingotă și pantaloni în dungi și-l salută respectuos pe eminentul lor cardinal-arhiepiscop ; și pentru că abnegația lor a avut puterea să grăbească cu cîteva minute plecarea mărfarului 096, și să facă să aștepte o jumătate de oră pe o linie moartă din stația Fossano personalul 2873.

Și mai au și alte motive de veselie. Călătoria la Lourdes este suferință și sacrificiu numai în aparență, numai pentru puținii bolnavi în stare foarte gravă. Dar un biet bolnav cronic, un paralitic, un tuberculos închis tot anul în cămăruța lui, într-o periferie a orașului, se va bucura de zarva plecării și de noutatea călătoriei ca de o distracție și o ușurare a propriei suferințe. Să nu mai vorbim de brancardieri : lucrează într-adevăr ; dar e o treabă veselă, zgomotoasă, haotică. Aproape un joc, care întrerupe adevărata muncă a vieții lor, meseria sau profesiunea de fiecare zi.

Dar ultimii bolnavi din brancarde și cărucioare sînt urcați pe brațe în compartimentele transformate în ambulanțe și ultimele damigene de vin, ultimele calupuri de caș sînt suite de bucătarii milostivi într-un vagon de bagaje transformat în cambuză. Plecăm. Triumfă spiritul practic, activitatea pămîntească a oamenilor bisericii. Mulți bărbați și multe femei care datorită convingerilor rigide și obișnuințelor religioase aveau o viață tristă, găsesc în pelerinaj prilejul de a se distra fără să facă nimic rău, ba chiar *făcînd* un lucru

sfînt, şi căpătînd totodată noi drepturi pentru a intra în Paradis.

Strivit, enervat, mă ghemuii pe locul destinat mie în colţul unui compartiment ; şi pentru a mă îndepărta de veselia şi de zgomotul crescînd al ultimelor clipe dinaintea plecării, scosei din valiză *Bucolicele* şi-mi încredinţai sufletul lui Vergiliu.

În cursul întregii călătorii *Bucolicele* mi-au fost pavăză, şi salvare. În faţa mea stătea un preot bătrîn ; în celelalte două colţuri ale compartimentului un medic tînăr şi un muncitor. Cu riscul de a părea nepoliticos, tăcui aproape încontinuu şi ridicam ochii de pe carte numai pentru ca să privesc pe fereastră.

Vioiciunea, veselia, aerul exclusiv terestru pe care îl aveau aceşti tovarăşi ai mei, şi întregul convoi, mă iritau şi mă jigneau. Nu pentru că le-aş fi pus în legătură cu suferinţele bolnavilor care erau transportaţi, ci pentru că simţeam că această religie rea căpăta, dintr-o atitudine atît de puţin religioasă, o putere aproape invincibilă. Călătorind, toţi aceşti oameni care credeau în lumea de dincolo găseau o exteriorizare justificată a nevoii lor de a fi fericiţi şi pe lumea aceasta. Nimic nu mai putea să le zdruncine credinţa şi nici s-o îmbunătăţească, sau s-o înrăutăţească. Credinţa lor este foarte puternică ; dar este totodată foarte josnică. Un teolog solitar, un pustnic lipsit de orice mîngîiere trupească şi lumească e desigur mult mai predispus deprimării şi scepticismului. Un om cu adevărat corupt, un păcătos lipsit de

orice mîngîiere spirituală și divină, este desigur mult mai receptiv față de adevărata credință, față de misticism. Nu sfinții, din păcate, ci bigoții sînt marea putere a actualei biserici catolice.

Totuși gusturile sînt gusturi : logica cea mai limpede și opiniile cele mai înrădăcinate nu izbutesc să le distrugă. Sau într-adevăr, trebuie să dăm gusturilor o importanță mai mare și să le considerăm păreri și mai înrădăcinate ?

Ba bine că nu.

Nobilii catolici sînt odioși ; dar pentru marile doamne, dacă sînt frumoase, religia este ceva care, ca și prostia, le mărește farmecul în mod misterios. Cel puțin așa cred eu. O femeie fără credință, inteligentă, sau care gîndește ca mine despre lucrurile acestei lumi, mi se pare rece și insipidă. Poate că însăși copilăria mea îmi condiționează astfel virilitatea. Poate că o femeie, ca să-mi placă, trebuie să-mi ofere o profanare confuză, un sacrilegiu și aproape dorința de a-mi contrazice propria rațiune. Nu știu ; sînt lucruri ascunse și e greu să le cercetezi. Dar știu că am găsit în Trenul Verde cîteva infirmiere foarte atrăgătoare.

Ca „trimis special“ trebuia desigur să scriu cîteva articole. Și trebuia desigur să-l las pe Vergiliu și să văd cum era organizat trenul. De la Torino pînă la punctul de frontieră de la Breil sînt aproximativ trei ore de drum. După Cuneo m-am hotărît. Începui să umblu prin culoarele înțesate de pelerini, să arunc priviri jumătate respectuoase și jumătate dezgustate în compartimentele bolnavilor, să mă opresc în vagoanele de mesagerie folosite ca bucătărie, farmacie, capelă și magazie. Era ora

prînzului şi bolnavilor li se servise masa; acum mănîncă personalul, brancardierii, infirmierele, medicii şi capelanii. Am găsit vreo douăzeci de infirmiere strînse într-un vagon lung lîngă bucătărie. Îmbrăcate în uniforme albe, întinse pe şezlonguri, ghemuite pe saltele printre perne şi pături, sau aşezate pe scăunele uşoare, mîncau sandvişuri şi beau bere din sticle. Din benzile albe care le înconjurau tîmplele scăpau cîrlionţi blonzi sau bruni, cordoane albe strîngeau taliile zvelte.

M-am mirat remarcînd cîteva domnişoare din *buna burghezie* pe care nu le ştiam excesiv de religioase: dar foarte curînd înţelesei că ele înfruntau călătoria şi îndeletnicirile dezgustătoare de infirmieră, împinse nu atît de caritatea creştină, cît de certitudinea de a fi timp de o săptămînă împreună cu domnişoarele din *aristocraţie*, şi de a lega vreo prietenie graţie căreia, în iarna viitoare, să fie invitate în cercurile cele mai restrînse, şi poate chiar la balurile marchizei Radicati.

Mama uneia din aceste domnişoare, pentru a confirma poate avîntul religios al fiicei, se înscrisese şi ea ca infirmieră; şi deşi delicată fiziceşte şi dedicată de multă vreme prin instinct şi printr-o tainică deprindere unor altfel de pasiuni, acum, cu pleoapele şi sprîncenele spălate de umbrele fascinante, cu buzele decolorate de roşul parfumat, îşi arăta frumuseţea celor patruzeci de ani întru nimic micşorată de albul uniformei şi de neobişnuita goliciune a feţei.

Două şuviţe blonde strălucitoare de păr îi scăpau de sub panglică şi se lipeau strîns de obrajii trandafirii şi slabi; gura subţire, lacomă, şi ochii

întredeschiși zîmbeau ca întotdeauna, mîndri. Și sînii, în costumul foarte strîns pe corp, păreau încă mici și ridicați. Șoldurile potrivit rotunjite, talia înaltă, picioarele fără cusur.

Pe această femeie în timpul primei mele adolescențe o adorasem și o dorisem în taină. În înflăcăratele fantezii din pătucul meu o comparam cu femeile care pe vremea aceea de studii pasionate mă emoționau ca Circe, ca Alcina, ca Armida și ca Aspasia. Iar acum, cînd n-o mai văzusem de atîția ani, începea să-mi placă din nou întocmai ca atunci : poate din cauza amintirilor, poate pentru că era astfel travestită ; sau poate că era reacția față de antipatica societate îngrămădită în Trenul Verde.

Ah ! o aventură, sau chiar numai o sărutare, în umbra vagonului-capelă prinzînd o clipă de singurătate printre frecventele treceri ale preoților și infirmierelor.

Dar văzui imediat că nebunia snobismului sufocase avînturile de altă dată și sleise pornirea sa spre dragoste. Ochii îi surîdeau încă, vocea sa părea încă răgușită și la fel de dulce ; dar :

— Jeannette, Jeannette, spuse ea, chemîndu-și fiica, vino încoa', uită-te cine e aici : nu ți-l amintești pe Soldati ? Ah ! nu aude, e ocupată să pregătească cafeaua cu micuța Felizzano... Apoi întorcîndu-se spre marchiza di Oldrà, care se apropia : Ninì, ți-l prezint pe Mario Soldati care vine cu noi în calitate de ziarist ; iar bucuria de a putea vorbi despre *micuța* Felizzano și de a-i spune Ninì marchizei di Oldrà o satisfăcea total. S-a terminat cu ea. Adio.

Şi voi ochi tremurători,
astre pur strălucitoare,
în van zvîcniţi scînteietoare
cînd iubire nu e în voi.

Mă întorsei, străbătui tot trenul şi tocmai la capăt, în spatele locomotivei, găsii un vagon poştal care nu era ocupat de pelerini, ci era rezervat feroviarilor de serviciu. Mă refugiai aici prin bunăvoinţa unui şef de tren (un om cumsecade, care nu avea nimic de a face cu pelerinajul) ; şi stînd lîngă o ferestruică începui să privesc peisajul alpin din ce în ce mai frumos, care nu ştia nimic despre trenuri verzi, despre preoţi negri, despre doamne în alb şi nu-mi amintea nimic din copilăria mea tristă.

2

În după-amiaza caldă a primăverii înaintate şi-n adierea văii adînci, acoperită de soare, trenul se opri în staţia Breil.

Roşul zidurilor gării, albastrul uniformelor primilor *chasseurs* [1], cachiul uniformelor vameşilor şi verdele munţilor din jur, formează în adîncul memoriei mele imaginea unei fericiri încă vii : şi se înalţă din această imagine nişte plete blonde, de un blond cald ca aurul ; un chip ars de soare ; braţe goale, şi ele bronzate ; o cureluşă ciudată de piele la încheietura unei mîini ; şi doi ochi de cu-

[1] Vînători (fr.).

loarea alunei, atît de dulci, de zîmbitori, şi de omeneşti, încît gîndindu-mă din nou la ei, binecuvîntez şi blestem destinul care mi i-a arătat o singură dată şi pentru un timp atît de scurt.

Erau aproape optsprezece luni de cînd nu mai trecusem graniţa, de cînd nu mai părăsisem o obositoare slujbă citadină. Bucuria provocată de anotimp şi de munte se unea cu bucuria primului moment al expatrierii care este şi cel mai puternic.

Dacă m-aş fi născut francez aş încerca poate aceeaşi bucurie ieşind din Franţa. Nu mă acuzaţi de lipsă de patriotism. Dimpotrivă : dacă nu mi-aş iubi ţara, nu aş simţi nici o plăcere plecînd din ea.

De fiecare dată cînd plec din Italia, în orice direcţie, dar mai ales în Franţa (pentru că încă de copil aceasta a fost pentru mine Străinătatea iar munţii pe care-i vedeam la Torino, în capătul bulevardului Franţa, erau munţii *Celeilalte ţări*) ; de fiecare dată cînd trec frontiera, inima mea bate să-mi iasă din piept. Simt acelaşi entuziasm pe care îl încerc cînd îmbrăţişez o femeie frumoasă care nu este sora sau mama mea. Este plăcerea evadării, a contrazicerii. Plăcerea profundă şi vitală de a schimba, de a te extinde dincolo de o familie, de o clasă, de o ţară, de o rasă. Dacă cineva nu este ataşat de o familie, de o clasă, de o ţară, de o rasă nu se va bucura nici cînd va evada. Dacă cineva nu a trăit foarte aproape de propria-i mamă nu le va iubi mult nici pe celelalte femei. Dar cei indiferenţi la patriotism nu au fost niciodată exilaţii, ci tocmai aceia care nu s-au mişcat niciodată din locul de baştină, concepînd parcă

întreaga lume ca o mare abstracţie în care locul de naştere se proiecta uriaş.

La ieşirea din primul tunel pe pămînt francez, pajiştile erau de un verde strălucitor care părea mai proaspăt, mai viu, mai sălbatic. Rocile căpătară imediat un aspect mai compact, o culoare mai profundă, aş spune preistorică. Stînd la fereastră mi se părea că respir chiar un aer mai uşor. Iar satele calme şi cenuşii care apăreau în fundul văii sau colibele rare împrăştiate pe versantul din faţă, păreau că trăiesc într-o pace neştiută, în afara lumii, a legilor şi a guvernelor.

Era o iluzie, se înţelege. Tocmai în porţiunea aceea hotarul italo-francez nu urmează nici măcar cumpăna apelor : şi nu există în porţiunea aceea, între Italia şi Franţa, o deosebire firească geografică ; ci numai o împărţire convenţională [1]. Natura terenului şi a rocilor, soiurile de culturi, chiar şi neamul şi limbajul locuitorilor văii sînt aceleaşi.

Dar ce vreţi, e de ajuns un amănunt ca să transforme tot restul şi aerul şi cerul şi lumina soarelui. Ajunge culoarea acoperişurilor ; în satele italiene cele mai multe acoperişuri sînt roşii ; în satele franceze, în schimb, domină acoperişurile cenuşii, de ardezie. Ajunge afişul unei reclame, întrezărit în timp ce gonim cu optzeci pe oră, şi pe care, în loc de Olio Sasso, stă scris *Byrrh* sau *Renault*.

[1] Vorbesc la prezent, referindu-mă la primăvara lui 1936, epocă în care am participat la pelerinaj. Astăzi, după tratatul de pace acel teritoriu este în întregime francez. *(Nota autorului.)* (Prima ediţie a volumului *I racconti* din care face parte bucata aceasta, a apărut în 1957. *Nota editorului român.)*

După tunelul de la frontieră nu mai e mult pînă la Breil. Trenul își încetini curînd mersul, și, pe măsură ce zgomotul roților se domolea, se auzea urcînd și umplînd valea cîntecul greierilor. Un tril imens și pașnic, în voia căruia mă lăsam, un tril fără sfîrșit și fără ritm.

Breil. Vama. După „control", mai era o jumătate de oră pînă la plecarea Trenului Verde spre Nisa, Marsilia, Lourdes.

Mă plimbam de-a lungul peronului, distrat și fericit să privesc în jur. Atunci am văzut-o: cu o prietenă, brună, slăbuță, mai frumoasă poate decît ea, dar în același timp de o frumusețe mult mai comună.

Cele două fete stăteau la umbra peronului, cu spatele sprijinit de spătarul curbat al băncii; una din acele bănci din șipci dese de lemn în formă de S culcat, obișnuite în toate gările franceze.

Rîdeau. Cum le zării, le privii drept în față și rîsei și eu... Ele continuară să rîdă, schimbînd însă tonul: răspunzînd rîsului meu. Și imediat mi se păru că dintre cele două privisem și zîmbisem mai mult spre blondă decît spre brună.

Spună ce vor cei inteligenți: dar teoria așa-zisului *coup de foudre*[1] nu poate fi combătută în mod serios. Numai singurătatea este rațională și de înțeles. Dragostea este, poate, tocmai acel lucru care nu poate fi argumentat și explicat. Dragostea e prin sine însăși misterioasă, confuză, inexplicabilă. Se naște pe neașteptate de la prima privire

[1] Trăsnet (fr.) Aici în înțeles de îndrăgostire subită.

la primul gest sau surîs. Poţi trăi ani întregi cu o femeie fără să simţi pentru ea nici o fărîmă de dragoste. Şi poţi vedea o femeie timp de o oră, de o jumătate de oră, de un minut şi să ştii, aşa cum se ştiu lucrurile sigure în viaţă, că femeia aceea este a ta.

Spune Saba :

Dăinuie unele iubiri, e-adevărat,
o viaţă, mai mult cîteodată,
dar ştiu o dragoste care a durat
o lună — şi a fost iubire adevărată.

Un alt adevăr incontestabil este că dragostea, în afară de faptul că se iveşte pe neaşteptate, e aproape întotdeauna reciprocă. Iubirile nefericite, dacă stăm să ne gîndim bine, nu sînt niciodată iubiri adevărate : ci încăpăţînări, disperări, perversiuni. Pe chipul celui care simte că dragostea nu-i este împărtăşită apare numaidecît dorinţa, pasiunea, voinţa nebună de a se împotrivi oricum destinului şi de a se contrazice pe sine însuşi ; dar nu apare surîsul spontan şi lumina liniştită a adevăratei iubiri.

Simplu, uşor, intrarăm în vorbă. Întîi în franceză ; imediat, apoi în spaniolă sau, mai bine, fetele, în spaniolă, eu — într-o italiană prost spaniolizată. Nu contează, ele ziceau că mă descurcam foarte bine, că aveam un accent perfect şi că după două săptămîni petrecute în Spania aş fi vorbit întocmai ca un spaniol adevărat.

O, dragi măguliri ! care nu mă amăgeau, dar îmi arătau cu atîta suavitate sufletul ei.

Mai bine îmi amintesc felul cum vorbea, foarte plăcut și fără cea mai mică afectare; dar atît de proaspăt și de puternic în feminitatea lui. Accentul acela îl am aici, îmi sună încă în urechi. Dacă mă concentrez o clipă și fac liniște în jurul meu cu închipuirea, iată, o clipă: *„A mi me parece que Usted habla muy bien"* [1], și rîsul acela, rîsul acela scurt între o frază și cealaltă. *A mi me parece:* sunetul ușor dental și fricativ al acelui *ece*. Dar în zadar. În efortul de a-mi aminti, de a-l auzi din nou, accentul acela se stinge, ca și privirea zîmbitoare a ochilor săi de culoarea alunei. Și în zadar insist, o urmăresc ca un ecou îndepărtat, care moare, care a murit. Apoi, deodată, în timp ce sînt distras de altceva, revine, îmi gîdilă aproape cu maliție auzul. Chiar dacă e numai un fragment, un singur cuvînt: *entiendo todo, Usted, admirable* [2], un cuvînt care cuprinde însă, încă pentru o clipă, tot rîsul acelor buze, al acelor ochi, și al dinților albi, puternici și drepți; și se îndepărtează dintr-o dată, intermitent, insezisabil dar al memoriei.

Caut vechiul carnet de însemnări din călătoria la Lourdes. E înțesat de note. Dar nici una nu-mi amintește de cele două spaniole în afară de unele nume de locuri scrise în prezența lor și dictate de ele; Valle de Ansojecho, Canfran, Jaca (Universitatea pentru străini), Roncal. Privesc aceste puține silabe scrise cu creionul, le privesc lung ca și

[1] Mi se pare că vorbiți foarte bine (span.).
[2] Înțeleg tot, dumneavoastră, admirabil (span.).

cum aș vrea să regăsesc în grafia lor reflexul fericirii mele din epoca aceea îndepărtată și lumina ochilor care mă priveau scriind. Nimic, nimic. Pagina carnetului e mai degrabă un talisman pe care îl privesc și îl ating ca să-mi dovedească mie însumi că cele două fete au existat într-adevăr.

Jaca, Roncal, Valle de Ansojecho: erau sfaturi pe care ele mi le dădeau pentru o eventuală ședere în Spania. Cît despre ele, erau din Saragosa, studente. Însoțite de *tia*[1] de care vorbeau în fiecare clipă, dar pe care nu o văzusem încă, făceau o scurtă călătorie de plăcere în Italia, la Torino. Fuseseră în Italia cu un an înainte și dintre numeroasele orașe italienești, Torino era cel care le plăcuse cel mai mult.

Cea brună era foarte plăcută; dar ca să fiu sincer, mi-o amintesc cam vag. Îmi aduc aminte doar că era brună, mică, slabă, foarte frumușică. Era îmbrăcată cu un taior bleumarin, cu bluză albă, și avea ochii negri surîzători. Nu-mi amintesc precis privirea ei. Dacă s-ar întîmpla s-o întîlnesc pe stradă mă tem că n-aș recunoaște-o.

În privința celei blonde, în schimb, sînt sigur: aș recunoaște-o oriunde, întotdeauna, chiar de departe. Avea o rochie bej de in, foarte deschisă, într-o singură culoare, foarte simplă, care se potrivea de minune cu fața și cu brațele ei goale, bronzate, și cu părul auriu aprins. La una din încheieturi purta o fîșie lată de piele închisă, nu o brățară de ceas, ci o curea cum poartă unii hamali

[1] Mătușă (span.).

sau docheri pentru a nu-şi scrînti încheietura mîinii atunci cînd apucă greutăţi mari. Cureaua ei însă era o simplă podoabă : din piele cu un arabesc nu prea complicat perforat cu dalta.

Era în înfăţişarea ei ceva degajat, sigur, energic, extrem de vioi ; dar fără nici un fel de prejudecată feminină, pentru că feminin era rîsul continuu al buzelor ei, al dinţilor şi al ochilor ei. Şi ceva extrem de inteligent ; dar o inteligenţă numai graţie, instinct şi generozitate.

Voiau ilustrate şi timbre şi întrebau cum se spune timbru în franceză. Cum debitul era de partea cealaltă a liniilor mă însărcinai eu să le cumpăr timbre, cu atît mai mult, le-am spus, cu cît trebuia să cumpăr ţigări pentru mine. Mi-au mulţumit şi au vrut să-mi dea bani pentru timbre şi ilustrate. Natural că am refuzat. Dar cînd am vrut să plătesc ilustratele şi timbrele, debitantul nu mi-a primit banii fiind italieneşti. Era imposibil să schimb ; biroul de schimb la ora aceea era închis.

M-am întors dezolat la fete şi le-am explicat. Blonda nici nu m-a lăsat să termin. Avea în mînă bani francezi. Fugi la debit traversînd liniile în cîteva sărituri şi cumpără pe lîngă ilustrate şi timbre şi ţigările pentru mine pe care mi le oferi, o cutie întreagă, fără să vrea în ruptul capului să accepte, în schimb, banii mei.

Protestam ruşinat, întindeam o monedă de cinci lire. Şi ea rîdea, rîdea tare acum, rîdea dîndu-şi peste cap cîrlionţii blonzi, un rîs răsunător, fericit, afectuos, care îmi mergea la inimă.

Am încă în inimă rîsul acela: şi umple şi acum îndepărtata mea cameră singuratecă, sare pe foaia albă pe care scriu, mă ameţeşte, mă îmbată. Şi cred că am rămas ameţit atunci găsind aşa, pe neaşteptate, o femeie cum nu credeam că poate exista. O femeie care dispreţuia cu veselie convenţiunile şi care era totuşi femeie şi pe de-asupra tînără, frumoasă şi sănătoasă, şi-mi *surîdea* cu o simpatie atît de promptă, atît de impetuoasă.

Am rămas uimit, năucit. Vorbeam, rîdeam, o priveam şi n-o întrebam măcar cum o cheamă, şi nu-i ceream cel puţin adresa din Saragosa. Trenul meu pleca peste cîteva minute; şi eu nu-mi închipuiam nici măcar pe departe ce pierdeam.

Apăru mătuşa: grasă, voinică, blîndă, îmbrăcată toată în negru. Probabil că era mătuşa brunetei şi că blonda îi spunea mătuşă numai din obişnuinţă, fiind prietenă cu nepoata, cum se întîmplă adesea.

Trenul meu pleca. Blonda mă întrebă cît timp voi sta la Lourdes.

— O săptămînă, i-am răspuns.

Atunci ea:

— *En una semana yo también volveré de Turin y seré a Lourdes!* [1]

Şi ea va fi peste o săptămînă la Lourdes: deci o voi revedea. Iar ca s-o revăd aş fi aşteptat-o zile întregi în faţa Bazilicii. Dar la numai patru zile după sosirea la Lourdes, am fost nevoit să mă

[1] Într-o săptămînă mă întorc şi eu de la Torino şi voi fi la Lourdes (span.).

întorc direct în Italia și nu am mai văzut-o niciodată.

Puțin după plecarea trenului meu trebuia să plece din Breil și trenul ei în direcția opusă : spre Italia. Ne-am salutat. Cum m-am urcat în tren, am văzut că vameșii italieni le invitau pe ea, pe prietenă și pe mătușă împreună cu ceilalți cîțiva călători, în sala de control.

Am urmărit-o cu privirea surîzînd. Și am văzut-o prin geamul unei ferestre mari a sălii, ținînd în mînă o valiză și așteptîndu-și rîndul. S-a întors, m-a văzut, mi-a surîs ; și a continuat să-mi surîdă pînă în ultima clipă, prin geamurile ferestrei, ridicînd mîna și agitînd-o în semn de salut. Și pînă la urmă de tot, în răstimpul cîtorva clipe lungi, am văzut în penumbra îndepărtată a sălii părul blond, chipul, brațul gol ridicat și mîna care se agita pentru mine.

Aveam în buzunar cincizeci de lire. Dar nu avea importanță, dacă aș fi putut să-mi dau seama ce pierdeam aș fi coborît, într-un fel m-aș fi descurcat și m-aș fi întors cu ea la Torino. Nenorocirea a fost că în clipa aceea încă nu pricepeam ; priveam strălucirea aceea, brațul acela de aur, gol care se agita în spatele geamului și nu înțelegeam încă.

Am înțeles totul cîteva clipe după aceea, o dată cu o împunsătură în inimă. Era însă prea tîrziu : brațul, auriul braț gol care se agita pentru mine nu se mai vedea, iar trenul alerga acum din ce în ce mai repede prin fața pajiștilor, stîncilor, caselor, torentului și cerului care, aproape reci și fără viață, pierduseră orice semnificație.

3

Plecăm de la Nisa la apusul soarelui. Începe Coasta de Azur. Pe fundalul mării alternează vilişoarele înflorite, plajele presărate cu cabine şi cu vilegiaturişti de toate culorile, păduri de umbelifere, afişe publicitare.

Toţi stau la ferestre şi privesc muţi, plini de o bucurie inconştientă. Chipuri masive şi dure de preoţi. Chipuri ridate şi isterice de bătrîne aristocrate organizatoare. Chipuri întunecate de clericali profesionişti. Şi chipuri austere de muncitori care militează în asociaţiile de credincioşi afiliate unui ordin religios. Toţi privesc, admiră, se lasă fără să ştie în voia Diavolului.

Acum trenul aleargă de-a lungul plajei în seara limpede. Vedem atît de clar valul alb şi crestat încît fantezia elimină zgomotul trenului şi aude resacul. Şi tinerelul acesta pe bicicletă în tricou albastru închis şi cu braţele goale care merge pe asfaltul neted şi ne priveşte uimit, surîzînd: se aude parcă zumzetul liniştit al roţii libere.

Dar se aude un geamăt în spatele nostru : cineva se simte rău. O infirmieră părăseşte fereastra, aleargă.

Într-un compartiment, pe o bancă transformată în pat, zace cu faţa în jos o tînără foarte slabă, îmbrăcată în pînză albastră. Oasele omoplaţilor şi ale şoldurilor i se văd ici şi colo, ieşindu-i la întîmplare ca articulaţiile unei marionete în repaus. De sub fusta albastră, apar gleznele încălţate cu ciorapi verzi de bumbac şi înspăimîntător de groase în comparaţie cu slăbiciunea corpului.

Infirmiera se apleacă peste bolnavă, spre chipul său, se ridică, iese în goană pe coridor, strigă „Domnule doctor! Domnule doctor!" Se întoarce cu un doctoraş bărbos şi răbdător care după o examinare grăbită decretează o injecţie cu morfină.

Sacul albastru de oase se ridică şi se coboară convulsiv pe pătuţul său. Şi scoate vaiete lungi, înăbuşite în pernă.

Între timp, pe coridor, nimeni nu observă nimic. Toţi continuă să privească pe ferestre. Acum soarele se scufundă în mare. O infirmieră grasă apare în capătul coridorului, apucă o sticlă mare şi rîzînd ne invită în vagonul alăturat ca să bem vermut.

Trecînd, aş vrea să intru în compartimentul meu, unde mi-am uitat tutunul. Greşesc şi dau la o parte perdeaua compartimentului de alături. O trag imediat la loc: în fund, în penumbră, lîngă ferestre, unul de o parte şi altul de cealaltă şedeau un penitent şi duhovnicul său.

Duhovnicul acesta era părintele Righini, îl recunoscui: un iezuit. De la plecare încă nu-l văzusem: spovedea toată ziua închis în compartimentul acela, aşezat pe locul acela, acoperindu-şi ochii cu o mînă. Cu fruntea lui mare atinsă de o rază a soarelui muribund, care se strecura printre perdele, cu pălăria în trei colţuri dată pe ceafă, din oboseală parcă, ridică o clipă mîna dreaptă de pe ochi şi mă fulgeră; doi ochi negri, foarte vii în penumbră, doi ochi care mă cunoşteau şi mă străpungeau încă. Penitentul din faţa lui era un tînăr aristocrat: cu totul cufundat în căuta-

rea păcatelor pe care, vai, nu le săvîrşise, încovoiat, îndurerat, cu chipul ascuns în palme, nici măcar nu observă amestecul meu instantaneu.

O, părinte Righini... o, credinţă... o, putere... o, vechi modele ale nerăbdătorului meu vis de glorie... o, părinţi ai Companiei, voi ajunge să înţeleg vreodată ? Să iubesc ? Cum înţelegeam şi iubeam sub îndrumarea voastră impetuoasă ? Sînt departe, sînt pierdut. Dar rugaţi-vă pentru mine.

„Dumneata crezi în Dumnezeu ?" îl întreabă cineva pe un personaj al lui Hemingway.

Personajul răspunde : „Cîteodată, noaptea."

E noapte. Încerc să adorm înfăşurat într-o pătură de lînă, pe prima platformă a primului vagon după mesagerie, pe un şezlong pregătit de marchiza Felizzano. De două nopţi nu mai dorm. Mecanicilor trenurilor franceze le plac vitezele mari. Poate pentru aceasta în Franţa sînt atît de dese catastrofele de cale ferată. Am părăsit Marsilia la miezul nopţii : şi am şi trecut de Avignon.

Trenul Verde fuge în noapte cu o sută douăzeci pe oră. La curbe nu micşorează viteza. Vagoanele de clasă şi cele de bagaje, materiale vechi de rezervă deshumate de Căile ferate pentru ocazia aceea, se clatină datorită vitezei nebuneşti. Scîndurile ieşite din încheieturi gem ca şi cum ar fi gata să se desfacă. Pare că dintr-o clipă în alta trenul trebuia să se sfărîme.

Mă întind pe pînza şezlongului meu ca pe pînza în care se înfăşoară morţii pe bordul unei nave,

pentru a-i coborî apoi în mare. Dar din cînd în cînd, zguduiturile acelea teribile doar că nu mă aruncă afară şi nu mă izbesc de clanţa care se află chiar la înălţimea tîmplei mele stîngi.

Un tren de noapte, dacă gîndurile nu-mi fug aiurea, mă face întotdeauna să mă gîndesc la moarte. Dar de data aceasta, culcat şi zdruncinat pe pînză, printre şipcile subţiri, mă simţeam şi mai neajutorat; un lucru de nimic aruncat între viaţă şi moarte. Trenul alerga; mă năucea un zdrăngănit puternic de fiare vechi venit din burduful de alături care lega vagonul meu de un altul; simţeam salturi, zvîcnituri şi uneori un fel de zboruri scurte pe deasupra liniilor: vedeam titluri de ziare: *Train de pélerins italiens vient de dérailler près de Toulouse 200 morts 150 blessés graves*[1]. Să mori, să mori astfel, stupid de necredincios într-un tren de credincioşi. Trenul gonea în noapte. Să mori. Pentru a mă linişti, mă gîndii că în fond puteam într-adevăr să mor. O ciocnire. O lovitură la cap. Durere. Beznă. Strigăte. Beznă. Sfîrşitul. Şi gata.

Am implorat din nou pentru o clipă îndurarea Sfintei Fecioare? Am cerut iarăşi iertarea păcatelor? Am crezut din nou în Infern? Mi-am făcut semnul sfintei cruci?

Ei bine, da, după o scurtă luptă, am făcut toate acestea: am spus o rugăciune de căinţă şi mi-am făcut semnul crucii.

[1] Tren de pelerini italieni deraiat lîngă Toulouse 200 morţi 150 grav răniţi (franc.).

Superstiţie, slăbiciune, mi-am spus a doua zi la lumina soarelui.

Cred ! Unii brancardieri purtau o insignă la butonieră, o plăcuţă smălţuită pe care era scris cu litere aurite : *cred* ! Dar noi nu ştim ce gîndim cu adevărat. Mulţi cred că sînt credincioşi şi în schimb nu cred ; şi mulţi cred că nu sînt credincioşi şi în schimb cred.

4

Către orele 10 dimineaţa, Trenul Verde intră in gara Montré Jean-Gourdan-Polignan şi se opri pe o linie moartă în aşteptarea acceleratului de Bayonne.

Pe peronul încăpător era umbră, linişte, singurătate, răcoare. Dincolo de el, imediat, se vedea cîmpia. Grînele, urmînd puternicele unduiri ale terenului, străluceau în soare pline, înalte, verzi ; şi în zare Pirineii, fîşie estompată de culoarea cenuşei, păreau încă departe.

Montré Jean, Gourdan, Polignan. Puteai să-ţi închipui cele trei sate liniştite, la mică distanţă unul de celălalt. Îţi venea pofta să cobori şi să te opreşti. Să te aşezi în cafeneaua gării, la o masă de fier, cu un Pernod în faţă. Şi să ceri mereu un alt Pernod, pînă cînd ceasul avea să bată douăsprezece şi jumătate. Şi din ziua aceea să te opreşti la Montré Jean sau la Gourdan sau la Polignan pentru toată viaţa.

Cu două seri înainte, încercasem aceeaşi dorinţă în plină Italie, la gara din Grosseto. Trenul se oprise, cam pe la apus pentru obişnuita aprovizionare cu apă. Şi acolo, aceeaşi tihnă a gării pustii şi neaşteptata pace provincială. Şi totuşi era o senzaţie atît de diferită ! Ştiam, desigur, că mă aflam în Italia. Dar chiar dacă nu aş fi ştiut ; chiar dacă m-ar fi legat cineva la ochi şi mi-ar fi astupat urechile cu o lună înainte, la New York, şi m-ar fi dus aşa prin lume şi m-ar fi liberat doar acolo, tot aş fi înţeles că mă aflam în Italia. Şi fără ajutorul şepcii stacojii a şefului de gară, şi fără autentica vorbire toscană a băieţaşului care striga : „îngheţată" la capătul trenului. Erau de ajuns liniştea, aerul, cîmpurile şi cerul care se întrezăreau dincolo de arcada peronului : o imensitate, apoi imediat, o armonie a spaţiilor şi a sunetelor şi acea odihnă, acea dreptate care se simte numai în Toscana. Un tînăr îmbrăcat elegant în maron se plimba încet pe peron, fumînd. Părea preocupat nu să gîndească, ci doar să fumeze şi să se preumble. Avea părul lins, bine pieptănat. Era desigur un funcţionar de la Notariat ; sau consilier la Prefectură. Italia ! Italia ! Şi Grosseto nu e desigur printre primele oraşe din Italia în privinţa monumentelor artistice. Dar poate tocmai pentru aceasta la Grosseto Italia este într-atîta Italia. Aici nu înfloresc industriile turistice ; străinii nu dau năvală în chiloţi. Funcţionarul de la Notariat sau consilierul de Prefectură se bucură de cel mai mare respect.

După ce a trecut acceleratul de Bayonne un slujbaş de la Căile ferate din Sud porni să stră-

bată peronul de-a lungul trenului ca să vadă dacă totul e în ordine şi să dea apoi semnalul de plecare. Era mai mult decît tipul, era monumentul feroviarului francez. Avea toate caracteristicile cunoscute ale feroviarilor francezi ; dar le făcea să ajungă la un fel de extremă evidenţă picturală, încît aducea aproape cu o caricatură maiestuoasă. Gras, murdar, înfăşurat într-o haină enormă. Mustăţi colosale, atîrnînd de o parte şi de alta a obrajilor rotunzi, umflaţi şi vineţii. Aspectul său era atît de violent marcat încît pentru o clipă am uitat că mustăţile, chipiurile şi hainele de acel fel sînt normale în Franţa şi că fuseseră la fel, într-o oarecare măsură, în întreaga lume civilizată pînă în 1914.

După Montré Jean, trenul se îndreaptă hotărît spre sud către Tarbes şi către Pirinei. Călătoream în tovărăşia preoţilor, infirmierelor, pelerinilor şi bolnavilor, de mai bine de douăzeci şi patru de ore. Surpriza pe care mi-o oferise Trenul Verde, cu atmosfera sa veselă şi pămîntească, avusese timp să se consume. Mai erau pînă la Lourdes numai vreo cincizeci de chilometri. Începui să sper într-o schimbare de ton. Îmi spuneam că peisajul din jur trebuia totuşi să se schimbe : să sugereze puţin cîte puţin gînduri mai cereşti, să înalţe sufletul : şi o dată cu neliniştea apropierii de oraşul sfînt, un suflu mistic să cuprindă pe nesimţite convoiul.

Dar iată, peisajul suferea o transformare contrară. Culmile dealurilor se arcuiau ; rîul şi to-

rentele curgeau mai impetuoase și mai limpezi, vegetația devenea mai deasă și mai verde ; și apăreau, ici și colo, din ce în ce mai numeroase, coșuri și acoperișuri de uzine. Mergeam spre o regiune rodnică și bogată în industrie. Țevile mari, din preajma fabricilor, arătau că forța apelor de munte era larg exploatată. De cum am ajuns am putut constata că regiunea dădea de lucru la mii și mii de spanioli : era plină de basci, de navarezi și de catalani, așa cum cele două Savoi și regiunea Dauphiné sînt pline de piemontezi, de venețieni și de lombarzi. Dar, deși multe fabrici erau de produse chimice, de arme și de muniții, și nu de țesături de bumbac și de lînă, semăna încă și mai mult cu Biellese și cu Val Sesia. Aceleași albii fertile, același lanț de munți împăduriți, aceleași orășele vesele, agitate, pline de activitate. În sfîrșit, nimic religios : în caz că termenului religios i se dă acea semnificație mistică, cu totul transcendentală, prin care Lourdes este cunoscut în lume. Mă gîndeam într-adevăr la sanctuarele din Alpii noștri, așa cum le-a văzut Butler, și anume la cele mai mari sanctuare din Biellese și din Valsesia : Graglia, Oropa : il Sacro Monte di Varallo. Dar știam foarte bine că asemănarea se va reduce la peisaj și la condițiile agricole și industriale ale regiunii. Nu mă așteptam la blîndețea păgînă, autohtonă și misterios asiatică a Madonelor noastre. Și, în timp ce trenul se apropia din ce în ce mai mult de țintă, luam act de această contradicție. Un peisaj bogat, liniștit, rodnic : o populație modernă, de muncitori. Pentru a împlini sarcina extraordinară și prodigioasă, pentru a corespunde faimei și pentru

a apărea, chiar în ochii scepticilor, un loc ales de Divinitate ca să se reveleze, era nevoie de un peisaj într-un anumit fel neomenesc sau supraomenesc : un peisaj pustiu, extatic, în care pămîntul să se despoaie, să se usuce, să tindă spre cer. Assisi. Priveam de la fereastră şi căutam zadarnic, pe cîmp, în munţii acum apropiaţi, înaltul zid trandafiriu din Subasio, sau vreo altă formă masivă şi straniu colorată, care să aibă acea blîndeţe biblică, acea disperare ori imensitate. *Elevavi animam meam in montes, unde venit auxilium mihi*[1] : zadarnic încerca vechiul verset să se înalţe şi să cînte. Auzeam alături de mine, cînd şi cînd, acoperit de zgomotul trenului, sau înlăturat de gîndurile mele, micul discurs de îmbărbătare pe care conducătorul spiritual al trenului îl ţinea în compartimentul meu, adresîndu-mi-se mai mult mie decît celorlalţi : ca unuia care mergea la Lourdes pentru prima dată şi care desigur nu manifesta prea multă cucernicie.

Iscusitul preot îşi pregătise patru sau cinci asemenea predici, una pentru bolnavi, una pentru bolnave, una pentru infirmiere, alta pentru brancardieri etc. ; cu variantele necesare şi cu efecte calculate, după cum boala era mai mult sau mai puţin gravă sau după gradul mai mic sau mai mare de instrucţie al celui care asculta. Şi din zori străbătea convoiul, stînd cîte cinci minute în fiecare compartiment şi recitînd pentru fiecare bucata adecvată.

[1] Ridicam sufletul meu spre munţi, de unde venea ajutorul meu (lat.).

Auzeam: „Douăzeci de mii de bolnavi pe an în medie: numai douăzeci de miracole pe an, în medie... Nu se vine aici deci pentru miracol, asta ar însemna falimentul. Miracolul este mijlocul, nu scopul... Suflete însetate de supranatural... miracolul resemnării... se spovedesc preotului... funcţiunea mea..."

(Mă gîndii la aceia care spun „noi avocaţii" sau „noi ziariştii" şi chiar „noi pictorii" şi „noi scriitorii".)

„...funcţiunea mea... progresul sufletelor... Vă voi povesti un fapt: o femeie, foarte bolnavă... cerea miracolul... În anul următor... progresul sufletelor... cere miracolul nu pentru sine ci pentru binele altora... Al treilea an... *Fiat voluntas tua* [1]... nu mai cere nimic: atinsese culmea!"

Dar iată că trenul îşi încetineşte mersul. Şi, adusă de vîntul care atinge uşor spicele înalte crescute de-a lungul liniei, ajunge firavă, tremurătoare, aproape stinsă de cîmpia deschisă şi de soare, o melodie, un cor de voci femeieşti. *Ave*, *Ave*, ca nişte sughiţuri îndepărtate, ca nişte behăituri disperate de miei. Se cîntă la capătul trenului, în compartimentele bolnavilor.

Trenul se opreşte. Pe neaşteptate, cîntecul se înalţă, se reliefează, mai puternic. Nu ştiu de ce, nu ştiu cum: mă înfior. Stau la fereastră, şi aud din spate cuvintele tovarăşilor mei, aşa cum cîteodată cel narcotizat aude cuvintele chirurgilor:

[1] Facă-se voia ta (lat.).

„Ne-am oprit la semnal. Am intrat aproape în gară. Am ajuns la Lourdes."

Ave, Ave, la capătul trenului cîntecul sfîşietor continuă. Şi, deodată, din compartimentul vecin un alt cor : voci de bărbaţi şi de femei încep fortissimo :

Noi îl vrem pe Dumnezeu. Fecioară Maria,
Ascultă spusele noastre... Binevoitoare

Revin îndepărtate, neliniştite, din copilăria mea cucernică, din vremea cînd cea mai mare distracţie pentru mine era să ajut la oficierea liturghiei, sau să cînt la procesiuni. Revine plăcerea lungilor rugăciuni în capelele pustii, privirea aţintită la tabernacol, aurăria şi feţele de masă albe scufundate în umbră şi flăcăruia roşie de la împărtăşanie. Cu un nod în gît, cu o enormă greutate pe piept, cu o disperată dorinţă să plîng sînt gata gata să şovăi.

Corul de-alături aproape că mă învinge, mă tîrăşte să cînt şi eu. Şi între o strofă şi cealaltă, ca un contrapunct rafinat şi perfid, continuă să ajungă pînă la mine *Ave, Ave*, corul depărtat al bolnavelor.

Dar tot trenul cîntă. Din toate compartimentele : pelerini, bolnavi, infirmiere, brancardieri, preoţi : toţi cu cărticelele de texte în mîinile împreunate, cîntă şi privesc cîmpia însorită, imobilă, grînele verzi, şirurile de sălcii, cîmpia din Lourdes.

De data aceasta s-a declanşat ceva. Pare într-adevăr că Speranţa, suprema Speranţă s-a născut deodată în inimile tuturor. Întîrzierea sau

anticipația cu care din vagon în vagon se cîntă același imn și se propagă dezordonat același ritm, nu alterează, ci mărește emoția : creînd, cu tehnica unui *fugato* spontan, un efect de entuziasm impetuos și multiplicat.

Acum trenul începe să se miște din nou, încet ; și intră în gară. Toți sînt la ferestre : flutură văluri albe de infirmiere și, ici și colo, bărbi de călugări și de domni bătrîni. Toți cîntă și privesc.

Trenul se oprește. Și în întîmpinare, pe peron, cu pas sprinten, vine primul brancardier francez. Este delegatul Sanctuarului, cel care va dirija operația de coborîre și de transportare a bolnavilor. Mic, slab, îmbrăcat în negru, cu basc, cu țigara atîrnînd din gură și cu regulamentarele chingi de piele pe umeri.

A fost deajuns chipul său. Poate a fost de ajuns țigara sa. Totul s-a prăbușit. Și eu am început iar să respir...

Era un funcționar oarecare. Părea un agent al siguranței publice. Brancardierii noștri șefi coborîră și se apropiară de el, începură să discute cu însuflețire. Ochii tuturor pelerinilor erau ațintiți asupra acelui grup care părea un grup de afaceriști. Și, brusc, cîntecele încetară.

5

„Le Christ ne nous divise pas, il ne nous mutile pas : c'est tout entier que chaque fidèle est jeté

dans le fleuve de la Grâce. La matière n'est pas rejetée, le sensible n'est pas meprisé". [1]

În felul acesta, Mauriac preîntîmpină încă din primele pagini ale subtilului și foarte abilului său volum despre localitatea Lourdes orice critică îndreptată împotriva caracterului afacerist, hotelier, simoniac al orașului.

Dar nu vreau în această privință să-i dau nici măcar satisfacția unei discuții. Știm toți că, de exemplu, lipsa de demnitate a preotului nu infirmă adevărul dogmei, ba chiar dimpotrivă.

Vreau acum să străbat Lourdes în mare viteză ca și cum aș merge cu unul din sutele de autocare cu pelerini care îl asaltează zilnic.

Oraș frumos, cu mult aer, vesel, activ. Străzi largi care urcă și coboară, urmînd ondulațiile colinelor pe care este construit. La fiecare colț imagini verzi de munți împăduriți. În centrul așezării o frumoasă cetățuie medievală, foarte înaltă. Un pod frumos peste cursul argintiu al Gavei, în care ghicești că se pot pescui delicioșii păstrăvi din Pirinei. Și, perpendicular pe Gava, o frumoasă Cafenea-Restaurant-Terasă, cu umbrele și *jazz*. Un orășel într-adevăr foarte drăguț în care, pînă acum, nu mă supără nimic altceva decît numărul excesiv de mare al magazinelor cu obiecte sfinte. Dar nu vreau să le iau în seamă. Și înveselit cu totul de această primă impresie asupra orașului, vreau să

[1] Cristos nu ne diferențează, el nu ne mutilează, fiecare creștin este aruncat întreg în fluviul harului divin. Materia nu este respinsă, sensibilul nu este disprețuit. (Fr.)

mă strecor în incinta sfîntă şi să intru în Domeniul Grotei. .

Răzoare, pajişti, copaci, alei, parcă ar fi o grădină publică din Alexandria sau din Modena, dar avînd ceva mai posomorît, mai trist şi mai modern : seamănă cu parcul unei universităţi americane. Mai ales bazilica are toată falsitatea şi lipsa de gust a colegiilor şi capelelor americane.

Albă, brodată cu turle şi arcade mici, între gotic şi florcal, ca un monument de zahăr. În prim plan, două rampe monstruoase coboară pe esplanadă. Şi toate la un loc fac efectul clasic al unui decor urît din *Parsifal*.

Pentru aceasta, poate, lumea se opreşte în faţa ei cu gura căscată, admirînd-o. Şi la fiecare sfert de oră, cînd clopotul basilicii bate ora pe aria *Ave Maria* din Lourdes... s-a terminat şi cu Sfîntul Petru, şi cu domul din Pisa ! Buschetto, Bramante, Michelangelo se pot retrage.

Bang, bang, bang : rezultatul e magic. Inima pelerinilor se topeşte, genunchii le tremură. Merg pe Esplanadă buimăciţi, zdruncinaţi, ca şi cum ar fi fost primiţi în al şaptelea cer.

Basilica e formată din trei biserici suprapuse. Permiteţi-mi să nu descriu interioarele, băncile gălbui deschis, statuietele de porţelan colorat, stucaturile şi broderiile îmbelşugate. „Sensibilul nu este dispreţuit.“ Cam prea mult însă ! Şi Assisi e sensibil : dar ce fel de sensibil.

Se pare deci că Mauriac şi-a tăiat craca de sub picioare. A garantat nu numai divinitatea spiritului oraşului Lourdes dar şi aceea a materiei vizibile şi sensibile. Iar acum această materie strecoară

primele îndoieli: asemenea urîțenii, asemenea nerozii sînt oare compatibile cu o atmosferă de har divin?

„Da domnilor" vă răspunde însă Mauriac, „Dumnezeu nu vorbește numai esteților și celor inteligenți. Dumnezeu vorbește tuturor oamenilor, dintre care cei mai mulți sînt lipsiți de gust și nu prea inteligenți."

Ceea ce este un argument zdrobitor. În felul acesta aș vrea să nu am dreptate niciodată. Să-l lăsăm pe Mauriac cu farsele sale.

Alt mijloc de convingere folosea un om de bună credință, un medic din pelerinaj, căruia îi expuneam, în prima seară, îndoielile mele estetice.

— Assisi, Assisi! îmi spunea doctorul, dar acesta este revelația divină a naturii, a pietrelor, a zidurilor, a văzduhului, în sensul etimologic de *apariție*, de *Divinitate care se arată*. Aici, la Lourdes, este ceva diferit, mai profund și mai adevărat. Să ne înțelegem, revelația divinității s-a petrecut și aici cînd tinerei Bernadette i s-a arătat Maica Domnului; și există încă în fiecare an, cu o medie de douăzeci, douăzeci și două de miracole de primul grad. Dar, chiar fără să asiști la miracole, chiar fără să le controlezi, chiar fără să crezi în ele... ascultați puțin ce spun: *chiar fără să crezi în ele*: pentru că nu este nevoie... ei bine, Lourdes este un fenomen mai profund decît Assisi. Ați fost la Grotă?

Nu fusesem încă.

— Vedeți, acolo trebuie să mergeți. Acolo găsiți fenomenul cel mai profund, specific orașului Lour-

des. O să vedeţi, e o grotă oarecare, nu are nimic special, aşa, cînd o priveşti. Dar...

— Dar ? întreb eu, nerăbdător să aud vreo explicaţie extraordinară.

— ...dar vedeţi, continuă el, coborînd vocea şi rotind ochii, e *ceva care se simte*. Da, da, chiar aşa. Uite, eu, prima dată cînd am venit la Lourdes, eram ca dumneavoastră. Şi eu... pentru că sînt şi eu pe jumătate poet, ştiţi ? şi iubitor al artei sub toate formele... a ! dumneavoastră credeaţi că numai fiindcă sînt medic... ei bine, prima dată, cu ani în urmă, în prima zi cînd am ajuns la Lourdes, şi eu eram dezgustat. Dar nu fusesem încă la grotă. Mă duc. Ei bine, acolo, acolo, nu ştiu cum să vă explic, nu ştiu cum să vă spun. Dar iată ! tocmai aceasta este, e ceva care nu se poate spune. Duceţi-vă, duceţi-vă numaidecît, veţi vedea. Apoi îmi veţi spune. O să mai vorbim despre aceasta. Veţi vedea : nu se vede nimic, nu se înţelege nimic. *Se simte*. Nu e posibilă nici o îndoială.

Apunea soarele. Mă îndreptai deci spre Grotă. Şi, după efortul pe care mi l-a cerut primul pas, am înţeles, într-o clipă, de ce o evitasem toată ziua. Încercam o îndărătnicie ascunsă, aproape un fel de frică. Frică de ce ? Să nu mă convertesc ?

Vai, oare se şi simţea începutul acelui Har misterios şi irezistibil de care vorbise doctorul ? Începeam într-adevăr să *simt* ? După cîteva minute voi cădea poate în genunchi, mă voi ruga, ca Paul la Damasc, ca Ignaţiu la Pampeluna. Şi exista încă, într-un ungher al cugetului meu, ne-

legiuita dorință de a experimenta tulburările unei conversiuni.

Grota este pe malul stîng al Gavei, săpată într-o surpătură stîncoasă a muntelui. Largă de vreo doisprezece metri, nu foarte adîncă. O grotă oarecare. O grotă din acelea pe care le întîlneam în copilărie, cînd mergeam dimineața la plimbare cu bunicul sau cu dădaca, și care ne speriau atîta. Ne gîndeam la poveștile cu zîne, pe care le citeam în fiecare zi, la ascunzătorile balaurilor și vrăjitoarelor. Tăcerea pădurii, întreruptă doar de tîrșîitul picioarelor noastre pe foile moarte, de bîzîitul unei insecte sau de foșnetul misterios al vreunei frunze ; singurătatea ; umbra deasă și liniștită ; și întunericul acela din fundul grotei, al cărui capăt nu se vedea bine : toate acestea făceau să ne bată inimile mici și ne înălțau într-un extaz înfricoșat, ne provocau o teamă foarte plăcută.

Tot așa trebuie să fi fost și grota de la Lourdes spre jumătatea secolului trecut, înaintea aparițiilor, miracolelor și organizațiilor, cînd fata Bernadette Soubirous venea aici, singură-singurică, plină de îndrăzneală și de teamă ca să capete mîngîiere după umilințele zilnice pe care trebuia să le suporte fiind bolnavă de o îngrozitoare astmă cardiacă, și fiind neputincioasă și prea puțin aptă de muncă.

Biata fată fugea de satul urît, de familia ei, de mama vitregă. Lăsa truda inumană la care părinții ei, foarte săraci, o constrîngeau, deși avea doar paisprezece ani. Alerga prin pădure cu picioarele mici și goale. Ajungea în fața grotei misterioase cu sufletul la gură, cu genunchii tremurînd.

Se prosterna, se dăruia. Și se ruga, și plîngea în singurătatea consolantă și răzbunătoare.

Și iată, din obscuritatea grotei, apare, pentru ea, Sfînta Fecioară, surîzătoare, îmbrăcată în alb, învăluită într-o lumină strălucitoare. „O Doamnă, o Doamnă nobilă și foarte blîndă", sînt cuvintele istorice, întărite de documente, pe care Bernadette le repeta apoi tuturor. „Și e singura ființă din lume care nu se poartă rău cu mine, singura care nu mi se adresează cu tu : îmi vorbește cu *vous*, cu considerația care se cuvine unei *mademoiselle*."

Oricum, grota era acolo, acum banală, dezlegată de farmec, fără pădure, tăcere, singurătate, mister. Un altar o ocupă în întregime. Un gard o desparte de credincioșii care se roagă cu glas tare sau încet, cu mîinile împreunate, sau ridicate, care îngenunche, se ridică, merg, se informează unde se vînd lumînări și unde se plătesc liturghiile. Statuia Madonei este fixată sus, într-un intrînd al stîncii. Asemenea, ca formă și culoare, cu foarte numeroasele reproduceri. Este descrisă, cu o exactitate pe care nici o proză nu ar putea-o egala, de următoarele versuri :

Albă ca zăpada ușoară
dumnezeiasca mantie,
și sînu-înconjoară
o panglică azurie.

Piciorul alb îi pare
precum crinul curat
pe care-n înfiorare
roza s-a scuturat.

În mînă, ca ofrandă,
mătănii revărsate,
asemeni cu-o ghirlandă
de flori imaculate.

Cu palmele și fruntea
spre cer oferite,
iar tălpile abia
ating ierburi uimite.

Sub *tălpi*, pe stîncă, este întipărită fraza bască : *Que soy era Imaculada Councepcion*, și traducerea : *Eu sînt Imaculata Concepțiune*. Mai jos ceva, cu litere albastre, pe o tăbliță albă smălțuită : *On est prié de ne rien enlever de la Grotte*[1].

Dar, în partea opusă, la stînga altarului, grota este în întregime acoperită cu cîrje. Sute și sute, agățate în dezordine, în rînduri diferite, spălăcite, mîncate de aer, spălate de ploaie, asemănătoare, și datorită culorii alburii, cu o mare rezervație de moruni. Niște moruni ciudat de macabri. Ici și colo, privind mai bine, se distinge cîte un aparat ortopedic. Și deodată se explică efectul macabru. Mai mult decît moruni, păreau schelete omenești, dese, dese, spînzurate de stîncă. Atunci cînd vine iarna, vîntul Pirineilor probabil că zgîlțîie cîrjele, izbindu-le una de alta, cu zgomotul sec a mii de oase care se lovesc între ele.

Spre centrul grotei cîrjele își schimbă culoarea : sînt înnegrite, ca și partea de stîncă de care atîrnă, de fumul lumînărilor ce ard dedesubt.

[1] Vă rugăm să nu luați nimic din grotă (fr.).

Şi totuşi, în timp ce vedeam şi raţionam astfel, o nelinişte pătrunzătoare creştea în mine. *De ce,* mă gîndesc aproape înfiorîndu-mă, de ce tocmai *această* sărmană peşteră, şi nu alta, *acest* loc oarecare, atît de urît, atît de trist, cu toate cîrjele acelea, este venerat de milioane de oameni ? Nu există nici o raţiune umană, nici un semn vizibil ca să justifice aceasta. Deci, dintre toate explicaţiile, cea mai verosimilă e tocmai cea supranaturală. *Se simte.*

La Carceri, lîngă Assisi, cînd am văzut piatra pe care dormea şi se ruga sfîntul Francisc, nu am simţit nimic asemănător. Şi nu mi s-a părut nedemn, nici neomenesc, să mă gîndesc, să-mi amintesc, şi peste puţin să îngenunchiez şi să mă rog. Totul era limpede, frumos şi viu încă, neprofanat. În valea aceea înaltă, în care se ajunge după ce urci trei ore de-a lungul coastei aride şi pietroase, înţelegi ce înseamnă un pustnic, meditaţia, chinuirea trupului. De o parte valea era înconjurată, era închisă de păduri care urcau abrupt, pînă la cerul foarte apropiat. De cealaltă parte, se deschidea într-o trecătoare îngustă, într-un fel de salt peste abis.

Aici, nici un adevăr pentru ochi, nici o gingăşie pentru minte. Totuşi, fixam grota urîtă şi stupidă. Ştiam că exista un punct, un singur punct. După ce-l atingeai erai prins în angrenaj. Sau crezi, sau nu crezi. Dar era posibil şi să nu crezi ?

Doctorul spunea că nu. „Veţi vedea, se simte." Şi deodată înţelesei, corectai : nu se simte în ge-

neral; se simte *acolo*. Dacă Assisi poartă pecetea spiritului, Lourdes o poartă pe aceea a spiritismului. Măsuțele cu trei picioare nu au frumusețe, nici valoare artistică, nici motive naturale sau umane. Primesc spiritele tocmai pentru că sînt refractare Spiritului. Și cîteodată sperie tocmai pentru că sînt niște măsuțe oarecare. Dacă ar fi sculptate de Cellini, desigur că nu ar mai lovi peste mînă. De cîte ori locuința unui ghicitor în cărți nu ne-a impresionat tocmai grație aspectului ei mizer și lipsit de mister.

Mă îndepărtai de grotă coborînd de-a lungul Gavei.

Se făcuse aproape noapte. Rîul plin, ușor, curgea adunînd toată lumina cerului, curgea liniștit către vărsarea sa, spre Atlanticul îndepărtat, printre pădurile și cîmpiile scufundate în întuneric. M-am așezat pe parapet. Ropotul continuu al apei izbite de diguri acoperea orice alt zgomot. Nu mai auzeam molfăitul rugăciunilor. Și nici măcar dangătul mecanic al clopotului.

Priveam apa.

Mă întrebam dacă, într-o zi îndepărtată, rîul va scălda din nou grota pe care a săpat-o în coasta muntelui.

6

Se spune că în secolul trecut materialismul ar fi triumfat asupra catolicismului. Totuși același materialism a devenit arma cea mai puternică a cato-

licismului. Aceia care, de multe secole, sub mii de steaguri schimbătoare slujesc același dușman, au urmat hotărîți noua modă. Și au creat o apologetică ciudat de pozitivistă. De exemplu, Învierea lui Cristos, așa cum e povestită în *Evangheliii*, ar fi cea mai bună dovadă a divinității lui Cristos deoarece: 1. Cristos a murit cu adevărat: într-adevăr referatele medicale consideră că este exclus ca un individ chinuit, crucificat, sleit de puteri, să poată supraviețui introducerii suliței în coaste; e deci sigur că el a fost îngropat mort; 2. Cristos a înviat cu adevărat; într-adevăr, la trei zile după moartea sa, a fost văzut de cîteva persoane printre care de discipolii din Emaus, împreună cu care a rupt pîinea; 3. Așa precum apoi: nu a înviat ca Lazăr, pe care Cristos însuși l-a *trezit* din morți, ci a înviat prin propria-i forță, caz unic în lume de miracol realizat de însuși obiectul miracolului; astfel este sigur că El era Dumnezeu.

Raționamente perfecte; *care iau însă Evanghelia drept o comunicare asupra experiențelor de electrotehnică realizate de profesorul X în laboratoarele universității Y*, ba chiar ca o carte de matematică. Îmi amintesc că, încă de copil, nimic nu mi-a repugnat vreodată atît: nimic nu mi s-a părut atît de injurios, atît de blasfemator ca aceste raționamente și discuții asupra *Evangheliilor*. *Evangheliile*, care ar trebui să fie citite cu inima plină de emoție, cum citește o fată scrisoarea de la iubitul ei, și cu acea profundă intuiție care aparține numai Dragostei și Credinței! Cine comentează în mod rațional un text sacru începe să nu mai creadă în el; și irosește, consumă, distruge credința ascul-

tătorilor săi. San Tommaso d'Aquino? Erau alte timpuri. Aceea era o credință tînără, puternică, sănătoasă. Astăzi este bolnavă, foarte bolnavă și bătrînă. E de ajuns cea mai mică imprudență ca s-o ucidă.

Ce interesează? Nu cu adevărul raționamentului se cucerește mulțimea; ci cu tonul. Și acest lucru n-a ezitat să-l declare Manzoni: amintiți-vă latina părintelui Cristofor către fratele Fazio. Cîndva convingeau cu latina. Astăzi cu expertizele științifice.

Se va spune că, recent, succesul filosofiei idealiste a suscitat încă o apologetică catolică: vezi Maritain, Du Bus, Mauriac și italienii Gemelli și Casati și Casnati și Giordani și Papini și Bargellini și Calcaterra. Dar idealismul nu este o filozofie divulgabilă. Nu este *pentru mase.* Majoritatea oamenilor nu știu ce este. Rămîn la moda pozitivistă din secolul trecut. Și față de această majoritate preoții se feresc bine să părăsească vechiul ton științific; în timp ce păstrează neotomismul pentru a-i cuceri pe snobi.

Dar chiar și neotomismul e mult mai puțin idealist decît pare: și trăiește cu injecții pozitiviste. Neotomiștilor, într-adevăr ar trebui să le ajungă Aristotel, San Tommaso și Garrigou-Lagrange. Dar iată că toți merg la Lourdes: și misticul Mauriac include în cartea sa raportul unei rude a sa, profesorul Pierre Mauriac:

„Une ponction lombaire donne issue à un liquide céphalo-rachidien clair dans lequel l'analyse décèle: lymphocytose, quantité exagérée d'albumine et enfin bacilles de Koch. Le diagnostic de mé-

ningite tuberculeuse est donc indiscutable (le laboratoire qui a fait l'analyse offre toutes les garanties).

J'ai mené pour cette malade une expertise sur pièces, comme j'aurais fait pour une expertise en justice, et je peux affirmer que le dossier était complet et qu'autant que l'on puisse humainement, s'en assurer, cette malade était atteinte de méningite tuberculeuse et qu'elle en a été guérie en quelques minutes ou quelques heures" [1].

Dacă Mauriac pentru a crede are nevoie de aceste *garanties* şi *expertises*, ce să mai vorbim despre ceilalţi. Nu mă refer la vulg, la ignoranţi, ci la toţi burghezii, culţii, profesioniştii care nu au inteligenţa lui Mauriac, avînd totuşi slăbiciunile lui morale.

Şi ei ştiu aceasta. Continuă să publice volume îndesate de referate medicale; şi să răspîndească de la amvon exemplul lui Pasteur şi al lui Ampère.

La Lourdes referatul medical este baza, viaţa, gloria întregii organizaţii, medicii pelerinajelor sînt urmaţi, respectaţi, onoraţi, mai mult decît înşişi preoţii, care binevoitori, *et pour cause* [2], le dau

[1] O puncţie lombară face să se reverse un lichid cefalo-rahidian limpede în care analiza descoperă: limfocitoză, o cantitate exagerată de albumină şi în sfîrşit bacilul Koch. Diagnosticul de meningită tuberculoasă este deci indiscutabil (laboratorul care a făcut analizele oferă toate garanţiile).

Am adus pentru această bolnavă o expertiză în scris cum aş fi făcut pentru o expertiză judiciară şi pot să afirm că dosarul era complet şi că atît cît omeneşte este posibil să ne asigurăm, această bolnavă era atinsă de meningită tuberculoasă, şi că ea a fost vindecată în cîteva minute sau în cîteva ore. (Fr.)

[2] Şi pe bună dreptate (fr.).

înfiicrtate. Pare aproape că nu preotul, ci doctorul este intermediarul dintre om şi Dumnezeu; pentru că doctorul este acela care decide cu *ştiinţa* sa dacă există sau nu minunea şi de ce grad este. Fireşte că este vorba de o comedie: preotul are şanse de cîştig punîndu-l în faţă pe doctor; după aceea, oiţele vor veni tot la păstor. Între timp, aristocratele infirmiere îi înconjoară cu atenţii pe doctorii lor, sînt foarte bucuroase să-i ajute şi visează cu disperare să-i poată asista cînd vor *constata* un eventual miracol.

Şi totuşi, dacă aş fi credincios, dacă aş mai avea credinţa din adolescenţă, vorbele acestor doctori m-ar supăra mai mult decît mă supără acum.

Sîntem în faţa intervenţiei lui Dumnezeu: şi ei vorbesc de limfocitoză, de albumină, de bacilii lui Koch!

Înţeleg entuziasmul mulţimii care, disperată, aclamă urlînd miracolul! Şi înţeleg groaza pe care o au unii de fulger.

Dorinţa aceasta de a măsura, de a controla miracolul cu ajutorul termometrelor, al analizelor de urină şi al puncţiilor lombare, dezvăluie însă slaba credinţă. Cristos a spus: „Fericit cel care va crede fără să vadă şi fără să atingă." Şi aceşti Toma îşi închipuie că pot cunoaşte dimensiunile naturii, ba chiar şi pe cele ale lui Dumnezeu. Şi se tem atîta că nu cred, încît vor dovada chimică a atotputerniciei lui Dumnezeu, certitudinea aritmetică a adevărului religiei catolice şi perspectiva geometrică de a sfîrşi într-o zi în Paradis. Ca şi

cum întreg universul n-ar fi prin sine însuşi mister şi miracol.

Ah ! Dacă aş avea vechea eredinţă, cum i-aş mai alunga pe aceşti domni. Cum i-aş mai face de ruşine. În anumite momente, în mijlocul miilor de pelerini, preoţi, călugări, călugăriţe, doamne de caritate şi doctori catolici, mi se părea că eu sînt unicul credincios. Mi se părea atît de uşor să-i conving pe toţi, chiar pe cei mai evlavioşi de micimea lor sufletească. Cu cuvintele lui Cristos i-aş fi făcut să tremure.

Dar să trecem mai departe. Şi pentru că aceşti farisei impudici ai ştiinţei cred că ştiu cu precizie ce poate şi ce nu poate să facă natura, să luăm de bune spusele lor.

La Lourdes, la Lisieux, unde vor ei, a existat vreodată miracolul unui picior, un picior întreg amputat, extirpat, tăiat, care să apară la loc pe neaşteptate ?

Am pus această întrebare cîtorva preoţi, doamne şi doctori : cu toate acestea, cu toată buna voinţă, nu, un astfel de miracol n-a existat niciodată. A existat, se grăbesc să-ţi răspundă, ceva mai mult : un copil cu paralizie infantilă care într-o bună zi a mers ; un orb din naştere care într-o zi a văzut. Nu este acelaşi lucru. Picioarele acelea, ochii aceia, atrofiaţi, erau atrofiaţi cît vreţi, dar *existau*. Poate să fie de nedovedit, extraordinar, minunat, unic ; dar nu este nefiresc ca într-o zi să funcţioneze.

Povestirile cu caracter istoric, inclusiv *Evanghelia*, nu menţionează niciodată reînvieri ale decapitaţilor. Numai hagiografia medievală, numai

picturile lui Fra Angelico mai revelă această credință. Care este singura coerentă, dacă fachirii din India rămîn sub pămînt săptămîni și luni.

— Da, dar, obiecta unul din doctorii din Lourdes, există cîteva cazuri la care eu însumi am fost martor, de oase întregi care lipseau și care s-au refăcut rapid.

— De ce lungime ?

— O, de trei, patru sau cinci centimetri.

— Mulțumesc. Nu ajunge. Și eu am căzut de pe bicicletă, mi-am rupt clavicula și în douăzeci și cinci de zile cele două bucăți s-au sudat formînd un supraos care mai înainte nu era, lung de cel puțin doi centimetri. Nu e deajuns. Dar spuneți-mi, domnule doctor, Sfînta Fecioară e atotputernică ?

— Ca intermediară a fiului Ei care este Dumnezeu, da, este atotputernică. Dar nu confundați : atotputernică nu înseamnează că poate să facă ceea ce e absurd. Un cerc pătrat este o absurditate, și Dumnezeu nu ar putea să facă un cerc pătrat. Astfel este și piciorul despre care spuneți dumneavoastră.

— Un moment. Imaculata Concepțiune, Înălțarea la cer, și alte mistere, sînt tot atîtea absurdități ca și miracolul piciorului despre care vorbeam eu. Deci dacă Sfînta Fecioară face minuni ca să-i convingă pe necredincioși, ce o costă ca în loc de cinci centimetri să facă un metru sau chiar un metru și jumătate ?

— A, dar atunci a crede n-ar mai fi un merit. Nu-l cunoașteți pe Pascal ? *Il faut parier le Paradis.* Trebuie să pariem pe Paradis. Actul credinței

este cel care atrage harul. Dumnezeu vrea de la noi acest act de credinţă. Madona prin miracole ne ajută să-l facem.

Concluzie. În ciuda referatelor medicale, în ciuda măsurătorilor, controalelor etc. minunile din Lourdes nu demonstrează existenţa lui Dumnezeu cu aceeaşi certitudine absolută cu care tubul de sticlă în care s-a făcut vid pneumatic demonstrează existenţa legii gravitaţiei. Şi ultima replică va fi mereu aceea a lui Pascal.

Dar atunci, dacă e nevoie să pariem pe Paradis, ce nevoie mai e de aceste semi-miracole ? de aceste revelaţii care nu revelă ? de aceste dovezi care nu dovedesc ?

Ajutoare, invitaţii la pariuri ? Dar, uneori a fost de ajuns privirea unui prieten. La fereastra unui tren care se şi pusese în mişcare, privirea unui prieten care pleca într-o lungă călătorie a fost de ajuns ca să ne dea speranţa nemuririi. Sau o seară petrecută, după atîţia ani, cu bătrîna noastră femeie de serviciu, ne-a convins, deodată că marea credinţă a acelui suflet simplu nu putea fi dezamăgită. Şi apoi există nenorocirile, durerile, greşelile, ororile, mizeriile omeneşti care te invită cu disperare să pariezi. Suferinţele fizice. Tentative, avertismente ale morţii. Oprimat, rănit, ameninţat, agonizînd, omul se refugiază în gîndul unei alte vieţi : crede, se roagă.

„Şi mai ales voi, dragi bolnavi, care sînteţi ca paratrăznetele justiţiei divine deasupra păcătoşi-

lor." Astfel îi îndemna pe bolnavi la rugăciune conducătorul spiritual al pelerinajului, în așteptarea procesiunii Împărtășaniei. Oroarea, misterul suferinței fizice, sînt astfel interpretate cu iscusință. Disperatul „de ce" al bolnavilor are astfel un răspuns. Paratrăznetele !

Zăceau sub soare, de jur împrejurul Esplanadei întinse și prăfuite, zăceau în cărucioarele lor, pe spate, răsturnați, cu gurile însetate, cu pupilele stinse, cu mîinile tremurînd. Megafoanele de aluminiu, în cele patru colțuri ale pieții, transmiteau aspru, violent, la fel de aproape pentru toți, corul :

Quod non capis quod non vides
Animosa firmat fides
Praeter rerum ordinem. [1]

Și cîntau :

Lauda Sion Salvatorem
Lauda Ducem et Pastorem
In hymnis et canticis. [2]

Se îndemnau să se hrănească cu pîine divină, să adore Sfînta Împărtășanie, care urma să fie purtată în procesiune :

[1] Ceea ce nu înțelegi, ceea ce nu vezi
Îți întărește credința înverșunată
Dincolo de ordinea firească a lucrurilor. (Lat.)

[2] Laudă-ți Sion Salvatorul
Laudă Călăuza și Păstorul
In îmnuri și cîntece. (Lat.)

Dogma datur Christianis
Quod in carmen transit panis
Et vinum in sanguinem [1]

Dar, această pîine, amenințau ei :

Sumunt boni, sumunt mali,
Sorte tamen inaequali
Vitae vel interitus ; [2]

Mors est malis, vita bonis.
Vide paris sumptionis
Quam sit dispar exitus. [3]

Corul încetă. Bolnavii de pe brancarde așteptau. Și, pe ușa centrală a bazilicii, apăru o mică procesiune ; episcopul cu chivotul agnețului, acoperit cu o umbrelă aurie ; cîțiva paraclisieri, cîțiva nobili în redingotă.

Se făcuse o liniște profundă. Un preot în stihar, cu anteriul fluturînd, și scurt pînă aproape de genunchi ; cu părul alb și zbîrlit, cu mișcări sprintene, nervoase, veni în fugă și se opri în centrul Esplanadei, sub soare. Episcopul îi făcu un semn și începu să coboare scările spre bolnavii cei mai

[1] Creștinilor li se dă dogma
Pîinea se preface în carne
Și vinul în sînge. (Lat.)

[2] O iau bunii și săracii
În soarta totuși diferită
A vieții sau a morții... (Lat.)

[3] Moartea e pentru răi, viața pentru buni
Privește cît de diferit e sfîrșitul
La un început asemănător. (Lat.)

apropiați. Atunci preotul se întoarse spre răsărit, se ridică pe vîrful picioarelor și scoase deodată un strigăt ascuțit, întretăiat, la auzul căruia toți tresăriră :

— *Seigneur nous vous adorons !* [1]

Toți împreună, pelerini și bolnavi, repetară strigînd, în franceză cine știa, și cei mai mulți în italiană : „Doamne te adorăm !"

— *Seigneur nous croyons en vous !* [2] continuă preotul cu glasul acela sfîșietor, în cadența aceea bizară, ca un urlet de durere neașteptată. Continuă astfel timp de o oră. Aflai că face acest lucru de cîțiva ani, în fiecare zi la patru după-amiază. Și trebuie să spun că strigătul acela de războinic indian mi s-a părut născocirea cea mai formidabilă de la Lourdes.

Oarecum cuvintele sînt foarte iscusite. La aproximativ o sută cincizeci de invocări, revine cel puțin de zece ori următoarea : „*Notre Dame de Lourdes, bénissez notre patrie !*" [3] care, repetată în diferite limbi, inspiră afecțiune pelerinilor străini pentru Madonă și Sanctuar, măgulind rînd pe rînd naționalismul tuturor.

În timp ce invocările, prin care se imploră vindecarea bolnavilor, și care se aud mai spre sfîrșit, pregătite parcă de toate celelalte, sînt doar cinci. Iată-le :

[1] Doamne te adorăm (fr.).

[2] Doamne credem în Tine (fr.).

[3] Sfîntă Fecioară din Lourdes, binecuvîntează patria noastră (fr.).

„Seigneur, celui que vous aimez est malade !"
„Seigneur, faites que je voie !"
„Seigneur, faites que j'entende !"
„Seigneur, faites que je marche !"
„Seigneur, dites seulement une parole et je serai guéri !" [1].

Tocmai aceste cinci invocări sînt aşteptate cu nelinişte în fiecare zi de sutele de bolnavi care uită suferinţele lungii călătorii. Cînd ajunge la aceste cuvinte, preotul, care face invocarea, ridică şi mai mult, dacă aceasta mai este posibil, tonul. Iar răspunsurile sînt urlete. Întotdeauna mi-l voi aminti pe acela al unui orb care stătea lîngă mine ; un orb care venea la Lourdes, de la Roma, în fiecare an, de vreo zece ani.

— Doamne, fă-mă să văd !

Era în impetuozitatea disperată a glasului său şi în oferirea spasmodică a chipului său stins, o convingere neclintită că minunea ar depinde, mai mult de forţa şi credinţa implorării decît de Dumnezeu. Dacă voi cere mai bine şi tot mai bine, spuneau urletul acela şi chipul acela, este imposibil ca Dumnezeu să nu mă asculte.

Şi un altul. Un tînăr care respira printr-o supapă de metal, aplicată pe trahee sub mărul lui Adam : un orificiu rotund, negru, nichelat pe mar-

[1] Doamne, cel pe care Tu îl iubeşti este bolnav ; Fă-mă, Doamne, să văd ; Fă-mă, Doamne, să aud ; Fă, Doamne, să pot merge ; Doamne, spune numai un singur cuvînt şi eu voi fi vindecat. (fr.)

gini. Cadaveric, uscat, cu ochii aproape stinși, ținea încă în mîini — oscioare acoperite de piele gălbejită, clătinate de un tremur continuu — cartea de rugăciuni și citea, repetînd și el: fă-mă să văd, să aud, să merg.

„Fă Doamne ca să pot respira" voia poate să strige. Iată, dacă aș fi văzut gaura aceea neagră cicatrizîndu-se într-o clipă, pielea aceea crescînd la loc, și culoarea revenind în obrajii aceia...

Ei bine, dacă aș fi asistat la acest miracol, aș fi crezut?

Desigur, aș fi căzut în genunchi și, din adîncul sufletului, i-aș fi mulțumit Domnului pentru tînărul acela.

Dar să crezi? Să crezi? Sînt neapărat necesare minunile ca să crezi?

Și apoi, dintre miile de suferinzi, cîți se vindecă? Foarte puțini. Parcurgeți statisticile: există o mare majoritate de bătrîne paralitice care devin ceva mai puțin paralitice. Ostia trecea prin fața fiecăruia. Treceau episcopul, umbrela, nobilii, lumînările. Și procesiunea se termina, ca mai totdeauna, fără întîmplări miraculoase. Bolnavii, pe cărucioarele lor, erau împinși spre azil, reașezați în paturi, în așteptarea dimineții următoare: liturghia la Grotă și scufundarea în bazin: nu se știe niciodată.

Dar, după căderea nopții, în fiecare seară după cină, e o altă procesiune: a infirmierelor, brancardierilor și pelerinilor sănătoși. Procesiunea *aux*

flambeaux[1]. E un spectacol idilic, poetic. În locul solemnei și medievalei *Lauda Sion*, se cîntă copilăreasca și pastorala *Ave Maria din Lourdes*. Două cortegii lungi de torțe, în șir indian, conturează pe esplanadă S-uri domoale; iar în fund, un dispozitiv mobil de becuri electrice, albastre ca safirul, simbolizează, prin scurgerea sa luminoasă, căderea binefăcătoare de daruri din sînul Sfintei Fecioare. Seamănă cu o reclamă din Piccadilly sau din Times Square. Și pentru a respecta adevărul, am auzit un episcop italian protestînd pe lîngă conducătorii francezi și susținînd că această cascadă de lumină aducea prea mult cu Luna Park. Avea dreptate. Dar organizatorii își cunosc meseria. În fiecare seară, trăgînd cu urechea în întuneric, culeg un măgulitor comentariu poliglot:

— *Comme c'est gentil, n'est-ce pas? Mais c'est épatant!*[2]

— *Very nice indeed.*[3]

— *Hai visto l'illuminazione? Carina, eh*[4] etc.

Bolnavii, între timp, zac în penumbra Azilului. Fără somn, ascultă încă dulcea melodie care se îndepărtează în noapte: *Ave, Ave, Ave Maria.* Se roagă. Speră. *Ave Maria.*

Și totuși, reamintindu-mi-l astăzi, auzind iarăși în gînd acel cîntec nocturn care se ridica lent implorînd, mărturisind, sperînd...

[1] Cu torțe (fr.).
[2] Cît este de frumos, nu-i așa? Dar e uluitor! (fr.)
[3] Foarte simpatic, într-adevăr (engl.).
[4] Ai văzut iluminația? Drăguță, nu? (ital.).

Ne naştem, trăim, murim, şi nu ştim pentru ce. Dar cine, măcar o dată, nu a sperat ? Mai există oare alt adevăr ?

7

În ultima zi am părăsit *Le Domaine de la Grotte*[1] şi am colindat prin Lourdes care, după cum am spus, nu avea nimic deosebit de religios. Un orăşel industrial din Pirinei, plin de muncitori basci şi navarezi.

Era unu ziua. Foarte cald. Mult soare. Mergeam prin oraşul pustiu.

Mă atrase, de departe, concertul vesel al unei armonici. Cotii spre umbra unei străzi înguste, nerăbdător să-l descopăr pe cel care cînta. Prăvăliile erau închise pentru siesta de prînz. Un bătrîn jandarm în cachi, oficia, uman şi inutil, la o intersecţie pustie. Se simţea, de jur împrejur, ca o arhitectură solidă şi invizibilă, provincia franceză, bunele familii ascunse în case, adunate în jurul meselor. Dar, din adîncul tăcerii liniştite, dincolo de circumspecţia zidurilor cenuşii, sunetul armonicii, cînd insista, cînd îşi accelera ritmul într-o înfocată sincopă de fandango, cînd se atenua de parcă s-ar fi îndepărtat.

Deodată, îmi apăru în faţă o piaţă : scăldată-n soare, întinsă, neregulată, înconjurată de clădiri joase. Fandangoul ricoşa pe asfaltul pustiu şi lipsit

[1] Domeniul Grotei (fr.).

de strălucire. Părea foarte aproape. Am observat numaidecît o perdea mică, alb cu roşu, şi două măsuţe de fier : intrara întunecată a unei cîrciumi pierdute în soare, în cealaltă parte a pieţii. Şi am înţeles, nu ştiu cum, că de-acolo venea fandangoul.

Am ezitat la capătul umbrei, înainte de a traversa piaţa. Şi cînd am ajuns la cîrciumă nu am îndrăznit să intru imediat, am trecut mai departe. Văzusem : un local foarte sărac şi foarte mic ; în umbră, doi bărbaţi ; unul cînta din armonică ; celălalt ţinea în sus, sprijinită de masă, o chitară înfăşurată într-o pînză neagră.

Mi-era ruşine de hainele mele la modă, de chipul meu străin : poate aveam înfăţişarea unui călător burghez, a unui *turist*. Mă temeam să nu-i jignesc intrînd.

Dar doream atît vulgaritatea aceea, aveam atîta nevoie de mizeria aceea ! Ei aveau să simtă că nu veneam acolo ca un turist plictisit şi curios, ci ca un persecutat care caută chipuri frăţeşti. Mă întorsei. Intrai.

În fund şedea un bărbat pe care la început nu-l observasem. Era cîrciumarul. Alţi clienţi nu mai erau. Cel care cînta era orb. Cînta cu multă forţă, cu o ciudată plinătate de tonuri.

Sunete joase, adînci şi sigure, înflăcărate *roulades* [1] se prăvăleau din pian, tîrîtă în ritmul fandangoului. Şi mi se părea că văd arii însorite şi orbitoare. Grajduri adînci, întunecoase. Dansuri de secerători. Tufişuri nemişcate în soare, eşarfe

[1] Denumire populară a unor sunete vioaie scoase din instrumente (fr.).

roşii, pantaloni negri. Cîntăreţul însuşi, cu pleoapele coborîte pe ochii stinşi, sugera aceste tablouri: ca şi cum s-ar fi concentrat să şi le amintească, ori ca şi cum nu ar fi fost orb. Da, desigur, scotea muzica chiar din adîncul orbirii, transmitea sunetelor o stranie violenţă picturală, ca o disperată dorinţă de culoare şi lumină.

În răstimul acesta, tovarăşul său stătea nemişcat, ţinînd chitara. Privea înaintea sa cu ochi albaştri şi arzători pe chipu-i de aramă. Avea părul blond; dar de acel blond mediteranian, aprins şi viril, pe care îl găseşti asociat numai cu anumite carnaţii închise şi arămii.

În înfăţişarea sa era ceva sălbatic, neîmblînzit. Şi totuşi aceasta-i dădea o expresie şi mai puternică de inteligenţă şi de nobleţe. Părea faţa unui roman de pe vremea republicii. A unui roman din opera lui Shakespeare. A unui roman adevărat. Cu toată violenţa şi maiestatea sîngeroasă a unui Marius sau a unui Cassius.

Cîntecul se termină. Iar el, cu trunchiul şi capul nemişcate, cu ochii aţintiţi spre zid, începu să rostească cu glas tare, foarte iute, înjurături basce şi spaniole.

Hangiul nu-l luă în seamă. Se apropie de orb şi îi spuse:

— *Muy bien. Esta es la primera vez che Usted juega en Lourdes?* [1]

Orbul, cu faţa palidă şi blîndă, surîse trist şi răspunse într-o franceză mai corectă decît spaniola

[1] Foarte bine. Este prima dată cînd cîntaţi la Lourdes? (Span.).

hangiului. Trăia de mulţi ani în Franţa, cîntînd cu puţin cîştig pe drumuri şi în cîrciumi. Celălalt (şi se întoarse timid către tovarăşul său spunînd ; „El..."), celălalt în schimb emigrase din Spania cu cîteva săptămîni în urmă şi nu ştia încă nici un cuvînt francez. Lucra ca mecanic. Dar era şomer. Orbul spusese : *„Lui, il est mécanicien, lui"*, cu evidentă seriozitate, aproape cu orgoliu.

— Eu, continuă, eu aş avea nevoie de cineva care să mă însoţească. Dar cineva care să fie om cinstit.

— De ce, el nu este ? îl întrebă rîzînd hangiul, arătînd instinctiv spre mecanicul, care începuse să înjure.

— O, reluă orbul, serios, el nu mă însoţeşte. Este fratele meu. Ascultaţi. Atîţia ani am colindat Franţa. Am fost la Bayonne, la Toulouse, la Marsilia pînă la Lyon. Şi cunosc toate oraşele mici. Ei bine, în toţi aceşti ani n-am cîştigat niciodată mai mult de patru, cinci franci pe zi. Dar, o dată, mi-am dat seama că în realitate strîngeam regulat patruzeci, cincizeci. Porcul ăla care mă însoţea îmi fura tot. L-am schimbat, am mers cu alţii. Dar într-un fel sau altul era mereu aceeaşi poveste.

— Dar dumneavoastră, dumneavoastră de ce nu îl însoţiţi ? îl întrebă uimit hangiul pe fratele orbului, de vreme ce sînteţi şomer ?...

— *Quien sabe ? Me da verguenza. No quiero vivér de su enfermedad.* (Cine ştie ? Mi-e ruşine. Nu vreau să trăiesc de pe urma infirmităţii lui.)

Între timp desfăcuse chitara din învelitoare şi o întindea orbului, ajutîndu-l să-şi desfacă armonica.

Orbul își aplecă urechea spre chitară. Încercă corzile cu tușeuri ușoare, acordă atent.

Apoi se opri ca și cum ar fi rămas pe gînduri. Chiar și fratele lui încetase acum să mai înjure. Tăcea, fixînd mereu cu ochii aprinși peretele scorojit și o fotografie mare a președintelui Doumergue agățată acolo. Cineva, nu se știe dacă în semn de omagiu sau în derîdere, găurise hîrtia chiar în dreptul butonierei redingotei și înfipsese în ea o garoafă proaspătă. Ca Poincaré, cînd venise la putere ca să restabilească francul, Doumergue, ales ca salvator al patriei după afacerea Staviski, se bucura de simpatiile tuturor francezilor conformiști, adică a celei mai mari majorități a francezilor. Dar floarea aceea hazlie era parcă semnul unei detașări, al unei ironii.

Spaniolul fixa fotografia lui Doumergue și, conduși de privirea sa, o fixam și eu și hangiul. De cîteva minute, totul amuțise în cîrciuma întunecată. Se zărea afară, aproape cît vedeai cu ochii, piața îngălbenită de soare. Ș-atunci un acord neașteptat, violent, sfîșie tăcerea. Alte acorduri, și niște pași, uniformi, insistenți, anunțară un tempo de șase octave. Apoi numaidecît se auzi melodia, cu terțe și cvarte, evocînd un cor de munteni, patetic și viguros. Corzile chitarei vibrau lung, plin, ca niște voci. Și tușeul degetelor pe bași, părea că imită accentul acela gutural prin care cîteodată țîrcovnicilor le place să separe notele.

O dată cu mlădierea melodiei, ritmul slăbea. Pînă cînd două acorduri, lungi, părură că se termină într-o rugăciune. Dar iată că dintr-o depărtare neașteptată, ca un ecou care înainte tre-

cuse neobservat, sau ca un alt cor care în timpul nopții se aude din fundul văii, ultimele două acorduri fură reluate pianissimo mai lungi încă, și se stinseră în vastitatea aceea sălbatecă și nocturnă pe care o creaseră.

— *Oui, il me faudrait quelqu'un,* reîncepu orbul cînd ultimele vibrații încetară să se mai audă : *si ce n'était qu'un gosse* [1]. Și suspină. Atunci fratele lui aruncă o ultimă înjurătură formidabilă ; și se ridică cerînd să plătească berea pe care o băuseră. Făcui semn hangiului la timp. Iar acesta cu voce tare îi anunță pe cei doi spanioli că vream să fac eu cinste.

Mecanicul se întoarse impetuos spre mine, mă fixă cu acei ochi extraordinari, albaștri, scînteietori. Cîteva clipe am avut impresia că vrea să refuze ; și chiar să mă insulte. Dar, fără a clipi din ochi, sec, drept ca și cum ar fi continuat să înjure, îmi spuse :

— *Gracias* [2].

Acoperi din nou chitara cu pînza ; își ajută fratele să pună armonica în bandulieră ; se îndreptă spre ieșire. Îndată ce ajunse în fața mea, se opri și îmi întinse mîna. Fără să pot rezista mă ridicai. A fost o strîngere de mînă viguroasă, violentă, care mă onora și-mi impunea respect. Tot astfel trebuie să simtă tînărul sublocotenent, prima strîngere de mînă a colonelului său.

Apoi se întoarse, luă mîna fratelui orb și o apropie de a mea. Ținu s-o strîng și pe aceea, de

[1] Da, mi-ar trebui cineva... chiar și un copil (fr.).
[2] Mulțumesc (span.)

la egal la egal, de la om la om. Salutară. Ieşiră.

Hangiul continuă să-i privească o vreme; apoi surîse, şi cu mîna la frunte făcu gestul care, în toate ţările din lume, indică ţicneala.

— Ăsta e nebun, îmi spuse. Dacă aş avea eu un frate în starea asta, nu aş ezita un moment. L-aş însoţi. Şi aş face chetă cu talerul. Şi ce *réclame* i-aş face. Căci cîntă bine! Într-adevăr cîntă bine! Eu mă pricep! Şi ar fi chiar o afacere! Pentru ziua de azi, o afacere excelentă! Aţi auzit? patruzeci, cincizeci de franci pe zi. Eu nu scot nici jumătate. *Vous n'trouvez pas que j'ai raison?*[1]

— *Qui sait?*[2] răspunsei eu, fără să bag de seamă că era chiar expresia mecanicului: *quien sabe?*

Îmi reluai Pernod-ul verde spălăcit, răcoritor, lăptos. Şi în timp ce îl sorbeam încet, mă gîndeam că dacă aş fi avut curajul...

...Dacă aş fi avut curajul să fac o dată ceea ce visam şi doream, m-aş fi sculat, aş fi alergat după cei doi fraţi şi m-aş fi oferit să-l însoţesc eu pe orb.

Pentru totdeauna?

Pentru totdeauna. Pentru toată viaţa. Eu nu aveam motive să mă ruşinez. Eram şi eu un nenorocit care aveam nevoie de tovărăşie. Şi în fond orbul ar fi fost cel care m-ar fi condus pe mine.

Imediat, este adevărat, îmi imaginai şi greutăţile. Eu cunoşteam regiunea, drumurile, oraşele. Eram cu totul neobişnuit cu o astfel de viaţă. Şi

[1] Nu găsiţi că am dreptate? (Fr.)
[2] Cine ştie? (Fr.).

cum aş fi mîncat? Şi mai ales unde aş fi dormit? în ce lipsuri şi în ce murdărie silnică. Hainele şi înfăţişarea celor doi fraţi erau sordide.

Dar, *quien sabe*? pentru a-mi linişti sufletul ce n-aş fi dat? Aş fi putut lua, bunăoară, în clipa aceea, hotărîrea de a nu mai face baie toată viaţa.

Între timp comandasem un alt Pernod.

Şi bînd Pernod după Pernod, în acea ultimă după-amiază reuşii să-mi alung din minte amintirea celor doi fraţi. Pentru cîteva ore îmi dăduseră puţină pace.

PESCĂRUŞUL

Nu sînt nebun. Nu dorm. Nu visez. Sînt viu ca voi cei care mă citiţi. Credeţi-mă. Veniţi să mă vedeţi. Veniţi numaidecît. Mă voi opri aici să vă aştept pînă veniţi. Dar grăbiţi-vă. Însuşirea miraculoasă pe care o posed începînd de la orele două noaptea şi pînă în această clipă (e ora trei şi optsprezece minute; văd ceasul luminat de la colţul străzii Toledo), însuşirea miraculoasă (acum încerc, aşteptaţi o secundă: da, o posed încă) aş putea să o pierd dintr-o clipă într-alta, aşa, la fel de misterios precum am şi căpătat-o. Mă tem mult de zori, de clipa în care soarele va răsări în spatele muntelui Vomero. Mi-e foarte teamă că în clipa aceea voi fi din nou un om ca toţi oamenii, un om care merge pe pămînt şi care atunci cînd face un salt, chiar dacă are avînt mare, chiar dacă învinge la Olimpiadă, cade imediat greoi la pămînt. Dar veniţi, veniţi oricum. Poate se întîmplă ca fenomenul să se repete cîteva nopţi la rînd.

Acum, această scrisoare (o scriu cu creionul pe foile unui caiet, lîngă globul luminos al acestui distribuitor de benzină care a rămas aprins cine ştie de ce, poate pentru reclamă), am s-o pun la

poştă peste douăzeci de minute în cutia aceea roşie pe care o văd acolo, la colţul pieţei (piaţa Dante, mă aflu în piaţa Dante, la Napoli). Am un plic pregătit, şi am şi scris adresa voastră. Scrisoarea vă sosi astfel mîine dimineaţă. Prieteni, luaţi imediat trenul : poimîine noaptea veţi putea fi la Napoli. Vă dau sigur întîlnire la două fără un sfert, lîngă distribuitorul de benzină. Sper că nu veţi găsi piaţa plină de oameni strigînd, balcoanele şi ferestrele luminate şi înţesate de spectatori şi vînzători ambulanţi cu cărucioare de prăjituri cu migdale şi cu vată de zahăr, şi torţe, şi cîntece, şi petarde, întregul Napoli în sărbătoare, aşteptînd să se repete minunea. Pentru că acum, acum, nu e nimeni aici. E aproape o oră şi douăzeci de minute de cînd sînt pradă unui fenomen care depăşeşte toate legile naturii : dar sînt şi singurul martor.

Din prima clipă, de acum o oră şi douăzeci de minute, cînd am sărit pe o bancă într-o grădiniţă (mă plimbam singur, nu-mi era somn şi eram hotărît să mă întorc la hotel) şi cînd am sărit pe banca din grădina publică pentru a privi de aprope bobocii unui castan, m-am trezit în aer la o jumătate de metru deasupra băncii, cu capul printre ramurile castanului (am şi acum obrazul drept mînjit de răşina bobocilor : imediat, am lovit instinctiv aerul cu mîinile, ca pentru a-mi păstra echilibrul, în acel salt ciudat care dura de cîteva secunde : am lovit aerul cu mîinile de sus în jos, cu palmele înspre pămînt, cu mişcarea precipitată a unei găini care caută să se ridice în zbor : şi iată că mă ridicai şi mai sus, uluit, alunecai pe lîngă vîrfurile înmugurite ale ramurilor, mă trezii

suspendat în văzduh deasupra copacului), chiar din acea primă clipă, deci, am privit în jur, nu știu dacă rușinat sau dornic, să mă vadă cineva: dar marea și lunga piață, luminată de două șiruri de felinare așezate la intervale regulate, era complet pustie.

În jur, casele înalte erau întunecate. Întunecate și închise erau și obloanele tuturor ferestrelor și balconașelor; toate în afară de una. La o fereastră, la etajul trei al unui bloc din colțul străzii Toledo, strălucea o lumină foarte vie. (Acum, în timp ce scriu, s-a stins.) Fără să mă apropii, dar agitînd mîinile orizontal la înălțimea șoldurilor în așa fel ca să rămîn suspendat *sur place*[1], văzui că, în ciuda nopții încă reci, ferestrele dinspre balcon erau larg deschise, iar în interiorul camerei, sub lumina foarte vie, văzui albind un birou încărcat cu hîrtii și cu cărți deschise și îngrămădite, și părul cărunt al unui om care scria și citea, aplecat peste hîrtiile și cărțile acelea.

Mulți dintre voi se vor mira că imediat după ce am început să zbor, prima mea pornire nu a fost de a încerca să văd cît de sus, cît de rapid, și cu ce variații puteam să zbor. Uitați însă că eu nu zbor datorită unei mașini născocite și perfecționate de ingineri prin îndelungate și obositoare calcule și experimentări, ci datorită unui miracol, adică datorită unui lucru deosebit de simplu și de natural care nu poate fi explicat. Nu eram interesat deci să demonstrez cît de sus, cît de rapid...

[1] Pe loc (fr.).

De altfel, acum cîteva minute, m-am ridicat la cîteva zeci de metri deasupra tuturor caselor și am ajuns pînă la vîrful muntelui Vomero: am văzut cerul înstelat, am dominat cu o singură privire peisajul, de la marea formă neagră a Vezuviului pînă la luminile de jos, din Posillipo, iar dedesubtul meu, complicata, imensa, întunecata întindere de terase și de acoperișuri, brăzdată și însemnată pe fiecare parte de slabele lumini ale străzilor, străduțelor și curților. Apoi am coborît fiindcă era prea frig. Oricum, prima mea pornire a fost să zbor la fereastra aceea, spre camera aceea unde strălucea lumina aceea solitară și foarte vie. Am traversat piața Dante, luînd-o de-a curmezișul, pe sus, drept spre fereastră. Țineam corpul strîns, aplecat înainte și pluteam cu mari și lungi lovituri de brațe.

Ajunsei imediat lîngă balcon și mă agățai cu mîinile de frumoasa balustradă din fier forjat răsucit, așa cum se agață înotătorul de marginea unei bărci. Privii în interiorul camerei.

Bătrînul sta cu spatele spre mine. Avea umerii mari, rotunzi. Scria. Din cînd în cînd punea tocul jos, răsfoia vreuna din multele cărți pe care le avea în față și apoi începea iarăși să scrie. Era atît de absorbit de scrisul său încît nu mă auzise. Eu nu-i vedeam chipul; nu știam cine era. Dar capul acela cărunt sub lumina aceea orbitoare, figura aceea mare, aplecat, atent, cufundat în studiu, insensibil la frigul care intra pe fereastră, îmi impunea un mare respect.

Eram nerăbdător, aceasta da, de a arăta cuiva că zburam. Dar nu îndrăzneam să-l deranjez pe

bătrîn. Ce importanță putea să aibă pentru el, pentru filozofie (era un filozof, desigur), faptul că un om zboară ?

Mă înroșii, constatînd cît de meschin, cît de mic la suflet eram, dacă un fapt puțin cam ciudat pentru un om, dar foarte normal pentru un biet pescăruș, ajungea să mă umple de bucurie.

(Și totuși doresc atîta ca cineva să mă vadă. Dacă pe neașteptate n-aș mai zbura, nimeni nu ar crede povestea mea.)

Mă îndreptai deci spre piață : nimeni. Nimeni. Nici un paznic de noapte, nici un cerșetor care să adune chiștocurile, nici o prostituată, nici un brutar care se duce la culcare după ce a pus pîinea la copt, nici un măcelar care se duce la abator. Nimeni. Doar pavajul pieței mari și lungi și, la intervale regulate, halourile celor două șiruri de felinare.

O clipă îmi trecu prin minte să strig, să-i trezesc pe cetățeni. Dar și aceasta mi se păru ridicol și, cine știe, periculos. Mulți mai cred încă în diavol. Și mulți posedă revolvere. Dacă vreunul care crede în diavol și mai are și un revolver, iese la geam și mă vede rotindu-mă în văzduh prin fața ferestrei sale, la cîțiva metri, se poate întîmpla să tragă și să mă doboare. Și pescărușii sînt muritori.

Mă îndepărtai bătînd de cîteva ori aerul cu brațele ; dar înainte de a ieși din cadrul ferestrei, spusei tare aceste cuvinte precise :

— Domnule filozof ! Padre ! Un biet pescăruș te venerează și îți urează noapte bună.

Bătrînul se întoarse dintr-o dată spre fereastră, cu o iuțeală și cu o agilitate pe care, judecînd după

capul mare și alb și după umerii masivi, nu putusem să le bănuiesc. Se întoarse, mă văzu imediat, și nu păru să se mire de loc de faptul că stăteam suspendat în gol. Mă privi fix ; doi ochi foarte vii, scînteietori, pătrunzători, surîzători de după două lentile mici și rotunde. Și cu multă naturalețe, îmi spuse :

— Multe mulțumiri.

Atunci căpătai din nou curaj ; mă apropiai iarăși de fereastră, izbind aerul cu lovituri scurte și timide de mîini și de picioare, ca și cum în fața lui m-aș fi rușinat să zbor ; pînă cînd mă agățai din nou de balustrada barocă a balconașului și îl întrebai cu neliniște :

— Spune-mi, *padre*, e rău că zbor astfel ?

Fără să se miște din fotoliu, cu un surîs scurt, blînd și amuzat, și cu un gest neașteptat al mîinii drepte, ca și cum ar fi vrut să arunce un ban în aer, îmi spuse :

— Zboară, dacă asta îți face plăcere ! și se întoarse la lucrul său.

Părăsii balustrada, mă lăsai să cad pe spate cîțiva metri în văzduh, cu voluptate, și apoi o pornii în sus și-n jos și-n zig-zag, cînd coborînd cînd urcînd, oprindu-mă cînd la un balcon, cînd la altul, străbătînd în joacă toată fațada blocului cum străbate o albină un spalier înflorit. Apoi, după cum v-am mai spus, m-am înălțat deasupra tuturor caselor. Dar era frig, și am coborît aici, să scriu această scrisoare, la lumina distribuitorului de benzină.

Filozoful este singurul care m-a văzut zburînd. Nu s-a mirat ; dar sînt sigur că va lăsa o măr-

turie: „Într-o noapte de aprilie, la Napoli, mi s-a întîmplat un fapt foarte curios..." E un om cinstit, un om mare. Partea proastă e că nimeni n-o să-l creadă.

De aceea vă chem prieteni. Veniți... un moment! Să văd dacă mai sînt încă în stare să zbor!

Dau de două ori din brațe.

Da, iată: aş putea să sparg cu o lovitură de picior globul luminos al distribuitorului.

Veniți. Luați imediat trenul spre Napoli. Puteți lua și avionul. Veniți. Să sperăm că minunea va continua.

NICOTINA

Era un coridor întunecat, cu podeaua înclinată, ticsit de o mulţime plebee de bărbaţi, toţi în picioare, cu ochii aţintiţi asupra ecranului care prin valul întunecat şi crestat al capetelor părea albastru, tremurător, brăzdat ca de ploaie. O domnişoară îmbrăcată în rochie albă de bal, cu braţele goale, decoltată, ieşea dintr-o vilă într-un parc. O urma un tînăr în haină de seară. Înaintau, deveneau mai mari. Tînărul strîngea fata în braţe, se apleca asupra ei, o săruta. Şi, în fundul sălii, un pian singur şi trist cînta „cu elan" o romanţă veche. Chipurile uriaşe şi netede al tînărului şi şi al fetei ocupară rînd pe rînd întregul ecran cu pacea albastră a unor văi şi unor munţi lunari, în vraja unui telescop.

Manfred era în faţa mea. Era obosit şi cum stăteau cu toţii în picioare, ca să văd, mă sprijineam cu mîinile de umerii săi laţi. Nu-mi aminteam cînd intrasem în cinematograful acela. Mi se părea că dormisem şi că mă trezisem pe neaşteptate acolo, în spatele lui Manfred, şi că primul lucru pe care îl văzusem era tînăra de pe ecran în rochie de bal care ieşea din vilă în noaptea lunară.

Şi iată, în timp ce se sărutau, ecranul se înceţoşă şi se întunecă. Apoi pe un fond negru apărură aceste cuvinte : SFÎRŞITUL PĂRŢII A TREIA. Pianul încheie cu trei acorduri violente şi triumfale. Luminile se reaprinseră pentru pauză, iar muncitorii (acum vedeam că publicul era compus exclusiv din muncitori) începură să vorbească, comentînd filmul, glumind şi aprinzînd ţigări.

Manfred dezaprobă ironic sărutul final şi mai ales emoţia pe care o încercasem eu.

Cînd, fulgerător, răsună o rafală de mitralieră. Toţi se întoarseră îngroziţi. La dreapta mea, pe pragul uneia din ieşiri, stăteau trei sau patru bărbaţi şi unul dintre ei, pe care nu l-am putut privi în faţă, ţinea în mîini o puşcă mitralieră, cu care trăgea în evantai, în toată sala, la înălţimea inimii noastre.

Instinctiv, m-am adăpostit după spatele lat al lui Manfred. Manfred care era mult mai puternic decît mine. Şi în primul moment, de teama morţii, l-am crezut invulnerabil. Dar numaidecît am înţeles, mi-am dat seama de josnicia mea. Între timp publicul, strigînd, se revărsa spre celelalte ieşiri ; omul cu mitraliera însă continua să tragă ; şi mulţi se îngălbeneau şi se încleştau de braţele tovarăşilor lor, dar aceştia se debarasau de ei şi se aruncau în învălmăşeală, la ieşiri ; imediat alţii, alergînd, se împiedicau şi erau călcaţi în picioare ; Manfred, fără să observe şi fără să se preocupe de faptul că eu îl foloseam drept scut, striga spre mulţime : „Nu ! nu ! nu !" dorind s-o tîrască direct spre omul care trăgea pentru a-l copleşi. Înspăimîntat încă, mă smulsei cu greu din ruşinosul meu adăpost

și ieșii, alergînd spre peretele în care se afla ușa din care trăgea omul. Ușa mare, larg deschisă, era dată de perete. Într-o clipită, acesta mi se păru singurul punct sigur din toată sala.

Traversai rafala aplecat, aproape tîrîndu-mă și ținînd o mînă pe inimă : mi se păru că sînt lovit de două, trei ori, la un umăr, la un picior, la o ureche. Mă ridicai doar cînd ajunsei la adăpostul ușii dar, în clipa aceea, mi se păru că omul mă zărise și trăgea furibund în spațiul dintre balamale, printre ușă și perete și că un proiectil mă lovise în partea stîngă, sub inimă. Dar acum mă pitulasem lîngă perete, unde mitraliera nu mă mai putea ajunge.

Îmi pipăii urechea, umărul, piciorul. Eram rănit ? Unde ? Sau fusese doar o impresie ? Aproape că nu avui timp să înțeleg. Din mulțime, un individ mic, brunet (pe care după o clipă l-am recunoscut : era Tommy !) sări ca o panteră, se aruncă asupra omului, îi smulse mitraliera și prinzînd-o de țeavă îl lovi cu ca peste față și-l doborî la pămînt.

Se auziră atunci în sală strigăte, vaiete, hohote ; și abia acum, cînd încetase în urechile fiecăruia, cînd rămăsese numai o amintire, se auzi pîrîitul mitralierei ; înainte nu se auzise, sau poate că răsuna mult mai puternică bătaia disperată a propriei inimi.

S-a organizat imediat ajutorarea răniților. Manfred dădea ordine cu voce tare, el însuși ridicase de subțiori pe unul care zăcea nemișcat pe podea, și acum, cu ajutorul unui tînăr muncitor care îl luase de picioare, îl transportau de acolo ; „Doc-

tore! Doctore!" auzeam strigîndu-se din toate părţile.

Eu rămăsesem sprijinit de perete: nu îndrăzneam să mă mişc. Eram rănit? Nu, nu, mi-era doar frică. Începui timid să-mi pipăi urechea, umărul, piciorul, unde eram sigur că nu sînt rănit. Şi, în ultimul moment, prin crăpătura uşii, în partea stîngă? ...nu, nu. Dacă eram totuşi rănit, era mai probabil că fusesem lovit înainte, cînd traversasem sala. Şi apoi nu simţeam durerea. Sau poate, da, simţeam puţină durere, o înţepătură uşoară. Dar nu, nu, era frica. Şi atunci de ce nu mă pipăiam, de ce nu-mi desfăceam haina? De ce nu mă asiguram definitiv?

Era o superstiţie ciudată. O superstiţie retroactivă. Ca şi cum, evitînd să mă ating, să-mi deschid haina, aş fi putut într-adevăr să fac să dispară o rană care, dacă exista, exista încă de cîteva clipe, de neînlăturat. Dacă nu mă voi atinge, înseamnează că nu am fost rănit, îmi ziceam cu o nelinişte absurdă şi cu încăpăţînare. Mă desprinsei de perete şi începui să merg încet, ţeapăn, ţinîndu-mi haina strîns cu o mînă, ca şi cum aş fi fost într-adevăr rănit şi m-aş fi temut, că făcînd mişcări bruşte să nu fac să ţîşnească mai mult sînge şi să simt chiar că leşin şi să mă prăbuşesc la pămînt. Mi-era aşa de teamă că am să leşin încît începui să simt într-adevăr o ciudată slăbiciune în tot corpul.

Mergînd tot ţeapăn şi încet, ieşii în hol, în mulţime, şi continuînd să merg, mă sprijinii cu o mînă de perete şi atunci îmi dădui seama că vîrfu-

rile degetelor mele tremurau. Şocul nervos, ricoşeul, gîndii. Dar în clipa aceea mă văzui : în jurul holului erau oglinzi mari. Mă văzui : pleoapele îmi erau întredeschise şi pe chipul foarte palid, ici şi colo, în mod neregulat, pe pomeţi şi pe barbă, îmi ieşiseră pete roşcate, ca nişte vînătăi. Vînătăile acestea mă înspăimîntară : nu fusesem lovit ; cărui fapt se datorau atunci ? Poate nici unuia. Poate nu erau consecinţa vreunui rău, gîndii : ci un semn, o presimţire. Presimţirea cărui fapt ?

Simţii că îmi creşte slăbiciunea. Dar de ce nu-mi deschideam haina, nu pipăiam, nu mă uitam, nu chemam şi eu doctorul ?

Poate era dorinţa disperată de a întîrzia descoperirea unei realităţi iremediabile. Şi totuşi nu, mi se părea chiar că singura mea şansă era să nu cedez, să nu mă cred rănit. Simţeam că dacă mă voi adresa unui doctor, voi fi pierdut.

— Doctore ! Doctore !

Doctorul trecea în acel moment cu Manfred prin faţa mea, şi eu, involuntar, fatal, îl chemasem.

Era un bătrîn slab, impasibil, cu o expresie nici bună nici rea, cu ochi albaştri în spatele ochelarilor de aur, cu pielea obrajilor şi a mîinilor plină de creţuri : nu simţeai în el nici o genialitate sau inteligenţă deosebită, şi totuşi, simţeai că era mult mai grozav decît dacă ar fi fost un medic celebru. Simţeai că era bătrîn, foarte bătrîn, foarte versat, că nimic din viaţă nu-l mai mişca şi că pentru aceasta era infailibil.

— Doctore ? Sînt rănit ?

Nu i-am spus — băgaţi bine de seamă — că eram rănit : *l-am întrebat* dacă eram rănit. Dar

în zadar ! El nu păru să observe intonaţia interogativă a frazei mele şi apropiindu-se în mare grabă de mine mă întrebă :

— Unde ?

Am fost forţat, constrîns, în mod inexorabil, să mă gîndesc la ceea ce pînă atunci evitasem să mă gîndesc : la partea mea stîngă.

Şi totuşi, am încercat încă să mă prefac, să întîrzii, să-mi ascund adevărul, ca şi cum aceasta ar fi fost de-ajuns ca să-l anihileze. Şi, ca şi cum doctorul n-ar fi fost acolo să mă îngrijească şi să mă salveze, ci să mă interogheze şi să mă condamne, bîlbîii :

— Mi se pare, aici... şi îmi atinsei umărul drept, sub ceafă.

Doctorul nici nu păru măcar să-şi dea seama de gestul meu şi porunci numaidecît :

— Desfăceţi-vă haina, şi se uita — îl vedeam — se şi uita la partea mea stîngă, cu nerăbdare şi curiozitate profesională : şi cu o răceală care mi se păru monstruoasă.

Îmi desfăcui haina, şi fără să mă uit, înţelesei imediat. Simţisem că toată căptuşeala era lipită din pricina sîngelui şi simţeam acum, durerea rănii, nu puternică, dar precisă şi stăruitoare ca apăsarea unui colţ de masă.

Luîndu-mă de subţiori, doctorul şi Manfred mă întinseră pe o canapea lungă, care se afla în hol. Cîţiva oameni se duceau şi veneau din sală spre ieşire ; dar mulţimea se rărise ; gemetele, strigătele, plînsetele, încetaseră, se auzea doar un murmur confuz, care probabil că venea din stradă. Holul,

cu oglinzile și cu lămpile sale la distanțe egale, era acum pustiu și liniștit.

Culcîndu-mă pe divan, doctorul spuse încet lui Manfred :

— Să vedem dacă e sub os... Intonația arăta clar cum trebuia să sfîrșească această frază : să vedem, dacă e sub os, poate că mai e vreo speranță.

Doctorul îmi desfăcu cureaua, îmi descheie pantalonii ; în sfîrșit, ridică delicat cămașa îmbibată de sînge. Se aplecă. Mă palpă ușor cu vîrful degetelor, deasupra șoldului.

Urmă o tăcere de o clipă, care mi se păru interminabilă. Apoi doctorul spuse încet, dar clar și categoric :

— E pierdut !

Bine. Bine. O știam. Acel ultim proiectil tras prin crăpătura ușii, chiar acela. Știam bine. Toată ființa mea se refugie în spatele acestui gînd : în fond, o știam. În realitate, aflasem doar atunci, datorită acelui cuvînt, și acum încercam doar să nu mă las zdrobit fără să accept în vreun mod oarecare soarta care mă distrugea. Încercam să nu mă revolt, să nu plîng, să nu strig. Încercam să înghit măcar. Să înțeleg. Să aplec capul. Bine. Bine. Bine.

— Nu mai e nimic de făcut. Dacă ar fi fost sub os da, dar așa... nu mai e nimic de făcut, șopti după puțin doctorul, întorcîndu-se spre Manfred.

— Cît mai am de trăit ? întrebai atunci pe doctor.

Vocea mea mă uimi, atît era de slabă și de înceată ; și în timp ce vorbeam, am observat pentru prima dată privirea lui Manfred ațintită spre mine : ochi mari, enormi, nemișcați, care mă priveau cu cea mai mare atenție. Doctorul nu-mi răspunse. Începu din nou să mă palpeze ușor pe stomac, murmură, întors mereu spre Manfred ca și cum eu tot n-aș mai fi putut să aud :

— Uite, vedeți, mușchiul a și-nceput să se umfle, înțepenește.

Simțeam că slăbiciunea îmi cuprinde toate membrele și că mă cuprinde durerea dintr-o parte, de sub inimă. Mai făcui o sforțare și îl întrebai iarăși pe doctor, folosind poate tonul de implorare.

— Aș vrea să știu... dacă s-ar putea face ceva... o injecție, pentru a prelungi... dacă aș putea să văd vreun prieten, să aibă timp să vină...

Aceste cuvinte mă costară un asemenea efort încît timp de cîteva minute rămăsei, cred, inconștient. Cînd deschisei iarăși ochii întîlnii din nou privirea aceea fixă a lui Manfred și nu-l mai văzui pe doctor, care se îndepărtase cîțiva pași de canapea și nu mă mai gîndii la el, ci doar la Manfred. Manfred care, acum, era toată viața pentru mine. Încă puțin timp, poate doar cîteva clipe : fixîndu-l pe Manfred, mi-amintii, abia atunci, că doctorul nu-mi răspunsese : nu-mi răspunsese ca să nu-mi spună că îmi mai rămîneau puține minute de trăit, poate puține clipe și că nimic nu mai putea întîrzia sfîrșitul.

Manfred, Manfred, și nu știu dacă, privind ochii lui Manfred ațintiți spre mine, nu cumva gîndeam : „Nu e nevoie de răspuns, plec, plec".

Acum, Manfred mă privea cu ochi surprinşi : şi avea gura întredeschisă ca şi cum ar fi vrut să-mi vorbească, să-mi spună ceva, poate mai multe lucruri, foarte multe lucruri şi nu putea să vorbească şi mă privea doar. La un moment dat, însă, mi se păru că murmură :

— Tocmai acum...

Doar aceste cuvinte, nimic mai mult. Dar eu înţelegeam şi aşa. Era unul din prietenii mei cei mai dragi. În acea ultimă perioadă din viaţa mea, fusese chiar prietenul cel mai drag, cel mai apropiat. Ultimele luni le trăisem împreună, şi el ştia că de puţină vreme scăpasem de o căsătorie distrugătoare, că de puţină vreme reîncepusem într-adevăr să trăiesc. Tocmai acum cînd lucrurile începeau să meargă bine şi cînd aveam atîtea speranţe în viitor ! Tocmai acum...

Dar tocmai acum, văzînd în sfîrşit pînă în fund absurdul adevăr, îmi dădui seama deodată că o mare pace era în mine şi în jurul meu, o pace imensă, o blîndeţe nesfîrşită. Temerile, dorinţele, neliniştile erau acum departe : o ceaţă uşoară învăluia văzduhul : şi văzui totul, oglinzile, doctorul, lămpile, îndepărtate şi tăcute ca un miraj cenuşiu. Numai Manfred era viu, alături de mine. Îl priveam, îl priveam, îl priveam cu o certitudine absolută şi foarte plăcută.

Eram atît de sigur că-l iubesc, şi această certitudine nu numai că mă consola, dar mă făcea fericit cum nu mă mai făcuse nimic, în toată viaţa mea.

Slăbiciunea, sfîrşeala pe care o simţeam în tot corpul şi chiar durerea, acum violentă, într-o parte, sub inimă, era unul şi acelaşi lucru cu această certitudine. Şi acum creştea, creştea. Mai spusei :

Oh ! Manfred
Adio Manfred
adio dragule
O ! dragul
meu...

O durere foarte ascuţită în inimă şi un fel de întrerupere a respiraţiei : mă trezii.

Eram ud leoarcă de sudoare, gîfîiam, inima îmi bătea extraordinar de rar şi de violent. Fiecare bătaie îmi provoca o oboseală enormă. Pieptul îmi ardea, iar spinarea îmi era străbătută de fiori de frig. Un cerc de fier părea că-mi strînge tîmplele, fruntea. Şi o acreală respingătoare de tutun îmi lega limba, gîtul şi gingiile. Fumasem, între orele nouă seara şi unu noaptea, vreo zece ţigări toscane ; din cele tari !

Mă chinuiam atîta, şi sfîrşitul visului meu fusese în schimb plin de o asemenea beatitudine, încît fericita surpriză de a mă simţi viu era în întregime amestecată cu regretul că nu murisem cu adevărat.

Mă gîndii din nou la dulceaţa ultimelor clipe, îmi amintii foarte bine ultimele mele cuvinte, mă auzii murmurîndu-le din nou :

Oh ! Manfred
adio Manfred

adio dragule
O! dragul
meu...

Exact acestea. Cu inima bătîndu-mi încă foarte puternic, mă ridicai. Îmi turnai un pahar cu apă, şi-l dădui cu lăcomie pe gît. Şi numaidecît, înhăţînd caietul şi creionul, aşternui în cîteva pagini visul pe care l-am povestit.

ADEVĂRUL ASUPRA CAZULUI MOTTA

La 2 august 1936 XIV E. F.[1] ziarul *Corriere della Sera* publica în pagina patra, la rubrica „Curierul milanez“, următoarea notă :

DISPARIȚIA UNUI AVOCAT MILANEZ

Gino Motta, tînăr și strălucit avocat, cunoscut și simpatizat în lumea juridică milaneză, a dispărut fără urmă de mai mult de o lună.

La 27 iunie, avocatul Motta se dusese să-și petreacă vacanța la Lèvanto, cu prieteni și cunoscuți, stabilindu-se într-o pensiune. A doua zi, către orele unsprezece și jumătate dimineața, el a mai fost încă văzut de o domnișoară, Marisa Porro, care locuiește în perioada vilegiaturii la pensiune ; de atunci însă a dispărut și nu s-a mai știut nimic despre el. Din investigațiile făcute de Chestură și Jandarmerie, rezultă că nici un hotel din Regat nu l-a putut găzdui în acest timp pe avocatul Motta. Este imposibil ca el să fi plecat în străinătate, deoarece pașaportul său a fost găsit în camera de

[1] Al XIV an al așa zisei „ere fasciste“, cum se nota data în Italia mussolineană.

la pensiunea din Lèvanto. De altfel, toţi cei care îl cunosc pe avocatul Motta exclud posibilitatea că el ar putea sta de bună voie într-un anumit loc fără să dea veşti despre sine, mai ales mamei sale, cu care avocatul locuia (tatăl fiind mort şi cele două surori ale sale fiind călugăriţe) faţă de care el s-a arătat întotdeauna a fi un fiu foarte ataşat.

Din dorinţa expresă a mamei, doamna Constanza Taíno di Taíno văduvă Motta, publică fotografia şi următoarele semnalmente ale distinsului avocat : înălţime, 1,79, întrucîtva gras şi bine legat, părul şi mustăţile negre, ochelari cu braţe, 33 de ani. Oricine vede sau îşi aminteşte să fi văzut o persoană care corespunde acestor semnalmente este rugat să anunţe cît mai degrabă autorităţile.

Doctorul Stiffi, comisar de poliţie la Chestura din Milano, privindu-se într-o oglindă mică, rotundă, îşi aranjă nodul în formă de fluture ; apoi, desfăcîndu-şi buzele, dar ţinîndu-şi dinţii strînşi, îşi examină gingiile ; după care puse oglinda în buzunăraşul vestei ; se aşeză mai bine în fotoliu ; în cele din urmă, se adresă brigadierului din echipa mobilă, care aştepta în picioare lîngă uşă, şi îi spuse :

— Gargiulo, spune-i să intre.

Intră o doamnă în vîrstă, înaltă, slabă, îmbrăcată toată în negru, cu văluri negre care îi coborau din cap pînă în picioare. Păşi încet, solemn, spri-

jinindu-se cu o mînă de un baston negru cu mînerul de argint, în timp ce cu cealaltă mînă ţinea la ochi o lornietă. Prin lornietă se uită mai întîi fix spre comisarul Stiffi, care şedea în fundul sălii, apoi la dreapta şi la stînga ; se opri o clipă, aşteptînd să iasă brigadierul Gargiulo ; apoi o porni din nou spre comisar pînă cînd atinse biroul : atunci lăsă să-i cadă lornieta, care atîrna de o panglică neagră, puse bastonul sub braţ şi puse pe birou o geantă mare de postav negru. Apoi, strîngînd nervos geanta cu amîndouă mîinile şi închizînd ochii, ca şi cum ar fi acceptat hotărîrea unui destin, spuse cu glas şoptit :

— Sînt mama avocatului Motta.

Comisarul Stiffi o cunoştea, dar simulă cuvenita surpriză şi se înclină ridicîndu-se doar puţin de pe fotoliu.

— Foarte onorat. Comisarul Stiffi. Luaţi loc, doamnă baroană, vă rog.

— Mulţumesc, spuse doamna cu o voce devenită imediat foarte puternică. Aţi citit aceasta ? şi vîrînd mîna în geantă, scoase ziarul, îl întinse şi îl puse sub ochii comisarului Stiffi, oprind arătătorul mîinii înmănuşate în negru pe un punct precis de pe pagină. Dar comisarul Stiffi nici măcar nu privi ziarul ; o fixă pe doamnă şi spuse sigur :

— *Il Corriere della Sera* de ieri. L-am văzut.

Doamna, cuprinsă parcă de durere, de un hohot neaşteptat, începu :

— Sînt o biată mamă chinuită de acest mister, o mamă care nu mai trăieşte, care zi şi noapte nu

mai face nimic altceva decît să se roage ca să-i îngăduie Dumnezeu să afle — măcar să afle — cum a sfîrşit propriul ei fiu... Nu s-a făcut nimic pentru a se cerceta serios acest mister...

Comisarul Stiffi avu un uşor gest de protest; doamna îşi dublă impetuozitatea şi durerea:

— Nu... nu... nimic. Această inerţie, această indiferenţă sînt absurde. Absurde şi condamnabile. Bietul meu soţ, comendatorul Motta, după cum ştiţi, era magistrat, şi eu înţeleg aceste lucruri. Nu s-a făcut nimic.

Nu putu să continue, izbucni în plîns şi se prăbuşi pe fotoliul pe care comisarul Stiffi, politicos, nu încetase să i-l arate.

Comisarul Stiffi o lăsă să plîngă cîteva clipe, şi apoi:

— Liniştiţi-vă, doamnă. Aveţi perfectă dreptate, dar liniştiţi-vă. Uitaţi, vă voi spune un lucru: autorităţile din Spezia au luat imediat în serios cazul fiului dumneavoastră, fără nici un fel de îndoială, care era cunoscut ca un tînăr foarte bun şi ca un foarte bun italian. Dar, scumpă doamnă... aici comisarul Stiffi îşi desfăcu larg braţele şi scoase un suspin puternic, dacă autorităţile din Spezia nu au continuat cercetările, dumneavoastră cunoaşteţi cauza... Lăsaţi-mă să continui, vă rog. Omeneşte, eu înţeleg, şi socotesc foarte natural ca dumneavoastră să vă revoltaţi în faţa acestei interpretări, şi chiar vă voi spune că prevedeam aceasta... Dar, scumpă doamnă, vine un moment în care trebuie să avem forţa de a privi realitatea în faţă.

— Tocmai aceasta aş vrea, nu înţelegeţi, să privesc în faţă realitate. Aş vrea şi nu pot. Nu se poate. Realitatea ? Care este această realitate ? Nu există, nu există nimic... nici o dovadă, nici o urmă, nimic, încă nu s-a găsit nimic !...

— Perfect. Dar tocmai această lipsă de urme constituie un indiciu foarte puternic despre ceea ce autorităţile consideră că din păcate s-a întîmplat. Dumneavoastră, doamnă, dumneavoastră înaintea noastră a tuturor, gîndiţi acelaşi lucru. Avocatul, fiul dumneavoastră, s-a dus să facă o baie în mare şi...

— Nu este adevărat !

— Dar doamnă... daţi-mi voie să vorbesc : şi dumneavoastră vă gîndiţi la aceasta. Numai că, fiind mamă, ei da... vă revoltă gîndul acesta. Vreţi să speraţi, să speraţi încă, să speraţi mereu ! Şi ca să speraţi, vă agăţaţi de un fir care aproape nici nu există ! Este omenesc, pur şi simplu omenesc : şi eu mă înclin.

— Nu, nu, nu este posibil : dacă s-ar fi dus să facă baie, l-ar fi văzut toată lumea...

— Există, existau mai ales acum o lună, la începutul sezonului, chilometri şi chilometri de plajă pustie : între Lèvanto şi Bonassola, între Bonassola şi Framura, între Lèvanto şi Monterosso. Dar să lăsăm asta, dumneavoastră aţi citit raportul de la Spezia, cunoaşteţi aceste investigaţii...

— Dar s-ar fi găsit hainele ! S-a dovedit, da sau nu, că a plecat de la pensiune în haine de plimbare ? Deci, dacă ar fi făcut baie, şi-ar fi lăsat hainele pe o stîncă, după vreun tufiş... S-a cercetat, şi nu s-a găsit nimic...

— Lăsaţi, doamnă, ce Dumnezeu... sînt chilometri de stînci marine! Ar trebui să fie mobilizate echipe de agenţi pentru săptămîni şi luni întregi! Şi chiar dacă cercetările ar fi infructuoase, nu am avea nici o dovadă, pentru că se poate ca hainele să fi fost furate.

Doamna începu iară şi să plîngă cu hohote.

— Nu mă înţelegeţi... nu, dumneavoastră sînteţi un om de aur, ştiu, am aflat... un om de aur, dar, vedeţi, există lucruri în viaţă pe care le înţelege numai o mamă. Pentru că nu e vorba să înţelegi. Pentru că o mamă simte lucrurile acestea, asta e, le simte.

— Ei bine, doamnă, atunci spuneţi-mi ce simţiţi.

— Această domnişoară Porro, de pildă... doamna Motta nu mai plîngea, se apropiase de comisar şi-l fixa hotărîtă. ...această domnişoară Porro nu a fost supusă niciodată unui interogatoriu propriu-zis. *Eu pretind* acest interogatoriu. Şi aici, doamna Motta, ridicînd mîndră capul, lovi cu mîna desfăcută biroul: Mi se pare că se află tot la Lèvanto. Dragă domnule comisar mama dumneavoastră mai este în viaţă, nu-i aşa?

Comisarul Stiffi aplecă uşor capul în semn de încuviinţare.

— Ei bine, atunci trebuie să ştiţi că o mamă nu greşeşte niciodată. E o intuiţie misterioasă, un dar al lui Dumnezeu. Dacă insist asupra numelui acestei... femei, nu e o suspiciune logică. E ceva mai mult. E aşa... o intuiţie. Dar simt că nu greşesc, sînt sigură. Sînt atît de sigură! De altfel, cele două fiice ale mele... se opri şi-l privi pe comisarul Stiffi intens ca pentru a-l întreba dacă îşi

amintea că cele două fiice erau călugărițe, iar comisarul Stiffi, care înțelegea și își amintea totul, aprobă înclinînd capul cu umilință ; ...e o lună de cînd fiicele mele se roagă pentru aceasta. Acum trebuie să-mi dați tot sprijinul dumneavoastră. Știți că am venit aici la dumneavoastră și la nimeni altcineva, în urma sfatului expres al unchiului meu, excelența-sa generalul Bertoletti ; și verișoara mea contesa de Bèura, care e doamnă de companie...

Dar comisarul Stiffi era informat ; existau deja dispoziții de sus care stabileau punct cu punct cum trebuia să i se dea satisfacție pînă la urmă nobilei doamne Constanța Taíno di Taíno, văduva răposatului comendator Eugenio Motta, substitut de procuror, general la Curtea de Apel din Milano.

RECHIN CAPTURAT ÎN APELE DE LA LIVORNO

Livorno, 3 noaptea

Un rechin lung de aproape trei metri a fost pescuit azi-dimineața la aproximativ 280 metri de plaja de la Bambolo. Pescuitul excepțional a fost efectuat de o ambarcațiune aparținînd marchizului Incisa Antinori. Plasele în care s-a prins rechinul au devenit inutilizabile. Rechinul a devorat toți peștii care se găseau în ele. Remorcat la țărm, cu băgare de seamă, monstrul a fost ucis și apoi transportat la Piombino.

(Din ziarul *La Stampa*, 4 august 1936)

PESCARI LIGURI ÎN LUPTĂ CU RECHINII

Sestri Levante, 4 noaptea

Cîțiva pescari din Moneglia care, profitînd de marea foarte liniștită, s-au aventurat, noaptea trecută, cu năvoadele lor speciale prevăzute cu lumini, ceva mai în larg ca de obicei, povestesc că au întîlnit o întreagă ceată de rechini. Înspăimîntătorii rechini măsurau, după cîte ni se comunică, pînă la patru, cinci metri lungime. Atrași poate de luminile năvoadelor, nu s-au desprins de ambarcații decît atunci cînd pescarii îngrijorați au hotărît să se întoarcă la mal, renunțînd la pescuit.

Cînd au tras năvoadele au găsit în diferite locuri rupturi foarte mari.

Vestea a impresionat extrem de puternic populația și coloniile de vilegiaturiști de pe tot litoralul, pentru că a fost pusă fără îndoială în legătură cu dispariția misterioasă a avocatului Motta, despre care s-a vorbit în aceste coloane acum cîteva zile.

(Din ziarul *Corierre della Sera*, 5 august 1936)

O treziră obișnuitele ciocănituri în ușă și vocea cameristei :

— Domnișoară !

— Bine, mulțumesc, răspunse Maria Porro întorcîndu-se pe partea cealaltă și pregătindu-se, ca în fiecare dimineață, să mai lenevească vreo jumătate de oră. Dar, lucru ciudat, de data aceasta vocea cameristei insista :

— Vă rog, domnișoară, scuzați-mă !

— Bine, Lucia, am înțeles !

— Nu, domnişoară, dar domnul Repetto spune că trebuie să vă vorbească.

— Să-mi vorbească? Dar ce e, cît e ceasul?

— Şapte, domnişoară.

— Şapte? dar eşti nebună, Lucia!

Surprinsă de a fi strigată cu două ore mai devreme ca de obicei, se trezi complet, deschise ochii, îşi ridică pe pernă capul blond şi cîrlionţat:

— Ce se întîmplă?

— Nimic, domnişoară, a spus domnul Repetto, nimic, a zis să nu vă neliniştiţi; dar vă roagă să vă sculaţi şi să vă îmbrăcaţi fără grabă pentru că trebuie să vă vorbească... jos e iarăşi un ziarist, pentru povestea cu avocatul Motta.

Marisa Porro avea un temperament foarte puţin obişnuit pentru o femeie. Nu era nerăbdătoare, nici curioasă. Cît putea, rămînea veselă şi calmă. La ciudata somaţie a cameristei, răspunse simplu:

— Bine, Lucia. Spune-i domnului Repetto, că peste douăzeci de minute sînt jos.

Ascultă cum se îndepărtează pasul cameristei, apoi lăsă din nou capul pe pernă, hotărîtă să mai lenevească măcar cinci minute. Scoase de sub cearceaf braţele pline, arse de soare, le ridică în sus pînă atinse cu încheietura lor barele de alamă ale tăbliei. Ce plăcută era răcoarea aceea la încheieturile mîinilor! Îşi întinse toate articulaţiile, umerii, spatele, şalele, genunchii: încîntată de propriu-i trup sănătos, pe care două luni de mare şi de soare îl curăţiseră, îl dezmorţiseră şi îl făcuseră să atingă desăvîrşirea aceea pe care poeţii o numesc stare naturală. Simţind sub obraz moliciunea braţului stîng, lîngă cicatricea vaccinului, începu să-si

lingă pielea. În punctul acela pielea era moale ca mătasea şi avea un delicios gust de sare.

Cînd se sătură de lins, se întinse iarăşi în pat. Căscă tare, îndelung, cu voluptate ; în cele din urmă deschise ochii pe care căscatul îi umpluse de lacrimi.

Printre lacrimi privi camera : liniştită, veselă, cu pereţi înfloraţi pe care îi lumina într-un colţ o rază de soare. Auzea, în dimineaţa profundă, liniştită, glasuri risipite de pescari şi de copii, goană de picioare desculţe pe treptele străduţei vecine care cobora la plajă şi cînd şi cînd, foarte uşor, clipocitul valurilor.

Ca să revadă fără întîrziere marea, sări pe neaşteptate din pat ; vara dormea întotdeauna goală sub cearceaf. Alergă astfel la fereastră, deschise larg obloanele. Marea era albastră şi netedă pînă la orizont, ca un lac imens ; iar ici şi colo, în punctele unde abia se unduia în cute leneşe, era colorată de reflexe roz. Soarele era sus, la marginea Apeninilor.

Valul care se lovea de ţărm era un tiv subţire sidefiu, un fir alb în jurul stîncilor cenuşii şi al pietrelor.

„Încă două luni, gîndi Marisa, încă două luni de asemenea viaţă fericită. Cine ştie ce s-o fi întîmplat cu acel sărman avocat !"

De ce, tocmai în acel moment de fericire, în faţa mării liniştite, roz şi albastre, îi venise iarăşi în minte cazul avocatului Motta ?

Marisa Porro era considerată de toţi o fată foarte uşurică. Dar nu era adevărat. Pentru ea, bărbaţii aveau cam aceeaşi importanţă ca şi o baie

bună sau ca un vîslit straşnic. Şi astfel, îi schimba. Dar nu-i schimba prea des. Nu provoca scandaluri. Nu făcea niciodată prostii prea mari pentru ei; şi apoi îi alegea şi îi trata atît de bine încît nici bărbaţii nu făceau prostii prea mari pentru ea.

Numai acel biet avocat, atît de simpatic, atît de plăcut, primul bărbat, poate, pentru care simţise ceva deosebit: duioşie, emoţie, compasiune... ei bine, tocmai el era singurul epizod lipsit de linişte şi de limpezime din viaţa Marisei. Ba chiar un epizod aproape dramatic. Şi ce vină avea ea?

Marisa Porro suspină. Merse la oglindă şi începu să-şi pieptene cîrlionţii blonzi din jurul feţei arămii şi vesele cu ochi dulci cenuşii.

Domnul Repetto, proprietarul pensiunii „Anna Maria", traversa coridorul îngust care da din bucătărie în sufragerie, ducînd personal tava cu cafea filtru. Soţia sa, o nemţoaică blondă, înaltă, voinică şi cu ochelari, îi veni în întîmpinare şoptindu-i agitată:

— Domnii Petrella i-au spus Luciei că pleacă astăzi...

— Ce?! Domnul Repetto se opri, holbînd ochii ca şi cum ar fi primit o lovitură în cap.

— Articolul din *Corriere* i-a speriat, explică soţia. Le e frică şi lor de rechini!

— Lua-l-ar dracul pe avocatul ăla! murmură Repetto trist; dar îşi reveni numaidecît şi, cu siguranţa lui obişnuită, îi spuse soţiei: Du-te la Bacicin, să-mi găsească neapărat barbuni foarte proaspeţi, dorade şi polipi. Totul foarte proaspăt.

Chiar dacă trebuie să meargă la Spezia, la piață. Spune-i că este vorba de o mare personalitate din Milano. Ai înțeles? și luînd un ton confidențial: Trebuie să rămînă aici la masă. Și atunci o să vedem. Du-te repede.

Comisarul Stiffi aștepta în sufragerie. Cînd îl văzu apărînd pe domnul Repetto cu cafeaua exclamă:

— Sînteți prea amabil. Mulțumesc, mulțumesc.

Domnul Repetto îi întinse zahărul și așteptă tăcut în picioare, lîngă măsuță. După o sorbitură de cafea, comisarul Stiffi spuse:

— Pentru că sînteți atît de amabil... e aici afară, la intrarea grădinii, agentul meu, brigadierul Gargiulo. Dacă ați putea... și făcu semn spre ceașca de cafea pe care o avea în mînă: ...știți, restaurantul gării era încă închis.

Domnul Repetto se înclină cu un surîs:

— Am și avut grijă, domnule comisar.

— Atunci mii de mulțumiri.

Sfîrși de băut cafeaua. Aprinse o țigară. Și, ca și cum s-ar fi gîndit la o discuție întreruptă, întrebă:

— Dar dumneavoastră, dumneavoastră personal... ce credeți despre afacerea asta?

— Eu nu cred nimic, domnule comisar; este vorba de un mister.

— Bine, dar să ne înțelegem. Eu nu vă cer un răspuns *oficial*. Știu foarte bine că dumneavoastră nu mi-l puteți da. Eu vă cer, *sic et sempliciter* [1]

[1] Pur și simplu (lat.).

opinia dumneavoastră. Ochiul hotelierului vede adesea foarte bine. De exemplu, să vorbim de o posibilitate care s-a ivit acum pe neaşteptate : rechinii ăştia !

Domnul Repetto zîmbi îndelung în tăcere, iar la urmă spuse în şoaptă :

— Nu e treabă serioasă, domnule comisar, ca ziarele să publice poveşti de soiul ăsta ! Încercaţi să întrebaţi marinarii de prin împrejurimi. În marea noastră nu există rechini. Nu pot exista. Nu ar găsi destulă hrană ca să trăiască.

— Spuneţi-mi atunci, dumneavoastră credeţi că avocatul Motta s-a înecat ?

— Dar, ştiţi... eu nu am elemente...

— Nimeni nu are elemente. Vă vorbesc ca unui prieten. Spuneţi-mi ce *presupuneţi*.

— Ei bine, nu. Eu nu presupun că avocatul a dispărut aşa. Ultima dată cînd a fost văzut, nu cobora spre mare, ci urca spre munte.

— Da, mi-e cunoscută cu precizie această împrejurare. Dar în zadar : nu dovedeşte nimic.

— Cine ştie... spuse domnul Repetto ca şi cum ar fi meditat, şi apoi : Oricum, avocatul urca, nu cobora ; acesta este un lucru sigur, indiscutabil.

— Cum ?

— Ei, ştiu asta din mărturia unei persoane care, la o adică, ar fi avut interes să spună mai degrabă contrariul : că se îndrepta spre mare.

Comisarul Stiffi nici nu clipi ; spuse doar :

— Fiindcă veni vorba, nu cumva soţia dumneavoastră, sau chelneriţa, s-or fi dus sus să-i explice domnişoarei Porro...

— Le-am pus să spună că e vorba de un ziarist.

— Perfect. Să trecem atunci la altceva. După cîte ați putut observa, ce conduită are această domnișoară Porro ? Vreau să spun, în sfîrșit... ce fel de fată e ? O fată serioasă ?

— Ei ! depinde de ce înțelege fiecare... Fete moderne, dumneavoastră știți ! O, să ne înțelegem, aici la pensiune nu ! Aici n-am ce spune. Aici se poartă cum trebuie să se poarte. Ei, altfel nu aș ține-o aici, ce credeți ? Dar e sigur că seara, pe plajă, cînd se plimbă cîntînd, în găștile alea, ei... și de multe ori dimineața, în largul mării, însoțită, într-o bărcuță... În sfîrșit eu, dinspre partea mea, nu pot să zic nimic. Spun ce vorbește lumea.

Se auzi un pas pe pietrișul din grădină. Domnul Repetto privi afară :

— Iată-l pe inginerul Boselli. Eu vă las.

— Anunțați-mă, înainte de intrarea domnișoarei.

— Desigur.

Domnul Repetto ieși. Iar prin ușa cu geamuri dinspre grădină intră un tînăr în jur de treizeci de ani : înalt, cu pantaloni albi, cu bluză albastră tricotată, cu mîneci pînă la cot, cu părul blond bine netezit, și cu mustăți scurte, blonde. O fată serioasă și cinstită, nu frumoasă, dar simpatică și fără nimic original. Era inginerul Nino Boselli din Milano. Comisarul Stiffi se ridică și merse în întîmpinarea lui cu multă cordialitate :

— Stimate domnule inginer, eu sînt comisarul Stiffi. Vă mulțumesc că ați venit imediat.

— Se poate !

— Am citit foarte atent depoziția dumneavoastră. Dacă nu greșesc, erați prieten intim cu avocatul Motta.

— Da, eram colegi de liceu.

— Deci, am să vă spun îndată... n-am venit aici cu prea mari speranțe de-a lămuri această dispariție. A trecut de-atunci mai bine de o lună, și dumneavoastră știți mai bine ca mine în ce punct ne aflăm. Am citit: credeți că prietenul dumneavoastră a murit înecat. Într-un anumit punct din depoziție, dumneavoastră, dacă nu greșesc, ați scris: *„dată fiind starea lui sufletească din ajun nu m-aș mira să se fi dus să facă baie într-un punct pustiu de pe țărm"*, sau ceva asemănător. E adevărat?

Inginerul aprobă. Comisarul Stiffi continuă:

— Așa că explicați-mi puțin acest punct. Ce înseamnează *starea lui sufletească din ajun?*

— Mi se pare că m-am referit la aceasta în depoziție. A sosit aici foarte obosit. Era într-o sîmbătă după-amiază. Avusese de lucru toată dimineața la tribunal. Îl invitasem să-și petreacă concediul aici, în vila mea. Din păcate, sora mea invitase apoi o prietenă, iar prietena aceasta adusese cu ea încă două prietene. În felul acesta în vilă nu mai era loc, cel puțin pentru primele zile. M-am dus să-l aștept la gară, la acceleratul de 16,20. Plecase de la Milano la prînz. Se vede că nu se simțea bine, căci patru ore de drum îl obosiseră. Am venit aici la pensiune să lăsăm valizele și să stabilim camera. Și apoi, ne-am dus numaidecît la plajă. Eu insistam să facă neapărat o baie. Vei vedea cum o să te reconforteze, îi spuneam, dar n-a vrut. Nu și-a pus nici costumul. Stătea acolo tăcut, în mijlocul tuturor... În sfîrșit, era prost dispus. Și poate că vilegiaturiștii și toată

veselia aceea îl plictiseau. Seara, la mine acasă, s-a dansat pînă tîrziu. Şi a fost la fel. El dansează rar, este adevărat. Dar îmi amintesc: era acolo o domnişoară, care insista atît: şi el, nu şi nu. Ne-am despărţit la două noaptea, în poarta vilei mele. El s-a întors la pensiune, împreună cu alţi invitaţi care locuiau aici şi la hotelul „Miranda". Ne-am despărţit stabilind să ne revedem a doua zi dimineaţa la plajă. Apoi, în schimb... nu l-am mai revăzut.

După o pauză, inginerul reluă:

— Ştiţi, Gino era un tip cam ciudat, cam închis. Avea des asemenea proaste dispoziţii, şi de aceea nu am făcut caz.

— Cine era domnişoara care insista să danseze? întrebă pe neaşteptate comisarul Stiffi.

— Domnişoara Porro... Locuieşte tot aici, sus, şi este aceeaşi care...

Comisarul Stiffi îl opri pe inginer cu un gest, dîndu-i să înţeleagă că ştie, apoi întrebă:

— Avocatul Motta era foarte intim cu această domnişoară?

— Abia se cunoşteau.

— Sînteţi sigur de asta?

— Foarte sigur. Se văzuseră la Milano doar de două ori, în timpul carnavalului trecut. O dată acasă la mine, şi altă dată am aranjat şi am mers cu toţii la cinema.

— Domnişoara Porro e prietenă bună cu sora dumneavoastră?

— Cu sora mea? Nu, nu este prietenă. La Milano, am cunoscut-o doar în iarna trecută şi am

văzut-o de cîteva ori. Era prietena prietenilor noştri Tribaudino, aceia cu fabrica de produse lactate, ştiţi...

— Domnule inginer Boselli, ştiu că sînteţi un gentilom. Din dragoste pentru prietenul dumneavoastră vă cer să uitaţi o clipă această frumoasă calitate. Ce părere aveţi despre domnişoara Porro ?

— Nu e nevoie să uit că sînt un gentilom. Domnişoara Porro este o fată cumsecade... O ! Dumnezeule ! Nu e de loc o călugăriţă, dar este o fată cumsecade. Înţeleg foarte bine că dacă întrebaţi pe cei de aici, multă lume vă va da informaţii mai puţin binevoitoare... dar este vechea poveste ; o fată, pentru că se plimbă noaptea cu un tînăr, trebuie să fie desigur o *cocotte*. Nu, credeţi-mă, altfel mama mea nu ar admite să-i intre în casă. Nici chiar aici la mare.

Comisarul Stiffi suspină, apoi :

— Nu credeţi însă că avocatul Motta, ajungînd aici, a început să aibă pe neaşteptate o legătură cu această domnişoară ?

— Exclud aceasta în modul cel mai absolut.

— Ştim sigur că avocatul Motta nu avea neplăceri de ordin financiar. Spuneţi-mi acum dumneavoastră, care îl cunoşteaţi aşa de bine, avea neplăceri de ordin... pasional ?

— Nu.

— Cum puteţi să-mi răspundeţi atît de hotărît ?

— Ei, mi-ar fi povestit, aş fi ştiut, aş fi înţeles... şi apoi îl cunosc prea bine : nu era tipul.

— În perioada dispariţiei, sau chiar înainte, nu avea o legătură cu vreo femeie ?

— Nu a avut niciodată ceva asemănător. Era un romantic, un sentimental. Puţin închis, dacă vreţi, puţin timid cu femeile.

Doamna Repetto ciocăni :

— Domnişoara Porro coboară scările.

Doctorul Stiffi se ridică şi îl împinse pe inginer spre uşa dinspre grădină :

— Nu vă supără dacă vă rog să mă aşteptaţi afară ? Voi mai avea nevoie de dumneavoastră.

Marisa apăru în pantaloni de pînză galbenă de culoarea fildeşului, scurţi pînă la genunchi şi cu o bluză de mătase albă care lăsa să se întrevadă forma provocatoare a sînilor mari, dar minunat de ridicaţi şi de rotunzi. Picioarele puternice erau goale, acoperite cu un puf auriu. Purta o pereche de pantofi de tenis, fără ciorapi. Veni hotărîtă în întîmpinarea comisarului Stiffi, care se prezentă :

— Nazzari, dela *Secolul.*

— Îmi pare bine ; Porro. Luaţi loc.

— Frumoasă vreme, spuse Stiffi, aşezîndu-se alături de ea şi oferindu-i o ţigară : Mi se pare că sînteţi foarte pasionată după aceste locuri, nu ?

— Sînt nebună după ele, rîse Marisa, deschizînd larg buzele date cu roşu portocaliu şi descoperind dinţii foarte albi, drepţi şi puternici.

— Aţi luat micul dejun ? întrebă Stiffi privind gura aceea.

— Nu mănînc niciodată dimineaţa. Mănînc apoi foarte mult la unu. Stau în apă ore întregi.

— Destul ! Comisarul Stiffi izbi cu mîna în masă, şi fără să se ridice, dar privind-o ţintă în ochi continuă : Acum destul. Cu cine credeţi că vorbiţi ? Sînt comisarul Stiffi, dela Chestura din

Milano. Unde e avocatul Motta ? Dumneavoastră trebuie să știți !

Marisei i se tăie răsuflarea.

— Unde este avocatul Motta ? Răspundeți imediat sau vă arestez.

— Dar scuzați-mă... Marisa încercă să rămînă calmă. Scuzați-mă... dar am făcut deja o depoziție la Spezia...

— Ha ! ha ! ha ! ha ! depoziția... frumoasă treabă ! Depoziția aceea va fi ruina dumneavoastră. Ha ! ha ! ha !

Comisarul Stiffi rîse zgomotos legănîndu-se pe scaun, cu picioarele depărtate și înălțîndu-și privirea spre tavan.

Marisa protestă :

— Tot ce-am spus în depoziție este purul adevăr și sînt gata să o repet în fața oricui. Dumneavoastră nu mă puteți aresta. Eu nu sînt bănuită.

Comisarul Stiffi o fixă din nou și reîncepu liniștit, cu voce joasă :

— Asta o spuneți dumneavoastră ! Dar nu este adevărat. Sînteți bănuită. O țărancă, o băbuță care culegea salată într-o grădină v-a văzut, pe dumneavoastră și pe avocat, cînd urcați împreună pe o potecă, în dimineața aceea. E o biată femeie care nu citește ziarele și care habar n-avea de toată întîmplarea. Dumneavoastră, draga mea domnișoară, ați crezut că o să scăpați nepedepsită. Nu v-ați mișcat de la Lèvanto... băi, canotaj, plimbări cu tinerii pe pămînt și pe mare... îngăduiți-mi s-o spun, da, distracție, sport, aer liber, fericire... și sufletul împăcat, conștiința curată... ha ! ha ! ha ! Dar ați greșit. Totul se plătește. Există întotdeauna

un ochi care veghează. De data aceasta s-a ivit o sărmană bătrînă. Se află dincolo, în bucătărie. Dacă vreţi s-o vedeţi, dacă vreţi s-o auziţi, vă fac imediat cunoştinţă cu ea. Ce spuneţi de asta ? Comisarul Stiffi aşteptă un moment, privind-o pe Marisa pe furiş, apoi reluă cu blîndeţe : Băgaţi de seamă... vreau să vă fac o propunere. Întrucît nu sînt un cerber, vă dau un sfat. E mai bine să-mi spuneţi adevărul. Tot, numaidecît, în acest moment şi fără atîtea poveşti. Pentru că apoi e mai rău. Haide ! Ce a fost între dumneavoastră şi avocatul Motta ?

Comisarul Stiffi nici nu terminase cînd Marisa izbucni în plîns şi spuse printre hohote :

— Nimic ! Nimic ! V-o jur pe Dumnezeu, pe capul mamei mele, al tatălui meu şi al surioarei mele ! Nimic ! Numai că, pe potecă şi poate atunci ne-o fi văzut ţăranca... dar era chiar în ultima clipă, şi atunci probabil că l-a văzut fugind... ei bine, pe potecă, înainte de a ajunge la capela aceea mică a Madonei... el, pe neaşteptate, ca un nebun, m-a luat în braţe, m-a strîns puternic şi a încercat să mă sărute...

— Şi dumneavoastră, atunci ? o zori Stiffi.

— Nimic, eu n-am vrut ! A fost atît de neaşteptat totul că m-a înspăimîntat. Credeam că a înnebunit. Era foarte palid, buzele îi tremurau, avea ochii ieşiţi din orbite. Eu însă mi-am păstrat cumpătul, şi nu am arătat că mi-e frică... şi pentru că îmi inspira milă, bietul băiat ! Am început să rîd, şi i-am spus : „Ce faceţi, domnule avocat ? Aţi înnebunit ? Lăsaţi-mă ! Mă doare !“ şi continuam să rîd. Atunci el m-a lăsat încet, şi a în-

ceput să plîngă fără să spună nimic; îi şiroiau lacrimi mari pe obraz... Voiam să-l mîngîi, nu ştiu... dar nu am avut cînd. S-a oprit dintr-o dată din plîns, a scos un urlet şi a luat-o la fugă nebuneşte pe potecă. Sosit la capelă, unde poteca se desparte (într-o parte merge sus la Grazie, în cealaltă începe să coboare) a pornit-o pe drumul care urcă şi într-un moment a dispărut. Am alergat după el strigîndu-l, uitîndu-mă să-l văd răsărind din vreo parte. Dar după o jumătate de oră mi-era şi foame, am coborît, sigură că nu era nimic şi că o să-l revăd după masă. Cînd colo...

Povestind, puţin cîte puţin se calmase. În cele din urmă îşi şterse lacrimile şi începu să-l privească din nou pe Stiffi sinceră, hotărîtă, fără nici o umbră de teamă... Cu acelaşi ton furios Stiffi spuse:

— Asta e tot?

— Tot.

— Sînteţi gata să repetaţi tot ceea ce mi-aţi povestit, exact, de faţă cu martori?

— Sînt gata.

— Dar înainte de plimbare, înainte ce a fost?

— E scris în depoziţie.

— Dar avocatul nu v-a făcut curte, în seara precedentă?

— Curte?! Dacă vreţi să o numiţi aşa... Dacă mă gîndesc acum bine, înţeleg că probabil nu i-am displăcut. Dar vă asigur că în seara aceea nu am observat. Nu am nimic de adăugat. Unde este ţăranca aceea? Dacă spune adevărul, nu poate afirma că a văzut altceva.

Bătrîna nu exista, fireşte. Era o invenţie genială. Dar comisarul Stiffi nu-şi descoperea niciodată jocul, nici chiar după victorie.

— O s-o chem pe bătrînă cînd voi considera necesar s-o chem. Dar dumneavoastră de ce nu aţi povestit toate acestea comisarului din Spezia?

— Nu se întîmplase nimic, între mine şi avocat. Nici măcar o sărutare. Mi se părea ridicol să povestesc un asemenea lucru.

— Ridicol? Să admitem, de exemplu, că dumneavoastră aţi spus adevărul: ei bine, nu ştiţi ce importanţă are depoziţia dumneavoastră? Depoziţia dumneavoastră ar ajunge să dovedească că avocatul Motta era un dezechilibrat. Acum veniţi cu mine, ridicaţi-vă. Să mergem.

— Unde?

— Aţi putea să regăsiţi pe potecă locul exact unde l-aţi văzut pentru ultima dată pe avocat?

— Fireşte că da.

— Atunci să mergem; îmbrăcaţi-vă.

În timp ce comisarul Stiffi o interoga pe Marisa, domnul Repetto trecea de la tristeţe la speranţă, şi din nou la tristeţe. Trăgînd cu urechea la uşa coridorului, întîi se întristase din pricina tonului cordial şi calm al conversaţiei. Nu era nimic de făcut. Comisarul Stiffi venise pentru o anchetă superficială, formală! Părerea că avocatul Motta murise mîncat de rechini nu va întîmpina rezistenţă, nici dezminţiri, şi, în curînd, litoralul ligur şi mai ales cel oriental vor fi părăsite de toţi vilegiaturiştii; excursioniştii din perioada conce-

diilor din august se vor revărsa pe coasta Adriaticei.

Apoi, auzind vocea severă a lui Stiffi, şi în sfîrşit plînsul îndelungat şi povestirea confuză a Marisci, începuse iarăşi să respire: între avocatul Motta şi domnişoara Porro fusese ceva: Motta se omorîse, rechinii nu aveau nici un amestec, se putea declara aceasta în cele patru vînturi.

Dar încă nu se sfîrşise interogatoriul cînd veni poştaşul. Iar printre scrisori, se afla un ziar: *La Squilla dell'Adriatico (Clopotul Adriaticei)* care ieşea săptămînal la Riccione, şi era expediat pe numele lui, proprietarul pensiunii „Anna Maria". Pe prima pagină a micului ziar era însemnat cu creion albastru un articol scris cu litere mari: RECHINII LA LEVANTO.

Articolul cita nota din *Corriere* şi apoi, comentînd, deplîngea cu ipocrizie capcanele litoralului tirenian, în special ale celui ligur, şi invoca diferite argumente care trebuiau să dovedească prezenţa rechinilor în marea Tireniană: adîncime mare în imediata apropiere a ţărmului, curenţi reci, navigaţia unor vapoare mari; în sfîrşit reda mărturii ale navigatorilor şi anecdote din toate timpurile.

Domnul Bonifacio Repetto era un om de vreo treizeci şi cinci de ani, brunet, bine hrănit, bogat, avar şi negustoros; avea însă un mare defect: credea că este hotelier din întîmplare şi că este o persoană, ba chiar o personalitate excepţional de inteligentă şi de importantă. Nu degeaba se căsătorise cu o străină. Tocmai de aceea rechinii îl îngrijorau ca şi cum ar fi fost nu proprietarul

unei mici pensiuni la Lèvanto, ci a cel puţin douăzeci de hoteluri între Ventimiglia şi Spezia.

Soţia îl trezi din întunecata contemplare a articolului arătîndu-i farfuria cu peştele proaspăt adus de Bacicin.

— Bine. Ascultă ce trebuie să faci, îi explică diplomatul Repetto soţiei. Aici afară, e poliţaiul acela în civil care-l însoţeşte pe comisar. Du-te afară cu farfuria, prefăcîndu-te că nu ştii nimic, arată-i-o şi spune-i că e un peşte minunat, pescuit azi noapte.

Să tot fi fost zece dimineaţa cînd un grup, compus din comisarul Stiffi, agentul Gargiulo, inginerul Boselli, Marisa şi Repetto, urca încet ultimele pante ale faimoasei poteci.

Se întrezărea deja printre măslini, la dreapta, sus, capela albă, şi mai sus, verdele mai închis al primilor castani se contura pe cerul înalt, fără nici un nor.

În uşoara oboseală a urcuşului, Marisa se întorcea din cînd în cînd să privească marea : o lespede inundată de aur. Iar acolo jos, în fund, cînd coamele şi văile dealului acoperit de măslini îngăduiau, se zăreau şirul de stînci marine, valul care se izbea de ţărm, porţiuni de plajă, cabine colorate şi vilegiaturişti.

Apoi simţea cum se schimbase anotimpul, într-o singură lună : soarele mai puternic, aerul mai nemişcat şi mai cald. Îşi amintea de aerul din dimineaţa aceea, cînd urcase împreună cu avocatul.

Era în jurul prînzului; era cald, dar bătea vîntul și aducea încă miresme de flori.

Acum comisarul Stiffi nu-i mai stîrnea nici un fel de teamă. Îl privi: săracul, ce greu urca! Și cînd te gîndești că omul acela, cu două ore înainte, o făcuse să plîngă! Marisa nu-și dădea seama, dar nu simțea ranchiună împotriva lui Stiffi. În fond era mulțumită că-și luase de pe inimă greutatea aceea și de a fi spus cuiva acel dram de adevăr pe care îl știa ea asupra cazului Motta. Cît despre țăranca bătrînă care culegea salată în grădină, reflectînd încet, încet, o cuprinse bănuiala că era vorba de o scorneală. Dar nu-i spuse nimic comisarului Stiffi.

Cînd ajunse exact la locul unde avocatul Motta încercase să o îmbrățișeze (recunoscu locul pentru că își amintea că era la o cotitură; erau acolo trepte de cărămidă dispuse în evantai, iar micuța capelă se afla cu treizeci de pași mai sus, la răspîntie), atunci se opri, îl chemă pe Stiffi și îi spuse liniștită:

— Uite, aici e.

— Mergeți sus, le spuse atunci comisarul Stiffi lui Boselli, Repetto și Gargiulo, arătînd spre capelă, noi venim imediat.

Cei trei ascultară. Comisarul Stiffi își scoase panamaua și își șterse încet sudoarea cu batista de mătase.

Hotărîse ca în acel punct s-o sperie din nou pe Marisa. Hotărîse aceasta, nu datorită bănuielii că Marisa i-ar mai fi ascuns încă ceva, ci din scrupule de conștiință și ca să-și facă datoria pînă la capăt, cu toată priceperea și zelul care îl caracterizau.

Numai că în timp ce-și ștergea sudoarea și privea marea printre pleoapele întredeschise, înțelese cu o limpezime desăvîrșită că ar fi o oboseală zadarnică. Se gîndi la masa pe care Ropetto i-o oferise și pe care el nu o acceptase încă ; se gîndi la barbunii de care îi vorbise Gargiulo. Privea marea, măslinii, tot soarele acela, și deodată își dădu seama că se gîndea la Sicilia, patria sa, și îi veni în minte și biroul din Milano, unde chiar în seara aceea trebuia să-și reia serviciul. Să-și reia serviciul ? Deci, acum nu lucra ? Făcea o plimbare ? Nu, nu izbutea să se descopere vinovat ; fata aceea era sinceră. O privi pe furiș o clipă în timp ce își punea pălăria. Și, în ciuda oricărui gînd, din obișnuință profesională, începu s-o interogheze din nou, cînd cineva strigă de sus, de la capelă :

— Domnule comisar ! Domnule comisar ! Repetto era cel care striga : Veniți repede sus, veniți să vedeți ce am găsit aici.

Marisa o rupse la fugă în sus pe pantă. Stiffi, din instinct (puțin pentru că nu era în stare să alerge astfel și i se părea ridicol să rămînă în urmă, puțin și de teamă că fata, sosind, să nu reușească să ascundă sau să distrugă vreun indiciu) strigă :

— Stați pe loc, domnișoară.

— Marisa continua să alerge.

— Stați, nu auziți ?! Vă ordon !

Atunci Marisa se opri. Și Stiffi, sever, fixînd-o de la o distanță de zece pași :

— Domol. Dumneavoastră veniți sus cu mine.

O ajunse și urcă cu ea, încet, încet pînă la capelă.

Aici Gargiulo, cu brațele deschise, îi dădea înapoi, ca și cum ar fi fost vorba de o mulțime, pe Repetto și pe inginerul Boselli.

Capela era o clădire mică de cărămidă, albă, cu acoperișul de ardezie. Dincolo de grilaj era un spațiu foarte mic, un altar cu cîteva vase vechi cu flori artificiale. Strecurînd un braț printre barele grilajului se puteau atinge vasele. O capelă ca multe altele din satele Italiei. Fresca, pe jumătate distrusă, o înfățișa pe Madonna delle Grazie, la al cărei sanctuar ajungeai pe potecă după încă o oră de mers.

— Ce este ? întrebă Stiffi, sosind : mersese încet și nu era obosit.

— Hîrtii rupte, răspunse Gargiulo, dar domnul Repetto zice că a citit pe plicul acela galben numele avocatului Motta.

— Rămîneți cu toții pe loc ! ordonă solemn comisarul Stiffi. Urcă pe treapta de piatră. Își sprijini fața de barele grilajului. Privi lung, apoi, întorcîndu-se spre agent, spuse :

— Gargiulo, deschide.

Grilajul era închis cu un lănțișor ruginit și cu un lacăt. Gargiulo examină o clipă lacătul ; apoi scoase din buzunar o legătură de chei și deschise. Trase lanțul. Desfăcu grilajul.

Comisarul Stiffi păși înăuntru, privi atent în jur pereții capelei, altarul, vasele și luă în sfîrșit faimoasele hîrtii.

Era vorba de o jumătate de plic galben : în colțul stîng erau tipărite cuvintele : AV. GINO MOTTA, MEMBRU AL BIROULUI, împreună cu adresa și cu telefonul biroului din Milano. Erau

apoi multe fotografii, toate rupte. Apoi cealaltă jumătate a plicului galben.

Comisarul Stiffi aşeză totul pe altar şi începu să reconstituie fotografiile. Lucru foarte uşor pentru că erau rupte numai în două.

Toate erau fotografii de femei, cele mai multe instantanee făcute în picioare. Stiffi îl chemă pe inginerul Boselli şi îi arătă fotografiile :

— Le cunoaşteţi pe domnişoarele acestea ?

— Da, răspunse inginerul Boselli destul de uimit. Aceasta este domnişoara Cressevich, dactilografa de la biroul său. Aceasta este micuţa Tribaudino. Iar aceasta... este sora mea...

— Un moment, întrerupse Stiffi. Potrivind cele două bucăţi ale plicului observase că aveau înăuntru o fotografie, ruptă şi ea dar o dată cu plicul. Scoase cele două părţi ale fotografiei şi potrivi una lîngă alta.

Era o fotografie format carte poştală a lui Marlene Dietrich : cu o pălărie mare şi cu o blană cu părul lung şi fin, pe care diva o ţinea strînsă cu mîna la gît. Pleoapele coborîte abia lăsau să se întrevadă ochii mari, languroşi şi plini de viciu. Buzele întredeschise ţineau neglijent o ţigare. Mîna era albă şi moale, degetele prelungi, iar unghiile afundate în părul blanei. Comisarul Stiffi întoarse pe dos cele două bucăţele, aranjîndu-le din nou una lîngă alta.

— Scuzaţi-mă, domnule inginer, priviţi aici. Acesta este scrisul avocatului Motta ?

Pe spatele fotografiei lui Marlene era scris, uşor, cu creionul :

Mater I.

Mater I.
Mater A.
Mater B.C.
Mater D.C.
O, regina mea
Doamna mea
Stăpîna mea.

Inginerul Boselli privi şi spuse:

— Da. Este scrisul său.

Aceste fotografii rupte şi aceste cuvinte misterioase constituiră singurul rezultat pozitiv al unor săptămîni întregi de cercetări asupra dispariţiei avocatului Motta.

La douăsprezece şi jumătate comisarul Stiffi, coborît din nou la Lèvanto, accepta invitaţia domnului Repetto şi gustă excelentul peşte, spre marea satisfacţie a bunului Gargiulo. Seara cei doi se întoarseră la Milano. La cîteva zile după aceea mama avocatului Motta afla că domnişoara Porro fusese interogată îndelung, cu toată rigoarea; că fusese executată o reconstituire minuţioasă şi că nu exista nici o probă sigură; dar că *sinuciderea prin înecare datorită unui dezechilibru mintal* apărea pentru autorităţi ca ipoteza cea mai probabilă.

Ceasul de la intrare sună dulce ora zece. În dormitoarele mari şi întunecate, fetele adormiseră mai de mult. *Mère*[1] Duchesne mergea în sus şi în jos, uşor, foarte încet, printre şirurile de pătuţuri albe; spunea rugăciunea, asociindu-se în gînd

[1] Maica (fr.).

la rugăciunea celorlalte maici, care se auzea nelămurit, slab, la intervale regulate din capela îndepărtată.

În capelă călugărițele colegiului erau adunate pentru rugăciunea de seară. Totul se afla în întuneric, afară de inima roșie, iluminată de un bec interior, a statuii Sfintei Inimi, la dreapta altarului. Călugărițele, în veșminte largi și cu văluri, îngenuncheaseră ici și colo printre bănci, fiecare la locul pe care îl ocupa în timpul zilei, alături de propria-i clasă. Acum fetele lipseau; iar lungile intervale ale băncilor goale și lustruite separau una de alta călugărițele care se rugau. Chipurile încadrate de marginile înguste și albe ale vălurilor, erau ațintite spre fața blîndă a lui Isus, pe care inima o lumina de jos cu un ușor reflex roșietic. Se vedea numai barba blondă și gura: ochii se pierdeau în întuneric. Maicile se rugau grav, în genunchi, cu busturile și cu chipurile ridicate, cu mîinile împreunate, abia mișcînd buzele.

Mater Inviolata, ora pro eis,
Mater Intemerata, ora pro eis
Mater Amabilis, ora pro eis
Mater Adorabilis, ora pro eis
Mater Boni Consilii, ora pro eis
Mater Divinae Gratiae, ora pro eis. [1]

[1] Maică Neprihănită, roagă-te pentru ei
Maică Neîntinată, roagă-te pentru ei
Maică Preaiubitoare, roagă-te pentru ei
Maică Vrednică de Iubire, roagă-te pentru ei
Maică a Bunelor Sfaturi, roagă-te pentru ei
Maică Plină de Har Dumnezeiesc, roagă-te pentru ei (lat.).

Maica superioară, *Mère* Fontanes, spunea invocările *„Virgo Dulcissima"*. Şi toate maicile în cor, în şoaptă dar atît de distinct încît părea că poţi să numeri cîte pronunţau cu accent francez, italian sau german, răspundeau : *Ora pro eis.*

După litanii, spuseră *Salve Regina, Crezul*, rugăciunile de credinţă, de speranţă şi de caritate. Se reculeseră un minut în tăcere, pentru un scurt examen de conştiinţă. Spuseră apoi rugăciunea de pocăinţă. Apoi un *De Profundis*, apoi zece *Requiemuri*. În sfîrşit, *mère* Fontanes se ridică, închinîndu-se :

— *Benedictio Dei Omnipotentis, Patris, Filii et Spiritus Sancti descendat super nos et maneat semper* [1].

— *Amen*, răspunseră maicile, sfîrşind să se închine. Şi încet, încet, una cîte una, se ridicară şi ieşiră în ordine din bănci. Dar două rămaseră : departe una de alta, îngenuncheate în capela pustie.

Atunci o soră tînără şi măruntică se înapoie aproape alergînd, şi merse la una din maicile care rămăseseră şi se aplecă la urechea ei şoptindu-i :

— Maică Motta, *la mère Supérieure* vrea să vă vorbească.

Cele două maici Motta se întîlniră în fundul Capelei, luară aghiazmă, îngenuncheară o dată într-o sincronizare desăvîrşită şi ieşiră în vestibul. Aici aştepta *la mère* Fontanes. Avea în mînă un ziar îndoit :

[1] Binecuvîntarea lui Dumnezeu Atotputernicul, a Tatălui, a Fiului şi-a Sfîntului Duh să coboare asupra voastră acum şi pururea (lat.).

— *Mes filles*, șopti cînd maicile ajunseră lîngă ea, *il faut prier. Prier beaucoup. Il paraît que ce sont les requins.*[1]

Cele două maici Motta păliră. *La mère* Fontanes continuă tot în franceză:

— Da, rechinii. Vreau ca voi, cu ajutorul Domnului, să fiți deosebit de tari în această împrejurare. Acesta este *Il Corriere della Sera* din Milano, numărul de alaltăieri, 5 august. Puteți să citiți dacă vreți. Aveți dezlegare de la mine. Luați-l. Dacă fratele vostru, domnul avocat, a sfîrșit într-adevăr în modul acesta oribil, nu ne mai rămîne decît s-o rugăm pe Sfînta Fecioară ca bunul Dumnezeu îndurător să-l ierte și să-l primească în Lumea Drepților, cum l-a primit pe Jona cînd a ieșit din pîntecele chitului. Noapte bună. Dumnezeu să vă binecuvînteze. Rugați-vă.

Noaptea tîrziu, și poate în aceeași clipă, cele două maici Motta avură aproximativ același vis.

Maica Margareta, cea mai mare, dormea în dormitorul celor mici. Maica Clotilda, cea mai tînără, dormea în dormitorul celor mari.

Dormeau fiecare într-un pat de fier, înconjurat de un baldachin de pînză albă care le ascundea de fete. Se dezbrăcau în întuneric, îmbrăcau grosolanele cămăși de noapte închise la gît și la încheietura mîinilor, își puneau ciorapi de noapte (era vara, dar colegiul era în Elveția și era frig), se

[1] Copilele mele, trebuie să vă rugați. Să vă rugați mult. Se pare că este vorba de rechini. (Fr.)

vîrau în cearceafurile aspre şi murmurînd rugăciuni scurte, adormeau numaidecît.

Dar noaptea Demonul zboară şi prin aceste case sfinte şi pătrunde în baldachinele albe ale maicilor, pentru a le înspăimînta măcar în vis. Margareta văzu deodată apă multă. O mare adîncă, foarte adîncă, întunecată, cuprinsă de furtună. Ea se afla pe un vapor şi nivelul valurilor urca şi cobora în micile ferestruici rotunde (navigase, cînd era mică, într-o vară, între Genova şi Barcellona). Nu era singură pe vapor. Era cu mama sa, cu tatăl său, cu sora sa, şi se afla acolo şi Gino, fratele său. Deodată văzduhul se întunecă, se aude un vuiet uriaş şi urletul de groază al tuturor pasagerilor : forţa apei sparse ferestrele. Valurile pătrund înăuntru. Vaporul se scufundă. Asta înseamnă moartea pentru toţi. Ea vrea să spună o rugăciune scurtă : Isuse, Iosife, Maria, vă dăruiesc inima şi sufletul meu, dar nu poate pentru că prin fereastră intră un rechin strecurîndu-se întocmai cum se strecoară printr-un inel un deget mare de la mînă, imens, şi se aruncă asupra ei s-o devoreze. Cînd rechinul e gata s-o atingă cu capul său monstruos şi cu gura, de groază se trezeşte, poate strigînd.

Îşi dădu seama că era un vis ; îşi făcu semnul crucii ; spuse imediat rugăciunea pe care nu o putuse spune în vis ; şi se gîndi că văzuse rechinul într-o ilustraţie din *l'Histoire Naturelle* volumul folosit la clasele mari ; numai la sfîrşit îi veni în minte pricina visului : Gino.

Gino ! Cu o cutremurare, ca şi cum o voce ar fi avertizat-o că în acel moment sufletul lui Gino

se afla într-o groaznică primejdie, sări din pat, îngenunche pe podea și începu să se roage pentru el din toată inima, plîngînd și înălțîndu-și sufletul spre Dumnezeu, stăruind și implorînd pentru ca sufletul lui Gino să fie salvat.

—

Clotilde, în schimb, văzu doi rechini: foarte albi, se rostogoleau pe pajiștea verde din parcul colegiului. Pajiștea cu iarba tăiată scurt, era rotundă și convexă ca o cupolă turtită și cobora încet pe partea aleii.

Cei doi rechini se rostogoleau în sus și în jos, ca niște ființe omenești, și se îndoiau și făceau mii de ghidușii și de grații. Dar erau dezgustători, oribili. Cînd se întorceau pe spate și își arătau pîntecul alb, rîdeau cu gurile căscate privind-o fix pe ea, Clotilde.

Clotilde era singură în parcul mare, așezată pe o băncuță de pe aleia pietruită, privea rechinii și simțea o spaimă atît de mare încît tremura din tot corpul, dar nu putea să se ridice, nu putea să se miște: era nevoită să-i privească mereu.

Apoi sună un clopot (sună poate ceasul din hol, departe: ea îl auzi trecînd prin dormitoare, prin scări și prin somn) rechinii dispărură și apoi numaidecît dispăru și pajiștea, parcul, visul și Clotilde continuă să doarmă. Iar dimineața, cînd se trezi, Maica Domnului, în bunătatea ei, nu-i îngădui să-și amintească un vis atît de urît.

Datorăm o explicație cititorilor noștri. Această povestire nu este, la drept vorbind, opera unei singure persoane.

Acum cîtva timp, am primit, recomandat, de la Torino un manuscris: trimițătorul, fiind un oarecare profesor Francesco Pallavera. Domnul Pallavera, care într-o scrisoare alăturată se autodefinește scriitor și om de știință, nu era complet necunoscut. Din curiozitate, am încercat să citim primele pagini ale manuscrisului: ne-au interesat și am fost constrînși să-l terminăm. Ne-am gîndit deci să-l publicăm.

Totuși, întrucît Pallavere intra prea brusc în subiect, presupunînd aproape că cititorul cunoaște faptele, și nu se îngrijea apoi să tragă concluziile, l-am rugat pe ziaristul Mario Soldati să scrie primul și ultimul capitol: primul pentru a aminti publicului dispariția avocatului Motta și împrejurările respective pe care după doi ani le-am putut uita cu toții; ultimul pentru a da o explicație probabilă și o concluzie acestei povestiri ciudate.

Soldati s-a apucat de treabă, hotărît la început să dezvolte numai ideile lui Pallavera; dar s-a gîndit între timp să consulte ziarele vremii, să realizeze o anchetă personală la Milano printre cîțiva dintre prietenii avocatului Motta. Rezultatele interesante ale unei astfel de anchete îl convinseră că era mai bine să interpreteze și să elaboreze complet manuscrisul lui Palaverra: cu atît mai mult cu cît acesta ar fi cerut, oricum, o totală refacere din punct de vedere literar. Într-adevăr

stilul acelor pagini, pline de expresii neadecvate sau de prisos, este propriu culturii autodidacţilor, categorie căreia fără îndoială îi aparţine Pallavera.

Deşi regretăm că nu putem prezenta publicului originalul manuscrisului Pallavera, nealterat, a trebuit să admitem că la urma urmelor Soldati avea dreptate, şi am lăsat totul pe seama lui, invitîndu-l apoi să introducă în povestire anumite pagini din manuscrisul de bază şi unele adnotări ştiinţifice sau pseudoştiinţifice, pe care Pallavera însuşi a crezut că este bine să le adauge noii povestiri pe care Soldati i-a prezentat-o.

Iată scrisoarea care însoţea manuscrisul original al profesorului Pallavera :

Stimate Domnule Editor,

Vă amintiţi de cazul Motta ?

Vara trecută, cele mai mari ziare din ţară s-au ocupat de această misterioasă dispariţie. Apoi, cum se întîmplă, neputînd furniza explicaţii, au tăcut. Şi misterul a continuat.

A continuat pînă în ziua de 6 ianuarie, dată la care am cunoscut adevărul.

Stimate Domnule Editor, am folosit puţine zile ca să scriu naraţiunea pe care o anexez împreună cu fotografia mea şi cu vreo cîteva portrete din ziare : vă rog deci să mă iertaţi pentru uşurinţa stilului şi pentru eventualele greşeli de sintaxă. Dar aflaţi că dacă mă publicaţi, dumneavoastră :

1 faceţi un lucru util multor persoane ;

2 aduceţi omagiu unui adevăr ştiinţific, dar totodată foarte natural şi ignorat pînă în ziua de

astăzi atît de marele public profan cît şi de savanţii din universităţi.

Vă rog să mă credeţi.

Al dumneavoastră foarte devotat şi obligat

Profesor Francesco Pallavera

scriitor şi om de ştiinţă

Via Giulio, 22 — Torino.

Credem acum fără îndoială oportun să prezentăm povestirea profesorului Pallavera, aşa cum a reelaborat-o Soldati. Păstrăm însă în birourile noastre manuscrisul original, la dispoziţia oricui ar dori să-l consulte.

2

În dimineaţa zilei de sîmbătă, 27 iulie, 1936, XIV F., către orele zece, se termină procesul Cogliati-Cogliati, în rumoarea pe care avocaţii o făceau în pragul aulei ; se admiseră probele cu martori în procesul Robecchi-Tos, în timp ce judecătorii, distraţi, şuşoteau în spatele mesei înalte ; se confirmară deducţiile prin care în baza articolului 229 din Codul de procedură civilă era aşadar amînat procesul Quirico-Borla, în timp ce perdelele luminate de soare de la ferestrele înalte erau unduite de vîntul cald de început de vară ; datorită absenţei inculpatului, fu amînat după vacanţă, schimbul de concluzii dintre Farinelli şi Celesia, în timp ce o grabă veselă de a termina domina gîndul tuturor, uşieri, avocaţi, procurori, grefieri,

de a termina și de a merge pentru două luni la mare, la munte, la vila cumnatului la Brianza; în sfîrșit grefierul cu obișnuita voce șoptită și răgușită, de ți se părea o adevărată minune că cei interesați o auzeau chiar de departe în vorbăria neîntreruptă a colegilor, chemă „Dominioni — Caputo... Dominioni — Caputo" și avocatul Gino Motta, înfășurîndu-se în togă, își făcu loc prin mulțimea care umplea coridorul, pătrunse în aulă, reuși să ajungă lîngă masă și să-l audă pe preastimatul domn Președinte șoptind: „Dominioni — Caputo: îl amînăm?" și răspunsul, tot șoptit: „Îl amînăm."

Tribunalul intra în vacanță. Colegii schimbau între ei ironii, glume, urări, saluturi de rămas bun. Judecătorii înșiși participau la veselia generală și, din cînd în cînd, în timp ce ședința se desfășura reglementar, răspundeau cu semisurîsuri și cu semne de înțelegere avocaților prieteni care îi interogau prin cuvinte scurte și vesele.

— Tu mergi cu mașina?

— La Alassio?

— La Cortina?

— Te duci cu familia?

— La Lanzo d'Intelvi?

— La Passo San Giacomo?

Judecătorii înțelegeau aceste întrebări mai mult după mișcarea buzelor decît după sunetul vocii; și dorința le ajuta perspicacitatea. Povîrnișuri pline de verdeață, văi răcoroase în care aerul înțeapă și soarele arde fără să încălzească, izvoare înghețate printre mușchi și stînci, miros de pini, coaste abrupte, pietroase, piscuri, vînt, zăpadă, cercul

imens al Alpilor, creste îngrămădite şi tăiate în toate sensurile de valurile unei mări în furtună împietrită pe neaşteptate: toate acestea, plăji, cîmpii şi lacuri liniştite, le vedeau şi le doreau nerăbdători judecătorii, uşierii, grefierii, avocaţii şi procurorii. Şi provoca o veselie neobişnuită, ca o dorinţă de libertate chiar mirosul cunoscut de cerneală, de praf şi de lemn vechi al aulelor; chiar şi înfăţişarea aulelor, din dimineaţa aceea de sfîrşit de iunie, chiar şi soarele care intra prin ferestrele înalte şi tumultul negru al avocaţilor în togă, asudaţi şi gălăgioşi.

Avocatul Gino Motta, înalt, gras, palid, cu ochelari şi mustăţi, îşi şterse sudoarea şi se întoarse spre grupul colegilor. Pe neaşteptate, simţi o strîngere de inimă, şi o flacără caldă i se urcă în faţă: „Barabacci-Sampietro" murmurase grefierul şi avocatul Cuesta apăruse, ieşind din mulţimea colegilor.

Avocatul Virgilio Cuesta era un vechi coleg şi prieten al lui Motta. Era un bărbat înalt, mai înalt decît Motta: slab, dar puternic, osos. Blond, cu ochii cenuşii. Faţa roşie, sanguină şi în ciuda vîrstei tinere, brăzdată de cute drepte între pomeţi şi colţurile gurii. Cînd rîdea descoperea nişte dinţi albi, perfecţi. Rîdea foarte des. În cercul colegilor era înconjurat de o faimă generală de mare donjuan. Deşi lucra destul de mult şi ca avocat, se spunea în glumă că dacă ar fi avut tot atîtea cliente cîte prietene avea, ar fi fost primul civilist din Milano.

Avocatul Cuesta înainta în aulă cu paşi mari şi rari. Toga stătea pe umerii săi ca pe o vedetă

de la Holywood sau ca pe un băiat care şi-o pune în glumă. Întîlnindu-l pe Motta, îl bătu pe umăr ca de obicei şi-i zise cu vocea sa joasă şi tinerească :
— Bună, Gino ! Aşteaptă-mă. Mergem să bem un vermut împreună.
— Bine, răspunse Motta încet. Nu-şi revenise încă. I se tăiase răsuflarea. Îi tremurau genunchii. Îşi simţea obrajii arzînd. De cinci zile, de luni seara, căuta prin orice mijloc să-l evite pe Cuesta ; şi cînd era constrîns să-l întîlnească şi să-i vorbească reacţiona în felul acesta. Un vermut împreună ! Acum nu mai putea s-o şteargă.

După cîteva minute, Cuesta se întoarse de la bară. Lăsară togile, ieşiră din Tribunal.
— Am maşina aici, spuse Cuesta. Să mergem la Moka. Am o întîlnire cu...
Avocatul Cuesta era de felul său foarte distrat : se întrerupse pentru a căuta cu privirea propria-i maşină printre cele care umpleau piaţa : se întrerupse şi nu continuă. Acum avocatul Motta ar fi vrut să ştie cu cine avea întîlnire Cuesta la Moka. Se temea să nu fie vorba de o anumită fată pe care, de asemenea de luni seara, prefera să nu o revadă. Să-şi întrebe prietenul ? Dar dacă era vorba chiar de fata aceea cu ce scuză să plece ? Nu avea să facă o figură şi mai proastă ?
Se hazardă timid :
— Să ştii că nu prea am timp... plec la douăsprezece fără cinci, ştii. Şi trebuie să mai trec pe la birou şi pe acasă.

— O clipă, spuse rîzînd Cuesta. Ba așa o să ajungi chiar mai repede ; te duc la birou cu mașina.

După un minut, mergînd prin soare, prin îmbulzeala circulației, prin zgomotul asurzitor, printre scînteierile dese ale mașinilor pe lîngă care trecea depășindu-le, Cuesta frînă în fața localului „Moka-Sheriff".

O femeie înaltă, slabă, blondă, îmbrăcată într-un *tailleur* de mătase *gris* deschis, aștepta la colț pe trotuar. Soarele făcea să-i strălucească părul ca aurul.

Ea. Chiar ea. Avocatul Motta ar fi vrut să se scufunde la mii de metri în pămînt. Începu să simtă din nou, și parcă mai chinuitoare, strîngerea aceea de inimă și roșeața aceea în obraji pe care le simțise la tribunal cînd îl întîlnise pe Cuesta. Cu toate acestea, întrucît era totuși o femeie, își scoase ochelarii cu o mișcare fulgerătoare și furișă. Avocatul Motta avea acest obicei de cîte ori se apropia de o femeie, orice femeie care nu era tocmai decăzută și respingătoare.

Fata veni în întîmpinarea celor doi avocați, care coborau din mașină. Surîdea în soare întredeschizînd ochii și încrețindu-și pielea feții. Poate nu era mai frumoasă datorită acelei strîmbături. Dar în lumina soarelui, în adierea vîntului și în veselia de-o clipă a orașului, părea mai simpatică. Avocatul Cuesta o salută privind-o cu bucurie, tandru. Motta îi întinse mîna tremurînd. Dar Carla, fără să observe nimic, îl luă de braț și îi spuse tare :

— Ce mai faceți, ce mai faceți, domnule avocat ? Ați mai văzut-o pe Ines ?

Avocatul Motta simţi că-i vine rău.

Dar Cuesta observă roşeaţa sa şi împingînd-o pe fată în bar, spuse :

— Lasă, lasă, Carla... să mergem !

— Ei, nu... ce-are a face, răspunse fata rîzînd. Sînt lucruri care se întîmplă !

Motta încercă să surîdă :

— Aa, da... de întîmplat se întîmplă... se întîmplă...

La bar, avocatul Cuesta comandă :

— Trei *bitter*, şi apoi bătîndu-l pe umăr pe Gino, începu cu o voce profundă de bas şi cu un aer tainic, glumeţ : Se întîmplă tuturor bărbaţilor. Uite : Mie mi s-a întîmplat de atîtea ori. De cel puţin şase sau şapte ori... Este adevărat că întîlnindu-mă după asta cu femeia dezamăgită, întotdeauna am căutat s-o fac să mă ierte...

— Foarte bine, am înţeles ! îl întrerupse Carla, care izbucni în rîs.

Gino însă, ţinea ochii în pămînt, convins că fata rîdea de el. Avocatul Cuesta continuă :

— ...Şi totuşi, o dată nu mi-a mers. Am încercat şi răsîncercat : inutil. Şi astfel, există o femeie care şi astăzi... cine ştie ce gîndeşte despre mine !

Dar Gino era convins că prietenul minţea din amabilitate, din bunătate şi din milă pentru el.

— Atunci, încheie Carla rîzînd aproape convulsiv, în timp ce ieşeau din bar, atunci ce trebuie să-i spun lui Incs, domnule avocat ? Cînd mai facem o plimbare nocturnă cu maşina ? dar de data aceasta nu mai mergem la lacuri... să nu vă poarte ghinion !

— Regret, spuse Motta, dar azi iau vacanță. Mă duc la Lèvanto, la băi.

— Bine, atunci... la înapoierea dumneavoastră! Răbdare! Însemnează că Incs va aștepta!

Pentru a vedea bine treptele, se opri o clipă și-și puse din nou ochelarii. Urcă încet, suspinînd. Hohotele nemiloase de rîs ale Carlei îi sunau încă în urechi, îl mîhneau, îi provocau o durere aproape fizică. Și acum, trebuind să-și ia rămas bun de la bătrîn, nu putea s-o evite nici pe dactilografă.

Avocatul Motta era substitutul unuia dintre cei mai mari specialiști în drept civil din Milano, bătrînul Bignami. Deci nu avea un birou propriu. Dar a fi substitutul lui Bignami însemna a fi în contact cu o mulțime de afaceri și a putea să cîștigi într-o bună zi tot ceea ce voiai.

Avocatul Motta își scoase ochelarii și intră.

Bătrînul era scufundat în fotoliul său, în spatele mesei de nuc. Herta Cressevich, dactilografa, stătea aproape așezată pe masă, cu un vraf de hîrtii în mînă. O triestină splendidă; foarte blondă, înaltă, cu umeri mari și cu trăsăturile feței de-a dreptul mongole. Era stupid de mîndră de protecția lui Bignami și-l trata pe avocatul Motta cu respect, dar și cu o oarecare indiferență. Avocatul Motta, se înțelege, era nebun după ea. Îi plăcea mai ales gura aceea puternică și mîndră, buzele care se îndoiau îndărătnic în jos. Ce nu ar fi dat avocatul Motta, nu spunem pentru un sărut, dar pentru un zîmbet al acelor buze? Dar domnișoara Cressevich îi zîmbea numai bătrînului Bignami;

iar avocatul Motta nu îndrăznea să-şi arate propria simpatie.

Se salutară în grabă. Avocatul Bignami (un bătrînel alb, pe jumătate chel, smead, cu surîsul foarte viclean) strînse mîna lui Motta şi vorbind în dialect milanez îi făcu cîteva recomandări în legătură cu băile. La sfîrşit, îi întinse şi domnişoara Cressevich o mînă moale şi schiţă cu buzele o strîmbătură, care trebuia să fie un zîmbet.

Într-o altă cameră a biroului era o altă dactilografă, mai tînără şi mai puţin importantă : Rosina. Era o milaneză brună, mică, dar grăsuţă, solidă, cu o guriţă şi doi ochişori negri şi vioi care rîdeau într-una. Rosina, dintr-o obişnuinţă glumeaţă, îi făcea continuu declaraţii de dragoste avocatului Motta. Se apleca peste maşină şi cu mii de drăgălăşenii şi cu un glăscior de fetiţă îi spunea : „Domnule avocat, mă duceţi diseară la cinema ? Domnule avocat, mergem să dansăm ? Domnule avocat, mă iubiţi ?“

Dar avocatul nu o credea. Era sigur că Rosina îl lua peste picior. Se înfuria, trîntea hîrtiile pe masă, striga la Rosina să termine, să tacă.

Rosina făcu o nouă încercare şi în dimineaţa aceea. Cum intră avocatul Motta în cameră, îi sări aproape de gît :

— Domnule avocat ! comoara mea ! Şi eu plec în vacanţă astăzi ! Plec în vacanţă şi eu ! De ce nu mă luaţi cu dumneavoastră ?

„Cît sînt de rele femeile !“ gîndi Gino cu tristeţe, aproape cu disperare. Şi pentru că Rosina continua să-l mîngîie, îi puse o mînă pe şold şi încercă să o desprindă, să o îndepărteze...

Rosina avea un şorţuleţ de mătase neagră foarte fină; şi, dedesubt, poate numai chiloţii de milaneză. Fapt e că avocatul Motta la acel contact neted, mătăsos, cu talia moale şi cu şoldurile bine făcute ale Rosinei, se răzgîndi numaidecît: prinse fata, de data aceasta ca să o îmbrăţişeze. Rosina, sprintenă, îi scăpă din mînă, şi alergă în colţul opus al camerei, rîzînd ca o nebună. Se vedea că era foarte mulţumită, că aştepta, că spera, în sfîrşit! Şi oricare alt bărbat nu s-ar fi oprit aici.

Dar avocatul Motta (trecîndu-i curajul pe care i-l dăduse, pe moment, contactul cu carnea ei prin mătase) fu cuprins de îndoieli: „Rosina glumeşte, Rosina îşi bate joc de mine." Îşi puse pălăria şi o luă la fugă.

În timp ce străbătea anticamera, strigă fără să se întoarcă:

— La revedere, Rosina! Petrecere frumoasă!

Abia pe stradă, gîndindu-se la moliciunea şoldului Rosinei, se simţi numaidecît mai puţin trist. Îşi puse iarăşi ochelarii.

Soarele inunda străzile. Ce vesel era oraşul! Perdelele albe şi roşii ale magazinelor fluturau; din coroanele încă proaspete ale platanilor cădea pulberea florilor albe; şi treceau maşinile de stropit domolind puţin cîte puţin reverberaţia orbitoare a asfaltului.

Avocatul Motta mergea cu paşi iuţi spre locuinţa sa care era în apropiere. Traversînd strada Manzoni, un poştaş pe bicicletă îl atinse uşor; se îndepărtă ca o săgeată fluierînd o melodie la modă. Avocatul se trezi că fluieră, continuînd melodia.

Era mulțumit că pleacă. Călătoria, sosirea, marea, domnișoare vilegiaturiste, viața de pe plajă, viața în libertate: „ocazii" nenumărate.

„De data asta reușesc", gîndea. Anul trecut greșise mergînd la munte: mai puține „ocazii" ca la mare. Și acum doi ani a fost la mare, este adevărat: dar împreună cu mama. Și apoi, pe vremea aceea, nu era încă hotărît să-și înfrîngă propria slăbiciune: să profite de „ocazii".

Dar acum!

Acum!

În anticameră, Giovanni, servitorul, se înclină țeapăn la intrarea grăbită a avocatului Motta.

— Unde este doamna?

— Sus.

Avocatul Motta urcă cîte patru trepte o dată. Pe palier o găsi pe bătrîna guvernantă.

— Iulia, unde e mama?

— Este dincolo, pregătește valiza, domnișorule.

— Cum, valiza nu e încă făcută?

— E gata, Gino! strigă mama sa din cameră. Gino deschise larg ușa. O văzu pe mama sa care cobora capacul valizei.

— Ai pus tot?

— Da, Gino... da, dragul...

— Arată-mi puțin...

— Dacă îți spun că am pus tot!

Dar avocatul Motta vru să vadă.

Valiza era plină de lenjerie. Dar chiar în mijloc era un mic tablou. Era întors cu fața spre lenjerie: Gino îl recunoscu și așa. Era o imagine veche a

Sfintei Inimi a lui Isus, înrămată și cu geam. O scoase din valiză și o aruncă pe pat. Apoi începu să închidă valiza. Mama, aproape furioasă, spuse :

— Gino !

Dar avocatul continua să închidă valiza.

— Gino ! Bagă de seamă ce faci ! Ai putea să și mori !

— Frumoasă urare ! De la o mamă ! Nu e rău !

Și după ce închise valiza, se întoarse să-și privească mama ; dar nu avu curajul să ridice ochii.

— Nu vrei să înțelegi, reîncepu mama mai blînd. La ce te gîndești ! *Estote parati* [1] a zis Isus.

— Foarte bine. Eu sînt mai mult decît pregătit. La revedere, măicuță.

— Fii atent cu noile cunoștințe, acolo la mare...

În acel limbaj temător și ipocrit pe care îl folosea mama sa, expresia *cunoștințe noi* însemna „femei" și Gino nu dorea altceva decît să facă aceste cunoștințe : tocmai pentru aceasta se ducea la mare !

— Oameni care nu știi cine sînt... fete moderne !... Fii atent, te rog, Gino... fii atent !

— Da, măicuță, voi fi foarte atent. La revedere.

Se apropie doar puțin, întinzînd un obraz pentru sărutul de rămas bun.

Dar mama, cu o violență fulgerătoare, îl îmbrățișă cu amîndouă brațele, strîngîndu-l la piept și sărutîndu-l de mai multe ori pe obraji.

Avocatul simțea un dezgust nelămurit. O, de-ar putea să se sustragă acelei îmbrățișări ! Își freca

[1] Fiți pregătiți.

nasul de umărul femeii; vedea foarte aproape micile cute ale obişnuitului crêpe de Chine negru; simţea mirosul pe care îl cunoştea bine, miros amestecat de crêpe de Chine, apă de colonie şi altceva. Simţea palpitînd lîngă pieptul său sînul ei mare, compact şi moale ca o pernă. Şi iată, simţi o durere în inimă, o oboseală: ochii i se umplură de lacrimi. Fără să se gîndească, ba chiar, făcînd contrariul a tot ce gîndise pînă în clipa aceea, îşi strînse şi el mama în braţe, îi înapoie sărutarea şi plînse.

Şi înainte de a pleca, redeschise valiza şi puse micul tablou înăuntru.

Dar cînd intră, urmat de hamalul care-i ducea valiza, în holul gării, sub bolţile foarte înalte, printre marmurele strălucitoare, printre luminile palide şi prin varietatea şi agitatul du-te-vino al călătorilor, nu-şi mai aminti nimic; nici de Cuesta, nici de Carla, nici de Ines, nici de mama, nici de tablou: cerceta în jur dornic să zărească vreo femeie care să răspundă privirii sale: o întîlnire, o apariţie, o aventură! O! să observe încă de acum în hol o femeie printre o sută altele, să se facă remarcat de ea; şi apoi, datorită acelei coincidenţe care precedă poveştile de dragoste, să o regăsească în acelaşi tren!

Natural, pentru a nu pierde nici o ocazie, îşi pusese ochelarii! Dar din cînd în cînd, cum vedea o femeie, şi-i scotea: ca apoi imediat să-i pună la loc; chinuit de o alternativă obişnuită şi de neînvins. Fără ochelari, nu vedea bine femeia, dacă

era urîtă sau frumoasă, tînără sau bătrînă; cu ochelari, se temea să nu apară prea urît și să împiedice orice succes.

În rîndul de la ghișeul de bilete, ceva mai în fața lui, zări o femeie foarte înaltă, foarte blondă, foarte slabă și nu foarte tînără: o nemțoaică, desigur. Nu-i plăcea; dar răbdare; își scoase repede ochelarii. Întrucît nu era nici frumoasă, nici atrăgătoare, existau posibilități mai mari ca ea să cedeze farmecelor sale reduse.

Și apoi se putea întîmpla foarte bine să ia și ea tot acceleratul de Genova.

Avocatul începu deci să se aplece în afara rîndului ca să n-o piardă pe nemțoaică din ochi. Așa, fără ochelari, o vedea foarte confuz. Și era mai bine: o găsea mai puțin urîtă. Și la urma urmelor nu era chiar atît de slabă. Picioarele, ei da, picioarele... apoi era foarte elegantă. Și pielea? Trebuie că avea o piele extraordinară.

Dar nemțoaica, cum ajunse la ghișeu, se retrase și privi în jur dezorientată. Funcționarul repetă: „Domodossola, numărul 14, la dreapta, domnișoară."

„Mulțumesc" și se îndepărtă neliniștită căutînd ghișeul 14.

Imediat avocatul își puse ochelarii și-o găsi urîțică pe nemțoaică; se bucură că pleca spre Domodossola, mai bine decît spre Genova; și începu iarăși să privească cu lăcomie în jur.

Mai erau puține minute pînă la plecare. Începu să străbată în grabă coridorul privind din dreptul fiecărei uși să vadă dacă era vreo femeie înăuntru.

În primele două compartimente, nimic. În al treilea erau două angajate: rîdeau și vorbeau cu doi tineri. În al patrulea... da, în al patrulea era o femeie tînără, îmbrăcată în doliu. În fugă (astfel femeia nu ar fi avut timp să observe ochelarii, și, apoi, el se va întoarce fără), puse pălăria pe scaun, în fața femeii în doliu. Și continuă căutarea obositoare, cît putu mai iute, pentru a o lua înaintea altor călători în cucerirea de locuri alături de femei.

În fiecare compartiment în care era o femeie aparent singură, lăsă un semn: în primul pălăria, în altul valiza, în altul geanta de avocat.

Luase bilet de a doua. Dar, după ce vizită toate vagoanele de clasa a doua, ajunse la un vagon care era jumătate de a doua, jumătate de a-ntîi. Și nu putu să reziste ispitei de a privi și în vagoanele de a-ntîia. Femeile lîngă care depusese un semn lăsau mult de dorit, și se simțea de pe acum încurcat în privința alegerii. Cine știe dacă la clasa întîi...

La capătul trenului, cînd se uită în unul din compartimentele de clasa întîi, văzu o doamnă îmbrăcată în gri și violet. Aproape grasă; părul cărunt dar fața roz, orbitele conturate și ochii mari, nemișcați, aproape prostiți. Cum o văzu optă pentru ea. Și era și singură în compartiment!

Trebuia să lase numaidecît un semn. Își dădu seama cu spaimă că le terminase. Să se întoarcă să le ia? Și dacă venea în locul lui un alt bărbat? Vai.

Avocatul Motta se arătă la fereastră (între timp, pentru că stătea cu spatele la doamnă, își scoase pe furiș ochelarii), chemă jurnalistul, cumpără niște

reviste și le puse pe canapea în fața doamnei. O privi un moment.

Doamna strînse buzele, făcu o mică strîmbătură, părea plictisită. Părul cărunt. Matură : patruzeci și cinci, cincizeci. Dar culoarea aceea roz a obrajilor, sînul acela plin, privirea aceea pe jumătate trufașă, pe jumătate idioată...

Avocatul Motta schiță o semiplecăciune în fața doamnei. Drept unic răspuns, doamna se întoarse cu o mișcare rapidă și precisă, spre fereastră. Avocatul nu se descurajă. Ieși din compartiment, ca să treacă să-și adune toate obiectele înșirate. Între timp trenul plecase.

Avocatul găsi controlorul și îl anunță că vrea să plătească diferența de la clasa a doua la a-ntîi. Și apoi, se gîndea, cu o bătrînă „e mai ușor".

Abia se întorsese cu valiza, pălăria, geanta și mănușile, în compartimentul doamnei cu părul cărunt, că-l și cuprinse nerăbdarea să intre în vorbă cu ea, chinuindu-și imaginația ca să găsească un pretext. Din cînd în cînd o privea într-ascuns pe doamnă care, nemișcată și întoarsă tot spre fereastră, observa cum rămînea în urmă cîmpia lombardă. În sfîrșit, se auzi :

— Vagonul restaurant cu o singură serie !

Doamna reținu loc, la fel și avocatul.

După ce ieși slujbașul de la vagonul restaurant, avocatul, fără să mai chibzuiască mai departe, spuse cu voce tare :

— E bine întotdeauna să reții locuri... cîteodată mergi în vagonul restaurant, și locurile sînt ocupate...

Doamna se întoarse din nou, cu o mişcare neaşteptată, spre fereastră. Părul său cărunt şi cîrlionţat era adunat într-o mică masă compactă pe ceafă. Strîngea buzele cu o strîmbătură de nerăbdare.

Avocatul îşi simţi gîtul uscat ; inima începu să-i bată puternic. Îşi făcu curaj şi ţinîndu-se cu amîndouă mîinile de canapea, continuă :

— Este adevărat că în acest tren nu este prea multă lume, mai ales la clasa întîi... dar, ştiţi, cîteodată merg în vagonul restaurant şi cei de la clasa a treia... este permis, da, este permis... şi atunci...

Doamna oftă o dată, puternic, lung, cu o semnificaţie foarte clară. Avocatul tăcu brusc ; luă una dintre revistele pe care le cumpărase, o desfăcu, o ridică astfel ca să-şi acopere faţa şi se prefăcu că citeşte.

Fantezia sa o vedea într-una pe doamnă : vedea strîmbătura ei aspră, de nerăbdare şi dezgust. Dar, coborînd privirea sub revistă, zări picioarele doamnei în realitate : avea ciorapi de un gri lucios care lăsau să se vadă pielea roz şi pantofii violet, cu şireturi din cureluşe împletite, ca ale unui coturn, care îi strîngeau picioarele mici şi groase.

Atunci oftă şi avocatul. Şi aproape fascinat, începu să fixeze picioarele doamnei.

În sfîrşit, doamna se ridică ca să meargă la vagonul restaurant. Gino o urmă îndeaproape, hotărînd cu foarte multă fermitate să se aşeze la aceeaşi masă şi să intre în vorbă.

Unele mese erau libere, altele erau ocupate parţial. Gino speră că doamna o să ia loc la una din cele libere : ar fi fost mai uşor să lege vorba. În schimb, doamna, fără să ezite, se aşeză la o masă

unde mai erau două persoane. Mai rămînea încă un loc liber, chiar în fața ei. Avocatul Motta înaintă clătinîndu-se o dată cu zguduiturile trenului, și cînd se apropie ridică privirea rugătoare spre chipul doamnei pentru a primi o încurajare.

Ea nu rămase insensibilă. Răspunse privirii. Îl fixă pe avocat înălțîndu-și sprîncenele și deschizînd ochii mari, surprinsă și jignită, ca unul care vede venind spre el o veche cunoștință pe care în urma unui conflict grav nu o mai salută.

Avocatul, umilit, își continuă drumul pe podeaua mișcătoare. Se opri la ultima masă care era goală. Se așeză pe neașteptate, întorcînd spatele vagonului. Își sprijini coatele, își acoperi ochii cu mîinile și repetîndu-și că totul era inutil și că singura bucurie a vieții sale era să mănînce, să bea și să doarmă, așteptă cu nerăbdare bogatul aperitiv care se servea cu dexteritate în vagoanele restaurant ale Companiei internaționale ale marilor exprese europene.

După cafea comandă un fernet dublu. Mîncase foarte mult, cu furie, în grabă și fără să mestece ; și deja simțea o durere la ochi și la tîmpla dreaptă : obișnuita nevralgie, obișnuita indigestie.

După ce bău fernetul nu putu rezista ispitei ; își puse ochelarii și se întoarse. În fața doamnei, pe locul după care jinduise avocatul, ședea un centurion din miliție ; un bărbat înalt, rubicond, vesel, cu doi ochi scînteietori și cu dinți strălucitori. Relata ceva, vorbea tare adresîndu-se tocmai

doamnei căreia avocatul îi vedea umerii rotunzi, ceafa, părul cîrlionțat și cărunt sub pălăria violetă

Paharele, vesela, ceștile de cafea, farfurioarele, sunau în freamătul ritmic al trenului, acoperind din cînd în cînd vocea puternică și clară și rîsul centurionului. Vagonul era în penumbră ; perdeluțele lăsate ; pe ici și pe colo se strecura soarele : straturi subțiri de pulbere de aur păreau suspendate la o înălțime medie.

Durerea de cap creștea în mod iremediabil, acum o să strice totul. Seara, cînd va sosi la Lèvanto, cel puțin vor fi fete frumoase ; dar cînd te doare capul e nevoie de un efort prea mare ca să le faci curte. Și apoi durerea de cap se vede pe față. „Voi fi și mai urît, voi fi scos din luptă..." Și îl chinuia o altă problemă : „Cum o fi reușit centurionul să intre în vorbă cu doamna cu părul cărunt ? Cum o fi reușit ?"

Cînd părăsi vagonul restaurant, trecînd prin fața centurionului, îl privi cu aviditate, ca să-i smulgă secretul succesului. Hei ! sigur, era frumos, puternic, mascul, degajat, strălucitor ! Dar cine știe ce i-o fi spus doamnei, ca să intre în vorbă ? Care o fi fost prima frază ? Prima frază ?

Numaidecît, țac, fără ezitări : un compliment, un compliment impertinent. Iată, și reușise. Ei ! sînt foarte abili, acești donjuani... El, avocatul, greșise tactica. Cu femeile trebuie să fii direct, precis. O laudă, un surîs, ba chiar și o ușoară mîngîiere... ei, știi ! totul s-a aranjat. Desigur, trebuie să ai și fizic pentru asta. Dar nu e de ajuns. Sînt oameni urîți care reușesc. Și sînt în schimb oameni

frumoși care nu reușesc. Alta este chestiunea. E nevoie de abilitate. Tactică. Tactică.

Avocatul se așeză comod pe propriu-i loc în compartiment, și închise ochii. Se gîndea la tactică și pentru ca să uite de durerea de cap. Era cald. Ațipi.

Se trezi pe neașteptate : doamna intra în compartiment. Avocatul deschise ochii, încă la vreme pentru a-l vedea pe centurionul care mergea mai departe pe coridor. Evident, o însoțise pe doamnă pînă aici și acum se despărțiseră.

Doamna își reluă locul în fața lui Gino.

Gino se simți însuflețit, înflăcărat deodată. „Acum am înțeles cum trebuie să fac", își spuse el. Tuși nervos. Și înșfăcînd revistele, le întinse doamnei, și-i spuse în grabă, fără să se gîndească, și dîndu-și seama de sensul propriilor cuvinte abia în ultima clipă, pe măsură ce vorbea :

— Scuzați-mă... înțeleg că am greșit. Scuzați-mă... înțeleg că o doamnă frumoasă ca dumneavoastră se plictisește să vorbească cu un bărbat urît ca mine... dar iată, vă ofer aceste reviste...

Atunci reapăru centurionul, cu o valiză în mînă, și intră în compartiment. Avocatul tăcu dintr-o dată. În timp ce avocatul îi înșirase acel frumos madrigal, doamna nu se mișcase, rămăsese ca și cum nu ar fi văzut și nu ar fi auzit.

În schimb, surîse imediat centurionului care după ce intră își puse valiza în plasă :

— Luați loc, luați loc aici, dragă domnule Pinelli !

Iar centurionul se așeză alături de doamnă care continua :

— Erați în compartimentul din capăt, nu ? Închipuiți-vă că v-am întrezărit cînd m-am urcat... dar... erați într-un dulce conciliabul cu Titti care venise să vă salute... și eu, știți, nu voiam... și apoi, m-am gîndit că oricum ne vom întîlni la restaurant... À propos, mi-a venit o idee : acum cînd sosim la Genova, să-i trimitem o ilustrată lui Titti. Îi trimitem, nu-i așa ?

— Sigur că da, îi trimitem.

— Și una lui Cocci, bietul Cocci, ce drăguț ! Cît am rîs, ei ?

Conversația dură pe tonul acesta încă o oră ; pînă sosiră la Genova. Iar avocatul rămase tot timpul așezat pe locul său, acoperindu-și ochii cu o mînă, fără să piardă nici un cuvînt din convorbirea rapidă dintre doamnă și centurionul Pinelli.

„Foarte bine, se gîndea el, cu toată durerea de cap, foarte bine : doamna și centurionul se cunoșteau dinainte... Foarte bine, centurionul e logodit. Foarte bine, doamna este o bună prietenă. Dar îndată ce vor coborî din tren, la Genova, cine știe unde vor merge să scrie ilustratele pentru Titti, pentru Cocci și pentru toți ceilalți... !"

Printre zăbrelele degetelor, avocatul o privea pe doamnă. Și apoi închidea ochii, și își imagina o cameră de hotel, la Genova.

La 16,20, cînd acceleratul se opri în gara din Lèvanto, nevralgia mai persista. Avocatul Motta coborî din tren în silă, și o porni încet, trist, lăsîndu-se depășit de ceilalți trecători, în cea mai

mare parte soți care veneau de la Milano sau de la Torino ca să-și petreacă duminica în familie.

Avocatul privi un moment în sus, spre cerul albastru și spre soarele înalt. Trenul plecase, dispăruse, se auzea îndepărtîndu-se prin tunel. În gara mică se simțea briza lîncedă a după-amiezii de vară și mirosul de mare.

Avocatul Motta suspină înaintînd încet în spatele hamalului cu valiza. Marea, plaja, grupurile vesele, domnișoarele în costume de baie, posibilitatea de a avea în sfîrșit o relație hotărîtoare... realitatea aceasta pe care luni și săptămîni de-a rîndul și-o imaginase și o dorise, era acum pe punctul de a o atinge, de a o realiza : venise vacanța, el mergea într-adevăr pe peronul gării din Lèvanto. Dar nu-l mai interesa nimic. Îl durea capul. Ar fi vrut să fie la Milano, acasă la el, în camera lui, în patul lui, în întuneric, să nu se mai gîndească la nimic, și să adoarmă. Desigur, se resemna el, pînă mîine dimineață durerea de cap o să treacă. Dar i se părea de rău augur că ajunge în asemenea condiții.

Nino, inginerul Nino Boselli se afla acolo, așteptîndu-l lîngă grilajul de la ieșire, amestecat într-o mică mulțime de vilegiaturiști îmbrăcați în alb și în culori vesele, cu chipurile și cu brațele rumenite de săptămîni de soare. Avocatul Motta, palid, molcșit, simți cum îi sporește indispoziția.

Inginerul Boselli observă proasta dispoziție a prietenului său și încercă să o risipească :

— Acum lăsăm valizele la pensiune și mergem imediat la plajă. Îți pui costumul, faci o baie : și o să vezi că diseară vei fi alt om !

— Nu, e imposibil să fac baie; nu sînt în stare, mi-ar face rău.

— Bine, o să-ţi pui totuşi costumul, ai să vezi ce bine ai să te simţi!

— Am să-mi pun costumul.

Sosiră la plajă, coborîră pe poteca de scînduri care ocrotea picioarele de prundişul arzător, şi se îndreptară spre cabine. Pe neaşteptate avocatul Motta se opri: indică prin soarele puternic, în mijlocul plajei, o umbrelă mare sub care erau întinse nemişcate trupuri de femei.

— Cine sînt acelea?

— E umbrela noastră, răspunse inginerul.

— Dar cine sînt domnişoarele de-acolo?

— Sora mea, şi trei prietene ale ei, care locuiesc în vilă...

— Eu le cunosc?

— Nu, nu cred. Dar pe aceea, pe ultima din dreapta, aceea cu costumul verde... pe aceea o cunoşti foarte bine: e domnişoara Porro, aceea de astă iarnă.

— Marisa Porro? spuse avocatul, scoţîndu-şi ochelarii.

— Da, Marisa. E atît de drăguţă... Unde pui că stă chiar la pensiunea ta.

Inginerul Boselli începu să meargă din nou spre cabine. Avocatul îl urmă cu paşi mai înceţi: inima îi bătea puternic, se simţi imediat foarte îngrijorat. O văzuse pe Marisa de trei sau de patru ori, iarna trecută, la Milano. Nu avusese de loc de-a face cu ea, nu făcuse nici cea mai mică încercare de apropiere; dar dacă era adevărat că toate femeile îl tulburau, Marisa îl răscolea de-a

dreptul. Era fata cea mai veselă, cea mai simpatică, cea mai simplă pe care o întîlnise vreodată. Astfel încît, chiar din primul moment, simțise față de ea nu dorința, nici speranța, ci datoria precisă, obligația de a-i face curte. Ca și cum glasul conștiinței i-ar fi repetat: „Înainte, lașule! Imbecilule, înainte! Ori asta, ori nici una!"

Dar tocmai această alegere cum nu se poate mai nimerită, tocmai această convingere că Marisa era adevăratul lui gen, paraliza voința bietului avocat. De fiecare dată cînd o întîlnise pe Marisa, într-un salon, într-un grup, la cinematograf, nu știuse să-i spună nimic. Înțelegea că Marisa avea pentru el o importanță uriașă; și se temea să nu strice totul cu un singur cuvînt greșit. De aceea tăcea, o privea; și gata.

O privea? La drept vorbind nu o văzuse niciodată foarte de aproape; și nici măcar nu știa tocmai bine cum era făcută. Pentru că atunci cînd era ea de față nu îndrăznea să-și pună ochelarii nici măcar pentru o clipă. De data aceea, la cinematograf, renunțase să vadă filmul: timp de două ore ecranul fusese o pată argintie străbătută de umbre confuze, umbre pe care avocatul încerca să le interpreteze după dialoguri și după zgomote. Marisa ședea lîngă el; ba chiar își apăsa brațul și piciorul stîng de brațul și piciorul drept al avocatului, le apăsa dulce tot timpul... O întîmplare, desigur! se gîndea avocatul, o neatenție! Sau de-a dreptul o răutate. Nici măcar nu-i trecea prin cap că Marisa, această fată atît de tînără, proaspătă, frumoasă și elegantă, ar putea să aibă simpatie pentru el. Oricum, cînd era ea de față, nu-și

punea niciodată ochelarii : pentru Marisa, el era mîndru să fie *un bărbat fără ochelari*. Şi acum, pentru prima dată după atîtea luni, trebuia să apară în faţa ei pe jumătate gol ?

Avocatul se imagină pe sine însuşi în costum de baie : pielea albă, cu tot părul de pe piept şi pe picioare, şi cu puţină burtă : nici un pic de vigoare, de muşchi, de virilitate... Nu, nu, văzîndu-l Marisa o să izbucnească în rîs. Dacă exista cumva vreo speranţă, era de ajuns o asemenea greşeală ca să compromită tot.

— Nu, mulţumesc, Nino, îi spuse el inginerului Boselli, care îi întindea o pereche de chiloţi. Nu cred c-o să-mi pun astăzi costumul... nu mă simt bine, ţi-am spus.

— Eşti grozav ! Uită-te la mine ! Într-o clipă, inginerul Boselli îşi scoase tricoul, aruncă sandalele, îşi trase pantalonii şi rămase în chiloţi de baie. Sări din cabină pe plajă. Se îndreptă spre umbrelă.

Avocatul Motta, văzînd că se apropie fără scăpare clipa temută, ceru o ţigare ca să se prezinte în faţa Marisei şi a celorlalte cu cea mai mare dezinvoltură posibilă. Nino se întoarse ca să ia ţigări.

Avocatul rămase în mijlocul plăjii, în soare, în costumul lui gri închis, cu pălăria moale, cu boruri late, întors cu spatele spre umbrelă.

Deodată, auzi cum aleargă cineva pe prundiş, şi un glas de femeie care striga :

— Domnule avocat ! Domnule avocat !

Se întoarse: era Marisa, în costum de baie verde, scurt şi foarte strîns; îi venea în întîmpinare, clătinînd frumoşii ei cîrlionţi blonzi.

— Bine aţi venit. Ce faceţi! De cînd nu ne-am văzut! Ce bine că aţi venit! şi luîndu-l pe Gino de un braţ îl conduse sub umbrelă.

Salutări, prezentări: Marisa nu înceta să se sprijine cu putere de braţul lui Gino. Iar Gino, îndărătnic, simţea sînul Marisei lipit de el, simţea trupul acela sănătos şi înfloritor.

Marisa se aplecă să culeagă o scoică violacee. Gino vedea (fără ochelari, dar distanţa era mică) spinarea aceea a ei, perfectă, netedă, arămie. Vedea pielea de pe spate şi ar fi vrut să o mîngîie. Dar de ce l-a întîmpinat Marisa cu atîta entuziasm? Într-adevăr avocatul nu ştia cum să şi-l explice. Era sceptic, neîncrezător. Se temea că Marisa vrea să-i joace vreo festă.

Dinspre cabine, împreună cu inginerul Boselli care se întorcea cu ţigările, coborî un bărbat înfăşurat într-un halat alb. Avocatul Motta nu îl văzu bine decît cînd ajunse la umbrelă şi îi întinse mîna, prezentîndu-se:

— Palumbo.

— Motta.

Palumbo e un tînăr muşchiulos, brun, cu nasul puternic: un tip de atlet.

— Asul nostru, explică imediat Marisa, gloria plăjii!

— As? întrebă avocatul, observîndu-l pe Palumbo, care surîdea cu bunăvoinţă.

— Sigur că da... dar dumneavoastră trăiţi în nori, domnule avocat, nu vă interesaţi de sport! Altfel ar fi fost de ajuns numele: Mario Palumbo: campion la o sută metri spate, două sute metri bras, patru sute stil liber!

Marisa enumera aceste merite cu inocenţă, poate chiar cu o împunsătură ironică la adresa lui Palumbo: pentru avocatul Motta fură tot atîtea lovituri de pumnal perfide.

O sută spate! Două sute bras! Patru sute stil liber! Cum să concureze cu un asemenea adversar? Iar acum îşi explica de ce era Marisa atît de afectuoasă: numai din răutate, ca să proclame apoi cu şi mai multă cruzime supunerea sa faţă de campionul de înot.

Campionul de înot, după ce schimbă cîteva cuvinte cu celelalte domnişoare, îşi scoase halatul în care era înfăşurat. Apăru toracele său puternic, cu pielea netedă şi brună. Pîntecul şi şoldurile înguste, strînse în chiloţi negri, foarte scurţi. Coapsele puternice. Picioarele solide. Căscă. Îşi întinse braţele musculoase. Spuse:

— Marisa, te rog...

Marisa se grăbi să caute într-o geantă care se afla sub umbrelă, scoase un fileu, din acelea care se folosesc pentru a ţine părul în ordine şi i-l dădu lui Palumbo care şi-l puse pe cap potrivindu-l cu grijă. Apoi sări de două ori pe loc, cu picioarele strînse, ca şi cum ar fi încercat elasticitatea corpului. Închise ochii pe jumătate, privi marea, şi plecă brusc. Străbătu în fugă plaja şi urcă iute o trambulină lungă; făcu prin aer un salt înalt, şi se aruncă

în apă cu capul în jos ridicînd un val mare de spumă.

Apăru departe. Avocatul Motta nici măcar nu-l vedea : dar îi auzi vocea :

— Foarte caldă ! Veniţi !

Marisa se întoarse spre avocat, îi surîse respectuoasă.

— Mă scuzaţi, domnule avocat... îşi potrivi o cască de cauciuc verde, acoperindu-şi cîrlionţii blonzi şi porni şi ea în fugă, urcă sus pe trambulină şi plonjă.

Avocatul Motta, cu moartea în suflet, îşi puse atunci ochelarii : văzu acolo departe în albastrul şi în aurul valurilor o spumegare confuză şi glasurile şi rîsetele celor doi: Palumbo şi Marisa se jucau în apă, înotînd. Avocatul Motta îl luă pe Nino deoparte şi îl întrebă :

— Domnişoara Porro şi Palumbo ăsta... fac ceva ?

Nino, pe moment, nici măcar nu înţelese. Avocatul insistă :

— Zic... ceva împreună ? Sînt... amanţi ?

Nino îl privi uimit.

— Nu. De ce ? Nu. Cel puţin din cîte ştiu eu. Dar nu, nu cred. Şi apoi, ce importanţă are ?

— A, nici una, nici una, spuse avocatul şi continuă să ţină ochelarii la ochi şi să privească orbit soarele şi albastrul mării, deşi îl dureau orbitele de uimire, punctul verde şi punctul negru care acum se ridicau acum dispăreau, ritmic, printre valuri şi se micşorau, îndreptîndu-se spre orizont.

Era noapte. Pe cerul fără lună, stelele străluceau foarte liniştit. Lebedele, Vega, Artur, Antares şi Ursa, şi Steaua Polară, ignorînd viaţa noastră şi ridicolele noastre nelinişti.

Ici şi colo, suspendate şi imobile în abisul negru, năvoadele cu lumini ale pescarilor străluceau, desenînd şi ele constelaţii. Din grădinile împrăştiate pe ţărmul abrupt, o adiere ridica parfumul dulceag al iasomiei : perechile de îndrăgostiţi mergeau tăcute, încet, între un sat şi celălalt. În jurul gardurilor vii rătăceau licuricii : cîte unul traversa drumul cu zborul său uşor şi dezorientat.

Iar cîntecul unui gramofon care venea din desişul uneia din grădinile acelea se pierdea fără ecou în imensitatea întunecată, sub strălucirea tăcută a stelelor. Îndrăgostiţii liniştiţi abia întorceau privirea, abia observau prin frunzişul negru, ferestrele luminate ale vilei Boselli.

Era unu trecut şi încă se mai dansa. Aşezată pe un fotoliu de răchită, doamna Boselli, mama, lucra neobosită la un pulover de iarnă, un golf splendid pentru fiul său Nino, şi ridica din cînd în cînd ochii pe deasupra ochelarilor ca să-şi supravegheze fiica şi să controleze ţinuta generală a acelui „tineret", ca să nu întreacă măsura, luîndu-se cu dansul şi cu libaţiile.

Dar nu era nici o primejdie. Bătrîna doamnă Boselli (tipul opus bătrînei mame a avocatului Motta) avea două măsuri. Una pentru ceea ce se făcea la ea acasă, şi o alta pentru ceea ce se făcea în afară. Dezaproba aspru în alte case, sau mai

rău, în localuri publice ceea ce permitea şi aproape că aproba în propria-i casă. Nu era vorba de orgii, să fie clar. Dar, în sfîrşit, exista o libertate de limbaj, jocuri de societate mai mult sau mai puţin îndrăzneţe, glume de tot felul, şi pipăieli. Doamna Boselli nu găsea nimic de obiectat cu condiţia să se întîmple sub ochii săi. Era mai bine să-şi lase copiii să petreacă. Altfel, sfîrşesc prin a urî casa şi a o ocoli. Iar în caz extrem, dacă un exces era pe punctul să se întîmple, ea era întotdeauna acolo gata să intervină, să-l împiedice. Cu toate acestea, nu este exclus ca în spatele înţeleptei toleranţe a doamnei Boselli să se fi ascuns amintirea plăcută a unei tinereţi fericite. Aşa cum, în adîncul asprei severităţi a văduvei Motta, putea să se ascundă ranchiuna sau remuşcarea unei tinereţi care nu cunoscuse dragostea.

Cum se întîmplă cîteodată la petreceri, grupul se împărţise în două. Savina (tînăra Boselli) şi cele trei prietene musafire la vilă flirtau cu nişte tineri din Varese ; Marisa, avocatul şi înotătorul Palumbo alcătuiau celălalt grup. Iar inginerul Nino făcea naveta, ca un amfitrion desăvîrşit.

Avocatul, pentru a învinge cu orice preţ nevralgia, nu mîncase seara. Într-adevăr, în jurul orei unsprezece, mîncarea din vagon fusese digerată ; nevralgia trecu ; şi el se simţi pe neaşteptate uşurat, dar în acelaşi timp simţi o mare slăbiciune în tot corpul, stomacul gol, capul uşor. Mîncă o supă, mîncă vreo cîteva tartine cu crevete şi maioneză şi bău, unul după altul, cîteva pahare cu vermut-gin pe care bunul Nino nu obosea să i le prepare. Bău pentru a căpăta puţină putere,

puțină viață. Dar nu atîta cît să capete curajul de a accepta, în sfîrșit, invitația pe care i-o făcea Marisa, încă de la începutul petrecerii.

— Domnule avocat, dansăm împreună acest tangou ?

— Domnule avocat, acest vals ?

— Un foxtrot, domnule avocat, iată un foxtrot mai ușor, veniți, conduc eu !

Iar către unu, cînd erau toți cam băuți :

— Gino ! Gino ! Dar de ce nu vrei ? Îți cer dansul ăsta ca pe o mare plăcere ! Ți-l cer ca pe o favoare ! Uite, îngenunchez în fața dumitale ! Hai să dansăm !

La asalturile repetate ale Marisei, Motta, încăpățînat, răspundea de patru ceasuri încheiate :

— Nu.

— Dar de ce nu ? întreba Marisa, aproape plîngînd de furie. Spune-mi măcar pentru ce ?

— Pentru că nu știu să dansez.

— Dar ți-am spus că nu contează. Nu mă face să rîd. Hai, sus, să dansăm !

Motta ar fi vrut să spună da ; dar începuse să zică nu de frică (frica de a face figură proastă în fața Marisei, frica de a fi luat în rîs) și apoi continuase, iar acum, după atîtea ore, trebuia prin forța lucrurilor să-și țină cuvîntul... numai gîndindu-se la strigătele, la aplauzele întregului grup cînd el ar fi cuprins talia Marisei !

Marisa avea o rochie de moar verde-pal, foarte decoltată : spatele, umerii erau încă și mai frumoși, izbucnind tari și siguri din teaca întinsă și delicată a mătăsii. Iar cînd se apropia și îl lua de mînă și se apleca spre el, încercînd să-l tragă la

dans, avocatul simțea parfumul pielii ei, parfumul care ieșea dintre sînii mari și ridicați.

Numai Dumnezeu știe cît ar fi vrut să strîngă trupul acela, să-și apese palma dreaptă pe spatele ei gol, să-i simtă pielea, și să strivească sînii aceia de pieptul său. Dar acum nu mai putea să zică da. Acum trebuia neapărat să continue să refuze, să păstreze o linie. Mîine apoi, poate... Dar nu, mai bine nu. Nu. Nici în seara aceea, nici altădată. Marisa era îndrăgostită de înotător : se vedea foarte bine. Se vedea : priviri, surîsuri, aluzii... ei ! drace, un tînăr atît de voinic, frumos, viril. Un mare campion. Ea, care e nebună după sport. Foarte natural și inevitabil să se fi îndrăgostit de Palumbo.

„Dar atunci de ce se-arată atît de dornică să danseze cu mine ? Pentru ce ? Sînt două ipoteze", continuă să reflecteze avocatul, două ipoteze. Cea mai bună e că Marisa vrea să glumească și să rîdă de mine. Cealaltă ipoteză e că Marisa se gîndește să se mărite ; iar eu — vîrstă potrivită, serios, cinstit, profesiune sigură, familie bună, nume frumos, bani — eu sînt prostul potrivit... A ! dar dacă socotește că am să mă prind în cursă, se înșeală grozav. Vrea să danseze cu mine ? Ca să mă excite ? Ca să mă seducă ? Ca s-o iau de nevastă ? A nimerit prost."

Dar o voce din adîncul conștiinței sau o simplă privire a Marisei îi spunea că nu era neapărat așa, fără îndoială. Atunci nu rămînea decît ipoteza glumei. Pentru că asupra unui lucru avocatul nu avea dubii : Marisa era îndrăgostită de Palumbo, iar Palumbo de Marisa. Și dacă nu erau

amanți... Nu, poate avea dreptate Nino, nu erau ; încă nu erau. Dar vor deveni repede, foarte repede, poate chiar în noaptea aceea. Avocatul se simțea satisfăcut, închipuindu-și și dorind cu nerăbdare ca Marisa și Palumbo să devină amanți. Astfel măcar s-ar fi eliberat de datoria de a-i face curte Marisei !

La un moment dat, cînd Marisa încăpățînată continua să-l invite, el răspunse :

— Dar de ce vreți să dansați cu mine după ce ați dansat cu Palumbo și cînd ați putea să dansați în continuare cu el ? Ehei, dansul e ritm, dar și înotul este ritm : nu-i așa, Palumbo ? Trebuie să știi să respiri la timp ? Ritm ! Ritm ! un mare înotător e desigur și un dansator minunat. Și tot ritm sînt și alte lucruri ! Chestiune de respirație, de timp. Dansați împreună dumneavoastră doi ! Dansați ! Dansați !

Numeroasele pahare de vermut-gin îi dăduseră desigur vervă, dar o vervă aspră, mînioasă, exagerată și impertinentă, asemănătoare cu limbuția unui copil răsfățat, într-o seară de proastă dispoziție ; cînd are tot felul de toane, își bate surioara, sparge farfuriile, se contrazice mereu, ține piept întregii familii strînsă laolaltă și sfîrșește prin a se culca nemîncat, în prada unui hohot de plîns isteric.

Vîrstă fericită, cînd lacrimile erau de-ajuns ca să-l scape de griji, iar o pernă umedă odihnea capul istovit cum n-avea s-o mai facă apoi nici chiar sînul celei mai îndrăgostite femei !

La unu și jumătate doamna Boselli începu să bată din palme, întocmai ca o hangiță de țară

cînd vine ora închiderii, fiindcă n-are autorizaţie şi dacă trec jandarmii...

La două, invitaţii, adică Marisa, Motta, Palumbo şi cei din Varese părăsiră cuminţi vila. Dar aceştia din urmă se despărţiră imediat: erau grăbiţi să ajungă la hotel. Marisa, Palumbo şi Motta porniră încet, pe sub stele, numai ei trei.

Marisa mergea la mijloc. Ţinea de un braţ pe Palumbo, de celălalt pe Motta (Motta la început refuzase să-i dea braţul iar apoi sfîrşise prin a ceda) şi cînta mergînd, cu toată vocea sa dulce şi puţin răguşită de contraaltă :

Aş vrea să te iubesc ca atunci Noaptea şi ziua...

Vocea aceasta, contactul cu cotul gol şi cu şoldul Marisei, adierile parfumate ale nopţii de iunie, zgomotul uşor şi regulat al valurilor izbite de stîncile de sub şosea, îl făceau pe Gino să simtă că are fericirea acolo, lîngă el, aproape, foarte aproape: cum nu o visase niciodată. Dar vocea catifelată a lui Palumbo continua :

Şi-atunci ai fi a mea ca altădată...

Iar Gino cădea din nou în convingerea disperată că n-o să facă niciodată pasul acela, că n-o să obţină niciodată fericirea. Marisa şi Palumbo se iubeau. Ajungea să-i auzi cum cîntau împreună. Nu era nimic de făcut.

La un moment dat, şoseaua ieşea în afară peste un fel de prăpastie ; în fund se afla marea. Ziua, trecătorii se aplecau peste zid şi privesc : dacă este

agitată, marea izbeşte în surpătura aceea îngustă, ridicînd valuri spectaculoase de spumă.

Marisa, Palumbo şi avocatul priveau. Stupoare! O barcă plutea în mijlocul stîncilor, iar valul era iluminat de o lumină verde nemişcată, care părea că vine de sub apă. În transparenţa de smarald, se vedea fundul: stînci lucioase şi netede, iar ici şi colo, ca nişte covoare, pete mari de muşchi şi de alge. Barca neagră se legăna nesigură în lumina verde: iar clipocitul uşor al apei făcea ca algele de pe fund să se aplece ici şi colo, leneşe şi compacte, întocmai ca grînele sub adierea brizei.

Palumbo strigă:

— Ei, Bacicin!

— Sîntem aici la pescuit de raci! răspunse în genoveză cineva din barcă. *Scia vegne anca lé, sciú Palumbo!* [1]

— Da, da! Să mergem: ce frumos! spuse Marisa. Să luăm o barcă de colo de la cabine! şi tîrîndu-l pe Palumbo şi pe Motta se îndreptă către o scăriţă de piatră, care cobora spre plajă.

Gino se împotrivi; se opri; îşi desfăcu braţul din strînsoarea Marisei:

— Nu, domnişoară. Regret, dar nu pot. Sînt obosit. Mă duc să mă culc!

Insistenţele Marisei şi ale lui Palumbo nu folosiră la nimic. *Mă invită dintr-o încăpăţînare politicoasă, dar în fond abia aşteaptă să rămînă singuri. Eu unul nu ţin niciodată luminarea. E prea ridicol!*

[1] Veniţi şi dumneavoastră, domnule Palumbo.

Fugi în goană pe drumul mare, drept spre pensiune.

— Domnule avocat! Domnule avocat! Dar ce faceți? Sînteți nebun! strigau Marisa și Palumbo.

Avocatul, continuînd să alerge, aruncă o privire înapoi: Marisa și Palumbo îl chemau stînd neclintiți la capătul scăriței. Dacă într-adevăr ar vrea să merg cu ei nu ar sta acolo nemișcați, ar alerga după mine, ar veni să mă ia. Atunci strigă:

— Noapte bună! Noroc la pescuit! Petrecere frumoasă! iar acum se gîndea numai la cameră, la patul în care se va refugia, încercînd să-și uite mîhnirea.

Grație poate numeroaselor pahare cu vermut-gin, adormi imediat, fără să se gîndească la nimic. Și dormi cîtva timp fără vise.

Se trezi însă în plină noapte. Poate din vina alcoolului care dă un somn scurt și greu. Poate din cauza Marisei care trîntise ușa la întoarcere. Poate din pricina unui țînțar, unei pisici, sau unui strigăt în noapte... Avocatul se pomeni deodată cu ochii larg deschiși în întuneric, cu urechile ciulite în marea tăcere, foarte treaz.

În prima clipă, cum se întîmplă cînd schimbi patul, crezînd că se află tot la Milano, căută cu privirea lumina palidă a ferestrei drept în fața sa. O găsi în schimb la stînga. Își aminti atunci că este la mare, și auzi într-adevăr clipocitul liniștit al valurilor. Dar viața, ce era viața?

Milano, Lèvanto, orașele, marea, anii și ultima zi nenorocită pe care o petrecuse, plecarea, trenul,

plaja, dansul, mama sa la Milano, doamna din tren, Marisa aici : o, cît erau de mici și de stupide toate ! Iar apoi se sfîrșea. Se sfîrșea într-un întuneric și o tăcere mai profundă încă decît întunericul și decît tăcerea care îi strîngea inima în momentul acela. Moartea. Toate acestea se vor sfîrși fără nici o noimă așa cum fără noimă începuseră. Și pentru ce trebuia să sufere astfel ? De ce trebuia să dorească mereu și să nu obțină niciodată ? Pentru ce erau pe lume atîtea femei frumoase care umblau cu atîția bărbați, iar el nu putea să fie unul dintre cei mulți ?

Prinsese perna cu amîndouă mîinile și o strîngea violent, furios. Iată, moartea era aproape, era prezentă. Era aici, în întunericul și în tăcerea nopții. Și nu avea o femeie alături, un trup moale și călduț, o tovarășă plăcută în această călătorie amară și fără sens, o tovarășă drăgăstoasă care să învingă în atîtea nopți neliniștea morții. O, în felul acesta viața nu mai este stupidă (îl încredința un instinct sigur : nu mai este stupidă dacă strîngem în brațele noastre o ființă iubită ; sîngele curge, viața își urmează cursul.

Se ridică frenetic, merse la scaunul pe care era pusă haina, scoase pe dibuite din portofel un pachet de fotografii.

Ezită o clipă cu fotografiile în mînă. Dar stînd așa nemișcat în întuneric, în mijlocul camerei, îi era puțin frig. Avocatul se sui iarăși în pat și, după ce aprinse lumina, începu să se uite la fotografii.

Femei, femei : femei de tot felul, în costume diferite, cunoscute şi necunoscute. Păcat, nu avea o fotografie a Marisei.

Dintr-un plic galben scoase o ilustrată cu Marlene Dietrich şi începu să o privească atent.

Se ghemui pe brînci sub cearceaf şi sprijinind ilustrata de pernă o fixa în lumina aceea slabă, în căldura aceea închisă. Iată, după puţin i se păru că pleoapele divei se mişcă, se deschid, se închid, ca pentru un semn de consimţire supremă.

Puse repede toate fotografiile pe noptieră, stinse lumina. Continuă, înfundîndu-şi capul în pernă să o vadă mai bine pe Marlene. Vedea mîinile ei moi, degetele prelungi, unghiile ascuţite. Mîinile se mişcau, erau gata să-l mîngîie, să-i prindă chipul şi să-l poarte spre sîn... dar nu era adevărat : fruntea lui se freca de pînza pernei.

Deodată nu o mai văzu pe Marlene, şi îi apăru în faţă Herta Cressevich, dactilografa lui Bignami. Iată, o strîngea în braţe ; îşi strivea gura de gura aceea îndelung dispreţuitoare... Dar nu era adevărat : muşca perna cu dinţii.

Ca o morişcă nebună, vedea din ce în ce mai iute, mai iute, alte femei. Herta devenea Rosina, Rosina — Carla, Carla — doamna din tren, doamna din tren — Marisa. Cîteodată avea impresia fulgerătoare că strînge într-adevăr trupul unei femei : şi numaidecît acest trup dispărea. Avocatul era singur. Apoi, din nou, i se părea că nu mai e singur...

Era singur. Totul dispăruse. Auzi iar marea, clipocitul valurilor. Dar şi marea asta, ce voia să spună ? Era şi ea stupidă, mincinoasă.

Tăcerea şi întunericul nu-l mai înfricoşau. De-ar veni totuşi moartea. Moartea nu era mult prea diferită de viaţă.

Un cocoş cîntă departe.

Avocatul Motta îşi lăsă capul pe pernă; dar nici măcar nu avea poftă să plîngă, şi adormi.

4

Gol, cu călcîiele ridicate, cu genunchii îndepărtaţi, cu braţele întinse şi cu bustul drept, Mario Palumbo se îndoi încet pentru a douăzeci şi cincea oară pe vîrfurile picioarelor. Cînd ajunse să-şi atingă călcîiele cu fesele, spuse cu voce tare: „Douăzeci şi cinci" şi ţîşni în picioare ca un resort. Se duse la oglindă. Îşi umflă pieptul, îşi întări bicepşii. Se contemplă îndelung şi, ca de obicei, cu satisfacţie enormă. Ridică braţele, astfel ca să continue în sus linia propriului corp. Se închipui în momentul scufundării: un trup armonios, neted, bine legat: un singur bloc, un fus, un peşte, un rechin. Chiar că nu pricepea de ce Marisa, care la urma urmelor nu era o fată foarte dificilă, de ce Marisa îi rezista.

Palumbo era un băiat orgolios. Îi făcea curte Marisei de cîteva zile, dar în secret. În public nu era mai amabil cu ea decît cu alte domnişoare. Nici nu căutase vreodată să rămînă singur cu ea. Astfel, noaptea trecută, insistase el cel dintîi să vină şi avocatul Motta la pescuit de raci. Dar odată în barcă, singur faţă în faţă cu Marisa, în-

cercase lovitura, foarte sigur că va reuşi: iar Marisa, rîzînd şi glumind, nici nu voise să audă.

„Ce ciudat!" gîndi privindu-se pentru ultima dată în oglindă. Îşi puse tricoul galben, pantalonii albaştri de in, sandalele. Ieşi din cameră şi merse hotărît la uşa Marisei. Ciocăni:

— Cine e? întrebă glasul Marisei.

— Eu, Mario. Deschide.

— Nu pot, sînt încă în pat, du-te. Ne vedem la plajă.

— Dar de ce nu deschizi?

— Pentru că nu am chef să mă scol. La revedere.

— La revedere.

Marisa auzi pasul de gimnast al lui Palumbo care se îndepărta pe coridor. Nu era culcată, se sculase, era îmbrăcată şi se pregătea să iasă. Minţise pentru că de cîteva zile Palumbo începuse s-o plictisească. Să ne înţelegem. Palumbo nu-i era antipatic. În fond, nu-l excludea. Dar o irita acea cutezătoare siguranţă de sine, prezumţia că ar fi irezistibil. Ca să-i cedeze, voia să-l vadă umil, rugător, măcar puţin nesigur ca toţi ceilalţi bărbaţi. Deocamdată îl prefera pe băieţoiul acela... Da, avocatul: atît de copilăros, timid, morocănos şi stîngaci, dar care o privea cu ochi mari de miop plini de uimire şi de respect ca şi cum ar fi văzut în ea o regină. Gîndindu-se la avocat, Marisa simţea inima sa de fată sănătoasă şi nepăsătoare topindu-se într-o duioşie neaşteptată şi necunoscută. Ar fi vrut să strîngă în mîinile ei chipul acela melancolic şi îmbufnat; să-l mîngîie, să-l ia pe neaşteptate, să-l uluiască cu o bogăţie de dragoste

neinhibată pe care sărmanul nici măcar nu o presupunea şi să-l vadă, astfel, în puţine zile căpătînd încredere în sine, înveselindu-se, devenind exigent şi bărbat.

Şi aici, trebuie să admitem, trecu prin mintea Marisei şi gîndul căsătoriei: dar ca o idee secundară şi posibilă, ca o idee de luat în seamă în cazul cînd între ea şi avocat ar fi intervenit raporturi noi, intime, satisfăcătoare pentru amîndoi.

Privea de la fereastră. În cele din urmă, îl văzu pe Palumbo traversînd grădiniţa şi dispărînd pe străduţa care ducea la plajă. Atunci coborî în sufragerie şi comandă micul dejun.

Era tîrziu. Sufrageria era goală. Pe măsuţele acoperite cu feţe de masă albe se aflau resturile micului dejun al celor care locuiau la pensiune. Soarele, intrînd prin ferestrele mari, se juca pe ceşti şi pe tacîmuri. În aer rămînea un miros de marmeladă, unt, cafea cu lapte. Şi se simţea ceva nehotărît şi părăsit, aproape ca amintirea unei dimineţi trăite cîndva, a unei dimineţi din copilăria depărtată.

Lucia, chelnăriţa, intră tăcută, puse tava cu cafea cu lapte în faţa Marisei şi ieşi fără să spună nimic.

Marisa începu să mănînce. Deodată, ridicînd ochii, îl văzu în pragul uşii din fundul sălii, pe avocat, nemişcat, patetic, îmbrăcat în gri închis.

Avocatul se scotoci în buzunare, luă ochelarii, şi-i potrivi pe nas şi privi în jur ca să-şi caute locul. Dar văzînd-o pe Marisa, îşi scoase imediat ochelarii şi făcu cîţiva paşi către masa mai apropiată. Marisa îl strigă:

— Bună ziua, domnule avocat! Ce faceţi? De ce vă aşezaţi aşa departe? Veniţi aici, veniţi la masa mea. Sîntem singuri, să ne ţinem puţin de urît!

Avocatul ezită:

— Mulţumesc... mulţumesc...

— Dar veniţi, ce naiba, nu mă lăsaţi singură!

Intuind, slujindu-se de spătare ca de o balustradă, avocatul trecu de la un scaun la altul şi reuşi să evite mesele, şi să ajungă, în sfîrşit, la Marisa.

— Luaţi loc aici, dragă domnule avocat.

Gino ascultă. Se aşeză. Masa era mică şi el se trezi foarte aproape de Marisa. Putea s-o vadă bine şi fără ochelari. Cît era de frumoasă, într-o bluză răcoroasă de muselină, cu sînul plin şi de culoarea aramei, care se ghicea printre reverele albe apretate.

Marisa, pe de altă parte, observă chipul jalnic al avocatului. Palid, flasc, zdrobit. Cearcăne accentuate. Barba nerasă. Privirea absentă.

— Dar ce aveţi domnule avocat? Nu vă simţiţi bine?

— Nu, nu, nu-i nimic: am băut prea mult azi-noapte.

— Şi de ce nu v-aţi ras?

— La ce bun?

Marisa izbucni într-un rîs răsunător.

— Ah! Ah! Ce simpatic! Dar ştiţi că sînteţi foarte original! La ce bun să te bărbiereşti? Dar nu ştiţi că fetelor nu le plac bărbaţii cu barba nerasă?

— Tocmai. Ce mă interesează?

— De ce ? Dumneavoastră nu vreţi să placeţi nici unei fete ?

— Eu ? Nu vreau ? Avocatul se opri nehotărît, şi apoi, coborînd privirea şi începînd să se joace cu miezul de pîine care se afla pe masă : Ei bine, dumneavoastră pot să vă spun...

— Spuneţi, spuneţi !

— ...dumneavoastră pot să vă spun pentru că-mi sînteţi ca o soră...

— Da, dragă, şi instinctiv Marisa puse o mînă pe mîna lui Motta ; dar acesta o retrase ca ars (credea că Marisa îl compătimea, şi nu voia această milă : în acelaşi timp, însă, vorbea ca şi cum ar fi vrut-o).

— ...sînteţi ca o soră, pentru că poate mă înţelegeţi... şi mă înţelegeţi astfel, fără a trebui să vă gîndiţi la mine... pentru că, dumneavoastră vă gîndiţi la... ehei, dumneavoastră aveţi atîta lume la care să vă gîndiţi !

Marisa izbucni din nou în rîs.

— Aflaţi că sînteţi fantastic ! Formidabil ! Nu am înţeles nimic din ce mi-aţi spus... Sînteţi un avocat foarte bun, ştiu ! dar dacă atunci cînd vă faceţi... *le aringhe* [1]...

— *Arringhe* [2] murmură fără voie Motta.

— *Arringhe*, da, scuzaţi-mă, doi de r... sînt o mare ignorantă ! Dar dumneavoastră m-aţi făcut să mă zăpăcesc : *le aringhe* sînt peştii...

[1] Joc de cuvinte intraductibil : *heringii.*
[2] Pledoariile.

— Şi apoi nu pledez niciodată... Mă ocup *meramente*[1] de procesele civile, continuă Motta, tot fără voie şi fără să dea importanţă.

Dar tocmai această declaraţie profesională, serioasă şi modestă o încîntă şi mai mult pe Marisa. *Mă ocup meramente de procese civile*. Ce simpatic! Şi apoi Marisa nu ştia bine ce înseamnă *meramente*. De aceea *meramente* îi plăcea atît. *Meramente!* Ce frumos! L-ar fi sărutat pe gură de entuziasm. *Meramente*. Palumbo nu ar fi ştiut să spună astfel *meramente* şi nici chiar inginerul Boselli!

Să nu ne grăbim, îşi spuse totuşi Marisa. Şi pentru că terminase micul dejun, se ridică şi luîndu-l pe Gino de braţ:

— Să mergem, domnule avocat, veniţi cu mine!

— Unde? La plajă? Nu, acolo nu merg.

— Dar de ce?

— Pentru că nu vreau, lăsaţi-mă, vă rog.

— Iar eu, în schimb, nu vă las. Dumneavoastră sînteţi trist, aveţi ceva şi trebuie să-mi spuneţi ce. O să-mi spuneţi. Nu vreţi să mergeţi la plajă? Nu contează. Nici eu nu am chef să mă duc la plajă. Sînt sătulă. Mereu aceiaşi oameni... O idee! Să mergem să facem o plimbare!

— O plimbare? exclamă Motta năucit.

— Da, o plimbare, eu şi dumneavoastră, noi doi singuri: veniţi? E foarte frumos aici pe munte pe poteca delle Grazie. Ne întoarcem la unu. O să fie foarte frumos, foarte frumos, nu spuneţi nu! Să mergem!

[1] Pur şi simplu.

Avocatul simți cum i se strînge inima. Începea să întrevadă ca o fulgerare : poate Marisa avea o simpatie sinceră pentru el. O plimbare ? O plimbare pe munte ei doi singuri ? Dar asta era ocazia ! Era ocazia îndelung visată ! Și trebuia să se întîmple cînd se aștepta mai puțin ! Trebuia să i se întîmple tocmai în dimineața aceea cînd nu se răsese, cînd dormise puțin și prost, cînd era frînt de oboseală și slăbit. În momentul culminant încetase să mai creadă. Avocatul se gîndi iarăși la Carla, Ines, Cuesta, la excursia aceea nenorocită cu mașina.

Dar între timp Marisa îl luase de braț, și-l tîrîse afară din pensiune, în sus, pe un drum în trepte care urca printre case prin sat și apoi mai sus, pe poteca delle Grazie.

Soarele era înalt pe albastrul cerului. În timp ce avocatul urca tăcut în spatele Marisei, pe drumul abrupt de catîri, simțea cum membrele sale, moleșite și istovite de lunga sa viață citadină, începeau să-și dea drumul și să-și recapete vigoarea. Tîrît afară în grabă, își uitase pălăria. Soarele îi bătea în ochi, pe frunte, pe față : parcă pentru a arde rămășițele fantasmelor nocturne ! Din păcate, avocatul nu credea în însușirile soarelui. Altfel, ar fi fost de ajuns să se lase în voia acelei raze fierbinți și regeneratoare : modalitatea și momentul cuceririi Marisei nu l-ar fi preocupat. Dar astfel ! Urcînd, o contempla pe Marisa : părul blond în soare, formele bine desenate care apăreau sub bluza albă și pantalonii de plajă, fesele înalte și rotunde... Era aici, în fața lui, la doi pași, la

un pas: dar de neatins, de neajuns, întocmai ca un miraj.

Avocatul se gîndea. Singuri în plin cîmp: și părea chiar că Marisa ar fi acceptat. Dar nimic nu se va întîmpla, nimic, nici de data aceasta. Se simțea foarte slăbit, nevolnic. Corpul acela pe care îl dorise atîta, acum îl înspăimînta: acum se gîndea doar cum să-l evite. Și desigur că ocazia nu se va mai ivi încă o dată. Desigur, Marisa avea pentru el numai un capriciu momentan; supărată, jignită de atitudinea sa, se va întoarce chiar în seara aceea la Palumbo, și *amen*.

— Domnule avocat! Mi-e teamă că tot soarele ăsta, așa dintr-o dată, să nu vă facă rău, spuse Marisa oprindu-se și privindu-l cu duioșie maternă, iar de vină sînt eu, pentru că nu v-am lăsat măcar să vă luați pălăria. Așteptați, să facem așa. Desfăcîndu-și din talie o basma mare de mătase, o potrivi și o înnodă pe capul avocatului.

Gino simți degetele acelea atingîndu-i părul, fruntea. Iar basmaua avea parfumul corpului Marisei. Ah, dacă ar fi posibil și aici ca la tribunal, să amîne! O idee: să se certe. Să o acuze că-l iubește pe Palumbo. Să declare că este gelos și că nu este dispus să împartă dragostea cu alții. Dacă reușea, se vor întoarce la pensiune fără a ajunge la momentul hotărîtor: îmbufnați, îndrăgostiți: iar apoi seara, seara! Important era să amîne pînă seara.

— Ce-ar zice domnul Palumbo, spuse pe un ton dulce-acrișor, venind pe neașteptate alături de Marisa și oprind-o, ce ar zice prietenul dumneavoastră,

domnul Palumbo, dacă ar şti că aţi venit singură cu mine, să faceţi această plimbare ?

Marisa îl privi mirată :

— Ce vreţi să spuneţi ? Nu poate să spună nimic, absolut nimic...

— De ce ? Nu e gelos ?

— Şi de ce ar trebui să fie gelos ? Nu mi-e soţ... şi nici măcar logodnic...

— Soţ nu, şi nici logodnic, spuse avocatul, fixînd-o pe Marisa şi surprinzîndu-se ciudat de energic. Credeţi că nu am priceput ?

Iar Marisa, tot rîzînd :

— Sînteţi fantastic, domnule avocat ! Dar ştiţi că oricare altă fată ar fi jignită dacă v-ar auzi vorbind aşa ? Aţi priceput ? Ce aţi priceput dumneavoastră ? Curaj ! Spuneţi-mi !

— Ei bine, am priceput... am priceput că dumneavoastră şi Polumbo vă înţelegeţi foarte bine.

— Formidabil !

— Iar aseară, după ce ne-am despărţit, aţi mers cu barca numai dumneavoastră doi singuri, pe timp de noapte, dumneavoastră amîndoi singuri în barcă...

— Ei da, sigur ! El, frumosul mamei ! Steaua de aur ! Domnule avocat dacă aţi şti cît greşiţi ! Ah ! dacă aţi şti...

— Cum ? Negaţi ?

— Dar, scuzaţi-mă, nu vă amintiţi că eu am insistat atîta să veniţi şi dumneavoastră cu barca ?

— Păi tocmai de-aia : ca să nu vă daţi de gol, era aşa, de moft. Dar eu înţelegeam...

— Dumneavoastră sînteţi un prost şi nu înţelegeţi nimic ! Cînd vreau să merg singură cu un tînăr

în barcă i-o spun scurt şi cuprinzător şi mă duc fără atîtea poveşti! Iar dacă insistam să veniţi, era tocmai pentru că îmi făcea plăcere compania dumneavoastră, în timp ce m-aş fi lipsit bucuros să rămîn singură cu Palumbo! Luaţi aminte! Dar dumneavoastră nu, încăpăţînat... Să mergem, să nu ne mai gîndim la asta. Sînteţi un nătăfleţ, un mare nătăfleţ, asta sînteţi!

În timp ce vorbea se juca cu o brăţară de chihlimbar, scoţînd-o şi punînd-o la încheietura mîinii. Îi căzu. Avocatul, instinctiv, şi pentru că (în ciuda falimentului planului său) era mulţumit că Marisa îi vorbise astfel, se aplecă să ridice brăţara. Dar era fără ochelari. Şi pe pămîntul orbitor din pricina soarelui nu o văzu. Foarte umilit, bîjbîi atingînd pămîntul cu vîrful degetelor în toate direcţiile.

— Aici, aici, la stînga... cum de n-o vedeţi?

Avocatul găsi brăţara după pipăit. Se ridică, roşu la faţă de ruşine.

— De ce nu purtaţi ochelarii mereu? întrebă Marisa afectuoasă.

— Nu-i port aproape niciodată... îi pun numai cînd citesc, cînd lucrez...

— Ştiu asta, dar rău faceţi. Credeţi că vă stă rău cu ochelari? Nu este adevărat, vă stă foarte bine. Aveţi o faţă serioasă... şi apoi... Marisa tăcu o clipă şi coborî pleoapele surîzînd: ...apoi, cînd oamenii sînt aproape, foarte aproape, ochelarii se scot oricum...

Avocatul simţi că îi urcă în gît ceva asemănător unui geamăt disperat. Poate sosise marele ceas, poate era acela; fericirea atîrna de această unică

clipă. Simți glasul conștiinței care prin bătăile puternice și rare ale inimii îi spunea: „Acum, chiar în clipa asta, trebuie s-o îmbrățișezi, s-o săruți pe Marisa. Trebuie! Trebuie!"

Și să nu fie-n stare! Se gîndea: „În cel mai bun caz, nu voi avea niciodată forța, virilitatea lui Palumbo..." Nu-i trecea prin cap că Marisa îl iubea tocmai pentru slăbiciunea lui, pentru virilitatea lui nedesăvîrșită.

O privea pe Marisa scăldată în lumina soarelui, neclintită și surîzătoare pe fundalul copacilor și al cerului. Și se simțea ca paralizat, lipsit de nervi și de mușchi. O vedea și o dorea pe Marisa. Îi simțea parfumul! Nu putea să întindă mîna să-i mîngîie părul, să strîngă trupul acela cu forme pline și să se îmbete cu parfumul ei.

Nemișcați, tăcuți, se priviră amîndoi un moment îndelungat, Marisa era pe punctul de a surîde. Avocatul era palid, neliniștit, ca lașul în clipa în care trebuie să aibă curaj. Prin văzduhul tăcut treceau din cînd în cînd adieri de vînt, frunzele copacilor foșneau din pricina aceasta prelung.

— Să mergem, domnule avocat... sîntem abia la capelă, spuse în sfîrșit Marisa, și cu o mînă îi atinse umărul ca pentru a-l îndruma.

La atingerea aceea ușoară dar neprevăzută, el simți un curaj fulgerător: curajul orb și nebun care durează o singură clipă. Se gîndi: „Mă arunc."

Și Marisa văzu aruncîndu-se asupra ei o ființă cu ochii ieșiți din orbite care o înșfăcă cu brațele, de parcă ar fi vrut să o devoreze. Ai fi zis că e un canibal înfometat sau, din pricina acelei bas-

inale care-i înfăşura capul, un pirat în timpul atacului unei corăbii. Marisa strigă :

— Lăsaţi-mă în pace, domnule avocat ! Aţi înnebunit ? Ce faceţi ?

Avocatul continua să o strîngă în braţe. Se întinse, se aplecă să o sărute. Înspăimîntată, Marisa făcu un pas înapoi. Gino o urmă, strîngînd-o mai puternic.

— Lăsaţi-mă, vă rog... mă doare !

Atunci el îi dădu drumul, sigur că o jignise şi că o dezgustase pentru totdeauna. Continua să o privească, încetînd însă pe neaşteptate să mai simtă vreo dorinţă. „E inutil, e inutil", murmura o voce înăuntrul său. Şi simţi din nou, ca atunci cînd îl îmbrăţişase mama sa, o nevoie de nestăpînit de a plînge, de a mărturisi că este slab şi copil. I se puse un nod în gît. Ochii i se umeziră. Şi începu să plîngă încet, încet, fără zgomot, în timp ce Marisa îl privea uimită. Dar de ce ? O, de ce nu putea ?

Fu o revărsare instantanee şi confuză : mînie, ruşine, nevoia de a se reabilita în ochii Marisei. Mai bine să-l ia drept nebun decît laş, se gîndea el şi găsea, oricum în asta, o uşurare. Deschise gura, scoase un urlet : un urlet lung şi răguşit. Văzînd imediat, după expresia îngrozită a Marisei, că efectul fusese obţinut pe deplin, se gîndi că era mai bine să o lase încredinţată că e nebun, şi porni într-o fugă impetuoasă pe potecă. Cu capul în jos, aplecat înainte, urcînd treptele drumului de cară cu salturi lungi, ajunse imediat la capelă. Acolo era o răspîntie : la dreapta cobora o cărare. Acum avîntul îl împingea să urce. Continuă să

meargă la stînga, în sus pe poteca delle Grazie. Sus, curaj, curaj cît rezistă inima, sus fără oprire, fără a privi înapoi, sus. Inima îi bătea foarte puternic. Respirația i se tăia la fiecare salt. Dar sus, sus: fără să se mai gîndească la nimic: „Sus, departe de Marisa, de toți, să nu mă mai poată ajunge!"

Vedea um fugeau sub pașii săi terenul roșcat-alburiu, pietrele treptelor, smocurile de iarbă. Simțea cum îi bătea sîngele în urechi, în gît. Cînd și cînd închidea ochii, gîndea: „Palumbo, nici măcar Palumbo nu ar putea să se țină după mine."

Și iată, deodată, simți că i se învîrtește capul, că îi tremură și că i se îndoiesc genunchii: de-abia mai avea putere să intre în desișul unui aluniș, pe stînga potecii, să se arunce pe brînci, să închidă ochii, să-și lase capul pe pămînt.

Inima îi bătea, îi bătea și mai tare, sîngele îi izbea în tîmple, în gît, în orbite și i se părea că îl aude sfîrîind ca vinul roșu de Piemont în creier. Respirație profundă. Și încet, încet se domolește, se potolește. Obrazul i se odihnește pe un căpătîi ciudat: ierburi proaspete și moi amestecate cu foile fragile și uscate ale toamnei trecute. O, să sfîrșească, să sfîrșească astfel.

Fu o fericire scurtă. Avocatul Motta zăcu, nemișcat și năucit în aluniș, poate vreo jumătate de oră. Apoi toate gîndurile obișnuite și chinuitoare îi reveniră însă în minte unul cîte unul, aproape o dată nu măruntele pișcături în obraji ale frunzelor uscate, cu asprimile pămîntului, din care simțea ici o piatră, colo o ramură. Dacă ar fi putut să trăiască mereu acolo, zi și noapte, fără să

mănînce și fără să bea, fără să simtă nici o suferință fizică sau vreo indispoziție, stînd mereu acolo, nemișcat pe brînci în aluniș... atunci da. Dar trebuia totuși să coboare, să înceapă din nou să trăiască, să se întoarcă la pensiune, să-i revadă pe oameni, pe Marisa. Și chiar dacă presupunea că nu se va mai întoarce la pensiune, că va merge în altă parte și că nu se va mai întoarce vreodată nici la Milano, nici la birou, nici la mama sa; chiar dacă din acea clipă își va schimba viața și numele... chiar dacă va umbla vagabond și va cerși, ei bine, ce importanță avea? Va reuși să-și satisfacă neîncetata sa dorință de dragoste? De a ieși din sine însuși? de a scăpa de neliniștea aceea care îl împingea spre toate femeile?

Departe, în cîmp, se auzeau cotcodăcit de găini, strigăte de copii: din păcate, lumea era locuită, ceilalți existau.

Deodată un zgomot rapid crescu, umplu tot văzduhul. Trecea un avion. Avocatul nu se mișcă, nu vru să privească. Avionul se îndepărtă, redînd locului iluzia de tihnă pe care o distrusese trecerea sa violentă și profanatoare. Ah, cum putea să lupte împotriva secolelor? Viața era oricum de neînvins.

Avocatul Motta se sculă; își puse ochelarii, hotărînd ca de atunci înainte să-i poarte mereu, hotărînd deci să renunțe pentru totdeauna la femei, și să trăiască cast, liniștit și resemnat, ca un călugăr care n-a depus încă jurămîntul. Și, să ne înțelegem, ca un călugăr adevărat, sincer, care nu păcătuiește nici cu gîndul. Își aminti de fotografiile pe care le avea în portofel și făgădui să se descotorosească de ele. Începu să coboare poteca

în pas cadențat. Dar cînd ajunse la capelă, își imagină întoarcerea la pensiune. Era aproximativ ora unu: toți vilegiaturiștii la masă, saluturi, glume, chipuri, și Marisa și Palumbo, și spaghetele: nu, nu, nu era în stare.

Exista acolo o cărare care cobora spre mare, dar cine știe unde: poate la Framura: poate în vreun golfuleț. Ei bine, o să meargă pe ea, la întîmplare.

Dar înainte de a porni, privind capela, avu o idee. Scoase portofelul și trase din el toate fotografiile femeilor, și plicul galben în care era ilustrata cu Marlene. Le rupse pe toate în două. Apoi urcă treapta dinspre capelă și vîrînd brațul prin grilaj puse fotografiile rupte între două vase cu flori artificiale, pe micul altar. Privi fresca. Era Sfînta Fecioară. Chipul blînd trandafiriu pe fondul spălăcit și coșcovit și mantia roșie — negricioasă. Fără să vrea se gîndi că făcuse un fel de legămînt: legămîntul de a renunța la femei, de a nu se mai gîndi niciodată la ele. Îi veni în minte să facă și semnul crucii, dar rezistă ispitei. Deoarece *nu mai credea*, i se părea o farsă să se închine; și ar fi vrut să se poată închina cu adevărat. Aruncă o ultimă privire Sfintei Fecioare. Hotărît, începu să coboare pe drumeag.

*

Marea străluci pe neașteptate sub măslini, printre frunze: și foarte aproape. Avocatul se opri, surprins că ajunsese atît de repede. Era vîrful unui mic promontoriu. Poteca cotea la stînga și ieșea iarăși din umbra măslinilor pe malul unui alt povîrniș: pămînt albicios, arid, spălăcit din pricina

soarelui. Ajungînd acolo, avocatul văzu un golfuleț mic, pustiu.

Taluzul de pămînt era susținut pe toată lungimea de o temelie de stînci mari, așezate pe prundișul plăjii. Nu era nimeni, nici vilegiaturiști, nici pescari. Totul, în soare, era pustiu, tăcut și nemișcat, în afara valului care se izbea de mal și de zgomotul său solitar și răgușit. Cîțiva pescăruși se roteau ducîndu-se și venind între stînci și creasta valurilor : și din cînd în cînd răsuna strigătul lor, sălbatec și sinistru, între pereții golfului închis.

Poteca, asemănătoare unui drum de capre din înălțimea munților, se prăvălea în zig-zag și apoi murea printre stanele de piatră ale temeliei stîncoase.

Marea era puțin agitată și de un albastru atît de dens și de proaspăt în prăbușirile valurilor scurte încît avocatul, sigur de data aceasta că nu va fi văzut, se gîndi să facă o baie.

În puține secunde, după ce coborî poteca, ajunse la stînci ; ajutîndu-se cu mîinile, trecu peste ele, și ajunse în sfîrșit pe plajă de unde golful îi apărea cum era în realitate. Din vîrful promontoriului într-adevăr el putuse să zărească numai ceea ce avea în față și într-o parte : nu ceea ce avea dedesubt, sau partea laterală a promontoriului. Acum îi apăru aceasta : un perete foarte abrupt de stîncă închisă la culoare, netedă, uniformă. În vîrf era pădurea de măslini. Iar la bază, în loc de plajă, un lanț tumultuos de stînci care se întindeau în mare, valul trecînd peste multe dintre ele. La limita extremă a promontoriului, stîncile coborau în mare printre șuvițele mobile de spumă,

împiedicînd vederea golfului cu satele sale dese și cu îndepărtata strălucire a Genovei. Astfel, dincolo de bariera de stînci, părea că se află Oceanul : iar avocatul care se plimba pe plajă, învins de farmecul locului, fără să se mai gîndească deocamdată la baie, își închipui că golfulețul se afla într-o insulă nelocuită. Insula Misterioasă sau Insula Comorii, pe care de mic o cunoscuse din cărți.

Întorcîndu-se în sfîrșit cu spatele spre șirul de stînci, o porni încet pe același drum ca să meargă spre o bucată de plajă apropiată, pe care era în loc de pietriș, nisip fin. Dar repede se opri, fericit, și amețit parcă de singurătate și de soare, de vînt și de mare. Vîntul desprindea fulgi de spumă din creasta valurilor, îi ridica și îi purta ca pe niște nourași de pulbere, împrăștiindu-i prin aer. Din cînd în cînd cîțiva stropi îl nimereau pe avocat, care rămînea pe loc, lăsîndu-se înrourat, gustînd sărătura de pe față și închizînd pe jumătate ochii de fericire. Atunci i se părea, ascultînd bine zgomotul mării pe plajă, care îl împresura : i se părea că distinge, în acel zgomot, acum încet, acum puternic, după locul în care izbeau valurile, ceva ca o armonie confuză de glasuri, cînd îndepărtată, cînd apropiată, un acord prelung, nesigur, de voci răgușite și argintii, care însă păreau un singur glas, un singur glas auzit foarte de aproape, și în anumite clipe distingea cum se desprinde din acord și cum se ridică un fel de melodie lentă și egală.

Deodată, simți că nu mai este singur în golfuleț. Se întoarse și, cu un fior de groază, văzu în fața sa, la cîțiva pași, întinsă pe una din stîncile

de la suprafaţa valurilor o sirenă liniştită, care izbea piatra cu lovituri de coadă involuntare şi animalice.

Îşi rezema un cot de peretele cel mai înalt al stîncii iar celălalt braţ îl ţinea de-a lungul corpului pînă atingea aproape cu vîrfurile degetelor solzii desgustători de pe coapse. Dar acum îl ridică şi privindu-l pe avocat, începu să mîngîie cu mîna muchia netedă de piatră aşa cum o doamnă întinsă pe un divan mîngîie o pernă.

Era blondă, cu părul lung ondulat lăsat pe umerii largi şi rotunzi. Sînii erau mari, ridicaţi şi de o tărie de necrezut. Avea chipul unei femei foarte frumoase. Surîdea în timp ce îl privea pe avocat cu ochii mari şi cu buzele strînse. Şi ceea ce provoca oroare nu era atît partea inferioară de peşte adevărat şi viu, ci tocmai ochii şi surîsul, chipul omenesc, inteligent, de fiinţă care gîndeşte: provoca oroare gîndul că femeia aceea nu era femeie, ci dimpotrivă; că nu era decît un peşte.

Ea continua să surîdă: şi nu-şi desprindea nici o clipă ochii din ochii avocatului. Avocatul ar fi vrut, dar nu putea, să nu o privească şi el fără răgaz. Iar muzica aceea, care înainte i se păruse că vine din valuri, acum se vedea foarte bine de unde provine: cînta sirenă, cu gura închisă, în timp ce surîdea şi-l privea fix.

Ochii săi verzi aveau în ei o lumină, un surîs intru nimic animalic. Părea să cunoască chinuitoarele dorinţe ale avocatului şi îi spunea cu privirea că ea putea să i le satisfacă. Să i le potolească pentru totdeauna. Privind ţintă în ochii

aceia, avocatul se gîndi: Ea știe totul despre mine, ea are puteri depline asupra mea.

Și simți, după ce coada sirenei făcu un salt mai înalt și căzu sonor pe stîncă, o frică și totodată o dorință ca ea să dispară deodată scufundîndu-se. În același timp simțea atracție și dezgust pentru sirenă: voința de a se revolta, de-a o lovi cu o piatră, de a fugi. Și era încredințat că el era cel care trebuia să hotărască. Avea libertatea de a se arunca de o parte sau de alta. Atunci fixă coada monstruoasă: își puse ochelarii ca s-o vadă mai bine și privi solzii lați argintii, albăstrui care păreau acoperiți de o secreție uleioasă. O privea stăruitor, sperînd să fie în sfîrșit cuprins de atîta oroare încît să învingă insinuarea acelor ochi și a acelor buze, să aibă forța să se desprindă de plajă și să fugă! Iar un glas din lăuntrul lui, în în timp ce cîntecul sirenei continua să-l învăluie, un glas spunea: „Nu trebuie, Gino. Nu trebuie. Privește coada. E rău. E rău. Fii tare, Gino, rezistă."

Dar nu mai vedea de ce ar fi trebuit să reziste.

De ce era rău?

De ce?

De ce să nu se supună îmbrățișării acelor brațe albe și moi?

De ce să nu-și lase capul obosit de o foarte lungă singurătate pe sînul odihnitor și mîngîietor.

Acum nici coada nu-i mai provoca atîta repulsie: ba începea chiar să aibă o poftă ciudată de-a o simți lîngă trupul său.

Fără să-și dea seama, puțin cîte puțin, avocatul se apropiase de sirenă: acum cu un singur pas ar

fi putut s-o atingă. Şi deja pantofii şi pantalonii îi erau în apă.

Dar încă ezita. Nu curajul îi lipsea. De data aceasta nu-i mai lipsea curajul. Ba chiar simţea, ca printr-o neaşteptată răsturnare a conştiinţei şi poate printr-o revelare a sentimentului moral, că adevăratul curaj era de partea cealaltă: adevăratul curaj era să sară din apă, să plece de acolo, să fugă. Ezita tocmai din cauza aceasta: încă spera că va avea curajul necesar şi că va şti să renunţe la sirenă.

Deodată văzduhul tremură: năvăli peste el rapid ca un vuiet. Sirena continua să-l privească pe avocat. Dar acesta ridicînd ochii, văzu un avion mare care trecea uruind pe deasupra pădurii de măslini şi care dispăru imediat dincolo de promontoriu în timp ce uruitul era înghiţit de tăcere. Sirena nu observase probabil nimic.

— Cine eşti? o întrebă atunci avocatul privind-o fix în ochi şi gata să se arunce în braţele ei.

— Juha, răspunse sirena, surîzînd şi descoperind un şir de dinţi foarte albi şi ascuţiţi.

— Juha! repetă avocatul scoţînd un suspin puternic: şi în timp ce credea că încă nu cedase, că se putea încă răzvrăti, simţi lîngă pieptul său sînii aceia tari şi se trezi strîns de braţele acelea reci şi umede.

Gîndindu-se la coada care încă nu-l atinsese, se cutremură.

— Nu-ţi fie teamă, îi spuse atunci sirena. Cum vom ajunge dedesubt nu-ţi va mai fi frig.

După ce spuse aceasta, îl strînse mai puternic: deslănţuindu-se, îşi vîrî coada între picioarele avo-

catului, o izbi din nou, i-o lipi de spate și sări cu el în mare, plonjînd.

Ajunși aici ne imaginăm foarte bine reacția cititorilor noștri. Ei vor fi ispitiți să arunce această carte cu supărătoarea convingere că au fost înșelați. Le cerem iertare : îi asigurăm pe cititorii noștri că este vorba, în fond, numai de depășirea unei dificultăți ușoare : și ca să-i ajutăm, publicăm integral următorul fragment din manuscrisul Pallavera.

DIN MANUSCRISUL PALLAVERA

Cel care fără să știe să înoate cade într-o apă adîncă moare înecat. Oare pentru aceasta știința neagă că înotul este posibil pentru corpul nostru ?

Totuși în istoria neamului omenesc, a existat desigur o lungă perioadă în care nimeni nu știa să înoate. Și pînă cînd s-a descoperit înotul, care este atît de simplu, învățații au susținut că omul nu poate să plutească.

Tot așa, pînă în ziua de azi, învățații susțin că omul nu poate trăi sub apă. Dar aceasta nu înseamnă că omul nu poate respira sub apă. Înseamnă numai că oamenii nu cunosc încă modalitatea de a respira sub apă, așa cum odinioară nu cunoșteau modalitatea de a pluti.

Respirația sub apă e foarte simplă, tot atît de simplă ca și plutitul. *E de ajuns să nu-ți fie frică și să faci exact invers decît îți comandă instinctul.* Celui care cade în apă fără a ști să înoate, instinctul îi poruncește să se agite dezordonat și fre-

netic, ca și cum ar vrea să fugă de apă ; și tocmai această agitație îl face pe nenorocit să se scufunde ; în timp ce, dacă s-ar lăsa în voia apei și ar sta nemișcat și calm conform principiului lui Arhimede, cu siguranță că ar pluti.

Astfel, cel care este obligat să coboare în adîncurile subacvatice din cauza vreunui accident sau întîmplări a vieții, își reține instinctiv respirația, forțîndu-se să nu lase să pătrundă apa. Își reține respirația crezînd că apa este moartea sa. În timp ce moartea sa este tocmai lipsa apei.

Tot ținînd buzele și nările ermetic închise, sîngele pe care plămînii ar trebui să-l purifice cu ajutorul oxigenului, se otrăvește producînd moartea. În timp ce ar fi de ajuns pur și simplu să înghită prin trahee apă, care așa cum se știe, conține ceva mai puțin oxigen decît aerul, și ar continua să respire.

Trebuie într-adevăr să ne amintim că oxigenul atmosferic nu ajunge la plămîni printr-un canal, ci trece prin bronhii, care sînt un adevărat filtru al aerului.

Dacă printr-o operație, am extirpa dintr-un corp omenesc aparatul bronhial, acest corp ar înceta *ipso facto* [1] să trăiască, pentru că fără filtrul bronhiilor mediul atmosferic este tot atît de vătămător pentru sîngele nostru ca și mediul acvatic.

Dar bronhiile le avem !

Acum ce altceva sînt bronhiile omenești decît branhiile peștelui ?

[1] Prin faptul însuși (lat.).

Este vorba de aparate asemănătoare: spongioase, reticulate, lamelate, alveolare: capabile (prin intermediul unui proces chimic care ar ocupa prea mult loc ca să-l ilustrăm aici, şi care de altfel este explicat în orice tratat de anatomie), capabile să filtreze aerul sau apa respingînd azotul, carbonul, hidrogenul etc. etc., toate substanţe vătămătoare pentru organismul mamiferelor, nici mai mult nici mai puţin decît pentru organismul peştilor, şi lăsînd să treacă doar oxigenul, care este elementul indispensabil vieţii omeneşti.

Desigur că între respiraţia aeriană şi accea acvatică sînt diferenţe foarte importante şi de natură să producă, dacă cineva trăieşte mulţi ani sub apă, schimbări substanţiale în organismul unui mamifer. Cazul avocatului Motta m-a interesat mai ales în această privinţă, şi va constitui obiectul unui excelent studiu ştiinţific pe care îl voi publica curînd într-o broşură.

Deocamdată ajunge să amintim că omul, sub apă, nu simte frig şi nu este strivit de presiunea apei de deasupra lui, la orice adîncime s-ar afla, *cu condiţia să respire apă.*

În abisurile oceanice trăiesc animale delicate şi foarte fragile ca sifonoforele, sau de-a dreptul transparente şi moi, aproape ca hîrtia velină, ca larvele de *labichthys carinatus*: este vorba de fiinţe slabe, care ajung la noi fărîmiţate în năvoade şi nu a fost niciodată posibil să fie pescuite în întregime.

Şi totuşi trăiesc la două mii de metri sub apă!

Oare omul, care este cu mult mai mare și mai puternic și, ca să zicem așa, coriaceu, nu ar trebui să suporte în mod firesc o presiune egală ?

Explicația este că respirația acvatică produce o schimbare automată în presiunea internă a măruntaielor : o mărește, o înviorează, cumpănind presiunea externă a apei și restabilind un echilibru desăvîrșit.

Același lucru se poate spune despre frig. Ce este frigul decît o senzație de dezechilibru între temperatura internă a corpului nostru și temperatura mediului care ne înconjoară ?

Temperatura omului care respiră apă marină coboară imediat cu cîteva grade, atingînd aproximativ temperatura sîngelui unui *carcharchinus*, sau a oricărui alt pește mare.

Ihtiomorfismul omenesc, dacă putem numi astfel acest adevăr tăgăduit pînă acum în mod universal, ihtiomorfismul omenesc este, deci, un fenomen tot atît de simplu ca și înotul. Dar desigur pentru ca înotul să fie recunoscut ca nepericulos și să fie practicat de oameni, au fost necesare credința și exemplul unui necunoscut îndrăzneț care s-a aruncat pentru prima dată într-o apă, mai adîncă decît înălțimea sa.

Un exemplu asemănător este necesar pentru ca oamenii să învețe să respire sub apă. Și eu însumi am încercat de mai multe ori : dar de fiecare dată răutatea și obscurantismul concetățenilor mei au întrerupt în momentul cel mai interesant experiența mea, scoțîndu-mă cu forța din apa unui fluviu, unei piscine, unei băi, unui lighenaș și spunîndu-mi apoi cu ipocrizie că mă *salvaseră*.

Nu relatez acest fapt din vanitate, pentru a-mi etala curajul, ci pentru a face apel *urbi et orbi*[1] ca să mi se permită, o singură dată, să realizez complet și integral, controlat de martori, dar fără să fiu deranjat cu nimic, experiența mea. Va fi de ajuns o singură dată. Ochii lumii vor vedea. De la dispreț, cum s-a întîmplat odinioară cu Newton, Galilei, Arhimede și Pasteur, se va trece la admirație. Și dorința mea nu va mai fi atunci să scap de supravegherea grosolană a acestui Institut, ci să mă sustrag laudei și plicticoaselor consecințe publicitare ale unei faime universale.

Nu pot admite într-adevăr că acest secol, care se preamărește atîta și se laudă că este secolul oricărui progres, oricărei invenții și îndrăzneli, al lipsei de prejudecăți, al disprețului pentru viață, să șovăie, în schimb, să se oprească și să se opună, plin de teamă, să intre cu gura deschisă într-o cadă de doi metri, aidoma băiețelului care strigă și dă din picioare agățat de brațele mamei în baia familială.

Progresul mecanic, descoperirea aviației, a radioului, a cinematografului sonor, a televiziunii și a astronauticii sînt, desigur, mari bucurii ale umanității : dar ce ați zice dacă pe planeta Marte ar trăi o altă umanitate la fel de avansată ca a noastră și care totuși nu ar cunoaște înotul ? Sărmanul Marte ! ați zice voi.

Sărman Pămînt ! zic eu. Dar poate că Atotputernicul vrea să te mențină în această ignoranță

[1] In sensul de aici și pretutindeni (lat.).

pentru ca generațiile tale viitoare, cînd ihtiomorfismul va aparține practicii obișnuite, să deprindă umilința pe care trebuie să o ai în fața misterelor Universului, minunate și inepuizabile ca teorema lui Pitagora.

Cine dorește informații ulterioare poate veni să mă viziteze. Voi fi foarte bucuros să-l primesc. Sînt admiși vizitatori joia și duminica între orele 14 și 17.

În caz contrar, se poate vedea comunicarea mea *Bronhii și branhii*, prezentată Academiei dei Lincei, în August 1921, pentru ca să fie publicată în actele acelei Academii, dar care a fost respinsă în mod grosolan, ca toate celelalte opere ale mele ; și publicată în sfîrșit în *Miscellanea pentru căsătoria Bersano — De Angelis, Saluzzo, 1924*, paginile 161 la 284.

Prof. Francesco Pallavera

5

Dacă teoria profesorului Pallavera ar fi fost falsă, avocatul Motta ar fi murit în cîteva clipe, pentru că în timp ce se prăvălea în mare, era întratîta ocupat să sărute sirena, încît nu se gîndea să-și țină respirația. *Dar tocmai această uitare îl salvă.*

Prăvălindu-se pe spate, cu capul în jos, cu picioarele în sus, și cu greutatea sirenei pe piept, văzu cum suprafața mării, baldachin luminos, verzui, oscilant, se îndepărtează, se ridică, se întinde. Valurile, draperii mobile, coborau și pătrundeau

în apă. Şi o coloană de băşicuţe învolburate, ca un fel de tub de aer, urma coborîrea sirenei şi a avocatului spre adîncuri.

Soarele străbătea cu raze imense spaţiul verde întocmai ca prin naosurile unei vechi catedrale; şi suspendate ici şi colo la jumătatea apei, algele păreau candelabre stinse.

După ce se scufundară primii metri, Juha îşi trase coada dintre picioarele avocatului, şi mişcînd-o acum cu lovituri repezi înota spre fundul mării.

Dar puterea unei sirene nu este, la urma urmelor, atît de mare cît ne-o închipuim noi; de aceea Juha înainta aproape încet şi în timp ce făcea efortul de a pătrunde valul gros împingîndu-l într-acolo pe avocat, era constrînsă să-şi desprindă gura din sărutare şi să respire gîfîind cît mai multă apă posibil.

Fericit că strîngea spatele ei mare, neted şi vîscos, avocatul nici măcar nu-şi dădea seama de osteneala pe care i-o provoca bietei Juha. În timpul scufundării ochelarii îi săriseră. Iar acum fixa ochii sirenei foarte apropiaţi de ai săi, şi surîdea de fericire, cu un surîs aproape idiot. Îşi lăsa picioarele să atîrne în sus prin apă, şi să se tîrască voluptuos.

Încetînd să o mai strîngă şi dînd din mîini şi din picioare, i-ar fi uşurat desigur drumul. Dar sirena nu voia, sau nu putea, să-i sugereze aceasta: continua să înoate spre fund cu lovituri furioase de coadă, iar între timp privea neliniştită la dreapta şi la stînga ca şi cum s-ar fi temut să nu fie văzută sau să întîlnească vreun monstru.

Avocatul, cufundat în neașteptata voluptate, nu observa nimic. Văzu doar că nuanța ochilor, a părului și a chipului Juhei se schimbase și că se schimba incontinuu, pe măsură ce se scufundau.

Părul se făcuse portocaliu, apoi roșcat și în sfîrșit violet. Ochii, în schimb, o dată cu întunecarea treptată a valului, se deschideau și se luminau din ce în ce mai mult, argintii, aurii, scînteietori, înzestrați poate cu fosforescență, ca aceia ai peștilor din adîncuri. Și carnația ei, care sus în aer era palidă și verzuie, devenea albăstruie, lăptoasă, atonică, de culoarea meduzelor.

Această transformare a culorilor îi plăcu foarte mult avocatului, pentru că i se păru un semn sigur al scufundării sale progresive și iremediabile: și gîndea și savura de pe acum ceea ce avea să facă îndată ce sirena se va opri: și cum avea să trăiască, apoi, toată viața, în vreo cavernă subacvatică, strîns astfel și înlănțuit de ea.

Deodată, sirena se opri brusc: dădu o lovitură de coadă transversală, făcu un semicerc cu avocatul sub ea și se opri după un tufiș de alge.

Avocatul se trezi: și văzu că Juha privea atent, cu ochi aproape felini, printre lamelele moi ale algei. Atunci voi să privească și el: suci capul tocmai la vreme ca să vadă o formă albă și alungită, care trecea pe deasupra algei, îndreptîndu-se spre suprafața îndepărtată.

O privi din nou pe Juha, ca și cum i-ar fi cerut o explicație. Dar ea, drept unic răspuns, îi zîmbi și îl sărută din nou pe gură, îndelung. Apoi reîncepu să înoate spre adînc.

După ce înotă şi înotă, sirena îşi încetini în sfîrşit viteza, se întoarse în poziţie verticală rămînînd dreaptă ca o femeie adevărată, şi se desprinse din îmbrăţişare : îl luă pe avocat de mînă şi-l conduse încet înainte. Şi iată, avocatul simţi ceva solid sub picioare. Privi. Era o stîncă foarte închisă la culoare : puţin mai departe, se vedea ceva ca un fel de rîpă, ca o treaptă înaltă. O lumină confuză părea că vine în penumbra aceea verzuie, dintr-o a doua rîpă, mai depărtată şi mai adîncă.

Sirena lăsă mîna avocatului şi înotă cu capul în jos pînă cînd ajunse la marginea acelei zări de lumină. Păru că cercetează locul, apoi se întoarse iarăşi şi urcă încet, unduindu-se spre avocat, invitîndu-l cu zîmbetul şi cu mişcările mlădioase să coboare, să o ajungă din urmă.

Mişcările sale delicate erau ca nişte mîngîieri de la distanţă. Înota cu un braţ întins înainte, cu celălalt atingea încet apa de-a lungul şoldului, şi ţinea capul pe spate, sprijinindu-şi un obraz pe umăr ; ochii ei străluceau în penumbră, dulci şi autoritari.

Avocatul se aruncă, se rostogoli cu o încetineală plăcută spre sirenă, fu cît pe-aci s-o prindă, dar ea îi alunecă repede din braţe apoi începu iar să surîdă şi să înoate în jurul lui.

Între timp, avocatul atingea încet stînca cu picioarele. Sirena se îndreptă spre lumina celei de-a doua rîpe, care acum era ceva mai vizibilă şi mai aproape. Avocatul o urmă mergînd pe stîncă, pînă ce îi apăru înainte o vîlcea liniştită.

Tapisată în întregime cu alge moi și dese de culoarea smaraldului, stînca era ca un leagăn mare, și te făcea imediat să te gîndești la o dulce odihnă. Ici și colo, agățate de pereții ierboși și legate de alge, desigur de mîna Juhei, se vedeau noduri luminoase, unele portocalii, altele azurii, care-i părură avocatului polipi sau țipari[1].

Juha alunecă încet spre brazda centrală a văii, se întinse pe alge, și privind în sus prin lumina aceea calmă, surîse din nou avocatului.

Din nou Gino se aruncă făcînd un salt mare fără primejdie în golul lichid. Și-o fixase drept țintă pe Juha : coborînd încet, voia să se oprească în genunchi în fața ei. Dar greși măsura și ajunse mult mai departe : acolo unde valea se deschidea ca un balcon deasupra unei mari întunecimi fără margini.

Dar aceasta nu-l înspăimîntă, ba chiar îi făcu plăcere. Așezată astfel deasupra abisului, valea era într-adevăr refugiul pe care și-l imaginase ani îndelungați în solitarele sale deliruri nocturne, rușinîndu-se apoi ziua să se mai gîndească la ele : o sihăstrie voluptoasă, foarte departe de toți și de toate, o cavernă de delicii într-o solitudine de orori.

[1] Polipi, țipari ! Savantul zîmbește în fața acestei nomenclaturi ...gastronomice ! Era vorba probabil de cefalopodul de mare adîncime, în cazul luminii portocalii, și de meduza abisală *(periphyllum)* în cazul luminilor azurii. Este știut că toate animalele din adîncuri sînt prevăzute cu puternice aparate fosforescente.

(F. Pallavera, adnotare originală)

Se întoarse şi o văzu pe Juha care îl aştepta, nemişcată printre alge. Avocatul îi surîse. Era ciudat cum nu simţea nici o nevoie să vorbească. Scufundaţi în lichidul acela dens şi nesfîrşit, în acele lumini şi culori minunate, o tăcere enormă îi înconjura, şi îi satisfăcea.

Avocatul îşi scoase pantofii, ciorapii, pantalonii, haina, cu mare trudă îşi trase de pe el toată lenjeria : le strînse pe toate laolaltă şi le lăsă să alunece în întuneric.

Se întoarse din nou. Şi începu să se tîrască de-a buşilea pe patul de alge, spre Juha...

Rege, stăpîn. Plin de un orgoliu senin şi nemăsurat.

Aceasta a fost prima senzaţie.

În braţele sale, Juha fremăta fericită, cu capul răsturnat pe spate, cu părul violaceu împrăştiat deasupra algelor, cu ochii închişi : din cînd în cînd ridica cu greutate pleoapele, iar pupilele sale de aur apăreau voalate şi lîncede.

Avocatul, în schimb, ţinea ochii deschişi ca pentru a se convinge că nu visa, şi nu înceta o clipă să privească chipul sirenei : să se uite la Juha era plăcerea cea mai mare, cea mai puţin sperată, cea mai nouă. Descoperea că este în stare să facă fericită o altă fiinţă. Divina sirenă era un biet obiect, era o sclavă cu care el ar fi putut să facă ceea ce ar fi vrut. El îi oferea bucurie : deci ea avea nevoie de el.

Avocatul fixa chipul acela albăstriu, orb, agonizant, agitîndu-se pe algele moi, implorînd aproa-

pe milă; şi atunci îi veni poftă să o bată, să o chinuie, pentru a se răzbuna parcă pe ea pentru lunga aşteptare, şi pentru toate femeile pe care le dorise zadarnic. Obosit, în sfîrşit, îşi lăsă capul pe umărul sirenei şi rămase astfel o vreme, liniştit şi nemişcat, fără nici un gînd.

Cînd reîncepu să gîndească, prima reflecţie fu că sirena era mare, poate mai mare decît el. Acum alunecase alături de ea, îşi odihnea capul între gîtul şi umărul ei şi cu un braţ o ţinea îmbrăţişată. Celălalt braţ i-l ţinea sub spate iar cu mîna o mîngîia acolo unde pielea netedă şi lipicioasă se întărea pe neaşteptate ca nişte unghii dese şi începeau solzii. Era plăcut să-ţi treci mîna de la piele la solzi într-un gest de mîngîiere şi apoi s-o iei în sus şi să simţi solzii cum rezistă, cum se ridică.

Între timp ea îl strîngea în braţe. Şi, deodată, avocatul simţi că acelaşi gînd de mai înainte, şi anume că Juha era fericită, nu mai trezea în el un orgoliu voluptuos, ci o umilinţă voluptuoasă. Începu să mîngîie şi să sărute sirena, bucurîndu-se la gîndul că este sclavul ei, un biet obiect, un instrument al plăcerii sale.

Viaţa, universul i se părură pline de o singură fiinţă: Juha. Ea era stăpîna, regina. Nimic altceva nu mai avea importanţă. Şi Juha însăşi, acum, părea să consimtă, pentru că primea mîngîierile şi sărutările avocatului cu un calm abia întrerupt de uşoare tresăriri de coadă.

În valea liniştită apa era foarte caldă; sau cel puţin, foarte caldă i se părea avocatului, ale cărui bronhii, adaptîndu-se din ce în ce mai bine

la funcția lor naturală de branhii, sfîrșiseră prin a coborî temperatura din cap și a mări presiunea măruntaielor.

În apă era aproape temperatura plăcută și caldă dintr-o baie : și avocatul simțea cum se eliberează și se descompune.

Încetul cu încetul Juha deveni neliniștită, membrele ei începură să-i tresară, unduind. În sfîrșit, cu o lovitură de coadă, se îndreptă și țîșni prin mijlocul apei spre centrul văii. Vîslind instinctiv cu brațele, avocatul urcă spre ea și îmbrățișînd-o o făcu să se întindă lîngă peretele de alge observînd atunci rezistența și densitatea apei : care ea însăși, în întregime, constituia de jur împrejur un culcuș moale. Sub o presiune puternică, valurile se despărțeau și-i lăsau să treacă : dar dacă le împingeau ușor, ele îi respingeau, ca niște perne mari de fulgi pe care le apeși...

Își dădu seama deodată că dormise. Dar Juha, poate, nu dormise, sau se deșteptase mai înainte : îi zîmbea, întredeschizînd buzele late și îl fixa cu niște ochi care acum nu mai păreau de aur, nici de argint, ci împrăștiau scînteieri ca diamantele. Avocatul privi valea în jur : verdele algelor era mai închis și mai viu, din felinarele polipilor se desprindeau raze mai precise.

Ridicînd privirea spre bolta groasă de apă, văzu că nu mai este verde-închis și diafană, în ciuda grosimii ei, ci neagră, compactă : abia luminată, ici și colo, de scurtele reflexe pe care algele și polipii văii le trimiteau de jos, reflexe ce se stingeau imediat în întunecimea foarte densă.

Avocatul Motta înţelese: acolo sus deasupra apei coborîse noaptea.

Juha surîdea privindu-l, şi poate, în tăcerea plăcută, urmărea fiecare gînd al său.

Avocatul se întreba dacă oamenii care respiră aer şi iubesc femei fără coadă vor fi încercînd o fericire atît de mare. El stătea pe brînci, cu ochii în ochii Juhei, şi gîndea că ar fi murit bucuros, într-atît era de fericit. Simţea într-adevăr o sfîrşeală în toate mădularele, o slăbiciune nesfîrşită: foame, desigur, pentru că din noaptea trecută nu mai mîncase. „Poate că sirenele nu mănîncă, se gîndi el: şi ce aş putea să mănînc eu aici sub apă? Voi muri deci de foame şi de slăbiciune, dar nu contează, voi muri bucuros."

Nu terminase bine acest gînd, şi Juha prinse prin apă un somn mic alungit, de grosimea unui deget. Era un somotei transparent şi rezistent, ca de celuloid, şi plin de o materie densă, alburie. La capăt era închis, dar pe la coadă ieşeau tentacule scurte care se agitau foarte repede: adevărate elici care împingeau şi conduceau vietatea de-a curmezişul valurilor. [1]

[1] Aici este descris de Soldati (pe bună dreptate cu termeni profani, pentru că tot aşa au apărut ochiului profan al avocatului Motta) pteropodul, sau *cuvierina columnella*, numită astfel datorită formei sale, şi în onoarea marelui nostru Cuvier: moluşte care trăiesc şi se mişcă foarte repede la orice adîncime, apărate de acea cochilie care este subţire şi transparentă, dar tare şi greu de spart, asemenea cristalelor Rollino. În mod impropriu mulţi savanţi le numesc moluşte Zeppelin.

(F. Pallavera, adnotare originală)

Rîzînd, sirena îi arătă avocatului somotciul. Apoi, ţinînd strîns cu mîna tubul transparent, prinse cu degetele celeilalte mîini tentaculele care ieşeau pe la capăt, le smulse, scoase afară molusca şi prezentă avocatului pe palma deschisă ceva lunguieţ şi albicios, foarte asemănător cu partea moale a unei stridii. Avocatul se gîndi numaidecît s-o mănînce. Dar nu îndrăzni. Atunci Juha luă cu două degete molusca, deschise gura, o lăsă să cadă printre dinţii ascuţiţi şi o mîncă ea.

Văzînd aceasta, avocatul simţi deodată că-i creşte foamea. Nu se mai gîndi la moarte. Se întoarse pîndind prin apă apariţia unui alt somotei.

Juha zîmbi, alunecă printre picioarele avocatului, ţîşni înainte. Cu o lovitură de coadă se îndepărtă spre gura văii, acolo unde aceasta se deschidea deasupra abisului imens. Căută sub o stîncă răsărită printre alge şi se întoarse puţin după aceea la avocat ţinînd strîns între braţe şi sîni o adevărată grămadă de somotei.

Dar nu se opri în mijlocul văii unde avocatul rămăsese să o aştepte. Continuă să meargă spre interiorul muntelui, şi înotînd se întorcea spre avocat şi îl invita limpede cu privirea şi cu surîsul s-o urmeze.

Avocatul o urmă : şi o văzu despicînd algele, şi dispărînd în peretele gros. Apropiindu-se, observă o crăpătură pe care Juha o lăsase strecurîndu-se. Încercă : îi apărură o serie de perdele dese şi grele ; şi ajunse într-o mică peşteră, care deasupra, dedesubt şi de jur împrejur, era închisă de stînca golaşă, de nepătruns.

Sus, agăţat de un colţ de stîncă, strălucea unul din obişnuiţii ţipari luminoşi, din aceia albaştri: dar era desigur de o calitate mai rară, pentru că ajungea singur să lumineze întreaga peşteră, şi cu toate acestea puteai să-l priveşti fără răgaz şi fără să te supere: o lumină liniştită de safir.

Juha puse somoteii pe muşchiul care acoperea un colţ al peşterii, şi aşeză peste ei o piatră mare ca să-i ţină pe loc. Apoi, luîndu-i unul cîte unul de sub piatră, extrăgea moluştele din teci şi le dădea avocatului, care le mîncă pe toate foarte lacom şi cu mare plăcere. Aveau un gust mai sărat şi mai tare decît stridia: un gust de stînci, de iod, foarte bun.

După ce termină somoteii, Juha scotoci printre alge şi scoase un crustaceu mare, argintiu. Sparse carapacea în două apăsîndu-l pe un colţ al stîncii, aşa cum rupe gospodina lemnele pe spătarul unui scaun: apăru carnea albăstrie şi compactă. Gino acceptă bucuros şi această carne şi i se păru gustoasă şi hrănitoare.

Juha mîncă o dată cu el. Apoi, după ce îşi potoliră foamea, se lungiră printr-o înţelegere instinctivă pe culouşul de alge care se afla în fundul peşterii, îmbrăţişîndu-se şi iubindu-se iarăşi.

Astfel îşi încheie avocatul Motta prima noapte din viaţa sa subacvatică, dormind foarte liniştit.

6

Tot mai distingea zilele de nopţi după culoarea bolţii marine, dar nu se gîndi nici măcar o clipă că ar fi putut, ori că ar fi trebuit să le ţină so-

coteala. Nu întotdeauna, de altfel, neagra strălucire nocturnă se schimba în acea dează și întunecată transparență verde de culoarea sticlei care era semnul zilei: cîteodată se schimba într-un cenușiu palid și întunecat, o lumină de criptă: ziua venise, dar desigur acolo sus norii acopereau soarele.

În acele zile era absolut necesar, și era și mai plăcut ca de obicei, să rămînă refugiat în mica peșteră și să nu despice perdeaua groasă de alge care ascundea atît de bine intrarea acesteia.

Ieșea numai Juha. Dar ea ieșea în fiecare zi și în fiecare noapte și întotdeauna în timp ce avocatul dormea.

Trezindu-se, foarte adesea el n-o găsea alături. Atunci se ridica, se ducea lîngă perdeaua de alge, o rărea cu mîna, cum face sălbatecul cu paiele colibei sale, și cerceta valea.

Era pustie. Polipii portocalii și albaștri străluceau risipiți pe pereții verzi. În fund, se deschidea prăpastia imensă ca un triunghi negru. Cîte un pește luminos, galben de topaz, fugea prin apă schimbînd neliniștit ruta prin mișcările neașteptate ale cozii. Iar ochii mari ai polipilor se roteau încet ca și cum ar fi stat la pîndă, sau rămîneau ficși, cuprinși parcă pe neașteptate de somn. Era ceva sinistru în valea aceea, ceva de loc părăsit și de groază: ți se părea că de la un moment la altul ar fi putut să apară un monstru. Avocatul simțea că i se strîngea inima, închidea bine perdeaua de alge, și aștepta neliniștit întoarcerea Juhei.

Ea se întorcea aproape întotdeauna încărcată cu hrană. Și erau moluște, crustacee, stridii, sifono-

fori, cefalopozi, meduze, ţipari transparenţi, pteropozi în spirală: animale cu forme şi culori foarte ciudate şi cu gusturi excelente. Şi grămezi gelatinoase de icre de peşte, icre de orice fel şi de toate dimensiunile.

Odată Juha întîrzie îndelung şi avocatul era pradă neliniştii. Dar cînd apăru ea, surîzătoare, gifîind, avea în braţe ceva ca un cordon mare, roz: o plantă de corali vii. Juha se aşeză pe patul de alge, rupse o ramură de coral şi o întinse avocatului care o mîncă imediat. Era fragedă şi crudă, ca o prăjitură cu migdale şi zahăr ars: şi avea un gust între acru şi dulceag, care îi amintea de ţelină, de năsturel, de reventul crud, însă mult mai plăcut.

Privindu-l în timp ce mînca, Juha surîdea şi se odihnea întinsă pe alge. Avocatul înţelese că era foarte obosită, şi că trebuie să fi mers foarte departe, ca să ia coralii. O sărută cu duioşie pe frunte şi pe ochi... Şi, de data aceasta, rămase el treaz, în timp ce ea dormea. Şi o privi îndelung, cu inima plină de dragoste şi de recunoştinţă.

Juha nu se îndepărtase niciodată în timp ce Motta era treaz sau dormea afară în vale. Juha se îndepărtase întotdeauna lăsîndu-l în interiorul peşterii: şi de fiecare dată Gino, dacă se deştepta înainte de sosirea sa, găsea perdeaua de alge pusă la loc cu grijă.

Pentru că nu puteau vorbi, această prudenţă, şi poate şi un instinct care îl ajută în mod natural pe cel care trăieşte sub apă, îl convinseră că o mare primejdie ameninţa încontinuu fericirea lor.

Ce anume era, n-ar fi știut să spună. Cînd Juha era alături el nu se mai gîndea la nimic, o vedea întotdeauna fericită și surîzătoare, și uita de fiecare dată existența misteriosului pericol.

Dar cînd se trezea din somn și se regăsea singur, începea să născocească cu închipuirea, să facă presupuneri. Îl năpădeau amintiri înspăimîntătoare din lecturile copilăriei. Se gîndea la o năvală a rechinilor ; sau la acel înspăimîntător cetaceu alb de dimensiuni colosale, de o sălbăticie fără seamăn și de o viclenie diabolică, numit Moby Dick. Se gîndea la vreun polip enorm și scîrbos împotriva căruia nu puteai să lupți. Și începea din nou să cerceteze valea printre alge. Dar era mereu același spectacol, pustiu, halucinant și sinistru. Nu apărea niciodată nimic nou.

Pînă și tăcerea aceea totală și de necrezut care, în prezența Juhei, părea foarte plăcută și aproape că-l făcea să audă o muzică suavă, pînă și tăcerea aceea cînd Juha era departe devenea curînd insuportabilă, nu mai era tăcere : era un zgomot asurzitor și chinuitor, de clopote foarte apropiate. Pentru că nimic nu sugerează imaginea unui zgomot atroce, care acoperă auzul, mai mult decît tăcerea absolută, tăcere de neauzit sus, în aer. Mările, oceanele care comunică între ele și sînt o singură masă lichidă de la oricare abis pînă la oricare suprafață, păreau atunci că se unesc pentru cîteva clipe într-o enormă vibrație sonoră. Apoi, apărea din nou senzația tăcerii : și avocatul aștepta, tremurînd de groază, întoarcerea Juhei.

Într-o zi, într-o zi cenușie în care cerul de sus era, poate, iarăși acoperit de nori, avocatul se

trezi și, văzîndu-se singur, merse la intrarea peșterii și se aruncă pe brînci sub perdeaua de alge scoțînd capul afară pînă desluși valea. Adoptase această metodă mai prudentă pentru a se uita afară în timp ce Juha lipsea pentru că, de cîtva timp, înțelesese că pericolul creștea. Absențele Juhei erau din ce în ce mai scurte. Ea îl ducea să se joace în vîlcea din ce în ce mai rar și numai noaptea. Și înainte de a ieși, nu uita niciodată să cerceteze îndelung printre alge.

Odată, cînd avocatul, din neatenție, era gata să iasă întîi, ea se repezise la el, îl trăsese violent de lîngă perdeaua de alge, și, cu o față furioasă și amenințătoare, pe care el nu i-o mai văzuse niciodată, privindu-l cu ochii scînteietori de mînie, îl împinsese înapoi în peșteră, îl împinsese în culcuș, și punîndu-i coada pe piept îl ținuse astfel, pe loc, timp îndelungat.

Prin urmare, avocatul privea atent printre alge valea pustie. Observă că era ziuă și că nu era soare. Și oftînd, tocmai voia să se retragă în fundul peșterii și să încerce să adoarmă, cînd văzu, la o distanță apropiată, un crustaceu mic stacojiu înotînd cu greu spre adînc, ca și cum ar fi căutat o ascunzătoare printre alge.

Ajunsese aproape să atingă algele : de sus apăru un pește de mărimea unei pisici, care amintea în mod ciudat de pisică și prin forma sferică a capului, prin ochii galbeni și rotunzi, prin gura mare, plină de dinți, prin nasul turtit și prin două aripioare lungi cu franjuri, ca niște mustăți, de o parte și de alta a gurii. Corpul peștelui era negru : dar toate aceste amănunte erau luminoase :

mai ales dinții, ascuțiți, îndoiți și lungi ca niște iatagane fosforescente. Peștele-pisică sosi înotînd cu gura căscată, ca și cum s-ar fi pregătit să înghită imediat crustaceul. Acesta, care între timp ajunsese aproape la marginea algelor, în loc să facă un ultim efort ca să se vîre în desiș, în mod inexplicabil se opri. Peștele pisică se aruncă asupra lui : încă un salt și și-ar fi înfipt colții în el. Dar tocmai în momentul acela, din coada crustaceului porni, explodînd în apă, un nouraș de lichid roșcat care lovi în plin botul peștelui-pisică. Cîteva momente Gino nu mai văzu altceva.

Apoi revăzu crustaceul : urca din nou vîslind din greu cu numeroasele sale picioare și înconjura într-o spirală lentă nourașul roșcat, care se rărea ca fumul provocat de o împușcătură. Apăru în sfîrșit corpul peștelui-pisică. Zăcea nemișcat pe algă, cu gura tot căscată : lichidul roșu era otrăvitor și îl ucisese în cîteva clipe.

Crustaceul se întoarse și începu să coboare prudent spre corpul peștelui-pisică. Năsturașii negri și lucioși ai ochilor săi fixau prada cu lăcomie. În acest timp toate părțile luminoase ale peștelui se stingeau repede : semn că o dată cu viața se pierde și fosforescența. Și astfel semăna din ce în ce mai mult cu o pisică adevărată de pe pămînt, cu o pisică neagră care doarme liniștită lîngă sobă.

Sub gura crustaceului atîrnau moi niște antene. Cînd ajunse lîngă capul peștelui-pisică, el îndreptă aceste antene, le întări ca pe niște ace de insectă și înotă avînd drept țintă cadavrul, desigur pentru a-l străpunge și pentru a-i suge sîngele,

Dar instinctiv, Gino înhățase piatra sub care Juha punea somoteii, și ieșise cu avînt din peșteră: înainte ca crustaceul să vîre acele în corpul peștelui-pisică, aruncă piatra peste el și îl ucise strivindu-l de stîncă.

Acum peștele-pisică murise de tot. Gino îl luă delicat de coadă, străbătu valea, și ajuns la deschizătură, lăsă să alunece micul cadavru în abis.

Apoi se întoarse încet spre peșteră. De cîtă vreme nu mai ieșise singur în vale! Privi în jurul său, și își dădu seama că nu încearcă nici un fel de frică. Nu înțelegea de ce se temuse atît de mult timp. Văzu, sus, pe jumătate ascuns între alge aproape pe marginea văii, un burete. Juha nu folosea bureți. Avocatul se gîndi că putea să-l folosească drept căpătîi, deși algele erau desigur foarte moi.

Avocatul urcă cu lovituri de brațe pe lîngă peretele verde, ajunse buretele, și începu să-l desprindă de stîncă. Deodată, simți apa deasupra capului său clătinată de un val. Privi: bolta cenușie fremăta în întregime. Înspăimîntat, lăsă buretele, ca să se întoarcă în peșteră, dar un fluviu roșu apăru deasupra capului său: un fluviu, o cataractă, o ploaie de animale mici, stacojii, lungi, subțiri ca niște săgeți și nedeosebite, deși mai mici, de minunatele moluște în formă de somn care nu lipseau niciodată de la masa lui. [1]

[1] Era vorba, evident, de așa numiții *chetoguati* sau *sagittae*. Trăiesc în familii de mii și mii de indivizi, mergînd în bancuri, de la suprafață spre abisuri și invers. Culoarea lor aproape de suprafață e palidă și trandafirie și devine din

Torentul de săgeţi roşii trecu rapid, pieziş, prin vale. Şi abia dispăruse spre adîncul negru, că din aceeaşi direcţie, ca şi cum le-ar fi urmărit sau ca şi cum săgeţile ar fi fugit înspăimîntate de apropierea lor, apăru o ceată de sirene.

Îl văzură imediat pe avocat: şi surîzînd înotară spre el. Avocatul era foarte mulţumit. Pînă atunci crezuse că Juha era singura sirenă care trăia în mare. După bucuria pe care o încercă văzînd atîtea sirene, înţelese pe neaşteptate că, după primele zile, Juha începuse să-l plictisească. Şi desigur groaza, cînd rămînea singur, se datora acestei izolări de societatea celorlalte sirene, acestei claustrări la care Juha (cine ştie de ce, poate din gelozie) îl constrînsese. Precauţiile, pe care le lua ea, nu erau deci datorate fricii de un pericol, ci voinţei de a-l ascunde pe avocat.

Celelalte sirene, un grup poate de vreo douăzeci, erau întru totul şi cu totul asemănătoare Juhei. Cozile argintii, carnaţia albăstrie, părul violaceu. Dar ochii lor nu erau toţi la fel, erau unele care îi aveau mai mari decît Juha. Una îi avea depărtaţi, verzi şi înspăimîntători, plini de o lumină de smarald.

ce în ce mai roşie pe măsură ce coboară în adîncime. Sînt prevăzuţi, de o parte şi de alta a cozii, cu aripioare transparente asemănătoare ca formă cîrmelor unei torpile. Aceste aripioare vibrează cu o viteză foarte mare, freamătă şi produc astfel acea mişcare de propulsie care împinge bancurile acestor moluşte ca nişte torente neaşteptate de-a curmezişul valurilor.

(F. Pallavero, adnotare originală)

Intrară toate în vale înconjurîndu-l pe avocat, și după privirile mirate și surprinse cu care se uitau la pereți, la fundul moale de alge și la luminile colorate ale polipilor, Gino înțelese că ele nu cunoșteau locul.

O sirenă ceva mai mică și mai slabă decît celelalte se apropie de Gino, îi surîse, îl îmbrățișă, îl sărută pe gură : apoi cu un gest neașteptat, îi luă ceva de pe cap... Gino nu știa că are pe cap acel lucru : o cîrpă, o țesătură albicioasă, nu înțelegea ce.

Vai ! își amintea încă faptele vechi din viața sa, cărțile citite cînd era copil ; dar deja începea să uite faptele recente. Era batista cu care Marisa îi legase capul, în dimineața aceea îndepărtată, ca să-l apere de soare. În perioada de toropeală trăită alături de Juha în peșteră, nu-și dăduse niciodată seama că păstrase batista aceea, iar acum cînd sirena cea slabă i-o smulsese de pe cap nu-și mai aducea aminte ce era. Nici măcar de Marisa nu-și mai amintea.

Sirena slabă era foarte frumoasă și avea o expresie mai veselă, mai vioaie și mai rea decît a Juhei. Cu scuza de a-i lua ciudata țesătură, avocatul se aruncă spre ea. Sirena aruncă înapoi brațele îndepărtînd batista. Între timp, avocatul își ajungea adevăratul său scop, adică o săruta din nou pe gură.

Dar sirena slabă dădu repede batista unei alte tovarășe. Și instinctiv avocatul se aruncă asupra acesteia, o sărută și pe ea. Și așa mai departe. Într-o clipă, sirenele se așezaseră în cerc, și își treceau batista din mînă în mînă pe la spate, iar

avocatul, trecînd de la una la alta cu scuza batistei le săruta pe toate.

Acum își dădea seama : deși nu erau frumoase, erau tot atît de deosebite între ele ca și femeile cu picioare : unele aveau părul mai deschis, altele mai închis.

Ochi, chipuri, surîsuri, alternau rapid sub sărutările avocatului : iar acesta înotînd iute și trecînd de la una la alta, începu să primească puternice lovituri în spate pe care sirenele i le dădeau cu cozile. Pînă cînd acestea îl trimiseră pe avocat de-a curmezișul cercului, jucîndu-se cu el cum te joci cu o minge.

Acum nu-l mai atrăgea în mod deosebit cea slabă, ci aceea cu ochii de smarald. Încerca să sară cît mai des spre ea. Avea ochii foarte mari, verzi, scînteietori : era grasă, sînii mari îi atîrnau, părul său era de un violet mult mai închis, aproape negru. Îi surîdea vag avocatului de fiecare dată cînd acesta sărea spre ea, și nu uita de fiecare dată să-l lovească peste mijloc cu o neașteptată și abilă țîșnitură de coadă.

În sfîrșit avocatul nu se mai reținu, prinse și îmbrățișă coada sirenei grase : dar aceasta și-o liberă și-l lovi cu ea peste față atît de puternic, încît el căzu încet fără simțire în fundul văii.

Își reveni numaidecît, și înțelese că nu pățise nimic ; dar deschizînd ochii o văzu în fața sa pe Juha și ceva mai departe, despărțite, toate sirenele care o priveau cu chipuri ironice pline de repros, stînd pe loc în mijlocul apei cu ușoare unduiri de coadă.

Juha era foarte tristă: lăsă ochii în jos şi două lacrimi îi brăzdară obrajii.

Stînd jos, nemişcat şi uimit, ca un copil prins în greşeală, avocatul privea cînd spre Juha cînd spre sirene, şi se gîndea dacă era mai gravă vina sa faţă de Juha, de a fi ieşit din peşteră şi de a o fi trădat atît de uşor, sau vina Juhei faţă de sirene, de a fi ţinut ascuns în valea aceea un bărbat.

Privind-o pe Juha, avocatul avea remuşcări. Dar îşi spunea că dacă Juha nu s-ar fi întors, el ar fi trăit mult mai bucuros cu sirena grasă cu ochii de smarald, sau cu cea mică, slabă. Şi se temea ca ceata de sirene să nu plece pe neaşteptate aşa cum venise, lăsîndu-l singur cu Juha, trebuind astfel să ia de la cap acea plicticoasă viaţă conjugală.

De aceea, cerceta cu nelinişte chipurile sirenelor, încercînd să înţeleagă ce vor decide.

În sfîrşit Juha, care plîngea mereu, se aplecă înspre el, întinzîndu-i o mînă ca pentru a-l ridica; dar n-apucase să-l atingă, cînd interveni sirena slabă cu surîsul său răutăcios: o îndepărtă pe Juha cu un brînci, apoi îl luă pe avocat de subţiori şi-l ridică. Atunci ceata sirenelor se împărţi în două grupuri: unul o înconjură pe Juha, celălalt pe avocat.

Avocatul se găsi între două sirene: una îl luă de mîna dreaptă, şi cealaltă de stînga.

La fel văzu că făceau în celălalt grup cu Juha.

Sirena slabă ţîşni în mijlocul apei din vale spre deschiderea neagră, întoarse grăbită privirea în urmă şi apoi porni scufundîndu-se în prăpastie.

Cele două grupuri o urmară. Trecînd, avocatul aruncă o ultimă privire emoţionată liniştiţilor pereţi verzi, amintindu-şi de prima dată cînd îi văzuse, cuib de efemeră fericire. Apoi, deodată, nu mai văzu decît spinările şi cozile sirenelor: înotau în apa neagră mergînd oblic spre fund, ca şi cum ar fi vrut să atingă centrul oceanului.

Nu ar fi ştiut să spună de cît timp înotau sirenele, purtîndu-l spre abis. În formaţie unghiulară, alternîndu-se la vîrf, despicau valurile mai repede decît izolate. Avocatul venea în mijlocul grupului, tras de două sirene care îl ţineau de mîini, aşa cum alunecă pe zăpadă începătorul între doi patinatori mai pricepuţi; dar voia să le scutească de oboseală pe cele două crude călăuze, şi se sforţa să înoate şi el cum putea, lovind picioarele în ritm cu cozile apropiate.

Şi îşi amintea cînd, în copilărie, doica şi mama lui, ridicîndu-l de mîini, îl făceau să coboare scările vechiului imobil din strada Gesú fără să atingă treptele, din palier în palier. Era foarte frumos, i se părea că zboară: că planează plăcut într-o foarte lungă călătorie prin întunecimea lichidă.

Pe măsură ce coborau, întunecimea apei creştea. La fiecare privire rapidă spre înălţime, Gino vedea cum păleşte treptat slaba transparenţă cenuşie, ca şi cum acolo sus ar fi coborît o noapte neaşteptată: şi înţelese că în curînd vor începe să călătorească în acele adîncuri în care noaptea este eternă, şi nu mai păstrează nici un indiciu şi nici o amintire a vieţii de la suprafaţă.

Acum, loviturile cozilor mişcau în apa neagră miriade de copepozi fosforescenţi aprinzîndu-i ca pe nişte scîntei. Avocatul observă că respiră o apă diferită : o apă plină de microbi care, răscoliţi, se aprindeau ca apoi să se stingă imediat. Cîteodată, pe dîra sirenelor care îl precedau, copepozii îi intrau în gură încă aprinşi : senzaţie curioasă, ca atunci cînd respiri o rază prăfuită de soare, care străbate o cameră în penumbră.

Dar zona copepozilor se termină şi călătoria continuă într-o obscuritate completă ; se mai vedeau doar cozile solzoase ale sirenelor, care străluceau din cauza unei fosforescenţe naturale.

Nu înotau de mult timp în această ultimă regiune a oceanului, cînd deodată se opriră şi într-o mare învălmăşeală, amestecînd cele două grupuri, se îngrămădiră una în alta ca o turmă ce întîlneşte un obstacol neaşteptat, şi rămaseră nemişcate privind toate cu ochi luminoşi spre o singură direcţie.

Avocatul ieşi printre umerii sirenelor care erau în faţa lui şi privi şi el.

O formă lungă, alb lăptoasă, apăruse la stînga în mijlocul obscurităţii ; se apropia, foarte repede, creştea, urca mergînd drept şi peste puţin trebuia să taie drumul sirenelor.

Gino recunoscu în forma lungă şi albă un rechin : botul ascuţit, partea dorsală înaltă, nemişcată, tăioasă, ridicată ca o pînză : şi coada mare dădea, la scurte intervale, lovituri puternice, re-

gulate, imprimînd corpului său lung o viteză mult superioară vitezei sirenelor.

Îngrozit în prima clipă, Gino se liniști, privind chipul sirenelor apropiate. Nu păreau de loc înspăimîntate, mai degrabă curioase și ațîțate, iar cîte una chiar surîdea.

Rechinul se apropia arătîndu-și partea dreaptă. Gino îi văzu unul din ochi : foarte mic, miop : o gaură neagră de sfredel. Și dincoace de prima aripă dorsală apărea un antebraț de culoare albăstrie : un braț gol și o mînă de om, ca mîna unui marinar care ține scota ascuns de velă.

Ajungînd în fața sirenelor, rechinul se cabră, se rostogoli arătîndu-și gura îngrozitoare plină de dinți care părea că rîde, și prezentă cealaltă parte : atunci se văzu o sirenă, așezată cu coada pe una din aripile pectorale, ținîndu-se cu un braț de aripa dorsală.

Sirena slabă ridică brațul spre ea, în semn de salut, și îi surîse.

Dar sirena rechinului nu surîse, și nu răspunse. Simplu, mîngîie cu mîna liberă pîntecele alb al rechinului. Ca la un ordin, rechinul dădu o lovitură de coadă, țîșni în beznă, urcă fulgerător în zigzag și se îndepărtă, înghițit de bolta groasă, lucioasă și neagră.

Întorcînd capul în sus, sirenele urmăriră dispariția tovarășei lor cu rechinul. Rămaseră astfel cîteva clipe, privind în direcția aceea, și apoi schimbară între ele surîsuri ciudate, ironice. După aceea, formînd din nou cele două grupuri în jurul Juhei și lui Gino, reîncepură să înoate spre adîncuri.

Așa cum de la înălțimea unei trecători călătorilor nocturni le apare în depărtare ceața luminoasă a unui mare oraș, tot așa avocatului și sirenelor le apărură în fundul obscurității lichide o îndepărtată lumină difuză.

Sirenele se îndreptau spre locul acela și lumina devenea repede mai mare și mai vie. Și în curînd Gino înțelese despre ce era vorba.

Imensul întuneric oceanic pe care îl străbătuseră, se termina cu o margine neagră de stîncă, de jur împrejurul unei mari gropi luminoase.

Groapa era mare ca un oraș, și era tăiată vertical în pereți din piatră fosforescentă, albicioasă.

Ajungînd în sfîrșit cu sirenele pe marginea gropii, lui Gino i se păru că se uită de pe înălțimea unei cornișe colosale spre interiorul unei vechi arene ruinate de secole: treptele prăbușite, rîndurile de scaune rupte, orice arhitectură dispărută, rămînea doar un mare cerc de ziduri inaccesibile, toate găurite de spărturi și guri negre, ieșite în afară spre dărîmături.

Și aici de jur împrejur în pereții marii gropi suboceanice se deschideau găuri negre ca un stup de peșteri sau de cripte. Piatra era netedă, calcaroasă, încît părea lavă; și prin apele dense emana o lumină palidă, obosită, verzuie: asemănătoare slabei transparențe a acelor geamuri foarte groase care luminează cîteodată criptele.

În lumina aceasta de somn veșnic și nemîngîiat, înotau ici și colo, sirene și bărbați, ducîndu-se și venind de la cripte la piața centrală a mulțimii. Chiar în mijlocul pieții se odihnea o balenă de culoare închisă; și sprijinită de balenă ca pe un

munte de perne, dormea o sirenă enormă de cinci sau şase ori mai mare ca celelalte. Părea o mamă adormită, printre o mulţime de copii abia născuţi. Era în vîrstă, avea părul cărunt şi creţ, iar uriaşa sa coadă albăstrie, întinsă şi scufundată în noroiul moale din piaţă, se ridica şi cobora în ritmul respiraţiei din timpul unui somn neliniştit, propagînd de jur împrejur, în apa gropii, o pulsaţie de valuri uşoară şi regulată.

Astfel toate fiinţele care trăiau în marea groapă erau în continuu înştiinţate de prezenţa Reginei, şi aproape că respirau din însăşi respiraţia ei.

Avocatul văzu acum că în marea groapă erau foarte multe sirene şi foarte mulţi bărbaţi. Dar în acel moment dormeau, şi aproape toţi erau împerechiaţi, un bărbat şi o sirenă, un bărbat şi o sirenă : fiecare pereche în una din infinitele cripte : cel puţin aşa părea la prima vedere.

Dîndu-şi seama că nu este singurul om viu sub apă, printre sirene, Gino se minunase la început ; dar, după o scurtă reflecţie, aceasta i se păru cît se poate de firesc.

Toţi aceia care sus pe pămînt sînt consideraţi de opinia publică dispăruţi în abisurile mărilor şi oceanelor, toţi aceia pe care lumea îi crede înecaţi : naufragiaţi, înotători, navigatori, zburători peste ape, scafandri ; toţi aceia care au coborît în mare vii şi după puţine secunde au respirat apă cedînd în faţa revenirii unui instinct ancestral ; pe toţi aceştia sirenele obişnuiesc să-i găsească şi să-i tîrască în Marea Groapă, unde trebuie să-i ofere drept pradă bătrînei Regine.

Coborînd încet în curbă cu grupul sirenelor şi atingînd pereţii gropii, Gino observă uimit peşterile, celulele: în fiecare, grupuri sau perechi, şedeau adormiţi bărbaţi şi sirene. Drept culcuş nu aveau nici alge, nici bureţi ci noroiul moale şi trist, pentru că la acea adîncime nu există nici benton şi nici plancton.

În somn, poziţia nenorociţilor era impudică şi totodată disperată.

Gino văzu doi bărbaţi care ocupau una din peşteri, şi nu aveau sirene alături. Unul dintre ei era treaz, celălalt stătea întins cu faţa-n sus, pe marginea peşterii, şi dormea: dar avea un ochi deschis şi fix, un ochi de sticlă.

Atunci Gino îşi aminti şi îl recunoscu, şi odată cu el îl recunoscu şi pe tovarăşul său.

Erau Coli şi Nungesser, pe care lumea îi credea morţi în încercarea de a zbura peste Atlantic. Nungesser, cu faţa ca ceara, blond, frumos, privea nemişcat cu ochii lui mari, albaştri în sus, contemplînd posomorît grosimea enormă fără lumină.

În zadar căută Gino, apropiindu-se de el, să-i surîdă, să-l facă să înţeleagă că-l recunoscuse, să-l zguduie. Blîndul erou privea fără încetare în sus, nemişcat: ai fi zis că e de piatră, dacă nu ar fi ridicat mîna să-şi netezească părul blond şi lung, pe care apa i-l împingea mereu în faţă, cum face cu algele. Îşi netezea părul spre spate cu o mişcare înceată şi distrată, continuînd să privească în sus, mereu, spre acelaşi punct, cum ar fi făcut în zbor conducînd aparatul. Dar în cele din urmă lăsa să-i cadă braţul moale, de-a lungul trupului.

Era, în fixitatea încăpățînată a privirii sale, ceva de om neresemnat, neîmblînzit: era denunțarea unei suferințe de nesuportat, certitudinea de a fi victima unei nedreptăți foarte grave și, poate, un reproș continuu, orgolios și zadarnic adresat înaltului, spre punctul acela.

Gino se gîndi la propria-i soartă, care nu era la urma urmei foarte deosebită, și simți că i se strînge inima.

Dar ceva ca un val imens zgudui apa. Toate sirenele și bărbații, treziți pe neașteptate, ieșiră din cripte. Freamăte dese străbăteau valurile în toate direcțiile. Gino se întoarse și văzu: Regina se trezise.

7

În jurul frunții sale înalte și autoritare, părul argintiu părea o diademă. Orbitele îi erau vinete și pline de o umbră sidefie. Ochii verzi-deschiși. Își îndreptase b stul enorm, sprijinindu-se cu o mînă de capul balenei; privea în jur nerăbdătoare. Iar gura sa mică, aspră, disprețuitoare, părea că mustră poporul disperat care locuia Groapa pentru tardiva sa ascultare.

Gino văzu coborînd prin apă un pește imens de forma unei pelerine, care se îndoia și se unduia ca o parașută, un soi de pește cartilaginos, desigur, de jur împrejurul căruia atîrnau multe sirene agă-

tate de lobii pelerinei. Tîrau animalul în jos cu greutatea lor.[1]

Dar nu ajunseseră încă la fund cînd începură să pornească descărcări tăcute de scîntei electrice între noroi şi pelerina groasă şi vie. Sirenele, evident obişnuite cu fenomenul, fremătară toate dar nu slăbiră strînsoarea. Animalul, după ce-şi epuiză încărcătura de electricitate, începu să se răsucească violent, căutînd să se îndoiască în formă de cornet, ca şi cum ar fi vrut să înfăşoare un corp invizibil. Dar sirenele, luptînd şi înotînd cu putere, îl tîrîră în faţa Reginei.

Regina luă un harpon vechi, care zăcea în noroi sub balenă. Ţinti. Dădu lovitura. Străpunse corpul peştelui cartilaginos, între cele două coarne mici pe care acesta le avea între ochi, aproape ca un nas dublu. Sirenele slăbiră strînsoarea. Vietatea tresări ca un cearceaf la o adiere neaşteptată. Se lăţi, deveni rigidă ; şi căzu încet pe fund.

Din mulţimea deasă de sirene şi de bărbaţi care asistau la scenă, ieşi atunci un bărbat înalt, slab şi vînjos care ţinea o secure : desigur rămăşiţa vreunui naufragiu ca şi harponul. Cu puţine lovituri omul tăie un colţ al pelerinei : o felie de aproximativ doi metri pătraţi, şi cu ajutorul sirenelor

[1] Acesta este cefalopodul gigant, numit (din cauza formei sale ciudate şi a coarnelor pe care le are între cei doi ochi) *manta birostris* sau peştele-diavol. Ajunge cîteodată lăţimea de şase metri, şi cîntăreşte pînă la o tonă şi jumătate. Trăieşte în ape e tropicale. Se pare că are o carne foarte gustoasă, şi indigenii o consumă foarte mult. Aceasta mai ales în Hawai, unde se numeşte *hehemanu*.

(F. Pallavera, adnotare originală)

oferi această bucată Reginei, care o prinse cu amîndouă mîinile şi o duse la gură.

Din bucata de carne picura sînge albăstrui. Regina o muşcă cu gura sa mică şi rea, şi apoi începu s-o înfulece de jur împrejur, ca pe o plăcintă mare.

Picături mari de sînge cădeau încet şi se descompuncau în apă ; dar sirenele cele mai apropiate şi omul vînjos înotau în jur, căutînd pe întrecute să le înghită, înainte de a dispărea.

Din cînd în cînd, Regina, după ce desprindea cu o muşcătură o bucăţică şi-o lua dintre dinţi cu degetul mare şi cu arătătorul o dădea cînd unei sirene, cînd alteia. Ele ţîşneau mîndre şi fericite de a se hrăni cu o fărîmă din minunata hrană regală.

Fiecare bucată era pentru Regină o înghiţitură ; dar pentru una din supusele sale reprezenta o masă mai mult decît îndestulată.

Regina consuma bucata mare de peşte cartilaginos cu lăcomie, cu iuţeală ; deodată se întoarse, cercetă mulţimea, aşa cum cercetează gospodina un coteţ plin, căutînd puiul pe care vrea să-l taie. În sfîrşit, întinse o mînă, dînd la o parte sirene şi bărbaţi, prinse de tors un tînăr gol şi imberb, de statură mică dar cu forme splendide, pe care trăsăturile feţei îl arătau a fi japonez.

Îl aduse foarte aproape de ea, îl puse călare pe una din mamelele sale, şi apoi îi dădu ultima îmbucătură din peştele cartilaginos.

Japonezul înhăţă bucăţica şi începu să muşte cu lăcomie. Regina se aşeză şi se întinse pe spinarea balenei somnoroase, sprijinindu-l delicat cu o mînă pe la spate.

Gino îl privea pe japonez uluit. La început tremurase pentru soarta lui, crezînd că Regina voia să-l ucidă şi să-l mănînce. Dar acum, instinctiv, îl invidia : şi nu putea să-şi desprindă privirea de la picioarele acelea care strîngeau sînul imens ca pe un cal de călărie.

Îl trezi sirena slabă, luîndu-l violent de braţ ; şi chiar mai înainte de a putea înţelege ce se întîmplă, se văzu înconjurat de sirene care îl tîrîră şi îl depuseră însfîrşit pe noroi înaintea Reginei.

Alături de el, tot ca o acuzată era Juha.

Regina însă nu-i privea. Îl observa surîzătoare pe micul japonez, se distra grozav văzîndu-l mîncînd.

Gino o fixa pe Regină : dorea ca să-l ia şi pe el cum îl luase pe japonez. Şi în sinea lui o ruga cu ardoare să aplece înalta frunte încununată cu argint şi să îndrepte privirea-i crudă spre el.

Dar Regina continua să surîdă micului japonez. Gino era disperat. Dacă ar fi putut ar fi strigat, chemînd-o. Să se mişte nu îndrăznea. Privi în jurul său, în sus, în toate părţile. Întregul popor al Marii Gropi asista acum nemişcat şi fascinat la distracţia Reginei. Şiruri dese de sirene, în mijlocul apei, priveau prin lumina vie, abia mişcînd cozile. Şi bărbaţi, bărbaţi, împreunaţi cu sirenele, sau stînd în picioare pe fundul mocirlos, priveau cu toţii într-un delir extatic.

Gino începu din nou s-o privească pe Regină, şi să se roage : „Ia-mă, te implor, te rog stăruitor, ridică-mă, ia-mă, apoi ucide-mă, dacă vrei, dar ia-mă. Eu sînt nedemn. Sînt un vierme. Dar ia-mă. Să fiu atins de mîna ta atotputernică ! Să mă

scufund în imensitatea moale a cărnii tale. O stă-pînă ! O Regină ! Ia-mă !".

Astfel se ruga bietul avocat ; iar în clipa aceea

la meridianul din Greenwich cronometrele indicau orele 2,17'33" ale dimineții de 8 august 1936 d.C.,

în clipa aceea, pe pămînt, într-un loc acoperit cu munți și cu lacuri, numit Elveția, într-un colegiu ținut de Maicile foarte demne de respect ale Congregației Sfintei Inimi a lui Isus, maica Margheritta Motta, sora avocatului, se trezi deodată dintr-un vis îngrozitor, și cu un fior, ca și cum un glas ar fi avertizat-o că în acea clipă sufletul lui Gino se afla în vreo primejdie îngrozitoare, sări din pat, îngenunche pe podeaua rece și începu să se roage pentru el din toată inima, plîngînd și înălțîndu-și sufletul spre Dumnezeu stăruind și implorîndu-l pe Domnul să salveze sufletul lui Gino.

Regina nu întorcea privirea. Atunci, cu o lovitură de braț, Gino se ridică în apă : și pentru că toate sirenele și bărbații din jur rămîneau nemișcați, continuă să înoate înălțîndu-se spre Regină. Acum, iată, vedea : înota deasupra cozii sale : fundul apei era albăstrui, metalic, scînteietor. Deodată fundul deveni alb ca laptele : înota deasupra pîntecelui Reginei. Avocatul privi în sus : chipul Reginei se apropia, creștea într-un mod de necrezut. Dar ea îl privea mereu pe japonez și nu-l observa pe avocat.

El privi mamela liberă care se întindea ca o colină albă, deasupra capului său. Continuă să înoate.

Ajunse la înălţimea mamelei. O, consistenţa moale în care să se afunde, era aici, foarte aproape : două trei lovituri de braţ ! Avocatul nu ezită. Dar atunci, înştiinţată poate de deplasarea apei, Regina se întoarse şi îl văzu. Îl prinse cu o mînă de jumătatea pieptului, îl ridică. Pentru o clipă avocatul văzu în faţa sa fruntea Reginei, ochii verzi, orbitele veştede, zbîrcite şi acoperite cu o umoare vîscoasă cu reflexe sidefii. Ea îl examină puţin pe avocat, ca şi cum l-ar fi evaluat. Apoi surîse, îl puse în noroi alături de Juha, şi-i mătură pe amîndoi cu un singur dos de palmă.

Avocatul încercă un neaşteptat, un disperat sentiment de inferioritate : Regina îl refuzase. Ar fi vrut să moară. Se-ntoarse ca s-o revadă pe Regină ; dar Juha îl luase de braţ şi îl împiedica cu violenţă. Înotînd cu lovituri furioase de coadă ea îl tîra acum pe avocat, urcînd cu el spre suprafaţă.

Ore în şir urcă prin apele întunecate, lăsîndu-se tîrît de Juha ca o mortăciune.

Străbătură zona microbilor fosforescenţi şi îşi aminti de marele rechin care trecuse ducînd cu sine sirena : acum i se păru că înţelege ciudăţenia acelei sirene. Revedea gura îngrozitoare, capul rechinului, ochii mici şi răi, corpul alb, lung, în formă de fus care mergea drept, despicînd repede valurile...

Puţin cîte puţin, bolta apelor începu să se lumineze. Soarele era de-asupra lumii. Gino simţi că i se strînge inima. I se părea de nesuportat să tră-

iască cu Juha ; dar, şi mai rău, să se întoarcă pe pămînt.

Apăru în sfîrşit, pe povîrniş, lumina vie şi verde a văii. Nu se schimbase nimic : algele erau groase şi dese ca înainte, iar polipii azurii şi portocalii răspîndeau în jur razele lor liniştite. Dar ce tristeţe, ce deprimare ! I se părea că se întorsese într-un mormînt în care erau pictate plăcerile şi frumuseţile unei epoci trecute ; pictate doar şi imposibil de reînviat, de luat de la capăt.

Şi totuşi, cum ajunseră în vale, Juha îi surîse, îl sărută îmbrăţişîndu-l drăgăstoasă ; semn că îl iubea, tot ca înainte, ba poate şi mai mult.

Inutil. Totul, de acum, îi era cunoscut. Nici nu mai simţea măcar la atingerea cozii şi a solzilor ei, acea teamă, acea groază, acea admirabilă aşteptare a bucuriei.

Se întoarseră în peşteră. Şi pentru că Juha, cu o blîndă violenţă, îl culcă pe vechiul culcuş, Gino cedă cu tristeţe. Şi aceeaşi plăcere, care, odată, fusese atît de mare pentru că era liberă şi nevinovată ca un joc de copii, acum i se păru un viciu : acte voluntare şi mecanice, pe care corpul le executa, dar pe care mintea le refuza, mintea trează, străină, aţîţată de alte imagini.

Curînd rămaseră unul lîngă altul, separaţi şi nemişcaţi, fără să se atingă. Gino o privi cu ură, cu plictiseală ; apoi se întoarse pe partea cealaltă, căutînd singurătatea în somn.

Trezindu-se nu o mai găsi alături. Imediat se gîndi să fugă. Se ridică, străbătu perdeaua de alge, ieşi în vale, privi în jurul său : nimeni. Iute, îno-

tînd, străbătu valea, ajunse la pragul abisului. Şi era gata să se scufunde, cînd simţi că deasupra capului său apa se deplasa încet. Ridică privirea şi văzu foarte aproape, chiar deasupra sa, stînd locului cu o uşoară unduire a aripilor ventrale, un rechin mare şi alb care îl privea de sus cu ochişorii săi vioi, pe jumătate ascunşi în grăsimea botului.

Gino rămase nemişcat, fascinat ; şi, cînd răspundea privirii malițioase a rechinului, care părea că-i surîde şi că-i face cu ochiul, cînd îi cerceta cu o curiozitate irezistibilă corpul, torpila aceea enormă cu curbe perfecte, pe care pentru prima dată o vedea aşa de aproape. Îl atrăgea mai ales pîntecul peştelui, foarte alb, lucios şi vîscos. Încercă o neaşteptată dorinţă de a se lipi de el, de a-i simţi greutatea, volumul, vîscozitatea.

Ochii mici şi negri ai rechinului continuau să-l îmbie ; şi părea să arate, în jos, chiar spre pîntec. Gino îşi dădu seama că rechinul înţelegea şi încet încet se apropie de el...

DIN MANUSCRISUL PALLAVERA

La acest punct, amintirile avocatului Motta devin din păcate destul de confuze şi deocamdată nu am reuşit încă să extrag din ele o povestire propriu-zisă.

Este ştiinţific dovedit că rechinii poartă foarte des, agăţate de pîntecele sau de spatele lor, paraziţi, mari chiar cît un om, cunoscuţi îndeobşte sub numele de peşti ventuză.

Nu provoacă deci nici o uimire faptul că rechinul alb s-a putut obişnui să fie călărit de avocatul Motta.

În toate insulele Polineziei, legendele locale vorbesc de fete neprihănite, copile de sînge regesc, care, în fiecare an, se căsătoreau cu Rechinul-Zeu. De sigur, cum se întîmplă întotdeauna cu legendele, şi acestea au o bază, un început de indiscutabilă realitate ştiinţifică.

Ignoranţii vor putea fi uimiţi că avocatul nu a fost devorat imediat de Huos, sau de un alt rechin. Dar oricine posedă cunoştinţe despre rechini, ştie că ei atacă doar obiecte de culoare deschisă, şi că au groază de orice obiect de culoare închisă. Negrii se pot aventura foarte siguri chiar în apele cele mai năpădite de rechini. Ori, avocatul Motta era, cum se ştie, foarte păros ; şi pe aceşti peri, în timpul şederii destul de îndelungate în peştera Juhei, se formaseră cruste din săruri de iod şi rizopozi foarte mici, care îi îmbrăcaseră pînă la urmă tot corpul într-o cămaşă compactă brună-verzuie.

Avocatul Motta, cînd îl întreb de perioada *rechineană* din viaţa sa subacvatică, se încurcă după puţine cuvinte. Poate se ruşinează, neconvins încă de absoluta mea indiferenţă ştiinţifică. Sau poate într-adevăr, perioada aceea a fost pentru el o lungă rătăcire, un fel de letargie a facultăţilor intelectuale.

Oricum, din interogatoriile mele repetate şi ajutîndu-mă cu supoziţii îngăduite, am putut să obţin următoarele informaţii :

Văzînd că sirena nu se întorcea, atunci cînd Huos (astfel îl vom numi pe rechinul alb) se pregătea să părăsească peştera, Motta se sui călare pe el şi din acel moment începură să convieţuiască.

Huos se uni curînd cu o mare ceată de rechini. Nu era posibil altfel, pentru că deşi rechinii trăiesc uneori şi izolaţi, din cînd în cînd se strîng din nou în rînduri dese în vederea vreunei acţiuni de vînătoare, război sau pradă.

Avocatul nu-şi aminteşte cum şi unde a întîlnit Huos ceata: dar are imaginea clară a unui şir de spinări gri, albăstrii, albicioase, printre care o revăzu şi recunoscu, agăţată de rechinul său, pe sirena pe care o întîlnise înainte de a coborî în peşteră.

Mai greu, *et pour cause* [1], îmi este să-l fac să vorbească pe tema alimentaţiei. Cum se hrăneau rechinii? şi în special Huos? şi el însuşi, avocatul, în timpul acelei perioade?

Măcelurile sălbatice constituiesc din păcate regimul obişnuit şi necesar al unui rechin. Dar celui care cercetează cazul cu mintea liberă şi cu ochi de savant, rechinul nu i se va părea nici mai mult nici mai puţin feroce decît oricare altă fiinţă. Pentru că şi privighetoarea se hrăneşte cu viermi şi cu bace ucizînd cu o cruzime egală cu a rechinului fiinţe mai mici şi mai slabe.

Şi oare de ce viţeii nevinovaţi, care în fiecare dimineaţă, în toate metropolele şi satele pămîntului, sînt masacraţi în mod barbar pentru hrana oamenilor, sau ridichiile albe care sînt smulse din

[1] Şi pe bună dreptate (fr.).

brazda lor grasă de pămînt, provoacă mai puţină milă decît un marinar care cade dintr-o şalupă şi este devorat de rechini ?

„Nu putem, chiar dacă sîntem savanţi, să uităm că sîntem oameni", astfel vor obiecta cei încrezuţi. Dar, tocmai, să nu uităm că sîntem oameni ; şi chiar dacă simţim totuşi, într-o parte a fiinţei noastre, infinit mai multă milă pentru marinar, să ne amintim că avem un suflet, şi că acest suflet (spre deosebire de sufletul animalelor) nu moare niciodată ; în timp ce trupul nostru moare oricum, victimă a unor animale implacabile, fie ele rechini, sau bacili.

Amintirile avocatului Motta devin mai precise doar spre sfîrşitul perioadei rechineene.

8

În ziua aceea, Huos urcase, apropiindu-se de suprafaţă. Gino, călărind rechinul, revăzu tavanul verde luminat de soare ; de data aceasta nu se unduia, nu arăta măcar nici cea mai mică încreţitură. Se întindea neted, unit, diafan, foarte calm.

Huos mergea în zig-zag, indolent, poate la vreo zece metri de suprafaţa apei.

Stînd călare pe el, Gino îl mîngîia. Simţea vibrînd sub el trupul acela tare şi solid, simţea sub coapse pielea rigidă şi brăzdată a monstrului, şi simţea cum în mîinile sale aripa înaltă şi cartilaginoasă fremăta ca o aripă vie. Dar acum strîngerea şi mîngîierea rechinului erau pentru Gino acte inconştiente, instinctive şi irezistibile. Se gîn-

dea... poate că nu se gîndea la nimic, nu mai era capabil să se gîndească. Se simțea asemenea unuia dintre acei mari și scîrboși pești ventuză sau paraziți care înfloresc agățați de rechini. Și i se părea, acum, că viața sa nu se mai putea schimba, atîta nevoie avea de contactul neîntrerupt cu Huos.

Și lui Huos îi plăcea să se simtă călărit; adesea, cînd Gino îl mîngîia, se arcuia tot și sărea, fremătînd pînă în vîrful aripilor.

Cîteodată Gino îndrăznea să se desprindă și, învîrtindu-se pe sub rechin, avea curajul să-l privească în ochi și să se uite de aproape la gura lui enormă. Huos îl recunoștea, își strîngea ochii mici, negri, îngropîndu-i și mai mult în carnea groasă și albă, își mișca încet falca descoperind dinții îngrozitori și rîdea.

Deci, în ziua aceea liniștită și însorită, Huos hoinărea la o adîncime mică, sub suprafața mării. Cînd deodată se opri. Înțepeni, agitînd ușor aripile ventrale, nemișcat, în poziție oblică, îndreptat spre suprafață, spre punctul unde plutea o pată alburie.

Din instinct, sau poate pentru că se învățase, Gino se desprinse de Huos, lăsîndu-l liber să alerge spre pradă.

Rigid și drept ca un fus, Huos, se îndepărtă încet îndreptîndu-se în sus, spre pata albă.

Ajunsese aproape la jumătatea drumului dintre Gino și pată; deodată sări și plecînd ca o săgeată ajunse prada și-și înfipse colții în ea. Înotînd încet, Gino se apropie ca să vadă mai bine. Era stîrvul unui cal alb.

Gino îl văzu pe Huos învîrtindu-se furios în jurul stîrvului, mușcînd din el, sărind afară din

apă şi căzînd din nou, smulgînd de fiecare dată bucăţi mari de carne. De jur împrejur, aerul cădea în apă, într-un joc răsturnat de spumă şi stropi, care cîteodată înconjurau şi ascundea stîrvul. Începeau să se întrezărească pete închise de sînge care pluteau împărştiate în jur.

Gino se apropiase mai mult şi observa totul. Deodată, îl văzu pe Huos retrăgîndu-se, scufundîndu-se furios, înotînd înapoi, şi tîrînd după el întregul stîrv ; dar după puţini metri, o forţă superioară îl atrase din nou la suprafaţă.

Agitîndu-se, clătinîndu-se, sărind încolo şi încoace, cînd înainte, cînd înapoi, cînd ieşind din apă cu tot corpul, cînd aruncîndu-se cu capul în jos în mare, în văzduhul albicios, scînteietor şi furibund, Huos părea înnebunit. Dar de fiecare dată o forţă misterioasă îl atrăgea din nou la suprafaţă.

Chila roşie a unei ambarcaţii apăru sus, liniştită, suspendată pe suprafaţa verde ; şi, între chilă şi încleştarea furioasă dintre strîv şi Huos, era o funie groasă, întinsă, care vibra.

Gino, de groază să nu fie zărit de pescari, se grăbi să se scufunde din nou. Cînd se gîndi că a coborît destul, se opri şi se întoarse să privească. Acum barca era aproape, din ce în ce mai aproape de Huos şi acesta se zbătea încă, dar cu sărituri şi salturi tot mai slabe.

Pete întinse de sînge, de data aceasta sîngele lui Huos, care evident fusese prins cu o undiţă mare ascunsă în stîrv, pluteau în jur. Iar barca, de-a curmezişul apelor verzi, liniştite, trimitea o umbră imensă, piezişă, unduitoare.

În cele din urmă, Huos fu tras lîngă bord; chila bărcii se înclină; umbra, ca un pendul enorm, străbătu spațiul lichid. Huos fu tras cu încetul afară și Gino nu-l mai văzu.

Barca începu să se miște; o elice mare se învîrtea la pupa. Se învîrtea pe loc. Apoi, după ce fu fixată cîrma, porni, se îndepărtă foarte repede, dispăru.

Gino înota la jumătatea apei, singur în luminozitatea verde, și aștepta. Încet, încet, poate fără să știe, începu să se ridice.

Cînd ieși la suprafață, cerul era curat și senin, fără nici un nor. De o parte, pînă la orizont, se întindea marea, netedă ca un lac. De cealaltă, nu departe, erau munți trandafirii și azurii. De jur împrejurul marelui golf, o fîșie adîncă de păduri mărginea plaja. Se vedeau sus, la jumătatea povîrnișului, risipite printre munți, sate și sute de case, iar prin aerul răcoros venea un dangăt de sărbătoare: ca o muzică îndepărtată trecea ușor, nesigur, și se îndepărta cu briza pe mare. Duminică. Desigur acolo pe pămînt era duminică.

Avocatul privi, ascultă, și deodată se trezi cu ochii plini de lacrimi. Fără să înțeleagă, privea munții și satele, asculta dangătul îndepărtat și plînsul îi umfla pieptul; deci, după toate cîte pătise, era încă viu?

O bărcuță albă se contură în sclipirea soarelui pe suprafața netedă; venea dinspre plajă spre larg; pe banca înaltă, o fată în costum de baie vîslea cu spatele spre orizont.

Pentru prima dată, avocatul Motta văzu fără emoție apropiindu-se o femeie.

Era brună, sveltă, și părea foarte tînără.

Lui Gino i se părea că se întorsese pe pămînt mort; pentru prima dată se gîndi că o femeie era și ea o ființă și că avea și ea o viață indiferentă și o frumusețe inutilă, aceeași frumusețe a apei netede și albastre, a cerului, a caselor răspîndite sus, printre munți.

Puțin cîte puțin, fata se apropia de avocat. Micșorase ritmul vîslitului și în cele din urmă se opri. Lăsă să atîrne vîslele de-a lungul marginilor bărcii și brațele de-a lungul picioarelor svelte; se întoarse încet să contemple orizontul.

Nu-și reținu un strigăt ușor, de uimire și de spaimă, văzînd pe neașteptate că din apă, foarte de aproape, o privea, nemișcat, șiroind de apă, un om bărbos, cu pielea aproape verzuie și cu ochi negri, uimiți de nebun. Părea să nu aibă nici măcar costum de baie; trupul său păros și acoperit cu crustă, formată parcă din alge mici și foarte dese, se confunda cu marea.

Pe bordul bărcii, Gino vedea ceva scris într-o limbă de neînțeles. Gîndindu-se totuși la pescuirea lui Huos, se gîndi vag la coastele americane, australiene, neozelandeze. În orice caz, trebuia să facă un efort și să-și amintească o limbă. Privind fata și cerul și marea și ascultînd sunetul clopotelor, presimți vag un cuvînt. Un cuvînt: îl avea acolo, pe vîrful limbii, un cuvînt...

Fata îl privea în tăcere, și nu îndrăznea să pună din nou mîna pe vîsle.

Morning, gîndi deodată Gino și:

— *Good morning* [1], spuse surîzînd fetii. Aceasta surîse și ea, răspunzînd :

— *Yes, thank you* [2]. Îmi pare rău, dar nu mai știu să vă spun altceva. Nu înțeleg. Sînt italiancă.

— Și eu sînt italian, spuse avocatul, amintindu-și : și deodată, cum se întîmplă cînd fixezi o ornamentație sau cînd ochiul distrat descoperă tîrziu motivul, citi inscripția de pe bordul bărcuței : Angiolino.

— Credeam că sînteți american, spuse fata. Sînteți obosit ? ați înotat ceva, văd. Vreți să vă odihniți puțin ? Sprijiniți-vă.

Avocatul nu răspunse imediat. O privea surprins. În sfîrșit spuse :

— Bună ziua, domnișoară. Mulțumesc, scuzați-mă, în ce an sîntem ?

— Cum, în ce an sîntem ? Fata îl privi și gîndi : am înțeles, e nebun. Dar nu-i fu frică. Ochii bărbosului nu amenințau, nu erau răi ; mai degrabă melancolici, obosiți și pierduți.

— Da, în ce an al lumii sîntem ?

— O mie nouă sute treizeci și șase ! spuse fata rîzînd. Nu știați ?

— O mie nouă sute și treizeci și șase ! repetă bărbosul, încercînd parcă să-și amintească ceva. Nu-mi amintesc. Nu-mi amintesc. Nu-mi amintesc. Dar acela, și ridică din apă un braț verzui, din care picura apa și arătă coasta și munții, acela, ce pămînt e ?

[1] Bună dimineața (engl.).
[2] Da, mulțumesc (engl.).

Fata izbucni în rîs :

— Am înțeles. Nu vă amintiți nici măcar unde v-ați cufundat azi dimineață ca să faceți baie !

— Eu vin de foarte departe, domnișoară, spuse atunci bărbosul. Vin din fundul mării. Am văzut sirenele și... și aici Gino suspină trist.

— Ah ! de aceea, spuse fata, sînteți tot verde ! Dar unde v-ați tăvălit de v-ați aranjat în felul acesta ?

— În fundul mării, v-am spus, repetă Gino calm și solemn. Spuneți-mi deci unde ne aflăm ?

— Sînteți un tip interesant, pînă la urmă. Dar pentru că jocul o distra, întinse și ea brațul spre pămînt și răspunse pe un ton declamator : Aceea, vedeți, este Versilia. Aceia sînt Alpii Apuani. Iar aceea este pădurea de pini. Înainte, drept în fața dumneavoastră este Fiumetto. Acolo jos, vedeți, e Forte. Forte dei Marmi. Mulțumit ?

— Mulțumesc. Atunci sîntem poate în Italia ? Sau greșesc.

— Italia, Italia sută-n sută ! Deci nu sînteți obosit ? Șederea acolo jos, în fundul mării, mi se pare că v-a cam... va cam dărîmat puțin !

— Așa e, aveți dreptate. Simțeam ceva dar nu m-am gîndit la asta. Așa trebuie să fie. Sînt obosit. Foarte obosit.

— Sprijiniți-vă atunci. Vă duc la țărm. Spunînd aceasta și rîzînd mereu, înhăță vîslele, le scoase din apă, le ridică : Să mergem, e tîrziu. Eu trebuie să mă întorc.

— Nu mulțumesc. Nu spuneam aceasta. Aș putea să înot încă multe zile, poate mulți ani. Sînt obosit, nu știu... aș vrea să mor.

— La ce bun asemenea gînduri negre ? Nu vedeți ce dimineață frumoasă ? și privindu-l, deodată, nu-i mai veni să rîdă : Într-adevăr, nu vreți să vă sprijiniți ?

Bărbosul clătină din cap, privind-o țintă.

— Atunci plec. La revedere. Și numai bine !

Zîmbi : scufundă vîslele în apă ; întoarse repede bărcuța și începu să vîslească puternic îndreptîndu-se către țărmul îndepărtat.

Vîslind, întorsese spatele spre țărm și-l privea pe avocat. Și el se gîndi să ridice o mînă ca s-o salute ; dar nu o făcu, pentru că toate astea i se păreau o minciună, o prefăcătorie. Cum să-i spună și el la revedere, cînd nu simțea nici o voință și nici o nevoie. Avea pentru fată multă simpatie și multă recunoștință. Dar de ce s-o revadă ? I se părea mai frumoasă și mai plăcută tocmai așa, cînd se îndepărta micșorîndu-se, în bărcuța ei albă, în seninul albastru și în soare.

Din munți tot se mai auzeau bătăi rare de clopot, și se pierdeau încet pe mare.

PRINDEREA UNUI RECHIN LA BOCCA DI MAGRA

Prezența rechinilor în apele noastre fusese semnalată încă din iulie trecut. Un vas de pescuit cu motor, proprietatea inginerului Baroni, pleca acum o săptămînă din portul nostru, avînd la bord pe însuși inginerul Baroni și un grup de tineri prieteni ai săi, cu scopul precis de a controla veridicitatea sus-ziselor zvonuri. Vasul de pescuit era utilat pentru eventuala pescuire a monstrului : remorca deci

cu ajutorul unei funii lungi stîrvul unui cal alb, în care fusese ascunsă o undiță mare, fabricată anume în acest scop la Marsilia.

Croaziera nu dăduse rezultat ; pînă cînd în dimineața aceasta, în timp ce vasul de pescuit se găsea în drum spre casă, la puțini chilometri de coastă, în fața localității Forte dei Marmi, un rechin mare înghiți momeala, și angajă o luptă furioasă, însîngerînd apa din jur.

Dar funia era prinsă de un troliu cu motor. Și în scurt timp, rechinul, extenuat, fu ridicat la bordul vasului de pescuit. Era un exemplar splendid, lung de aproximativ șapte metri, aparținînd speciei „lamia" sau rechinilor albi. Foarte probabil, un specimen care părăsise ceata sa și ieșise din Marea Roșie, prin canalul de Suez, pe urma vreunui vas de-al nostru care se întorcea din Africa Orientală.

Știrea nu trebuie să-i impresioneze pe vilegiaturiști. Dimpotrivă, trebuie să se știe că rechinii albi, fie din cauza temperaturii apei, fie din necesități alimentare, nu se pot statornici în mările noastre. Așadar, faptul că rechinul pescuit este tocmai un rechin alb demonstrează că este vorba de un caz cu totul excepțional. Oricum, monștrii de o asemenea mărime nu îndrăznesc niciodată să se aventureze spre țărm, în ape prea puțin adînci unde se tem să nu se împotmolească.

Scheletul rechinului va fi trimis Muzeului Național din Florența.

(Din ziarul *La Nazione*, 29 septembrie 1936.)

UN OM LIPSIT DE MEMORIE PE COASTA DE LA PORTOFINO

Ieri dimineață, în punctul cel mai pustiu al coastei promontoriului de la Portofino, acolo unde șirul de stînci coboară brusc în mare, exact între San Fruttuoso și Punta Chiappa, vameșii din Camogli, care se găseau prin partea locului cu o motobarcă, au observat un individ complet gol, întins pe una din stînci.

Apropiindu-se, vameșii se găsiră în fața unui om cu înfățișare foarte ciudată : foarte păros, cu barba neîngrijită și cu un fel de crustă verzuie pe tot corpul. Vîrsta aparentă, circa patruzeci de ani. Individul asistă la apropierea motobărcii tăcut, nemișcat, privindu-i pe vameși cu ochi de nebun. Interogat asupra identității sale, afirmă de mai multe ori că nu-și amintea nimic, absolut nimic. Întrebat de unde venea, vorbea de rechini și de... sirene ! În sfîrșit cerea vameșilor ceva de mîncare.

Fiind vorba, evident, de un caz de amnezie totală, bărbosul a fost transportat chiar în cursul zilei de ieri la ospiciul din Cogoleto, unde a fost pus sub observația psihiatrilor.

Fenomene de neașteptată pierdere a memoriei se întîlnesc cîteodată la supraviețuitorii naufragiilor, dată fiind zguduirea nervoasă pe care au suferit-o, și postul la care au fost supuși. Medicii afirmă, într-adevăr, că bărbosul, lipsit de memorie, nu mîncase de cîteva zile.

Între timp au fost inițiate cercetări pentru a stabili identitatea.

(Din ziarul *Il Lavoro*, 3 octombrie 1936)

TOT DESPRE OMUL LIPSIT DE MEMORIE DE LA PORTOFINO

Domnişoara C. L. venită pentru băi la Fiumetto, lîngă localitatea Forte dei Marni, povesteşte că în dimineaţa zilei de 28, luna trecută, găsindu-se singură pe o ambarcaţie, a întîlnit, foarte în larg, un înotător gol, care desigur este una şi aceeaşi persoană cu bărbosul fără memorie găsit la puţine zile după aceea pe coasta de la Portofino. Pentru că nimeni nu l-a văzut pe individ pe uscat, trebuie presupus că el, pentru a străbate distanţa aceea destul de lungă, a folosit o barcă pe care o ţinea ascunsă în vreun loc de pe coastă.

Domnişoara C. L. afirmă că şi ei bărbosul i-a făcut imediat impresia unui nebun, şi redă cuvinte nu foarte deosebite de acelea pe care le-au auzit vameşii din Camogli. De altfel, se pare că la Cogoleto bărbosul continuă să vorbească de rechini şi de sirene cu infirmierele şi cu doctorii, fără să-şi amintească vreodată ceva.

Cercetările asupra identităţii sale sînt pînă azi tot fără rezultat. Cineva a formulat ipoteza că ar fi vorba de sărmanul avocat Motta, dispărut în mod misterios acum trei luni, la Lèvanto. Dar din păcate bărbosul, abstracţie făcînd de culoarea părului, prezintă caracteristici fizice absolut diferite de acelea ale regretatului avocat.

Sîntem îndreptăţiţi să credem că în curînd bărbosul va fi transferat, ca un interesant obiect de studiu, la Ospiciul Regal din Torino, unde de la cazul lui Bruneri încoace alienişti celebri s-au specializat în studiul fenomenelor de amnezie totală.

(Din ziarul *Il Telegrafo*, 5 octombrie 1936)

9

— Iată despre ce este vorba, spuse în cele din urmă N. D. Costanza Taíno di Taíno, văduvă Motta: şi scoase din geanta sa mare de postav negru o scrisoare, şi o înmînă vărului, excelenţa-sa generalul Bertoletti, care se aşezase în faţa ei pe canapea. În bogatul salon burghez, canapeaua şi fotoliile erau acoperite cu huse deschise, de vară. Soarele acelui iunie torinez se strecura prin jaluzelele închise. Bătrîna doamnă, sosită de la Milano cu rapidul de unu şi treizeci, se dusese imediat acasă la veri, spre marea zăpăceală a bătrînului general şi a fiicei sale Pina, care niciodată nu s-ar fi aşteptat la o asemenea vizită, şi care nu fuseseră pregătiţi ci doar tulburaţi de telegrama primită cu două ore mai înainte: SOSESC ASTĂZI VOI VENI IMEDIAT LA VOI AVÎND NEVOIE DE SFAT ÎMPREJURARE FOARTE GRAVĂ SĂRUTĂRI COSTANZA

După dispariţia fiului său, bătrîna doamnă nu se mai mişcase de la Milano. De altfel, erau ani şi ani de cînd nu mai venea la Torino; iar generalul şi fiica sa o vedeau, cam o dată pe an, dacă se duceau la Milano pentru Tîrg.

În timp ce *tota*[1] Pina, în vîrstă de patruzeci de ani, nemăritată, neprihănită dar în acelaşi timp modernă, sportivă, infirmieră, pianistă, alpinistă şi membră a unor societăţi de binefacere, îşi împreuna mîinile cu un aer îngrijorat, dar cu toate acestea foarte ferm, arătînd că era gata să dea

[1] În dialect piemontez: fată.

orice sfat, să intervină cu toată energia, să înfrunte orice eventualitate, tatăl său își scoase ochelarii, și-i puse pe nas și, cu mîinile tremurînd din pricina arteriosclerozei, deschise scrisoarea și citi cu voce tare :

Collegno, provincia Torino
12 iunie 1937

Nobilă și prea stimată Doamnă,

În calitatea mea de capelan al Ospiciului Regal Național din Collegno, mă adresez Dumneavoastră ca să vă informez, deși sînt îndreptățit să presupun că vestea a ajuns pînă acum la urechile Dumneavoastră.

Acum cîteva zile, cum se întîmplă în fiecare an cînd sosesc primele călduri, o parte din cei internați în Ospiciul Regal din Torino, cu sediul în strada Giulio 22, au fost transferați în această veche și apropiată reședință de la Collegno, unde eu, în chip nevrednic, am grija duhovnicească a locatarilor săi.

Am avut astfel prilejul ca printre alți bolnavi, să-l cunosc pe excelentul profesor Francesco Pallavera și pe un prieten al său, de care s-au ocupat vara trecută cronicile ziarelor și a cărui existență nu a fost desigur uitată de Excelența-Voastră : vreau să spun bolnavul cunoscut în general cu numele de „omul fără memorie de la Portofino“, care timp de cîteva clipe a părut că nu putea fi altcineva decît prea iubitul Dumneavoastră fiu, considerat dispărut, avocatul Luigi Motta.

Din păcate știu foarte bine că diferiți prieteni ai avocatului, veniți imediat, în mod expres, la

Cogoleto, după găsirea sa, au exclus absolut categoric că ar putea fi vorba de avocatul Motta. Mi se pare, cu toate acestea, că *mater quae una filium vere noscit filium suum* [1], mama care singură poate într-adevăr spune că recunoaște rodul propriului pîntec, trebuie neapărat să-și îndeplinească datoria de a controla *de visu* [2] inexistența acestei identități, pe care excelentul profesor Pallavera, despre care am amintit mai sus, o susține cu ardoare de cîteva luni.

Dumneavoastră îmi veți spune, și pe bună dreptate, că nu se poate ține cont de părerea unuia din scumpii noștri bolnavi, fie chiar și de a celui mai bun... *Sed in amentibus quidem veritas quandoquoque* [3], adică : uneori adevărul sălășluiește chiar în nebuni. Vă invit deci, deoarece cunosc credința Dumneavoastră foarte cucernică și firea Dumneavoastră mărinimoasă care nu s-a dat în lături de la a oferi Domnului Dumnezeului nostru viața lumească a două fiice, să binevoiți a mă vizita imediat în această casă a așteptării și a durerii. Dacă probabilitatea ca vizita dumneavoastră ar putea reda prin recunoaștere, sănătatea spirituală a bietului nostru bolnav și în același timp un fiu propriei sale mame, dacă această probabilitate — spun — ar fi doar infinitezimală, ei bine această probabilitate nu ar trebui neglijată.

[1] Mama care este singură în stare să-și cunoască cu adevărat copilul (lat.).

[2] Cu proprii ochi (lat.).

[3] Dar uneori adevărul se întîlnește chiar la nebuni (lat.).

Credeți-mă, *ex corde Jesu*[1], al dumneavoastră prea obligat și devotat, care vă așteaptă cu încredere.

Teol. Pietro Rubioglic

— Ei... ei... ei... făcu generalul nedumerit, scoțîndu-și ochelarii și izbindu-i de scrisoare, ei... ei... ei...

— Ce părere ai, Carlo? întrebă printre lacrimi văduva Motta, care în timpul lecturii plînsese și mai tare de fiecare dată cînd revenea numele fiului.

— Dă-o încoace, spuse *tota* Pina, încruntînd sprîncenele și, luînd scrisoarea din mîinile tatălui, o privi scurt și apoi conchise: Desigur, desigur, dacă un preot scrie așa...

— Asta spun și eu! strigă pe neașteptate văduva Motta printre lacrimi. N-o să fie el! N-o să fie! O știu, o simt. N-o să fie, nu e el. Nu poate fi. Dar știți, Carlo, Pina, din scrupule de conștiință, ca să nu am nimic să-mi reproșez. Am făcut atîtea. O voi face și pe asta! Pentru sărmanul meu... pentru micuțul meu! Sînt niște... nebuni... dar o mamă nu ezită față de nimic. Nu crezi, Carlo? Nu crezi, Pina?

— Ei, fără îndoială... spuse generalul aprobînd.

— Desigur, desigur, spuse Pina, suspinînd.

— O mamă se agață de orice! continuă văduva Motta. Și eu mă agăț de tot. E un fir. Un fir subțire, subțire, slab, slab, un nimic... dar trebuie

[1] Din inima lui Isus (lat.).

să mă duc acolo. Am venit la voi mai întîi pentru că la vîrsta mea, trebuie să mă scuzați, nu sînt în stare să fiu singură într-un moment asemănător...

— Vai, dar bine Constanța !

— Mătușă, Constanța ! spuseră tatăl și fiica împreună. Iar generalul puse o mînă pe genunchiul bătrînei doamne, care, cuprinsă de un nou val de emoție, puse mîna neagră înmănușată în bumbac negru pe mîna arteriosclerotică a generalului și, ținînd-o acolo, spuse :

— Mulțumesc, Carlo... Mulțumesc ! Știam, venind aici, că am să vă găsesc cu sufletul bun, ca întotdeauna. Nu vă puteți da seama ce mult curaj îmi dați.

— Pina, spuse atunci generalul, adresîndu-i-se fiicei : Donini este tot la Collegno ?

— Se înțelege, profesorul Donini.

— Atunci putem să mergem imediat. Directorul Ospiciului de la Collegno, profesorul Donini, era maiorul meu medic în timpul războiului... îl cunosc foarte bine. L-am întîlnit chiar acum cîțiva ani, sub porticuri. Pina, putem să plecăm imediat. Și chemînd-o pe bătrîna guvernantă care între timp apăruse la ușă : Maria, cafeaua pentru Doamna Constanța... Curaj, Constanța !...

— Mi se pare foarte ciudat, aș zice extrem de ciudat, ba chiar imposibil ! spuse profesorul Donini cu vorbirea sa zgomotoasă, aruncînd stropi de salivă deasupra instabilei sale bărbi negre. Și aceasta credeți că ar fi o scrisoare a capelanului nostru ? Cercetă scrisoarea : Pînă una alta, ei, pînă una

alta, aflați că nu este scrisul său... aceasta e sigur ! (Apăsă pe sonerie.) Acum să vedem, oricum, să vedem... luați loc, vă rog, excelență, doamnă, domnișoară.

Îi puse pe cei trei să se așeze pe fotoliile de piele din vorbitorul vast, în penumbră, și zise unei infirmiere care trecea :

— Să vină imediat don Rubioglio !... sau... nu, nu ! Mă duc eu. Așteptați-mă, vă rog, și dispăru aproape alergînd, înalt, mare, cu halatul alb fluturînd, pe o ușă cu geamuri care dădea înspre grădină.

Văduva Motta, generalul și *tota* Pina se așezară îndurerați, în așteptare.

— Dumneavoastră ați scris scrisoarea asta ? întrebă profesorul Donini intrînd într-o odăiță liniștită de la mezanin, cu pereții plini de cărți.

Un preot tînăr, cu părul à la Umberto, cu fața rotundă și roșie, cu haină lucioasă de alpaca, cu gulerul descheiat, se ridică din spatele unui birou și se grăbi să murmure.

— Bună ziua, domnule director.

— Spuneți-mi dacă dumneavoastră ați scris scrisoarea asta ?

— Nu, domnule director, spuse puțin înspăimîntat preotul, îndată ce aruncă o privire pe foaie, vedeți și dumneavoastră că nu e scrisul meu...

— Și totuși hîrtia asta cu antet, hîrtia asta este a dumneavoastră, provine de aici... hîrtia și plicul provin de aici...

— Ce vreți să spun ? Nu pot să-mi explic.

— Nici dumneavoastră nu puteți să vă explicați ? Dumneavoastră, deci, mă asigurați, îmi ga-

rantați nu numai că nu ați scris această scrisoare, dar că nu știți nimic despre chestiunea aceasta?

— Absolut nimic.

— Și știți cum a dispărut această hîrtie din biroul dumneavoastră?

— Nu știu, domnule director.

— Bine, bine, dacă îmi garantați dumneavoastră.

— Vă dau cuvîntul meu de preot.

— Și de astăzi înainte, cînd ieșiți, închideți întotdeauna cu cheia sertarele biroului în care vă țineți hîrtia...

— Ah! deci dumneavoastră credeți?...

— Și gata cu vizitele la Pallavera?

— De ce credeți că a fost Pallavera?

— Da, cred... Din cauza dumneavoastră i s-a urcat la cap lui Pallavera...

— Ba nu din cauza mea... se grăbi să se scuze preotul, dar profesorul Donini continuă violent, acuzîndu-l și pe capelan:

— Ba da, ba da, l-ați ascultat ceva cam prea mult... Manuscrisul dat editorului, vizitele ziariștilor...

— Cum vizitele ziariștilor?

— Ei da, alaltăieri, acel ziarist trimis de editor... Poate să zică mulțumesc că nu eram cu aici, că altfel îl asigur că nu ar fi intrat! E inutil, dragă teologule, sînt douăzeci de ani de cînd fac meseria asta: am ceva experiență la nebuni. Și în primul rînd pe nebuni nu trebuie să-i ațîți. Ați înțeles?

— Dar eu...

— Da, da, și dumneavoastră... Sînteți tînăr și vă aflați de puțină vreme în mediul acesta. Închi-

deşi sertarele cu cheia. Cum şi-a procurat Pallavera hîrtia cu antet? Nebunii colindă, aţi înţeles, colindă!

Şi spunînd acestea, profesorul Donini, la fel de violent precum intrase, ieşi din camera capelanului care se bîlbîia.

— Sînt dezolat... într-adevăr dezolat! Dar este vorba de un echivoc. Cu braţele larg deschise şi ridicate, profesorul Donini se năpustise în vorbitor. Capelanul nu a scris această scrisoare.

— Dar cum? întrebă *tota* Pina indignată.

— Vreunul dintre internaţi... poate Pallavera însuşi... a reuşit, nu ştiu cum, în timpul nopţii... cum spun, este vorba de o întîmplare regretabilă, care a scăpat supravegherii noastre severe... a reuşit să intre în posesia hîrtiei cu antet, să scrie, şi să pună la poştă această scrisoare. Dumneavoastră trebuie să mă scuzaţi.

Generalul, *tota* Pina şi văduva Motta rămaseră foarte impresionaţi, dar puţin convinşi. Se priviră între ei şi insistară, deşi cu timiditate, cerîndu-i profesorului alte explicaţii. Profesorul începu să răspundă agitat şi apoi, deodată, ca şi cum nu s-ar fi întîmplat nimic, continuă:

— ...De altfel, eu nu am nimic împotrivă ca dumneavoastră să vă daţi seama personal, de... să-i zicem, identitatea... şi chiar, am şi dat ordin pentru ca acum... şi arătă spre interiorul ospiciului, astfel veţi putea controla *de visu*, cum spune scrisoarea...

Văduva, generalul şi *tota* Pina avură o mică tresărire simultană şi se întoarseră spre uşa dinspre grădină.

— Să nu vă temeţi. Este vorba de doi bolnavi perfect inofensivi. Să nu vă fie teamă. Răspund de ei personal. Şi apoi, eu îmi cunosc oamenii... Deşi nu este nevoie, deci, nu este nevoie... Pentru că, atunci cînd omul fără memorie a sosit de la Cogoleto, fusese deja stabilit că nu putea fi vorba din păcate de bietul avocat. Deci, cum spun...

— Dacă dumneavoastră credeţi, zise văduva Motta, şi se ridică. Pe neaşteptate, la gîndul de a se găsi dintr-o clipă în alta în faţa unui nebun care, semănînd sau nu, îi amintea de fiul său, i se făcuse frică: frică cine ştie de ce, dar frică. Şi voia să plece de acolo: Dacă dumneavoastră credeţi, dacă dumneavoastră socotiţi că este inutil... Eu nu insist.

— Nu, nu, nu, nu!... reluă profesorul Donini, obligînd-o să se aşeze din nou. Eu sînt acela care insistă. Eu, lăsaţi-mă să spun... Este meseria mea, sînt psihiatru de douăzeci de ani... De pe vremea cînd în război, şi excelenţa-sa, aici de faţă, îşi aminteşte, am fost rănit... încă nu exista casca... Ei bine, în aceste lucruri, ca să nu te mai gîndeşti... Ştiţi, e ca în timpul nopţii: o formă, o formă, un început de anomalie... monomanic... pe care îl avem cu toţii, da, pot spune cu toţii, e ca în timpul nopţii, cînd sîntem culcaţi, şi stăm la îndoială dacă am închis uşa cu cheia sau nu. În fond sîntem siguri că am închis-o dar îndoiala tot vine. Iată unicul remediu... Acesta zic... din punct de vedere terapeutic! Unicul remediu e să te scoli, să mergi la

ușă, să controlezi dacă este într-adevăr închisă; și să rămîi exact cinci minute încheiate cu mîna pe cheie. Eu, vedeți, eu însumi fac întotdeauna așa. Deci, e mai bine ca dumneavoastră să vă dați seama, doamnă! Pallavera prezintă această anomalie: el susține că se poate respira sub apă. Trăiește cu această idee fixă. Citește cărți, consultă ziare, colecționează decupaje din ziare, toate cu unicul scop de a furniza probe pentru teza sa. Este necesar să fie supravegheat pentru că îndată ce se află în prezența elementului lichid, fie chiar și apa dintr-un lighenaș, el încearcă să se arunce înăuntru cu capul în jos și să înghită. Ei! Monomanii pseudoștiințifice... da! E o formă, o formă așa... Nu-i nimic de făcut. Ori, iarna trecută, la reședința din strada Giulio, Pallavera l-a cunoscut pe omul fără memorie din Portofino. Acesta susține, la rîndul său, că ar fi trăit în fundul mării, nici mai mult nici mai puțin, decît în compania sirenelor! Dar Pallavera, și aici profesorul se adresă melancolic văduvei Motta, avea deja o părere bine înrădăcinată în minte asupra dispariției sărmanului dumneavoastră fiu. Văzîndu-l pe necunoscut, este foarte explicabil, spun foarte explicabil din punct de vedere psihiatric, ca să-l identifice imediat cu bietul avocat... Dar iată-i!

În acel moment apăruseră în cadrul ușii cu geamuri, pe fundalul însorit al grădinii, cei doi tovarăși de recluziune, îmbrăcați în alb și însoțiți de un infirmier. Pallavera cărunt, slab, îndoit. Bărbosul fără memorie înalt, borțos, drept.

Îndată ce îl văzu, văduva Motta respiră o dată adînc, un adevărat suspin de ușurare, se sprijini

de braţul generalului, şi închizînd ochii cu putere începu să clatine energic din cap şi să şoptească încet, cu dinţii strînşi :

— Nu e, nu e, nu e, spuneam eu că nu e.

Cei doi internaţi priviră fix înaintea lor în sala semiîntunecoasă, fără să înţeleagă.

— Dragă Francesco, spuse profesorul Donini mergînd în întîmpinarea lor şi părăsind pe neaşteptate vorbirea sa confuză pentru un ton mieros, convingător, ipocrit, cum te adresezi copiilor cînd vrei să-i duci cu vorba, dragă Francesco, iată aici unele personalităţi care doresc să vă cunoască.

Politicos, Pallavera surîse, se înclină spre general, spre *tota* Pina, spre văduva Motta şi spuse încet :

— Cu cine am onoarea şi plăcerea să vorbesc ?

— Sînt nişte doamne şi domni care vor să vă cunoască, dragă Francesco, reluă psihiatrul adresîndu-se lui Pallavera cu un ton blînd, care celorlalţi li se părea ironic şi viclean, pentru că de cînd aţi trimis acea relatare unui editor şi de cînd sînteţi vizitat de ziarişti, se pare că aţi devenit un om important... Şi chiar domnul teolog al nostru a scris o scrisoare... şi îl privi pe Pallavera pe furiş ca şi cum ar fi vrut să obţină dovada că într-adevăr el fusese cel care trimisese scrisoarea.

Dar bătrînul internat nu arătă nici un fel de tulburare. Ridică ochii albaştri foarte deschis şi ciudat de tineri în spatele ochelarilor mărginiţi cu aur, şi spuse liniştit, fixîndu-l pe profesorul Donini :

— Scrisoare ? Ce scrisoare a scris domnul teolog ?

— Hai, hai, dragă Francesco, surîse atunci profesorul Donini, bătîndu-l pe umăr, sîntem prieteni vechi, nu ? Ar fi trebuit să mă înfurii, ar fi trebuit să vă cert... Ei da ! Dar în schimb, cum vedeți, întrucît știam că vă va face plăcere, am primit-o totuși pe doamna, și am satisfăcut dorința pe care ați exprimat-o atît de bine în scrisoarea dumneavoastră...

— Regret, domnule director, dar nu înțeleg despre ce vreți să vorbiți.

— Hai, Francesco, curaj ! Spuneți cîteva cuvinte doamnei. Fiți amabili cu doamna care a fost atît de gentilă și a venit de la Milano anume pentru dumneavoastră.

— Pentru mine ?

— Cel puțin, așa cum doreați dumneavoastră.

— Nu înțeleg, scuzați-mă... continuă cu o candoare de neschimbat bătrînul, și se întoarse timid și politicos spre doamnă : Atunci, vă rog să mă iertați, doamnă. Trebuie să fie vreo neînțelegere la mijloc... Vă asigur că eu nu știu... Pentru că, mă scuzați, dumneavoastră sînteți ?...

— Sînt mama bietului avocat Motta. Iată cine sînt. Și vă pot asigura că aceastâ persoană, arătă înspre bărbos, care rămăsese nemișcat în prag, nu are nimic de-a face cu fiul meu, ați înțeles ?

— Atunci dumneavoastră sînteți ? Mama ! Dumneavoastră sînteți ? Doamna Constanța Taíno di Taíno, văduvă Motta ? Pallavera făcu un pas înainte, privind-o uluit și fericit pe bătrîna doamnă ; și, din pricina bucuriei neașteptate, ochii săi albaștri părură și mai deschiși și mai tineri. Cît sînt de fericit că vă văd ! Este un an, știți, de

cînd aştept clipa aceasta... Da, un an, pentru că ştiţi... se opri un moment, înaintă iarăşi un pas mic şi, făcînd cu ochiul şi surîzînd maliţios, continuă cu voce mai joasă, ca şi cum i-ar fi făcut o confidenţă numai văduvei Motta... pentru că ştiţi, încă de cînd am citit din ziare informaţia că fiul dumneavoastră, domnul avocat aici de faţă... şi făcu un semn înspre bărbos... nu putuse fi găsit, am avut ca un fel de inspiraţie, că el se dusese să *facă încercarea*... Cînd am citit apoi în ziare că fusese găsit un, mă scuzaţi, dar... sînt cuvintele ziarelor, mă scuzaţi doamnă... un om fără memorie pe coasta de la Portofino, imediat, în mod firesc, am făcut legătura între cele două fapte... Şi înainte de a-l vedea cu ochii mei şi de a constata ştiinţific chestiunea, am ştiut că era vorba de aceeaşi persoană. Ce vreţi ? dragă doamnă, eu am dedicat sărmana mea viaţă studiului acestor fenomene, sau mai bine acestui fenomen : pentru că în esenţă este vorba de un singur fenomen pe care lumea se încăpăţînează să-l nege... Dar acum, fiul dumneavoastră aici de faţă va aprinde din nou făclia şi va lumina tenebrele...

Văduva Motta, care pînă la acest punct ascultase impasibilă şi dispreţuitoare, şi poate cu un surîs de ironic pe vîrful buzelor, avu o mişcare de nerăbdare şi binevoind abia să acorde bărbosului o privire piezişă (sau poate nu avea curajul să-l privească mai bine) exclamă :

— Vă repet că eu nu am văzut niciodată această persoană !

— Desigur, desigur reluă imediat Pallavera foarte liniştit, se înţelege ! De la dumneavoastră

nu mă așteptam la alt răspuns. Vi se pare că nu l-ați văzut niciodată! Vi se pare! Și așa trebuie să fie! A trăit trei luni pline pe fundul oceanului, și este dovedit că organismul omenesc, din pricina respirației acvatice, suferă schimbări profunde, de neșters, și pierde amintirea vieții anterioare imersiunii. Faptul că dumneavoastră nu-l recunoașteți imediat este o dovadă că este vorba chiar de el. Ar fi o nenorocire dacă l-ați recunoaște! Nu ar mai fi el: ci un altul care îi seamănă; sau nu ar fi trăit în fundul mării. Acesta *era* avocatul Motta, dragă doamnă. Acesta *era* fiul dumnoavoastră! Timp de trei luni a respirat apă. Nimeni nu mă poate contrazice în ce privește schimbarea! Este încă mult că nu i s-a schimbat culoarea părului. Priviți-l, doamnă. Priviți-l... Cu un avînt neașteptat se apropiase de bătrîna doamnă, și o luase de un braț, ca pentru a o duce spre bărbos. Dar profesorul Donini, care, ca toți medicii de nebuni, era fizicește foarte puternic, interveni, respingîndu-l pe Pallavera:

— Ajunge acum, Francesco. Da, ai dreptate. Acesta este avocatul Motta. Dar acum ajunge. Și îl însoți pe Pallavera pînă la infirmier, bătîndu-l pe umăr, liniștindu-l. Apoi, se întoarse spre general și spre doamne, reluînd cu voce joasă: Trebuie să ai răbdare și să-i tratezi astfel! E rău să-i contrazici, dar e rău și să le dai prea mult frîu liber! De altfel cred că ajunge, nu? Să mergem?

Generalul și văduva Motta aprobară din cap. Toți împreună, în tăcere, se îndreptară spre ușă.

Dar cînd ajunseră înaintea bărbosului, acesta încet, cu ochii întredeschiși, spuse pe neașteptate și cu calm :

— Mamă.

Toți, în afară de Pallavera, simțiră că li se face părul măciucă. Instinctiv, infirmierul îl luă de braț pe bărbos. Dar, în liniște, acesta deschise din nou ochii, o privi pe doamna care nu avusese timp să-și revină și continuă tot cu voce joasă :

— Mamă, tu ești mama mea.

Bătrîna doamnă nu rezistă loviturii, scoase un strigăt :

— Gino ! Gino ! Ajutor ! Unde ești Gino ! și clănțănind din dinți, cu toate mădularele zguduite de un tremur violent, nimeri în brațele profesorului Donini și ale Pinei.

— Du-i, du-i de aici ! porunci profesorul Donini infirmierului. Dar văduva Motta, agățîndu-se de brațele care o susțineau, se adresă direct bărbosului și spuse, printre dinții care-i clănțăneau :

— Nu, nu... să nu plece... Dumneavoastră nu sînteți nebun... Dumneavoastră sînteți un pungaș ! Un escroc ! v-o spune o ma...a...mă... Și o mamă nu greșește niciodată ! Dumneavoastră sînteți aici din prioina vreunui viciu ! Viața murdară... cu femeile, da !... Desigur că v-a produs o boală cerebrală... Iar acum vreți să treceți drept fiul meu, care în schimb era neprihănit, înțelegeți ? Neprihănit !

— Liniștiți-vă, doamnă, liniștiți-vă, spunea Donini susținînd-o.

— Acum ajunge, Constanța, implora *tota* Pina.

— Constanța ! Constanța ! repeta generalul.

Dar văduva Motta recăpătase putere: dacă nu ar fi ţinut-o, aproape s-ar fi aruncat asupra bărbosului:

— Neprihănit! înţelegeţi! neprihănit! la treizeci şi doi de ani! ca atunci cînd avea cinci ani şi a mers la prima împărtăşanie! Ai înţeles acum, de ce nu se poate să fii fiul meu. Ai înţeles? Fiul meu este acum în Paradis! În Paradis!

Şi începu să rîdă convulsiv, disperat, cuprinsă de o bucurie frenetică, în timp ce răsturna capul, privea cu ochii holbaţi tavanul, şi repeta printre rîsete:

— Eşti în Paradis! Gino! În Paradis! Te văd, eşti în Paradis!

— Trebuie lăsată să-şi uşureze sufletul, spuse Pallavera care o privea cu mult interes, în timp ce bărbosul (care din ziua găsirii sale sub stîncile de la Portofino nu mai fusese văzut surîzînd) părea amuzat de scenă.

— Du-i de aici, am spus! repetă profesorul Donini infirmierului.

— Da, da, calmaţi-vă, să mergem, spuse Pallavera. Şi, luîndu-l el însuşi pe bărbos de un braţ, se îndreptă cu acesta şi cu infirmierul spre ieşirea grădinei: Bună seara, domnilor şi doamnelor. Şi mulţumesc.

Dar în ultimul moment, bărbosul se întoarse iarăşi şi spuse repede, de data aceasta într-adevăr cu voce şi cu privire de nebun:

— Mamă. Nu am fost în Paradis. Ci în fundul mării.

— A fost! a fost! a respirat! strigă atunci Pallavera, urlînd şi el ca un nebun; şi evitîndu-l pe

infirmierul care-l ținea imobilizat pe bărbos, ieși în grădină și începu să sară ca o capră pe iarba crudă a răzoarelor. Dar veni în fugă un grup de infirmieri, atrași de strigăte și de zarvă și începură să-i tîrască pe cei doi internați, trăgîndu-i și îmbrîncindu-i. Văduva Motta fu culcată pe o canapea. Profesorul Donini urlă spre o călugăriță care tocmai sosea :

— Bromural, maică, te rog, bromural !

O oră mai tîrziu, exact după orarul cotidian, Pallavera și bărbosul ieșiră din pavilion, urmăriți de la distanță de infirmierii lor și se îndreptară încet spre obișnuita plimbare, sub umbra vechilor platani liniștiți.

În aerul cald plutea tihna de după-amiază a primăverii tîrzii : clădirile masive și joase, tăcerea cîmpurilor din jur țineau locul departe de secolul neliniștii, îl țineau în tăcerea vremurilor cînd Regatul însemna numai Piemontul, iar Sardinia era singura colonie. Și chiar urletele triste, ascuțite sau răgușite, care veneau cînd și cînd din pavilionul agitaților, păreau, în soarele și în liniștea după-amiezii, că se îmblînzesc, că se armonizează aproape cu strigătele cocoșilor care se auzeau din gospodăriile de dincolo de împrejmuire.

— Fiul meu, spuse Pallavera, suspinînd adînc și luîndu-l de braț pe prietenul fără memorie, fiul meu, acum încep să mă îndoiesc că în această lume domnește dreptatea, și că adevărul poate fi întotdeauna deosebit de ceea ce este mincinos. Dar din cauza aceasta credința noastră nu este zdrun-

cinată. Omul poate respira apa. Eu ştiu acest lucru. Tu, l-ai dovedit. Divina Providenţă a vrut ca eu şi cu tine să ne întîlnim. Iar oamenii nu vor înţelege prietenia care ne uneşte astăzi : ba o vor defăima şi o vor batjocori. Dar ce importanţă are ? Această prietenie este un adevăr veşnic, ca teorema lui Pitagora. Deşi, poate şi mai frumoasă şi mai mîngîietoare decît teorema lui Pitagora. Pentru că sîntem oameni, sîntem suflete prizoniere ale unui biet trup, şi aşteptăm cu nerăbdare crescîndă ziua eliberării. Mai degrabă, singurul lucru pe care nu mi-l explic este scrisoarea.

— Ce scrisoare ? întrebă bărbosul.

— Scrisoarea adresată mamei tale. Cine a scris-o ? Domnul Teolog ?

— Nu, maestre.

— Dar cine ?

Atunci pentru a doua oară din ziua găsirii sale sub stîncile de la Portofino, bărbosul surîse :

— Ziaristul. Acela trimis de editor. Cînd am rămas singur cu el, aici, în grădină... Avusesem gîndul acesta, luasem hîrtia din biroul domnului teolog. I-am dat-o şi l-am rugat să scrie mamei mele, să-i scrie ca şi cum ar fi fost un teolog, şi să-i spună să vină aici. Promiteţi că veţi face aceasta ? l-am întrebat. Promit, mi-a spus. Şi s-a ţinut de cuvînt. Din păcate nu a servit la nimic. Eu aş fi vrut, prin această recunoaştere, să servesc cauza, maestre. Din păcate, nu m-a recunoscut. Nici eu, dacă trebuie să fiu sincer, nu am recunoscut-o ! Am jucat o comedie : pentru cauză !

Dar Pallavena surîdea, extaziat, pierdut într-un gînd al său.

— Nu contează ! exclamă, nu contează ! Ziaristul şi-a ţinut cuvîntul ! Aceasta este oricum o mare mîngîiere ! Am spus eu că omul ăsta era de-ai noştri. Ce om cumsecade ! Are încredere, băiatul ăsta... Păcat că îi lipseşte curajul ! El ar putea, vezi, el, cu poziţia lui, ar putea să facă experienţa. *Un ziarist respiră apă.* Toată lumea ar crede. Păcat că-i lipseşte curajul !

FUGĂ PRIN ITALIA

lui Jucci Kellermann

Marţi 14 septembrie 1943

Plecarea din Roma. Este încă întuneric. Adio, Jucci. Învingînd pesimismul, ne gîndim că, de Crăciun, cel mai tîrziu, cel mai tîrziu, vom fi din nou împreună. Dar, şi aşa, este prima noastră mare despărţire. Azi noapte am stat în tăcere, vreme îndelungată, la una din ferestrele care dau în strada Gregoriana. Peste acoperişuri şi terase, o lună foarte liniştită. Cît de iremediabil depărtate par canonadele bătăliei de acum cîteva zile! Acum, cu adevărat, s-a întîmplat ceva. Lună. Tăcere. Blîndeţe. Dar ştim, auzim : totul este altfel. Nemţii stăpînesc oraşul. La Salerno — americanii. De cîţi ani aşteptam aceste momente ! Rupînd tăcerea şi vorbind cu tristeţe îi spun lui Jucci : „Am trăit mai mult în aceste cîteva zile decît în ultimii doi sau trei ani". Jucci spune da şi suspină. Cu brutalitate, în aceste cîteva zile, un întreg trecut, frumos sau urît, frumos sau urît, s-a desprins de noi. În tăcere, privind umbra şi lumina lunei pe strada Gregoriana, în liniştea neclintită, în aerul călduţ de septembrie, simţim că acesta este unul din momentele grave ale vieţii noastre, în care, cum spunea Byron, destinul îşi schimbă caii.

Totodată avem o altă senzație, aproape opusă. Această ultimă noapte, această tihnă, această lună înaltă și strălucitoare, ne amintesc ceva: ni se pare că am mai trăit cîndva clipa aceasta. Și, deodată, ne dăm seama că este o amintire literară, din liceu. Ultima noapte a lui Ovidiu la Roma, înainte de a pleca în exilul din care nu trebuia să se mai întoarcă!

Cum subit illius tristissima noctis imago
Quae mihi supremum tempus in Urbe fuit,
Cum repeto noctem, qua tot mihi cara reliqui,
Labitur ex oculis nunc quoque gutta meis.
Iamque quiescebant voces hominumque canumque
Luna que nocturnos alta regebat equos:
Illamc ego sus-piciens et ab hac Capitolia cernen,
Quae nostro frustra juncta fuere Lari...[1]

Plecarea din Roma. Este încă întuneric. Rămîi cu bine Juoci. Orele 6,27: trenul de Avezzano — Sulmona.

Tren foarte plin: pornește cu o întîrziere de două ore. Femei care pleacă din Roma să caute de

[1] Ori de cîte ori îmi vine în gînd prea trista amintire a acelei nopți
care a însemnat pentru mine ultimul timp petrecut la Roma,
Ori de cîte ori îmi aduc aminte de noaptea în care am părăsit tot ce mi-e drag
Și astăzi încă îmi alunecă lacrimi din ochi.
Tăcuseră și glasurile de oameni și lătrăturile de cîini
Și în înalt luna mîna ecoul nopții,
Dar privind-o de jos și apoi zărind turlele Capitoliului
Zadarnic așezate aproape de casa mea. (Lat.)

mîncare şi se întorc. Discuţii în tren: ură faţă de nemţi, fraternitate generală.

Sîntem treizeci de persoane îngrămădite într-un spaţiu rezervat în mod obişnuit pentru opt. Cîţiva stau în plasele de bagaje. Toate uşile sînt deschise şi de-a lungul întregului tren sînt unii care călătoresc aşezaţi pe pragurile scărilor, cu picioarele spînzurate în gol, sau ghemuiţi pe trepte, ţinîndu-se cu o mînă de mînere. Acoperişurile vagoanelor, tampoanele, burdufurile, tenderul, maşina, sînt acoperite cu călători zdrenţuroşi şi numai în cămaşă.

Cea mai mare parte din ei sînt soldaţi, care se întorc la casele lor, travestiţi cum au putut mai bine în haine civile. Chiar şi Agostino, tovarăşul meu de călătorie, este în aceeaşi situaţie. Vine de la Udine, unde regimentul său, după ce a luptat împotriva nemţilor şi după ce a ascuns camioanele şi armele în parcul unei vile, a fost lăsat liber din ordinul colonelului. Agostino are familia evacuată la Torella dei Lombardi, un sat mare din Irpinia, la sud de Benevento şi la vest de Avellino. Eu merg cu el. Dacă voi fi oprit şi întrebat, voi spune că mama mea e evacuată şi ea la Torella, la rudele lui Agostino, şi că mă duc să stau împreună cu ea.

Oprire lungă la Mandela, aşteptînd locomotiva electrică spre Tagliacozzo. Un neamţ cu cască, cu puşcă mitralieră şi cu un impermeabil care-l camuflează, merge în sus şi în jos pe peron.

Arsoli. Ne e foame. Mîncăm pîine muiată în apă.

Tagliacozzo. Mîncăm un măr, așezați pe pămînt, în umbra gării. Din biroul șefului de gară, în spatele unei perdele care acoperă intrarea, aud glasuri: vorbesc de fuga regelui și a lui Badoglio, de ce fac nemții. Intru: mă prezint șefului de gară și unui oarecare domn Rapolano care nu are un braț. Schimb de politețuri. Mărturisesc că îmi este foame. Domnul Rapolano, foarte amabil, mă conduce la o cîrciumă murdară, imediat lîngă gară. Nu e nimic de mîncare. Îi spun lui Rapolano că aș vrea să cumpăr un pahar pentru călătorie. Rapolano, asigurîndu-mă că hangiul nu ar vinde paharul cu nici un chip, dibaci, cu singurul braț care îi stă la îndemînă, întîi spală paharul la robinetul de la bucătărie, și apoi mi-l strecoară în buzunar. Este primul furt.

La Bugnara, o stație înainte de Sulmona, șeful de gară, foarte scund, întîrzie plecarea trenului pentru că nu găsește fluierul.

În compartimentul nostru intră doi bărbați înalți, voinici, blonzi, amîndoi îmbrăcați în gri deschis și cu pălării de paie cu boruri late, pe cap. Costumele sînt noi și la fel. Ne vorbim la ureche, cît se poate de încet, aproape îmbrățișîndu-ne. Sînt doi grenadieri din Triest. Au luptat contra nemților în afara porții S. Giovanni înspre strada Casilina, chiar din seara armistițiului. Au luptat timp de două zile, adică pînă vineri, 10, la orele 11 dimineața, fără ca nemții să fi putut înainta un singur pas. Numeroși morți și răniți de partea germană, foarte puțini de-a noastră. Grenadierii făcuseră mai mult de cinci sute de prizonieri germani; nemții numai șapte prizonieri de-ai noș-

tri. Vineri la 11 dimineața a venit ordin să nu mai lupte; iar la 5 după-amiaza să predea armele nemților și să schimbe prizonierii. Cei doi grenadieri sînt umiliți, disperați, furioși. Vor să se ascundă în vreun sat, printre munții din Abruzzo și să pună din nou cît mai curînd mîna pe arme, împotriva nemților. Nu se gîndesc să se întoarcă acasă, se gîndesc doar să se răzbune, să participe la victorie.

Sulmona. Noaptea în gara devastată. Un tînăr care doarme între bancă și zid într-o odihnă perfectă. Luna încă nu-l atinge. Strălucește de murdărie. Băieți zdrențăroși dorm vlăguiți lîngă zid. Într-un vagon de bagaje sunet de acordeon.

Miercuri 15 septembrie

Zori. Trenul nu mai pleacă. Focuri printre ruinele gării. Grupuri în jurul focurilor. Mă învîrt încolo și încoace, mă amestec printre grupuri.

O armată, o națiune în descompunere. Rare, din păcate, chiar printre cei din norod, pasiunea antigermană și demnitatea habsburgică a celor doi grenadieri triestini. Notă dominantă la toți acești tineri: tristețe, scepticism, sau veselie, ca să nu se gîndească. Confuz, se simt trădați, și totodată trădători.

Acum nu mai cred în nimic. Fiecare vrea să ajungă la propria casă, în propriul pat, lîngă mamă, lîngă iubită. De la sud la nord. De la nord la sud. Nici unul care să meargă în sud pentru că în sud există libertate. Nu se văd jandarmi, nici militari,

nici gardieni: numai feroviari: singurii rămași în picioare, singurii care își fac încă slujba. Simț al datoriei, abnegație: tradiția din secolul nouăsprezece a feroviarilor noștri. Își transmit foarte des meseria din tată în fiu. Un bloc, de la familie la stat. Și astăzi, cu această excepție, statul italian a dispărut, s-a fărămițat, s-a pulverizat. Este numai un imens conglomerat de familii.

Este ora 7. Se așteaptă locomotiva. Sosește. Dar nu putem pleca încă.

Plecăm. Nu plecăm. Locomotiva e stricată. Un grup de pasageri se revoltă și-l amenință pe șeful gării, care se hotărăște să dea drumul trenului oricum. Mecanicii se tem și sînt de altă părere.

Ora 10. În sfîrșit trenul pleacă: e atît de încărcat încît nu poate face decît zece kilometri pe oră.

Oprire la Idrodacqua. Mulți călători profită de oprire pentru a jefui o livadă. La șuieratul trenului, se opresc, dar fără să se grăbească și se urcă liniștiți în trenul care a pornit.

La intrarea în Pettorano, primul tunel de pe linia Sulmona-Castel di Sangro. În tunel mă simt rău, din lipsă de aer. Mult fum. Trenul merge foarte încet.

Peisajul se schimbă. Nu mai sînt livezi, grădini, ogoare cultivate. Ci un munte fără vegetație, pleșuv, numai pășuni uscate și întinderi mari de piatră, fără un copac, un tufiș, o casă.

După Pettorano, un tunel scurt, apoi unul mai lung. Criză de inimă, mai puternică. Masaje. Înainte de a intra într-un al treilea tunel, trenul se oprește: Agostino și cu mine hotărîm să conti-

nuăm drumul pe jos, și coborîm. O potecă îngustă, pietroasă, care merge de-a lungul liniei. Soarele arde, aerul este cald, apăsător. Pettorano se vede în fund, dincolo de urcușul pe care îl străbat cele două tunele depășite. Mergem. Ne este foame și sete. Avem sentimentul că acum într-adevăr a început aventura. Întîlnim un salahor de la căile ferate. Nu spune că ieri, sub aceste tuneluri blestemate, au murit șapte persoane.

Obosiți, înfometați, sosim la Pettorano. La primele case ni se indică o cîrciumă unde ni se spune că vom găsi de mîncare. E o cămăruță mică, murdară, scundă, cu pereții goi și coșcoviți. În fund: o ferestruică înaltă, înspre vale. Nici fețe de masă, nici farfurii, nici tacîmuri. Cîteva pahare, puțin vin și gata. Propietarul Mr. D'Alessio, este un italo-american repatriat.

De la fereastră. vedem jos, la jumătatea coastei, la intrarea în tunel, unde coborîsem, trenul nostru, tot oprit, mic, deșirat, ca un trenuleț jucărie. A trecut mai mult de o oră. Dacă lucrurile merg așa, pariez că noi ajungem la Castel di Sangro înaintea trenului.

În cîrciumă trei soldați, doi calabrezi și un sicilian. Vin de la San Quirico d'Orcia, unde regimentul lor, un regiment de mortiere divizionare, s-a predat, din ordinul colonelului, unei patrule de nemți.

Prietenie cu Mr. D'Alessio. Italo-american tipic. Smead, puternic, dezinvolt, rîzînd ușor și zgomotos, cu dinți de oțel. Fără bretele, cu cureaua lăsată pe șolduri, pălăria pe ceafă, și cămașă albastră, o *Arrowshirt*. Bogat: cîrciumă, case, pămînt. Vor-

besc cu el în engleză. Efect mare asupra țăranilor. A sosit ora triumfului său! Îmi face cu ochiul mie și consătenilor. Apoi Mr. D'Alessio îmi dă de înțeles bănuiala lui că eu aș fi un parașutist, un spion american.

Se face tîrziu. Trebuie să pornim la drum. Căutăm în zadar un automobil, o motocicletă, o camionetă, o moto-furgonetă cu trei roți. Am plăti oricît. Inutil. De groaza nemților, care trec și pe drumurile acestea, oamenii au ascuns toate mijloacele de locomoție, și nu le scot cu nici un preț.

Trebuie deci să ne mulțumim cu un catîr care să poarte geamantanele. Mr. D'Alessio, din ce în ce mai cordial, cu surîsuri crescînde de înțelegere. De acum nimeni nu-i mai scoate din cap că eu și Agostino sîntem parașutiști americani. Ajută la înșeuarea catîrului și la legarea valizelor. La sfîrșit, învingînd propria avariție, ne oferă vin și brînză. Plecăm. Ni se alătură cei trei soldați din San Quirico. Pe drumul satului, în fața cîrciumii, se adună o mulțime care ne salută cu entuziasm. Mr. D'Alessio urlă: *„Come back! Come back! Soon! We are waiting for you!"* [1] Îi fac fiicei sale două complimente în engleză, urîndu-i să-și găsească bărbat printre soldații americani, și să plece repede în America. Fata nu știe englezește. Tatăl foarte încîntat îi traduce. Pornim, în uralele populației.

Îndată ce ieșim dintre case, reapare muntele ars și traseul căii ferate.

[1] Întoarce-te! Întoarce-te! Hai, te așteptăm (engl.).

Drum de catîri pînă la Rocca Pia. Stînci risipite și tufișuri joase. Urcăm în tăcere. Îi privesc pe băieții aceștia care vin cu noi și care vor merge așa, pe jos, și în tăcere, pînă în Calabria și în Sicilia. Au în inimă, ținta, casa și tristețea negîndită și nedistinctă a celui care a fost înșelat și trădat.

L'honnete homme trompé s'éloigne et ne dit mot.[1]

La Rocca Pia, spre orele 17. Satul este închis ca într-o strungă. Posomorît, murdar, o piață mare, fără formă, și o șosea care urcă spre munte, printre casele cu ziduri dărăpănate.

Omul care ne-a însoțit de la Pettorano cu catîrul ne spusese că aici, la Rocca Pia, vom găsi, ca să continuăm drumul pînă la Roccaraso, oricîți catîri vrem. În schimb, nimic. Ni se spune că toți catîrii sînt la lucru, pe cîmp, de azi-dimineață, iar la întoarcere sînt obosiți și nu mai pot merge. Încercăm să-l convingem pe omul din Pettorano să ne însoțească. Nimic. Pentru nici o sumă. Ba chiar se teme că se face tîrziu și vrea să se întoarcă imediat. Insistăm. Răspunde grosolan, desface lucrurile noastre de pe catîr, le pune jos în mijlocul drumului și ne părăsește brusc. Facem o nouă încercare cu oamenii din sat, căutînd un catîr, un mijloc de locomoție oarecare, sau măcar un însoțitor, care să ne ducă bagajele pînă la Roccaraso. Nimic, nimic. În acest sat atmosfera este ciudat de neîncrezătoare și de neospitalieră. Sol-

[1] Omul cinstit înșelat se îndepărtează și nu spune nimic (Fr.).

dații care au urcat cu noi de la Pettorano nu se grăbesc: hotărîți încă de la început să rămînă peste noapte aici, au găsit o fînărie, și s-au instalat. Dar noi vrem cu orice preț să ajungem la Roccaraso înainte de începerea camuflajului. De altfel, aici nu mai este loc pentru noi. Satul, este plin de evacuați.

Zărim o camionetă care e gata să plece. Ne avîntăm. E un inginer care merge chiar la Roccaraso! Și ar avea loc. Dar refuză, în mod foarte grosolan să ne ia și pleacă.

Se face tîrziu. Un preot tînăr și cu ochelari, parohul, a strîns lumea-n piață. Ne apropiem. Preotul tocmai vorbește. Prind din zbor fraza aceasta: „...dacă lira coboară, în loc să cerem două sute de lire pentru slujbă, însemnează că vom cere trei sute. Ei, de nevoie!..."

Cerînd permisiunea îl întrerup și liniștit îi descriu situația noastră, îi cer ajutor. Nu-mi răspunde. Mă privește și nu deschide gura. Nu-i mai cer ajutor ci doar un sfat. Nimic: nu vorbește. Mă privește prin ochelarii de aur cu o privire albă, stinsă, care nu exprimă absolut nimic. E extraordinar! Mă adresez atunci grupului de săteni adunați roată în jurul lui, cam vreo zece persoane. Nu-mi răspunde nici unul. Toți tac și mă privesc mut, aspru, neîncrezători. Cine știe ce-or fi gîndind că sînt! Ne întoarcem spre centrul pieții. Soarele e gata să apună. Nu avem nici ce mînca, nici unde dormi, nici nu putem continua drumul. Acum regretăm că am coborît din tren.

Sosește în piața de pe șoseaua principală dinspre Pettorano o cărucioară cu un catîr mînat de

un țăran și însoțit de trei soldați napolitani în salopetă și de un al patrulea, un filfizon cu fular de mătase roșie. Merg spre Roccaraso. Cerem voie să punem sus valiza. Plecăm.

Catîrgiul tipic. Descoperim repede că nu e țăran; ci un soldat foarte bine travestit. E un om cinstit. A furat de la armată cărucioara și catîrul și a dichisit totul de minune.

Urcuș spre Roccaraso.

Discuții în timpul urcușului, pe șoseaua provincială. Filfizonul cu fular roșu denigrează armata italiană; e un soldat din trupele auto, napolitan. Și vine de la Bologna. Ceilalți trei, și mai ales cel mai serios, unul slab cu mustăcioară, îl contrazic. Catîrgiul, mult prea viclean, se abține. Cei trei ostași (sînt din divizia *Ravenna* și vin de la Roccastrada) încep să-mi spună „domnule căpitan". Declar că nu sînt ofițer, ci ziarist. Zîmbesc, nu cred, și după o oră de mers împreună încep să-mi spună în schimb „domnule maior", iar lui Agostino „domnule locotenent". Protestăm mereu; dar în zadar.

Soldații îmi arată un ciudat „certificat de bună purtare" care le-a fost eliberat la Roccastrada cînd a fost dizolvată în mod oficial Divizia. E o foaie reprodusă la ciclostil în care se declară că soldatul cutare al lui cutare (e scris numele și prenumele) și-a făcut pînă la capăt datoria, și că e trimis în concediu nelimitat.

Ceea ce surprinde este varietatea modurilor în care a avut loc capitularea: altă dovadă că nu au existat directive unice și Înaltul Comandament nu a dat ordine. Acești trei soldați, în afară de filfi-

zonul din trupele auto, sînt foarte cumsecade și simpatici; toți trei au luptat în Rusia cu divizia *Ravenna*. De ce Italia trebuia să sufere această soartă? O merita? Nu o meritau desigur acești băieți.

Un prieten, care trăise cîțiva ani în străinătate, îmi spunea: „Există două lucruri pe care străinii nu le vor crede niciodată despre Italia: că literatura noastră este interesantă și că soldații noștri sînt viteji." Și iată, această prăbușire. Încă o dată calomniile par justificate. Dar noi știm că nu este adevărat, sau cel puțin că nu este niciodată adevărat în măsura în care cred străinii. Îi cunoaștem pe soldații noștri; și cunoaștem lunga înșelătorie căreia i-au fost victime: falsitatea educației lor patriotice, sărăcia echipamentelor, insuficiența armamentului, incapacitatea și reaua credință a comandanților lor, care nu au știut sau n-au vrut să-i facă să lupte împotriva nemților. Fascismul, datorită retoricii sale, reușise să ne facă să credem că nu mai iubeam Italia: părea că acel naționalism a ucis în noi prin reacție dragostea de patrie. Acum, în fața acestei mînii, acestei dureri, acestei umilințe, ne dăm seama că, dimpotrivă, iubeam Italia mult mai mult decît am fi bănuit vreodată. Și gîndul la ceea ce ar fi putut să fie și nu a fost, gîndul la ce ar fi fost astăzi Italia dacă armata noastră nu ar fi capitulat, este pentru noi un chin de nesuportat.

Apare un șir de camioane nemțești, care vin din sens contrar. Ceva mai departe, pe o margine de rîpă, e un țăran cu un vițel care paște. Înspăimîntat, țăranul își pierde capul și aruncă vițelul în-

tr-o prăpastie, temîndu-se că i-l vor lua nemții. Vedem vițelul rostogolindu-se pe povîrnișul abrupt și sărind din stîncă în stîncă pînă în fundul văii.

Sîntem numai la o mie de metri altitudine, dar lipsa de vegetație îi dă, celui care este obișnuit cu Alpii, impresia unei înălțimi mai mari : două mii, două mii cinci sute. Cu marea deosebire că aici nu există aerul de la două mii cinci sute de metri, nici priveliștea ghețarilor, nici mireasma pășunilor, nici zgomotul îndepărtat de clopote al turmelor. Munți săraci. Munți care pentru mine nu sînt munți.

Ajungem la devastatul Piano delle Cinque Miglia. Amintiri din Turul Italiei. Se înoptează. Nici o casă. Spaima că va începe camuflajul. „Sînt nemți la Roccaraso ?" îi întrebăm pe ciobani. Ne răspund vag și contradictoriu : oricum un lucru este sigur, după ce începe camuflajul este periculos să-i întîlnești pe nemți. Arestează, interoghează, deportează. Vom sosi înainte de începerea camuflajului să găsim unde să petrecem noaptea ? Toți (sîntem șapte) mergem în cărucioară. Iar catîrul merge în trap bun. Număr cu aviditate kilometrii de pe borne. La ultimul urcuș cobor și merg înainte cu doi ostași. La răspîntia dinspre Revisondoli, las un soldat ca să-i anunțe pe cei care ne urmează și continui să merg cu celălalt în sus, spre sat.

S-a făcut noapte adîncă. Simțim miros de oi, auzim clinchet liniștit de clopoței. Dincolo de îngrădirile rustice, ghicim turmele sub cerul liber. Primele case din Revisondoli. Toate ușile închise. Or fi nemți în sat ? Continuăm să mergem, pre-

gătiți pentru orice, tot în fugă. În sfîrșit o piațetă, uși deschise, lumini care străbat din case, femei în praguri și chiar copii care întîrzie la joacă, pe întuneric, în liniștita noapte de vară. Strigăte, rîsete de copii : sentiment de pace și de siguranță, înțelegem că sîntem salvați. Gîfîind, nu de frică, ci fiindcă urcasem în pasul acela, întrebăm :

— Sînt nemți aici ?

— Nu, nu, bieții de voi, nu vă fie frică ! răspunde corul femeilor, interpretînd greșit gîfîitul nostru. Și ne spun că sînt nemți, da, dar jos, la Roccaraso, la postul de control.

Găsim adăpost pentru noapte la hotelul *Reale*. Mîncăm. După ce mi-am instalat „ostașii mei" în salon, și după ce m-am convins că au cu ce se înveli, ies cu Agostino să fac cîțiva pași pe esplanadă. În grădinița cu plante puse în cutii din fața hotelului, stau în fotolii de răchită domni și doamne, un grup mic. La trecerea noastră șușotesc.

Traversăm esplanada pînă la aleea de castani. Ne apropiem de parapetul care domină de sus valea largă de la Roccaraso. Acolo, jos, cîteva lumini : poate gara, poate postul de control nemțesc. Luna, care este înaltă și plină, probabil că mărește înfățișarea locului pentru unul care, ca mine, nu l-a văzut niciodată în timpul zilei. Spinările pleșuve și ondulate ale munților, fără vîrfuri și piscuri, se înalță de jur împrejur, iar dincolo de acești munți se ghicesc alții, și alții, la infinit, și toți monoton de pleșuvi și de ondulați. Nu adie vîntul. Ne așezăm un moment pe o bancă de fier.

Ce pace. Şi ce tristeţe. Este întocmai ca o mare durere personală, ca moartea mamei, ca trădarea unei femei iubite; una dintre acele dureri fără leac. Chiar şi despărţirea de Jucci, îndoiala în privinţa clipei revederii, nesiguranţa călătoriei şi a soartei noastre nu mă chinuiesc în acest moment. Ne gîndim doar la un singur lucru. Am vrea să nu fi văzut niciodată această zi, să ne fi născut în oricare altă epocă din istoria noastră.

Luna, munţii, noaptea liniştită de septembrie. Nu mai pot suporta această tăcere.

Joi 16 septembrie

Plecăm în zori, acelaşi grup din seara precedentă. Pentru a nu trece prea mulţi prin faţa postului de control din Roccaraso, trimitem înainte cu cărucioara toate lucrurile noastre, pe catîrgiu şi pe cel mai tînăr dintre ostaşi. Agostino, eu şi ceilalţi doi o luăm pe scurtătură. Ne dăm întîlnire pe şosea la doi kilometri după Roccaraso; sau, în cel mai rău caz, la intrarea în Castel di Sangro.

Scurtătură. Două femei cu un catîr ne servesc drept călăuză. Facem un ocol departe de gara din Roccaraso, continuăm să ocolim prin pajişti uscate şi arse; în sfîrşit şoseaua. Cărucioara nu se vede. O fi şi trecut?

După pod, valea se strînge, se adînceşte: şoseaua aleargă pe fund, paralelă cu torentul. Păduri mari de pini şi de castani pe amîndouă laturile. Un de-

pozit de lemne făcute stînjeni. În aer, mirosul pinilor.

În urma noastră un uruit de motoare. Ne întoarcem: una, două motociclete, încă departe. Nemţi. Şi apare, din spate, un şir de automobile. Mergem fără să ne mai întoarcem.

Iată motocicletele, automobilele, într-un uruit, ne depăşesc. Privim cu coada ochiului. Un comandament german, desigur. Motociclişti cu puşti mitraliere. Maşini descoperite cu ofiţeri superiori în faţă, iar la spate, în fiecare, cîte patru soldaţi aşezaţi, cu pieptul drept, înşurubaţi parcă pe scaune: drepte, în faţa lor, puştile par şi ele înşurubate în caroserie. Impresie de rigiditate, ca nişte jucării. Numai că, fiecare dintre ei, de la motociclişti la colonei, cu o uşoară dar precisă deplasare a capului pe gît, în momentul trecerii prin faţa noastră, ne priveşte: ne cercetează, în aceeaşi clipă, atît cît le trebuie să judece că, evident, nu este cazul să se ocupe de noi. La urmă trec două maşini închise: sclipesc înăuntru chipiuri înalte, cu ceaprazuri. Generali. Închid coloana alte automobile descoperite, cu soldaţi ţepeni pe bănci, mulţi motociclişti. Ne ţinem răsuflarea pînă la ultimul, şi mergem aplecaţi, tîrînd picioarele, privind, în jos, drumul din faţa noastră. Au trecut. Din nou tăcerea, soarele, mirosul plăcut al pădurii. La Castel di Sangro, la cîteva ore după aceea, voi afla de la un neamţ că în dimineaţa aceea a trecut feldmareşalul Rommel împreună cu feldmareşalul Kesselring, îndreptîndu-se spre Salerno.

Continuînd să mergem, începem să fim puțin îngrijorați, din pricina cărucioarei care nu se zărește de loc. Unul dintre ostași ne atrage atenția că individul care mîna catîrul era grăbit să ajungă în satul lui, Rio Nero, care e la cîțiva kilometri după Castel di Sangro. Bine, ne gîndim : vom găsi soldatul cu lucrurile noastre la intrarea în Castel di Sangro, cum ne-am înțeles. Dar cînd sosim la Castel di Sangro, obosiți după marșul lung sub soare, cu dureri la picioare, nici urmă de cărucioară sau de soldat.

Castel di Sangro e mult mai mare decît mă gîndisem eu. E un orășel. Ne despărțim : îl lăsăm pe unul de gardă la intrare în sat iar noi colindăm încolo și încoace, de-a lungul și de-a latul, pe drumuri și prin piețe. După două ore de cercetări zadarnice ne regăsim frînți și plini de dușmănie la intrarea satului. Deci, catîrgiul și băiatul ne-au tras pe sfoară și au plecat cu lucrurile noastre ! Cei doi soldați care pînă atunci avuseseră încredere oarbă în tovarășul lor, crezîndu-l absolut incapabil de o astfel de acțiune, acum sînt și ei deprimați.

Zgomotul unui bombardament îndepărtat. Strigăte și înghesuială de femei nepieptănate. Se pare că bombardează Isernia.

Iată reapare liniștit și zîmbitor, soldatul nostru. Îl îmbrățișăm. Totul e în ordine. A găsit de mîncare. Spaghete. Aici, într-o casă, cum ieșim din sat. Pornim.

Pe pod, în soare, o întîlnire. O fată slabă, sveltă, elegantă, îmbrăcată ca o vilegiaturistă. O cunoaștem. Este o fată din Roma, o actriță, Nicoletta Parodi. Îmbrățișări și sărutări sub ochii uluiți ai

soldaţilor noştri. Mergem toţi împreună să mîncăm spaghete la domnul Beato, care este gazda noastră.

După-amiază îi părăsim pe cei trei soldaţi, care merg înspre Napoli. Căutăm nerăbdători un mijloc de locomoţie ca să pornim mai departe. Maşină, camion, furgonetă, cărucioară, orice. Nu găsim nimic.

În piaţă, într-o cafenea, acostez un motociclist neamţ, cerîndu-i să ne ducă pe mine şi pe Agostino cu motocicleta sa cu ataş pînă la Benevento. E un băiat frumos, slab, bronzat, zîmbitor, cu părul ras şi cu pantaloni scurţi; are un aer de om sănătos, sportiv şi de familie bună. Îmi dă o veste care mă îngheaţă, dar la care mă prefac că mă bucur:

— *Die Amerikaner kaputt in Salerno!* [1]

Dar, din păcate, nu mă prefac numai din prudenţă, nici din calcul viclean ca să mă ducă la Benevento. Acest neamţ este, pentru mine, un duşman, un duşman al Italiei. Dar, cu greu un duşman se poate prezenta în forme mai atrăgătoare, mai simpatice. Iar eu încerc o plăcere morbidă, secretă, de a vorbi cu el în nemţeşte şi de a mă preface că sînt prietenul său. O plăcere intimă de a mă contrazice, ca atunci cînd te culci cu o femeie pe care nu o stimezi şi care îţi place tocmai pentru că nu o stimezi. Nu o fi oare analog sentimentul care i-a împins pe unii intelectuali italieni înspre fascism şi nazism?

[1] Americanii au fost zdrobiţi la Salerno! (Germ.)

Cît despre călătorie, nimic de făcut. Mă lămurește că nici un neamț, dacă este singur, nu are voie să transporte civili. Pe de altă parte, dacă ia pe motocicletă un camarad, nu mai este loc pentru noi doi. Se apropie cîțiva ștrengari: repede, neamțul se apleacă spre ei, îi mîngîie părintește, le dă caramele și biscuiți, și comentează în gura mare, cu o bonomie ostentativă:

— *Tedeschi niente male pampini piccoli. Teteschi folere molto bene pampini piccoli.* [1]

Chipul și expresia acestui soldat sînt, cum am spus, atît de simpatice încît nu mă îndoiesc o clipă de spontaneitatea lor.

Acum el îmi adresează mie și celorlalți care sînt de față, un surîs larg, salută și iese din cafeneaua întunecată în piața însorită. Încalecă pe motocicletă, cu un uruit, se îndepărtează. Nu-l voi mai vedea niciodată. Va rămîne în amintirea mea toată viața, cu zîmbetul său foarte tînăr, cu încrezătorul său strigăt de victorie.

Un nebun? Mi-l amintesc pe Stefi, un băiat tirolez de optsprezece ani, care în ianuarie 1940 se chinuia fiind nerăbdător să meargă la război: „Linia Maginot! bum bum!" și se făcea că sprijină pușca pe brațul stîng.

Un alt nebun?

Germania a greșit mult și are vini grave.

Dar:

[1] Nemți nimic rău copii mici. Nemți prea iubit copii mici (într-o italiană stîlcită în text).

Frumoasă vitejie, ori de cîte ori te întîlnesc
Spiritul meu se bucură ca de o întîmplare fericită
Şi nu crede că eşti de dispreţuit
Chiar dacă ai crescut şi ai fost cultivată în şoareci.

La cinci după-amiază nu am găsit încă nimic. Trebuie să mergem mai departe cu orice preţ. Închiriem două biciclete de damă, foarte stricate. Lăsăm o mie cinci sute de lire garanţie pentru fiecare, hotărîţi fireşte să nu le aducem înapoi.

Nicoletta şi doi domni cumsecade, prieteni de-ai săi din Castel di Sangro, ne însoţesc pînă la răscrucea de la Alfedena.

Ne oprim să-i salutăm şi tocmai atunci lui Agostino i se sparge cauciucul. Este prima din lunga serie de pene. Cauciucurile sînt vechi, prăpădite, numai petece.

Soarele a coborît între timp dincolo de munţi. Lipim camera. Apoi ne luăm rămas bun de la Nicoletta. E un moment de emoţie.

O lungă îmbrăţişare în aerul răcoros şi curat al apusului de munte, în tăcerea cîmpiei. „Mult noroc!" ne strigă de departe Nicoletta, iar noi pedalăm cu putere spre Rio Nero, în timp ce se înnoptează.

Trebuie neapărat să ajungem la Rio Nero înainte de-a începe camuflajul. Şoseaua e numai urcuşuri şi coborîşuri scurte care se alternează şi, cîteodată, este presărată cu pietriş. Dacă ni se sparg cauciucurile sîntem pierduţi. Pe neaşteptate, în întuneric, se cască în faţa noastră o gaură enormă produsă de o bombă. Abia avem timp să frînăm. Ne aflăm în apropierea unui viaduct, obiectiv evi-

dent al unui bombardament recent. De jur împrejur, pe cîmpuri, găuri de bombe.

Rio Nero Sannitico. Puţine case prăpădite de o parte şi de cealaltă a şoselei care străbate satul în lungime.

Ni se arată „hotelul". O cameră mare plină cu paie şi foi de porumb, unde dorm şapte sau opt pompieri, adică *paznici contra focului*, refugiaţi din Roma. Apoi, bucătăria, mare şi comodă. Două fetişcane, foarte frumuşele şi foarte simpatice. Bunicul, şi aici, este tot un italo-american repatriat. Prietenie imediată. Bunicul începe să ne privească cu şiretenie ; apoi se înclină, se apleacă peste masă, se apropie de urechea noastră şi şopteşte :

— Trăim vremuri în care trebuie să-ţi ţii gura şi să nu vorbeşti. Lumea nu trebuie să înţeleagă ce gîndeşti tu.

Dar este primul care uită prudenţa pe care o recomandă, deoarece continuă :

— Să aştepţi ! Trebuie să ştii să aştepţi în tăcere. Iar apoi, cînd va veni momentul, vei vorbi şi vei striga... *Hallo friend !*" [1]

— *Hallo friend !* răspundem atingînd paharele. Iar bătrînul strînge din ochi, îi face mici, mici şi aplecîndu-se din nou la urechea noastră, conchide :

— Eu asta spun. Dacă e s-alegi între doi stăpîni, unul bogat şi altul sărac, e mai bine să-l serveşti pe cel bogat, nu ?

O astfel de înţelepciune li se va părea multora tristă, sceptică, iremediabil *italiană*. Nouă însă

[1] Noroc prietene ! (Engl.)

ne face o impresie contrară. Robul care știe că este rob face primul pas spre libertate. Acest bărbat în italo-american ar avea tot dreptul să-i numească pe americani prieteni și aliați, dar preferă să-i numească stăpîni și să se declare slugă. Există în el mai multă detașare, mai multă limpezime, mai multă demnitate amară decît în toți domnișorii din capitală. Și apoi, în acele semne din ochi, în acea expresie șireată, aș vrea să spun *figarescă*, există o altă socoteală: ca și cum ar spune: sub un stăpîn bogat te îmbogățești, și deci devii liber mai repede decît sub un stăpîn sărac.

Mîncăm foarte bine. Glumim îndelung cu cele două fetișcane. În sfîrșit ne culcăm.

Agostino nu simte ploșnițele și doarme. Eu nu închid ochii. Curînd am toată ceafa mîncată. Și toată noaptea trec autocamioane nemțești, făcînd un zgomot infernal pe drumul îngust din fața hotelului. Mă uit, de fiecare dată, și controlez cu îngrijorare dacă merg în sus sau în jos. Dacă merg în sus, mă gîndesc cu naivitate, înseamnează că se retrag. Dacă merg în jos, înseamnează că rezistă. Dar autocamioanele se alternează în cele două direcții într-un număr aproape egal.

Vineri 17 septembrie

Orele 4. Bătrînul ne cheamă. Are cafea caldă. Plecăm în aerul rece și întunecat.

Șoseaua aleargă pe o creastă cu urcușuri scurte și coborîșuri lungi. De jur împrejur, un imens peisaj deschis: munți golași, arizi, se îngrămădesc

pînă la orizont, coaste prăpăstioase se prăvălesc în văi stîncoase. Il Sannio, Samniţii...

S-a şi luminat. Dar e frig. Şi soarele întîrzie să răsară. Impresie de nord, de munte. Bucuria bicicletei. Bucuria bicicletei la munte. Regăsim, în vîntul care ne loveşte feţele, în efortul pe care îl fac picioarele noastre pe pedale şi degetele noastre pe frîne, încrederea din adolescenţa noastră. Şi ca atunci, cînd la orice bucurie neaşteptată uitam timp de ore şi de zile întregi obiceiurile oraşului, grijile studiilor, constrîngerile familiale, tot aşa se desprinde acum de noi ca prin farmec toată această viaţă, o viaţă întreagă de ani şi ani, de muncă şi de lene, de mici mîngîieri şi de compromisuri continue, de renunţări, de trădări, de laşităţi ; iar armistiţiul, capitularea, aliaţii care se află la Salerno, dezastrul patriei noastre, nu sînt, în acest moment, în timp ce pedalăm în aerul rece şi negricios, sus pe brîna acestor munţi sălbatici, nu sînt din păcate decît un pretext pentru bucuria noastră : nu sînt decît o mare eliberare, în aventură, de o viaţă falsă şi meschină : o regăsire neaşteptată a tinereţii noastre. Ne amăgim într-adevăr c-am fi foarte tineri. Credem că am aruncat departe, cu o scuturare de umeri, tot trecutul nostru şi că mergem în întîmpinarea americanilor ca spre o nouă viaţă.

Ne spunem, e adevărat, că sîntem fericiţi pentru că în sfîrşit au debarcat americanii şi că mergem în întîmpinarea libertăţii. Dar în adîncul nostru, în secret, şi în ciuda a tot ce sperăm de la americani, simţim că nu e numai asta : simţim că sîntem fericiţi şi pentru că evenimentele extra-

ordinare ne-au dat acel curaj pe care de atîta timp nu-l avusesem; curajul de a termina cu o viață care nu ne plăcea, și de a pleca cu ușurință, într-o frumoasă dimineață, cu bicicleta și cu cîteva roți de schimb.

Scîrțîie frînele, scrîșnesc roțile pe pietrișul munților. După fiecare urcuș scurt, acolo unde șoseaua se unește cu cerul, e o priveliște irezistibilă, fără oprire. La fiecare coborîre îți vine să cînți.

În sfîrșit, sîntem în fundul unei văi, dincolo de care reîncepe o singură pantă lungă de cîțiva kilometri. Primele urcușuri repezi le facem în șa. Ne încrucișăm cu un șir de camioane nemțești care vin deci din sud. Sînt multe. Trecerea durează mai mult de o oră. Trupe, materiale, chiar și tunuri. Oamenii sînt negri de praf și par foarte obosiți. Nu rîd, nu cîntă, nu vorbesc. Au fețe triste, contractate de oboseală. Ne privesc ca și cum nu ne-ar vedea. Miroase a retragere. Gîndindu-mă din nou la *Die Amerikaner kaputt in Salerno* scoatem un suspin de ușurare.

La jumătatea urcușului, lui Agostino i se sparge cauciucul. Îl reparăm cu răbdare, sub soarele înalt în timp ce camioanele continuă să treacă învăluindu-ne în praf la fiecare trecere. Dar tubulețul de lipici s-a rupt: reparația e obositoare, nesigură.

Un mare camion-bucătărie urmează la distanță convoiul care e departe acum. Mașina mare merge atît de încet încît, întorcîndu-ne înapoi o bucată de drum, mergem alături, intrăm în vorbă cu șoferul și îi cerem soluție de lipit. Soldatul ne privește ca înspăimîntat (înspăimîntat de noi!) și nu ne răspunde nimic. Are o față slabă, scofîlcită,

două brazde lungi, drepte, de la pomeţi la barbă, părul cărunt, ochii holbaţi. Pare un bătrîn. Şi poate este un bătrîn. Bubuind, camionul-bucătărie îşi continuă drumul său lent iar noi plecăm din nou cu cauciucul pe jumătate dezumflat. La fiecare două sute de metri trebuie să coborîm şi să pompăm. Trebuie să continuăm astfel pînă vom găsi soluţie. La Isernia, ne spunem, la Isernia. Iar pînă la Isernia nu mai sînt decît cinci kilometri.

Spre capătul povîrnişului, în timp ce oprim pentru obişnuita pompare, apare de pe un drum şi vine înspre noi un ţăran cu părul roşu, înalt, slab, înspăimîntat. Are în mînă smochine, şi ni le oferă vorbindu-ne în germană.

— Nu sîntem nemţi, îi spunem.

Dar el nu crede, şi continuă să ne vorbească în germană, afirmînd că fusese prizonier în Austria multă vreme, în timpul celuilalt război. Smochinele sînt grozave. Vrem să i le plătim. Dar el nu primeşte. Îi mulţumim şi-l salutăm, lăsîndu-l cu ideea lui greşită.

Valea verde a Iserniei. Şoseaua începe să fie asfaltată. Cîmpia pare bogată, foarte bine cultivată. Dar este o tăcere ciudată în aer. Şi nu se vede nici un ţăran, nici un trecător, de l-ai plăti în aur. Casele ţărăneşti care mărginesc şoseaua sînt închise şi pustii. Acum, gîndindu-ne iarăşi la ţăranul înspăimîntat care vorbea nemţeşte, ne dăm seama că probabil el este unicul locuitor al zonei, pe o rază de cîţiva kilometri. De ce această părăsire? Ce s-a întîmplat?

Înţelegem îndată ce ajungem la podul dincolo de care se ghiceşte Isernia. Podul este neatins. Dar

de jur împrejur, un peisaj lunar. Nu există metru care să nu fie ars, răscolit de bombardamente. Nimic nu mai este verde. Copacii negri, strîmbaţi, răsuciţi. Pămîntul cenuşiu. Firele electrice şi de telegraf şerpuiesc peste şosea. Stîlpii rupţi, doborîţi. Traversăm podul. Este aproximativ unsprezece dimineaţa. Groază de privelişte şi teamă să nu fim surprinşi de un bombardament. Totuşi, înaintăm spre oraş în căutarea unui biciclist. Ajungem aproape de gară. Un morman de ruine. Nu este nimeni. Miros de stîrvuri. Evident, oraşul a fost părăsit. Ne oprim muţi, nehotărîţi, în faţa ruinelor, în soare, în marea tăcere. Doi cîini slabi ţîşnesc pe neaşteptate de pe cîmpul apropiat, trec drumul, şi se îndepărtează, intrînd în oraş.

Un fîşîit uşor în spatele nostru: e un om pe bicicletă, pare un muncitor. Ne priveşte cu aer întunecat, bănuitor. Îl întrebăm dacă are soluţie. Răspunde aspru şi grosolan că nu. E limpede că-i e teamă de noi. Teamă ca cererea noastră, în acel loc, în acea singurătate, să nu fie doar un pretext ca să-l oprim. Şi se îndepărtează, pedalînd cît poate mai repede. Dispare şi el, ca şi cei doi cîini, printre dărîmăturile oraşului.

Hotărîm să nu intrăm în Isernia. Ne înapoiem cam o sută de metri, la răspîntia dinspre Benevento, şi continuăm să mergem pe jos cu un cauciuc de la bicicleta mea dezumflat.

N-au trecut zece minute şi totul s-a schimbat. De la moarte la viaţă. Cîmpul este verde, păsările cîntă, apa curge printr-un canal de-a lungul şoselei, întîlnim femei care lucrează într-o grădină.

Puțin mai sus, este o moară. Intrăm în moară mereu în căutarea soluției de lipit. Nu există. Dar locul este atît de frumos, răcoros, curat, încît ne gîndim să ne oprim acolo. Este apă din belșug. Bem, ne spălăm, mîncăm, vorbim cu doi băiețandri care lucrează la moară. O terasă de ciment avînd deasupra un acoperiș, perpendicular pe torent. Vedem jos torentul domolindu-se în oglinda unui lac mic, închis de digul morii și înfundat între două rîpe acoperite cu tufișuri dese, foarte verzi. Îți vine să te scufunzi în micul lac și să faci baie. Îți vine să nu mai pleci de acolo. Isernia și podul sînt dincolo de o mică colină. Ororile distrugerii apropiate măresc, prin contrast, acest sentiment de pace, de bunăstare, de siguranță. Cît timp am rămas pe terasă într-o dulce somnolență ?

Cineva trece cu bicicleta pe șosea. Ne trezim, alergăm înspre el și-l întrebăm strigînd dacă nu are soluție.

Îl recunoaștem. Este muncitorul pe care cu puțin înainte îl văzusem intrînd în Isernia. Acum duce pe ghidon o oală mare de aramă. Dezamăgire. Ne reluăm locul pe terasă. Dar o voce ne atrage atenția.

— Aveți sfoară ?

Este tot muncitorul cu bicicleta. S-a întors. Coboară de pe șosea. Intră în moară, vine înspre noi :

— Aveți sfoară ?

— Da, pentru ce ?

— Pentru că dacă aveți sfoară, se poate repara și fără soluție.

Și, foarte iute, sub privirile noastre uluite, repară spărtura fără lipici, fără petec, fără glaspa-

pit, fără nimic; cu o bucățică de sfoară. Foarte simplu: îndoaie camera de aer unde este spărtura, face o strangulare și o leagă tare. E o reparație foarte folosită în Italia meridională, ne explică muncitorul însuși, puțin după aceea, însoțindu-ne, și se numește *pupatella*. Intr-adevăr, camera de aer, cu strangularea sa în vîrf, pare o păpușică cu cap.

Muncitorul ne însoțește înspre Cantalupo, pînă la jumătatea drumului. Ne povestește toată viața sa. E napolitan, căsătorit, cu copii. Comis-voiajor, vînzător ambulant, mecanic, o dată a făcut o mică avere cu o întreprindere de ape minerale. A fost pînă și-n închisoare. Pentru că vindea în piețe fără autorizație. Acum, timpurile sînt grele. La Santa Maria Capua Vetere casa sa este bombardată. Refugiat cu familia întîi la Isernia, și apoi aici sus, într-un sătuleț de munte. Oală... ceea ar fi o oală a lui, pe care în graba mutării de la Isernia, nu avusese timp să o care cu ei. Acum se dusese s-o ia.

Avem senzația vagă că oala nu este a lui și că a *șterpelit-o* dintre dărîmături. Spune că Isernia este complet părăsită, sînt cadavre pe drumuri. Locuitorii, după primul bombardament, au fugit iar acum nu au nici măcar curajul să se întoarcă ca să-i îngroape pe cei dragi. Sîntem constrînși să presupunem că în alte părți ale Italiei ar fi existat acest curaj.

Un cîmp de aviație bombardat și părăsit. Barăci incendiate. Carcase de avioane. Il salutăm pe muncitorul care o ia pe un drum lăturalnic. Nu-l vom uita grație „păpușicii".

Zece kilometri de coborîş lin. Sosim la Cantalupo pe la unu şi jumătate, foarte flămînzi.

Hangiu civilizat, ca înfăţişare şi maniere. Ne înţelege din zbor. Ne introduce în camera din spatele bucătăriei şi ne serveşte, după cîteva clipe, cu o ciorbă minunată şi cu Radio Londra. În jurul radioului, cu hangiul, se adună trei ţărani. După comunicatul de la Radio Londra, bătălia de la Salerno pare încă îndoielnică. Dar hangiul nu şovăie, nici prietenii săi. Victoria aliaţilor, după ei, este sigură.

Plecăm din nou către ora trei după-amiază. Peisajul, între Cantalupo şi Boiano, şi după Boiano pînă la răscrucea de la Vinchiaturo: vale întinsă, fertilă, cultivată, civilizată, se văd mereu case ţărăneşti şi plopi înalţi şi platani care mărginesc şoseaua. Parcă n-ar fi Italia meridională. Şi caracterul oamenilor se potriveşte cu peisajul. Găsim la Boiano ospitalitate imediată, foarte civilizată, şi mai ales inteligentă. Pînă şi o îngheţată excelentă. În Abruzzi ne-ar fi rîs în nas dacă am fi vorbit de îngheţată.

Într-adevăr, de la Cantalupo, totul e schimbat, primul semn fiind faţa surîzătoare a hangiului. S-a terminat cu casele posomorîte şi murdare din piatră, cu chipurile bănuitoare şi întunecate ale locuitorilor văii. Femme mari, acrate, pictate în roz şi galben. Iar oamenii ne fac o primire amabilă, afectuoasă, napolitană. Dar napolitană, în sensul cel mai bun, pentru că la Napoli ospitalitatea poate fi şi indiscretă şi intrigantă.

La Boiano am fost îndrumaţi la un atelier mecanic şi ne-am aprovizionat cu tot ce doream ca

să reparăm cauciucurile: soluție, glaspapir, petece vulcanizate și bucăți de cauciuc.

În lumina apusului defilează acum pășunile și cîmpurile verzi și fermele colorate. Agostino ar vrea să se oprească și să ceară adăpost pentru noapte. Eu mi-am pus în minte să dorm la Sassinoro, primul sat important, și îl silesc să continue.

Nu aș fi presupus niciodată că după răspîntia de la Vinchiaturo peisajul o să se schimbe. O fi poate și efectul apusului soarelui. Fapt este că încep dealurile necultivate, o pîrloagă pustie, și viaducte bombardate.

O casă de țară pe stînga. Sleit, Agostino mă imploră să ne oprim. Casa e sus pe deal, la o sută de pași de la drum, pe jumătate ascunsă printre copaci. Pare pustie. Nu îmi place, și accelerez pedalatul. Agostino, înjurînd, se ține după mine.

Trebuie să ajungem la Sassinoro, înainte de-a începe camuflajul. O dată cu apropierea acestuia începe și frica de nemți. De cîteva ore am văzut atît de puțini, cîte un camion din cînd în cînd, încît aproape am uitat de ei. Nu mai întîlnim case. Agostino mă întreabă de ce nu am vrut să mă opresc la casa aceea de țară. Nu există un de ce. Locul de dormit îl alegi prin instinct. Trebuie să ai încredere în prima impresie.

Oprim un țăran. Pînă la Sassinoro, spune, sînt opt kilometri. Dar fiți atenți că aici, într-un cătun, sînt nemți și trag. Au furat grîu, ulei și porci de la o fermă.

Agostino îmi reproşează că era mai bine să ne fi oprit acolo. Acum asta este, insist, continuăm pînă la Sassinoro.

Pedalăm, pedalăm. Pînă una alta aproape că s-a întunecat.

O împuşcătură foarte aproape. Continuăm. Dar iată un grup de case, probabil cătunul despre care vorbea ţăranul. Nici nu poate fi vorba să ne oprim aici : Într-o grădină de lîngă case am observat imediat două camionete mascate cu ramuri.

E complet întuneric. Pedalăm din ce în ce mai repede. O cotitură. O barieră. Traversînd liniile aşternute cu pietriş, abia încetinim, doar pentru a întreba din mers o umbră care se află lîngă cantonul feroviar :

— Cît e pînă la Sassinoro ?

— Patru kilometri, este răspunsul.

Reiau viteza, dar Agostino strigă că i s-a spart cauciucul. Cobor. S-a spart pe pietrişul de la trecerea de nivel. Sfat scurt, în şoapte : nu-i altceva de făcut decît să-i cer cantonierului să dormim la el. Între timp, cantonierul, umbra de adineaori, coboară spre noi.

E un omuleţ slab, mic, cu vocea firavă, cu aerul înspăimîntat. Ne răspunde arţăgos, fără să spună nici da, nici nu : bombăne fraze dezlînate, ca şi cum ar vorbi în sinea lui : dar între timp ne conduce spre canton. În prag, în lumina unei lămpi cu carbid aprinsă înăuntru, un copil mic, o fată de vreo zece ani, şi un căţeluş care latră furios.

Puţin cîte puţin cantonierul, dîndu-şi seama că nu are într-adevăr de ce să-i fie frică de noi,

pare mai amabil și mai binevoitor. Ne invită la cină.

Povestea tristă a cantonierului. Soția moartă; cinci copii: doi departe, unul lucrează la calea ferată; cei de aici sînt cei mai mici. Au aerul bolnăvicios, ca și tatăl. Se plînge de nemți care i-au luat tot. Povestește în amănunt scena. Au venit dimineața devreme, cînd copiii dormeau încă. I-au luat totul, uleiul, făina și găinile.

— Acum cum o s-o scot eu la capăt?

Și spaima războiului care se apropie, care va trece prin părțile acelea, și datoria sa de feroviar care îl împiedică să se miște de aici, să-și ia copiii și să se refugieze în munți, ca toți ceilalți.

După cină, deși noi facem mofturi, ne pregătește patul jos pe o saltea.

Spre ora zece auzim un declic, clopoțelul începe să vibreze. După vreo zece minute sosește trenul. E un tren foarte lung: supraîncărcat, ca de obicei, cu soldați fugari. Sînt îngrămădiți, înghesuiți pe vagoanele de marfă. În întuneric se ghicesc în fiecare vagon învălmășelile de oameni. Toți strigă, cîntă cît îi ține gura. Cantonierul, mergînd cu felinarul său de-a lungul trenului oprit, îi descoperă la întîmplare ici și colo, o clipă, în pata luminoasă, nesigură: corpuri, membre, chipuri întinse în timp ce cîntă, pe care, după acea clipă întunericul le acoperă din nou.

Din locomotivă coboară fiul mai mare al cantonierului, un băiat de vreo cincisprezece ani, slab, trist, bolnăvicios și el. Printre urlete și cîntece, trenul pleacă din nou, încet, și se îndepărtează în noapte.

Fiul mai mare cinează în grabă. Ne culcăm cu toţii. Spunîndu-ne încet noapte bună, cantonierul, cu vorbirea sa îndurerată şi amabilă, mă sfătuieşte să îndur chiar căldura, dar să nu deschid cu nici un preţ fereastra sau uşa, pentru că intră ţînţarii, şi cam bîntuie malaria.

Mă arunc pe pat alături de Agostino şi încerc să adorm. Deci în familia cantonierului toţi au friguri. Simt că mă muşcă ceva. Mă uit, sînt ploşniţe. Bîzîit de ţînţari. Rozături de şoareci. Afară, cîinele chelălăie continuu. Iar din aparatul pentru transmisiuni ori pentru schimbarea macazelor (o cutie mare aşezată la cîţiva centimetri de capul meu) se-aude un zgomot intermitent, exasperant, ca de arc care sare, se destinde, se freacă, se opreşte, stă locului un minut sau două, şi apoi începe din nou să sară, să se destindă, să se frece. Agostino doarme, şi nu ştiu cum face. În sfîrşit, aud un bombardament îndepărtat. Mă ridic, ies să văd. Iese şi cantonierul.

Este un clar de lună minunat. Cantonierul îmi spune că se bombardează înspre Benevento, şi îmi arată departe, pe cer, nişte punctişoare luminoase şi mobile.

Bombardamentul încetează. Cantonierul intră în casă. Rămîn afară şi mă plimb de-a lungul căii ferate. Mă opresc. Privesc. Ascult. Noaptea. Luna. Liniştea adîncă. Un greier.

Şi ca întotdeauna în nopţile cu lună, la ţară, simţind că mă pierd, şoptesc un fel de rugă, un fel de rugăciune scurtă care să stăpînească, oarecum, neliniştea şi misterul :

Și iarăși mă gîndesc la Roma. La despărțire. La viitor. La această întîmplare neînsemnată și a mea. Iar sensul vieții mi se pare și de data aceasta mai aproape de o explicație, în neliniștea, în blîndețea, în pacea misterioasă a nopții decît în caracteristicile și în motivele evenimentelor. Și oricît de îngrozitoare ar fi aceste evenimente, și oricît de mari nenorocirile Patriei mele, mi se par mai aproape de o explicație nu cînd mă gîndesc la vinile anumitor oameni și la meritele altora, sau cînd mă gîndesc la guverne, la războaie, la luptele dintre clase sau dintre popoare, ci cînd contemplu în timpul nopții liniștea nemișcată a lunii și cerul imens, cînd simt deasupra mea adierea vîntului și durerea morții și a vieții, care sînt unite, pentru totdeauna, în ființa mea și în tot ce mă înconjoară.

Sîmbătă 18 septembrie

Este încă întuneric cînd străbatem în viteză pustiul Sassinoro.

La primele licăriri ale zilei, o fermă: o femeie ne vinde un coș cu douăzeci și patru de ouă cu cincizeci de lire, și trebuie să ne certăm ca s-o facem să le accepte. Voia să ni le dăruiască sau oricum să ni le vîndă cu o liră unul. Ne crede soldați fugari, care se întorc acasă, și vorbește de fiul său, care este prizonier și nu se poate întoarce. De aceea voia să ne dăruiască ouăle. Mîn-

căm imediat patru şi legăm coşuleţul cu celelalte pe portbagajul bicicletei mele.

La Morcone cumpărăm ardei galbeni şi roşii. Apoi, după cîţiva kilometri, ne oprim lîngă o moară electrică acţionată de un generator cu ţiţei: generatorul a fost aşezat în mijlocul drumului. Într-o casă apropiată, o bucătărie spaţioasă şi veselă, cu pardoseala din plăci de ceramică decorată. Mîncăm cartofi noi fierţi, pe care ni-i oferă gospodina.

Capătul platoului de deasupra localităţii Benevento. În timp ce pedalăm pe şoseaua paralelă cu valea, asistăm la un bombardament, ca la un spectacol. Avioane în picaj bombardează în fundul văii o uzină părăsită.

Coborîm spre Benevento cu toată viteza şi continuăm să mergem foarte repede pe falsa cîmpie din faţa oraşului. În soare şi în negura uşoară din vale, distingem, dreaptă în faţa noastră, cupola catedralei.

Aeroportul este bombardat, distrus, abandonat; apropiindu-ne de gara din Benevento, întîlnim găuri de bombe tot mai dese şi mai mari. În multe porţiuni a fost lovită însăşi şoseaua: trebuie să încetinim, să coborîm şi să urcăm cu greu ridicăturile încinse de pămînt moale care umple gropile.

Traversăm calea ferată printr-un pasaj subteran care a rămas întreg; de jur împrejur, pămîntul este răscolit de gropi enorme; peste tot sînt grămezi de dărîmături, amestecuri de lucruri stricate.

De acum peisajul nu se mai schimbă. Fiecare metru pe unde trecem a fost bombardat. Dar tocmai

pentru aceasta, ne obişnuim repede. O peliculă cinematografică s-a desfăşurat de-a latul străzii, nu se zăreşte bobina: panglica neagră se continuă de o parte şi de alta, cît vezi cu ochii, printre ruine. Pare o glumă, chiar o greşeală de punere în scenă, deoarece conform oricărei logici, sub bombardament celuloidul arde.

Piaţa gării. Bulevardul drept care merge spre podul de peste Calore şi spre oraşul vechi. Toate casele sînt distruse. Probabil că oraşul este părăsit. Pînă acum nu am întîlnit pe nimeni. Tăcere. Ne dăm seama, deodată, de duhoarea de cadavru. Cu fiecare mişcare de pedală, devine mai intensă. Am vrea să ne întoarcem, să facem un ocol. Dar nu avem alt drum: ca să mergem la San Giorgio trebuie să trecem podul de peste Calore. La jumătatea bulevardului, o bătrînă, vie, stă jos nemişcată pe marginea trotuarului. E îmbrăcată în negru. Îşi ţine capul între mîini. Pare că nu aude nimic. Nu ne priveşte, nu priveşte.

Puţin mai înainte, în timp ce duhoarea de cadavru creşte într-una, în sfîrşit fiinţe omeneşti: două fetiţe desculţe, nepieptănate, care se învîrtesc în tăcere printre dărîmături, scotocesc ici şi colo, ridică obiecte, cu mişcări rapide şi uşoare de animal. Încetinim ca să le privim mai bine. Sînt două ţigănci.

Împrejurimile podului sînt ciuruite de bombe mari şi mici. E uimitor că podul nu a fost distrus. Dincolo de pod, sus pe digul fluviului, este oraşul vechi. De departe, privind cupola catedralei, presupusesem că aceste cartiere vor fi fost cruţate. Dar este tocmai invers. Casele mici, vechi, înghe-

suite una în alta, sînt o singură grămadă imensă de dărîmături ; iar strada principală, îngustă și întortocheată, care suia de la pod pînă la piața catedralei, este acum un drum de trecere săpat printre ruine.

Sîntem obligați să coborîm de pe biciclete și să mergem scufundîndu-ne în praful gros al drumului. Duhoarea de cadavru este acum una cu aerul pe care îl respirăm. Ici și colo, printre dărîmături, ghicim fragmente de firme, de obiecte din vitrine : un bust femeiesc de ceară roșie cu perucă, un fotoliu alb emailat, pantofi, o mașină de cafea expres ; și în timp ce împingem cu greutate bicicletele pe urcuș, ne gîndim că acolo, în praful des, mai moale decît nisipul, acolo era un frizer, aici un droghist, un cizmar, un bar. De ce oare duhoarea de cadavru are un gust dulceag și face să-ți lase gura apă ?

Sub dărîmături, la un metru de noi, trebuie să fie numai cadavre. Soarele arde. Transpirăm. După țigănci nu am mai văzut pe nimeni. Numai noi doi sîntem singurele ființe vii în acest oraș pe care îl străbatem. Dar avem certitudinea că se va termina, și împingem bicicletele care se înfundă în praf cu tot cauciucul și cu geanta. Sosim la catedrală, care a rămas în picioare. Începînd de aici, orașul nu mai pare bombardat : după ce trecem de piață, strada se lărgește și înaintează, dreaptă, printre două rînduri de case neatinse. Vedem, la trei sute de metri, multe camioane oprite, și soldați nemți care se agită între camioane și case. Pe fațada catedralei un afiș enorm scris cu litere mari : *Trăiască Mussolini eliberat.*

O să ne oprească nemții? Continuăm, hotărîți, și de cum strada se face netedă, urcăm în șa.

Nemții vin și se duc în tăcere între camion și case, intră în magazinele părăsite, ies de acolo cărînd cu ei tot ce găsesc, și încarcă în camioane. Ici și colo, o santinelă supraveghează acțiunea, sprijinindu-și pușca mitralieră de brațul stîng.

Pedalăm iute printre cele două rînduri de camioane, uitîndu-ne la nemți cît mai puțin posibil, privindu-i abia în treacăt, ca și cum, procedînd astfel, am putea trece neobservați.

Un italian, un țăran, îi ajută pe nemți să încarce valuri de stofă. Încetinim, doar atît cît trebuie ca să-l întrebăm pe țăran în șoaptă care este drumul spre San Giorgio.

Țăranul, evident înspăimîntat pentru noi, aruncă o privire semnificativă înspre nemți și ne face semn cu bărbia să mergem drept înainte și iute.

Cartier modern, un mare bulevard. Casele, vilele, bisericile, sînt neatinse. Pedalăm mai repede. Un neamț, cu o valiză și un palton civil sub braț, merge pe strada paralelă cu bulevardul și ne privește îndelung.

Și în sfîrșit sîntem în afara orașului. La prima casă țărănească, Agostino se oprește și bea apă murdară de la un puț. Agostino e sleit, dar îl conving să se urce iarăși în șa. La un kilometru mai sus zărim, dincolo de un gard viu, înalt, care mărginește strada, o fermă. O luăm pe partea care duce la ea. În fața fermei, o femeie spală rufe. Întrebăm dacă are vin și de mîncare. Femeia răspunde că da, cu un semn foarte ușor.

Un umbrar des este sprijinit de fermă. Este un umbrar făcut în întregime din foi de tutun întinse la uscat. Dedesubt, la mijloc, este o masă pusă pentru prînz. Într-o parte, un şir de butoaie pline cu must. Iar în fund, pentru a închide parcă liniştitul ocol şi pentru a invita la odihnă, o grămadă mare de foi de porumb.

Avem cu noi ouă, ardei, şi cutioare de carne. Ţăranul, un bătrîn zbîrcit, cu aer de narcotizat şi cu profil aztec, desfundă, în timp ce aşteptăm ciorba, o sticlă de şampanie. Şampanie o numeşte el. Se mişcă încet, rosteşte cuvintele rar, cu ochii întredeschişi, vorbind parcă în somn.

Este vinul cel mai bun pe care l-am băut în viaţa mea. Rosé, uşor. Făcut, explică ţăranul, jumătate din struguri negri şi jumătate din struguri albi. Roz, uşor înţepător şi foarte sec. Are puţin gustul aşa-numitei *champagne nature*. Inainte de masă bem o sticlă. Apoi, în timpul mesei alte cîteva sticle.

Plăcere — fiică a neliniştii. Prin contrast, după ororile de la Benevento, înţelegem cît poate fi de dulce şi de scumpă viaţa.

Se bombardează, acum, nu departe de noi : sînt mitraliate poate camioanele nemţeşti pe şoseaua principală. Dar şi bombardamentul ni se pare vesel, liniştit, ca pocnitorile de la sărbătoarea satului, cînd se aud departe pe cîmpul plin de soare. Ţăranul, fără să se ridice de la masă, ne arată acolo la doi paşi o uşă care se deschide în deal : o grotă, săpată în tuf, pentru păstrarea vinului. Dacă bombardamentul se apropie, ne explică el, o să mergem acolo. Continuăm să mîncăm. Cu ţă-

ranul şi cu femeia sînt doi copii mici, foarte murdari, dar sănătoşi, durdulii, foarte vioi.

După ce terminăm masa, ţăranul ridică un braţ, smulge de deasupra capului cîteva frunze de tutun şi îşi umple pipa. Ne vine poftă să facem ca el şi cerem voie. Consimte: acesta închis la culoare, ne explică el, este tutun tare, serveşte la fabricarea ţigărilor numite „toscane". Acesta, mai deschis, este „Macedonia". Smulgem puţin de ici, puţin de colo, facem un amestec. Ne exaltă acest belşug, această anarhie provizorie. Am urît întotdeauna Monopolul Regal. De ce nu este liberă fabricarea tutunurilor ? Fiecare plantă de tutun este numerotată, fiecare foaie numărată. Fiscul exercită controale din cele mai severe. Acum totul, în Italia, chiar şi monopolul acesta, este distrus; dar gîndul că am scăpat, fie şi pentru puţin timp, de monopolul acesta blestemat, ne umple de bucurie şi nu ne gîndim cît este de mică o asemenea bucurie şi cîte nenorociri ne costă. Bem mereu vin rosé şi fumăm pipă. Tutun deschis şi tutun închis, amestecate. Sîntem fericiţi.

Ne întindem pe foile de porumb. Căldură, amorţeală, îndestulare. Ni se pare că sîntem în Mexic, în Venezuela sau în acel eden rustic de care vorbeşte Melville, o insulă din Pacific, acum o sută de ani.

Pe sub pleoapele îngreunate, îl privesc pe ţăranul care fumează, la umbra frunzelor de tutun. Probabil că fumează aşa de dimineaţa pînă seara. Iată cum se explică aerul său adormit, ca al unui bătrîn *peon* din Xochimilcho, îndobitocit de marijuana. Xochimilcho, marijuana, sînt prins, în-

tr-un mod foarte plăcut, de un somn iute şi profund.

Cînd ne trezim, soarele a şi ajuns la jumătatea drumului spre apus. Copiii îi ajută pe mama şi pe tatăl lor să stroşească boabele de struguri în vase. Tocmai atunci sosise un băiat mai măricel, un alt fiu al ţăranului : îşi spală picioarele şi apoi striveşte şi el strugurii.

Cumpărăm o cantitate enormă de tutun pentru o sumă derizorie, reparăm un cauciuc care între timp se dezumflase, plătim şi plecăm din nou întristaţi : la trezirea noastră farmecul dispăruse.

Şoseaua este străbătută acum, într-un sens şi în celălalt, de şiruri aproape neîntrerupte de camioane nemţeşti. Este drumul pe care se fac mişcări de trupe de acoperire pentru frontul de la Salerno. Foarte frecvente camioanele Crucii Roşii. Trec, direct spre front, autocamioane încărcate cu soldaţi care cîntă cît îi ţine gura. În picioare, ghemuiţi, cu puştile în mîini, cîntă — roşii la faţă, cu părul în vînt. Or fi trupe pe care le trimit în linia întîia şi cărora le-au dat să bea. La Salerno, ar trebui să-i împingă pe americani în mare. Îmi amintesc ce-am văzut acum cîteva luni, în mai, în jurul orei şapte dimineaţa, pe colinele de lîngă Albano. În aerul curat şi liniştit, un cor în ritm perfect de marş, iar în pauzele ritmate, sunetul cadenţat al paşilor. O companie de rezervă, soldaţi de înălţime inegală, şi de o vîrstă cam înaintată, prea slabi sau prea graşi, mulţi cu ochelari. Mergeau severi, ţepeni, ca grenadierii lui Frederic, şi

cîntau pe două sau pe trei voci, cu tempo și intonația exacte, ca niște coriști din Bayreuth.

Auf der Heide
blüht ein kleines
Blümelein,
und das heisst
Erika.[1]

Urîndu-i, nu am putut totuși să nu-i admirăm. Ce este Germania? De ce marea sa putere este hărăzită să se pervertească în război? În dimineața liniștită, profundă, corul se îndepărta, se îndepărta și cadența pașilor; și ne gîndeam din nou la chipurile acelea turtite, serioase, osoase, cu ochelari, la privirile acelea albastre, la părul acela blond: auzeam din nou depărtate, dincolo de pădure, vocile armonizate în marș; de ce, Doamne, acelorași ființe cărora tu le-ai dat darul unei Credințe atît de mari, le îngădui apoi ca trecînd prima ta poruncă, să fie împotriva aproapelui, mai sălbatice decît fiarele?

Se bombardează. Avioanele aliate sînt acum vizibile, destul de jos, aproape deasupra noastră. Camioanele nemțești se opresc brusc, trupa coboară și se risipește pe cîmpuri, se ascunde în șanțuri. O bombă explodează foarte aproape de noi, suflul ne aruncă la pămînt. Un țăran bătrîn cu barba albă și ascuțită, iese dintr-o căsuță și aleargă să se adăpostească sub un copac: se lipește de trunchi, tremură din cap pînă în picioare și privește în

[1] Pe cîmpie / înflorește o mică / floricică / și ea se numește / Erika. (Germ.)

sus, printre foile copacului, urmărind zborul aparatelor.

O familie de țărani străbate în goană cîmpul arat. Toți, chiar și copiii, duc ceva în spate, saci, lucruri, vase de bucătărie. O femeie duce pe cap o saltea mare. Privim stupefiați, ținîndu-ne răsuflarea : cine știe de ce ni se pare că am mai văzut scena aceasta. Ni se pare că timpul stă pe loc și că tot pe loc stau, în atitudinea și în gesturile goanei, și făpturile care fug cu bietele lor zdrențe : și mi se pare că fustița roșie a unei fetițe, și părul nepieptănat al unei femei s-au ridicat întinse și nemișcate în vînt, pe fundalul îndepărtat al copacilor și al norilor coborîți, pe care apusul îi colorează în violet. În vreun ziar vechi ilustrat, pe care-l răsfoiam într-o după-amiază plicticoasă din copilăria noastră, acolo poate am mai văzut această scenă și aceste chipuri : era o xilografie colorată, *Les horreurs de la guerre* [1]. Mila se contopește cu amintirea ; iar vechea înduioșare în fața acelor imagini de basm se împletește cu profunda uimire de a le redescoperi adevărate. Deci era chiar așa ? Acel rău imens, acele nenorociri îngrozitoare, care loveau fără motiv pe cei neapărați și nevinovați, erau adevărate ? Și emoția pe care am încercat-o cînd eram copii, numai închipuindu-ni-le, era justificată ? Vai mie, da ! Isus plînsese în grădina Ghetsemani, fusese biciuit și răstignit, iar durerea și dragostea noastră nu erau o nebunie.

[1] Ororile războiului (fr.).

S-au îndepărtat avioanele, am pornit-o iarăşi la drum. Dar, aproape imediat, lui Agostino i se sparge cauciucul. Întrucît soarele a apus, ne hotărîm să căutăm neapărat găzduire pentru noapte. Coborîm la o fermă, care se află în fundul unei vîlcele, la cinci sute de metri de şosea. Ţăranul ne spune foarte politicos că este dispus să ne găzduiască, dar ne sfătuieşte să căutăm adăpost în altă parte, înspre San Giorgio, pentru că ferma este alături de un mare depozit de muniţii nemţesc (arată o colină apropiată plantată cu măslini) şi în fiecare noapte vin avioanele şi încearcă să lovească depozitul.

Mă urc pe bicicletă şi continui să merg singur spre San Giorgio în timp ce se înoptează, ca să caut adăpost. Agostino mă urmează pe jos; nu mai are răbdare să-şi repare bicicleta.

Depăşesc, la o răscruce, un punct de control. După inscripţiile complicate şi după santinelele înarmate pînă-n dinţi, înţeleg că şoseaua secundară, care se desparte în acel punct de cea principală, duce la depozitul de muniţii.

Cîţiva kilometri mai departe, case nelocuite. San Giorgio? Găsesc un om care tocmai lasă oblonul unui garaj. Nu, nu este San Giorgio, e un cătun. Îi cer omului să ne lase să dormim în garaj. Nu se poate cu nici un chip. Ba ne spune chiar că voi găsi cu greu şi la San Giorgio. Aproape toţi vin în sat pentru treburile lor ziua, iar seara se întorc să doarmă în casele de pe cîmp. Se tem de bombardament. Începutul camuflajului se apropie şi pedalez, nu foarte vesel, cu patruzeci la oră spre San Giorgio.

San Giorgio della Montagna este o şosea frumoasă, largă şi dreaptă, cu căsuţe joase de o parte şi de alta, şi cu o biserică în capăt: are înfăţişarea unui tîrguşor de cîmpie, lombard sau piemontez. Nu este adevărat că toţi locuitorii îşi petrec noaptea pe cîmp. Ici şi colo, în faţa cîte uneia din aceste căsuţe, sínt oameni aşezaţi care stau la aer. Se întrezăresc camere luminate cu acetilenă sau cu lumînări, şi mese puse. Îmi recapăt speranţa, încetinesc, şi privesc în jur atent.

Privirea mea cade pe o căsuţă din cărămizi închise, cu înfăţişare foarte nordică, cu proporţii exacte. Are trei uşi cu geamuri cu cărămizi ieşite în afară, iar între cornişă şi partea de sus a uşilor firma: FIERAR, UNELTE AGRICOLE. Aşezat pe un scaun în faţa uşii centrale stă un bătrîn frumos, cu părul alb à la Umberto şi cu mustăţile albe. Fierarul, desigur. Alături de el un bărbat de vîrstă mijlocie, uscăţiv. Fumează, discutînd între ei.

Mă opresc, mă apropii, povestesc obişnuita şi scurta noastră istorioară (trebuie să o găsim pe mama care este refugiată la Torella, în provincia Avellino, la rudele prietenului meu), anunţ venirea apropiată a lui Agostino şi cer ospitalitate pentru noapte. Bătrînul, care e îmbrăcat ca un muncitor, nu ţărăneşte, mormăie un răspuns vag, nesigur. Deodată, privindu-mă fix îmi spune:

— Dar dumneavoastră nu sînteţi de prin părţile astea, nu este adevărat? De unde sînteţi?

— De la Torino.

— Chiar de la Torino?

— Da, sînt torinez pur sînge, de ce?

— Ei, de ce... bătrînul zîmbește și mă privește binevoitor, și nu îndrăznește să vorbească. După accentul său napolitan, dar nu nešlefuit, ba corect chiar și atenuat, ca al acelor meridionali care au trăit mult în nord, mi se pare că intuiesc adevărul.

— Pentru că poate dumneavoastră, adaug, dumneavoastră cunoașteți Torino, nu ?

— Ei, dacă îl cunosc... răspunde bătrînul, înroșindu-se de plăcere ; apoi, devenind din nou serios, mă cercetează cu privirea și mă întreabă : Dar dumneavoastră sînteți chiar din Torino ?

— M-am născut în strada Ospedale 20, *via Ouspidal vint. Chiel a sa 'ndoua ch'a l'è via Ouspidal ?*" [1]

— Ei, dacă știu !

— *Veul-lou ch'ai parla 'n dialet ? a lou parla chiel 'l dialet ?* [2]

— Nu, nu vorbesc, dar înțeleg tot. Am stat mai mult de douăzeci de ani la Torino.

— Aha, poate... la Fiat ?

— Exact, spuse bătrînul, roșind din nou, cu evidentă mîndrie față de omul care stătea alături de el. Întîi la Savigliano, și apoi la Fiat. Sînt pe jumătate torinez și eu. Dar sînt de aici, de la San Giorgio della Montagna. Și într-o zi m-am întors și am deschis atelierul acesta pe care îl vedeți. Torino, piața San Carlo, piața Castello, strada Roma, piața Carlo Alberto... Și carnavalul. Și zilele roșii la bariera San Paolo, la Dingotto...

[1] Strada Spitalului, douăzeci. Știți unde vine strada Spitalului ? (Dialect torinez.)

[2] Vedeți că vorbesc în dialect ? Dumneavoastră nu vorbiți în dialect ?

Prietenia se înjghebează repede. Oferă ospitalitate, casă și masă. Prietenul, care este un biciclist și are prăvălia alături, trimite un băiat cu bicicleta în întîmpinarea lui Agostino. Îi mulțumesc fierarului cu efuziune.

— Nu îmi mulțumiți, protestează el, sîntem toți unul pentru altul. Altfel ce mai e solidaritatea? și conchide repetînd aproape în sinea lui: Solidaritate... solidaritate...

Agostino sosește puțin după aceea și găsește cina gata. Mîncăm afară, la lumina unei lumînări, în timp ce se înoptează și camioanele nemțești încep iarăși să treacă zgomotoase, dese, în cele două direcții. Macaroane, ton și ceapă, ardei cu untdelemn, vin, fructe.

Trece o motocicletă condusă de un soldat neamț: pe scaunul de la spate un *balilla* [1] cu fes și pantaloni scurți.

— Trebuie să mai vedem încă asemenea lucruri! comentează bunul bătrîn clătinînd din cap și, pentru că s-a și făcut noapte, ne invită să intrăm în casă. Închide ușile cu pilaștri mari de fier, un blindaj autentic pe care-l asigură din interior cu bare grele, și între timp spune:

— Dacă nemții vor să intre, au nevoie de tun!

Ne-a pregătit două paturi admirabile, cu cearceafuri și pături. Agostino se dezbracă, se aruncă deasupra și adoarme numaidecît. Eu ies din nou cu fierarul. Am auzit zgomotul unei discuții chiar în fața casei și mergem să vedem despre ce este vorba.

[1] Membru al organizației fasciste de tineret.

În întunericul adînc un mic grup. Încet, încet distingem niște oameni și niște femei din sat, niște copii și doi nemți dezarmați care caută adăpost pentru noapte. Unul dintre ei mîngîie capul unui copil și repetă de mai multe ori faimoasa frază:

— *Prafo pampino: noi teteschi niente male pampini piccoli...*

Fierarul mă ia de un braț și mă convinge să intrăm în casă. Închide iarăși cu barele, meticulos. Apoi mă sfătuiește să mă duc la culcare, profitînd de aceste puține ore dinainte de ieșirea lunii și de începerea muzicii.

Înspre miezul nopții, într-adevăr, mă trezesc explozii depărtate. Ascult atent fără să mă scol. Aud un bubuit aproape continuu; dar nu reușesc să înțeleg dacă sînt camioanele de pe stradă sau avioane. Din camera alăturată se ivește fierarul în cămașă, cu lumînarea aprinsă.

— Sosesc, spune. Și ne scoală. Îl urmăm într-o curticică în spatele casei, și într-un adăpost foarte frumos săpat în stînca unui deal care se ridică perpendicular și închide curticica pe partea opusă casei.

Se apropie uruitul avioanelor și exploziile bombelor. Pămîntul se cutremură. Bătrînul vorbește liniștit: despre sine, despre soția și despre copiii pe care îi are la țară, despre speranțele și temerile sale. Este un om cum rar întîlnești acum: idei limpezi, sentimente simple și puternice; isteria și nelegiuirea secolului nostru nu îl ating. Pentru el, cuvintele au o valoare. *Solidaritatea.* Un om din secolul al nouăsprezecelea.

Exploziile încetează, avioanele se îndepărtează. Fierarul ne anunță că se vor întoarce. Dar ieșim din adăpost. Agostino se duce să se culce. Eu și fierarul, fiecare cu cîte o găleată, mergem să luăm apă proaspătă.

Puțul este pe partea cealaltă a șoselii, în mijlocul grădinilor. Lună peste grădini, peste măslini, peste apa rece ca gheața care se revarsă din găleată. Argint, prospețime, tihnă. Scîrțîitul scripetelui de departe, continuu, ca în surdină, uruitul camioanelor.

După ce am umplut gălețile ne oprim să vorbim aici. Fierarul povestește: era prieten cu Bocchini, excelența-sa Bocchini, șeful poliției fasciste, care era și el din satul acesta, San Giorgio della Montagna. Fierarul știe tot despre Bocchini, și vorbește îndelung despre el.

— ...Iată, vedeți, avea un mare viciu care îl stăpînea : femeile. Și slujba sa de polițist și-o făcea în întregime cu aceste femei. Prindea, cum se spune, doi iepuri deodată. Distracția și munca. Avea toate aceste femei... da, femei, femeiuști, tîrfe, în sfîrșit, le punea să colinde, și îl informau, și așa știa el tot ceea ce voia să știe... Nu era rău de altfel. Dar, se știe, în situația aceea...

Încet, încet, în papuci, cu gălețile noastre grele, străbatem din nou grădinile, intrăm în casă. Dar nu ne este somn, nici lui, nici mie. Și ne urcăm pe delușorul din spatele casei, ne așezăm pe un zid mic la marginea unei livezi. Și îl ascult mai departe, ore întregi, fumînd, pe fierarul care îmi povestește despre celălalt război, despre Torino, despre Fiat, despre toată viața lui. De trei sau patru ori, cînd

vin avioanele să bombardeze, coborîm în adăpost doar pentru cîteva minute, şi tocmai în ultimul moment. Sîntem anunţaţi, de fiecare dată, cu o anticipaţie precisă şi suficientă de piuitul găinilor din coteţ. Pentru că noi nu am putea să distingem zuitul îndepărtat al avioanelor de acela continuu al camioanelor de pe stradă. Nu ar putea s-o facă nici cel mai expert soldat. Dar găinile pot : în mod regulat, cu o jumătate de minut înainte de a se auzi explozia primei bombe, se trezesc, se agită, piuie nervoase.

Duminică 19 septembrie

Trezirea la orele şapte. Soţia fierarului, sosită acum de la ţară, ne prepară o cafea foarte bună. La opt sîntem în şa. Prietenul ciclist a reparat camerele.

Străbatem în viteză podul de peste Calore, lăsăm în urmă şoseaua asfaltată şi o luăm pe drumul plin de praf dinspre Taurasi. Nu sîntem încă siguri dacă trebuie, sau nu, să trecem pe la Paternopoli. Aceste drumuri secundare sînt indicate foarte sumar pe harta noastră ; iar Paternopoli, numele acestui sat, sunetul numelui acestui sat, Paternopoli, ne fascinează. „Fuga la Paternopoli", ne repetăm în continuu : ar fi un titlu foarte frumos pentru o carte. Dar toate numele acestor sate au un farmec ciudat. Paternopoli, Taurasi, Gesualdo, Fontanarosa, Villa Maina, Frigento, Taverne di Frigento, Sant'Angelo dei Lombardi, Torella dei Lombardi, Guardia Lombarda, Nusco. Acelaşi pei-

saj se transformă rapid sub ochii noștri ; și pe măsură ce ne îndepărtăm de podul de peste Calore și de șoseaua asfaltată, avem impresia că înaintăm într-o natură fabuloasă și veche, asemenea celei din tablourile lui Salvator Rosa și Massimo D'Azeglio, sau din Ariosto ilustrat de Doré. Copaci mari, păduri încîlcite, prăpăstii foarte dese, cîmpuri încărcate cu grîne care nici măcar nu par cultivate, văi mici și spinări lungi de dealuri care se succed și se întretaie în mii de direcții, și luminișuri neașteptate, unde curge printre pietre firul de apă al unui mic torent. Irpinia se numește această regiune, și nu o cunoșteam. Cît de variată și de frumoasă este Italia !

Poate se adaugă la farmec faptul că ne știm acum aproape sigur în afara oricărui pericol și aproape de sfîrșitul fugii noastre (ar trebui să ajungem la Torella înaintea serii), în timp ce continuăm totuși să fugim ; și continuă acea teamă nelămurită de primejdie care aproape că transformă aventura noastră într-un spectacol pe care ni-l dăm nouă înșine. Sîntem încă în mijlocul nemților ; iar americanii sînt aproape. Dar de nemți, pe care putem să-i găsim încă la fiecare cotitură, avem acum aceeași teamă pe care o are un copil din Melbourne, văzîndu-i la cinematograf ; iar în americanii, pe care îi vom întîlni peste cîteva zile, dacă nu chiar cîteva ore, avem aceeași nemărginită speranță pe care am început s-o avem într-o seară depărtată de noiembrie, cînd trista și leneșa noastră viață romană a fost zguduită pe neașteptate : adunați în casa unor prieteni, ghemuiți și strînși roată în jurul radioului, bînd și închinînd, am ascultat

toată noaptea anunțul care părea de necrezut: debarcare la Alger, debarcare la Oran.

În dragoste, așteptarea și despărțirea sînt momente vagi, incomplete, nehotărîte; hotărît, complet, concret este, prin comparație, momentul posesiunii. Și totuși acelea, nu acesta, sînt momentele sublime. De ce?

Ne gîndim că secretul constă tocmai în acea nedeterminare, în acel caracter incomplet, în acea nehotărîre. Așa cum în momentul despărțirii cel care iubește deși posedă încă propriul bun, *aproape* l-a pierdut, tot astfel, în așteptare, îl dorește încă, în timp ce *aproape* îl posedă. Acest *aproape* este viitorul apropiat, într-un caz mai trist, în celălalt mai vesel decît prezentul, ceva care invadează prezentul și-l lărgește. Pare astfel că timpul se oprește, spațiul depășește limitele, iar natura noastră, liberîndu-se de controlul acestor doi tirani, trăiește o singură dată în nesfîrșita condiție a îngerilor.

În timp ce bicicleta mea aleargă ușoară pe drumuri singuratice și prăfuite, iar în dreapta și în stînga mea se desfășoară încet, ca un dublu scenariu al călătoriei lui Siegfried, acest feenic peisaj, gîndesc, ba chiar știu că momentul cel mai fericit al fugii va rămîne acesta. O voce tainică îmi atrage atenția să nu mă încred în viitor: nu va fi cum credem noi, noi care îi urîm atîta pe unii oameni și-i invocăm atîta pe alții. Invocarea, o dată cu apariția celor invocați, și ura, o dată cu dispariția celor urîți, vor părea o exagerare. Americanii, odată vii și adevărați în jurul nostru, nu vor mai fi cum mi-i imaginam. Ne vor dezamăgi. Și nu va fi vina

lor. Prea lungă a fost această așteptare, prea înnebunitoare, pentru ca așteptîndu-i, să nu le fi atribuit puțin cîte puțin o putere supranaturală; iar acum, fără să ne dăm seama, pretindem să ne elibereze nu numai de nemți, ci de noi înșine, nu numai de o politică oarecare, nu numai de robia cetățenească, ci și de robia particulară și lungă cît viața oamenilor care se numește păcat originar.

La răspîntia dinspre Taurasi mi se sparge cauciucul. Soarele s-a și ridicat pe cer; și ne așezăm jos ca să-l reparăm, la umbra unui dig scurt. Căldură ușoară și plăcută, zumzet de insecte, clopote îndepărtate. Chiar și aici, în plin cîmp, se simte că este duminică.

Un pas cadențat. Reparăm cauciucul dovedind mult zel și o oboseală vizibilă. Apar trei soldați nemți, și un băiat italian înalt, slab, blazat, cu ochelari, tipul adevăratului *tînăr catolic*, care le servește drept călăuză. Italianul este îmbrăcat în pînză cachi, are o banderolă albă la braț și o muschetă pe umăr. Nemții, trecînd prin fața noastră, ne aruncă o privire; și tînărul catolic ne privește; dar înfățișarea noastră de oameni preocupați pe plan tehnic și faptul că mînuim într-una cauciucul, camera, supapa, pîrghiile, pompa, lighenașul cu apă, soluția de lipit, petecul, îi conving că nu sîntem indivizi periculoși sau că oricum nu vom merge foarte departe. Liniștiți, după o clipă de ezitare, grăbesc pasul, îndepărtîndu-se înspre San Giorgio.

Urcăm iarăși în șa și abia facem vreo sută de metri, cînd un urlet sălbatec sfîșie văzduhul. Ne oprim înfricoșați. Urletul părea că vine dintr-o

pădurice apropiată, la capătul micii văi pe care o străbate şoseaua. După o clipă de tăcere, un alt urlet identic cu primul: dar urmat acum de o avalanşă furioasă de cuvinte nemţeşti. Trebuie să fie un ofiţer sau un subofiţer care le vorbeşte unor soldaţi în pădurice. Cunosc puţin germana şi nu ştiu ce-or fi însemnînd acele cuvinte. După tonul isteric, furios, violent, ar putea în aceeaşi măsură să-i mustre pentru vreo vină sau să-i îndemne la luptă. În liniştea dimineţii de duminică, în soarele călduţ de septembrie care aureşte copacii şi păjiştile, în aerul nemişcat şi curat, acea voce neomenească, guturală, stridentă, sfîşietoare, care provine de la o fiinţă apropiată de noi dar invizibilă şi este adresată altor fiinţe invizibile, ni se pare aproape simbolul sau semnul întregului rău omenesc. Ceva ca strigătul neaşteptat şi sălbatec de război al unui trib de canibali, în paradisul terestru al acelor insule din Pacific unde se aventurau primii exploratori, crezîndu-le nelocuite.

Feldwebel-ul îşi încheie acum discursul cu două sau trei urlete distincte. Începem să auzim din nou ciripitul păsărilor, zumzet l insectelor în soare, freamătul vîntului, clopotele depărtate. Altceva nimic. Rămînem cîteva clipe cu ochii aţintiţi spre păduricea în care se ascund desigur nemţii; dar nu mai auzim altceva. Nici o pocnitură de călcîie, nici un ţăcănit de armă, nici un pas, nici un glas, nimic. Încet, în tăcere, alunecînd pe praful drumurilor de care, ne reluăm călătoria. Aproape de Taurasi, ajungem din urmă un grup de soldaţi italieni. Pentru că şoseaua chiar la intrarea în sat este în pantă foarte abruptă, coborîm de pe bici-

cletă și mergem împreună cu ei. În cămăși, desculți, îmbrăcați la fel cu atîția alții pe care i-am întîlnit, se întorc și ei pe jos la casele lor, în Calabria sau în Sicilia. Merg peste cîmpuri, în caz extrem pe drumuri secundare ca acesta, niciodată pe cele asfaltate.

Primele case din Taurasi încep pe la jumătatea pantei, iar aceasta se termină într-o piațetă, pe care o și întrezărim, cu o fîntînă și o mică biserică. Chiar la intrarea în piațetă, un tînăr brun, scund, nepieptănat, îmbrăcat tot în negru, vine în întîmpinarea noastră, a noastră și a soldaților, și cu ochi rătăciți și cu glas peremptoriu ne poruncește să ne oprim :

— Stai ! Cetățeni, frați, luptători, pe loc ! Opriți-vă !

Unul încearcă s-o ia la fugă. Tînărul îl ia de piept și-l obligă să se oprească. În piațetă este un grup de alți tineri îmbrăcați în negru, nemișcați, care ne privesc. Celălalt reîncepe, strigînd amenințător ca omul care nu admite să nu fie ascultat :

— Opriți-vă ! Voi care ați luptat și ați suferit, veniți toți aici. Veniți aici și îngenuncheați în fața fratelui vostru luptător, mort pentru patrie !

Soldații, plecînd capul ca în fața inevitabilului, se supun tăcuți gestului autoritar al tînărului care arată spre dreapta, în piațetă. Agostino și cu mine ne privim, înspăimîntați, fără să înțelegem totuși. Ne trece prin minte bănuiala că e vorba de o capcană. Pînă acum mersese totul așa de bine. Să cădem în plasă tocmai acum, la sfîrșit, la doi pași de Torella ! Totuși, nu vedem uniforme, nici nemțești, nici fasciste. Înaintăm încet, în urma soldați-

lor. Vedem că intră toţi în biserică, împinşi cu forţa de tînărul agitat. Intrăm şi noi, ultimii.

— Îngenuncheaţi ! strigă tînărul.

Toţi îngenunchează. Sub altarul principal, care este luminat de cîteva şiruri de lumînări, vedem în spatele unui cristal imaginea de ceară a unui sfînt îmbrăcat ca soldat roman, sfîntul Espedito sau sfîntul Pancrazio.

— Sfîntul Espedito, ne şopteşte la ureche unul dintre soldaţi. Prinse cu piuneze de jur împrejurul runei de cristal, vedem o mare cantitate de hîrtii de cinci lire. Şi nenumărate alte hîrtii de cinci lire la baza fiecărei lumînări. Nici eu, nici Agostino nu am îngenuncheat. Poate pentru aceasta băiatul palid, scofîlcit, cu ochi mari albaştri, se apropie de noi şi, arătînd înspre sfînt, ne şopteşte timid :

— Priviţi ochii şi genele, dar priviţi bine... se mişcă ! încet, încet ! Se mişcă ! Apoi se apropie mai mult, atingînd aproape cu buzele urechea mea, şi şopteşte tremurînd ca şi cum ar spune ceva în mare taină : Alaltăieri, de ziua Sfintei Maria, obrajii aveau un colorit *nu poco cchiú rosco...* iar pielea *accà*, arată orbita, sub ochi, era *nu poco cchiú vviola !*[1]

Nu îndrăzneşte să pronunţe cuvîntul *miracol* ; pentru supranatural are totodată adoraţie şi groază, conform sensului păgîn al lui *sacer*. Agostino, care este şi el napolitan, nu dă importanţă. Dar eu, uluit, îl privesc pe băiatul palid, îi privesc pe tinerii sicilieni şi calabrezi ; stau toţi îngenuncheaţi, îl

[1] Puţin mai roşii... aici... puţin mai violetă (dialect napolitan).

fixează pe sfîntul Espedito cît se poate de firesc, îi mulțumesc că i-a ajutat să ajungă pînă aici, îl roagă fierbinte să-i ajute să ajungă pînă acasă.

Aceasta este religie ? E numai superstiție ? Mistere ale Italiei ! Aș zice că este mai mult decît o superstiție și mai puțin decît o religie. Sau aș spune că nu este religie, așa cum noi, evrei sau creștini, concepem religia, conștiința păcatului originar, distincția între bine și rău, opoziția între un Dumnezeu bun și un demon rău ; ci poate o credință încă păgînă pentru care zeii sînt numeroși, și buni sau răi, după împrejurări. Oricum, este posibil să-i înveți socialismul pe oamenii aceștia ? Ei încă nu sînt creștini : este posibil să-i înveți pe ei socialismul, care ar trebui să fie o critică și o reînnoire a creștinismului ?

Creștinul este un om care de secole, de-a lungul generațiilor, a fost educat să distingă, în orice situație, binele de rău, și să pună, în această distincție, propria-i demnitate. Italienilor din Italia meridională le lipsește tocmai această educație și această demnitate ; de aceea ei adoră viclenia, și cea mai proastă părere pe care o pot avea despre un semen al lor nu este că acela ar fi rău ci că este neghiob.

Există desigur și reversul medaliei : frica lor păgînă are un farmec, o spontaneitate, o virtute poetică, de care celelalte popoare sînt lipsite. Cine nu ar invidia, pentru o clipă, candoarea acestor tineri îngenuncheați în fața sfîntului Espedito ?

Dar a uita defectele lor în fața unui asemenea spectacol este un estetism culpabil ; înseamnă să nu-i consideri italieni sau nici măcar oameni : în-

tocmai cum au făcut unii scriitori englezi rafinați, care îi admirau și îi iubeau pe italienii din sud ca pe pisici sau ca pe cîini, ca pe niște ființe primitive, mici și adorabile, fără moralitate și fără demnitate ; dar ar fi fos indignați să găsească asemenea trăsături de animal în vreun compatriot de-al lor.

Dacă îi iubim deci într-adevăr pe frații noștri din Italia meridională, trebuie să fim neînduplecați cu toată afecțiunea.

Sau este o înfumurare și aceasta ? Isus nu a inventat nimic nou ?

Aruncîndu-le o ultimă privire acestor băieți îngenuncheați în fața sfîntului Espedito, nu mai am curajul să mă cred apostol. Dumnezeu să mă ajute, să mă apere și să mă ierte dacă m-am crezut mai aproape de el decît alte suflete, dacă m-am gîndit la alte suflete ca și cum nu ar fi și ele tot un mister inviolabil.

Ieșim din biserică și pornim pe strada principală a satului. Niște bătrînei (notabilitățile locului, cu hainele curate și de modă veche) stau în grup în afara caselor. Ne apropiem și întrebăm care este cel mai scur drum pînă la Torella.

Imediat, ca și cum am fi aruncat un chibrit într-o grămadă de paie uscate, se încinge între ei o ceartă frenetică, în legătură cu drumul cel mai scurt spre Torella. După cinci minute de zăpăceală generală într-o deasă încrucișare, îngrămădire și contrazicere de itinerarii propuse, scandalul ia formă de dispută. Predomină două par ide : primul condus de un bătrînel foarte slab, cu pălărie de panama, haină de alpaca gri, și baston în mînă,

care țopăie încoace și încolo în mijlocul drumului strigînd cu voce cloncănitoare, indicîndu-ne nouă prin virgulele fulgerătoare ale bastonului îndreptate în toate direcțiile orizontului, cotituri, răspîntii, scurtături, poduri și treceri obligatorii ; al doilea partid este condus de un bărbat mare, obez, îmbrăcat în negru, cu o pălărie neagră de fetru pe cap, care stă tot timpul așezat pe un taburet invizibil, în fața unei porți mari, care încearcă să-și domine adversarul cu glas puternic, deși răgușit, exagerînd și prelungind intenționat o tuse furioasă, de nestăpînit, care îi întrerupe propria vorbire.

Din tot acest conflict, și din părerile care se bat cap în cap, ne este imposibil să deducem cea mai mică indicație. Urcăm iarăși în șa, mulțumim și plecăm. Ei continuă să discute. Chiar de departe, îi mai auzim în urma noastră pe cei doi șefi care ne urlă fiecare itinerariul său propriu. Mă întorc o clipă, și văd că s-a ridicat și obezul și că strigă acum cu glas puternic, tronînd printre oameni în mijlocul drumeagului.

Cum ieșim din Taurasi, uruit de avioane pe cer, explozii apropiate. Este unsprezece, ora obișnuită a bombardamentelor.

După cîțiva kilometri sîntem din nou imobilizați : un alt cauciuc s-a spart. Intrăm într-o vilă veche în stil baroc, transformată acum în fermă, reparăm, mîncăm și cu mare plăcere aflăm de la țăran, de fel din Romagna, dar trăit mult prin părțile Neapolelui, că sîntem mult mai aproape de Torella decît am fi sperat. Itinerariul este simplu : Fontanarosa, Gesualdo, Villa Maina, Torella. Nu

se poate greşi. Ţăranul ne sfătuieşte ca între Fontanarosa şi Gesualdo s-o luăm pe drumul vechi, evitînd astfel camioanele nemţeşti şi eventualele mitralieri din avion.

Urmăm sfatul. La Fontanarosa, unde găsim cîteva case distruse de bombardamente, angajăm trei ştrengari să ne arate drumul cel vechi spre Gesualdo. Este în pantă, presărat cu pietre mari, aproape un drum de catîri. Mergem pe jos şi flecărim cu ştrengarii. Vorbesc de Fontanarosa. Satul a fost lovit, au fost morţi ; apoi nemţii au făcut razii, l-au luat pe cutare şi pe cutare. Cel mai mare dintre ştrengari se laudă că ascultă asiduu Radio Londra.

Aparate aliate uruie deasupra capului nostru, iar bombele nu întîrzie. Ne aruncăm într-o livadă de măslini, ne întindem lîngă o ridicătură de pămînt şi aşteptăm să treacă. Băiatul mai mare spune că lui şi întregii sale familii nu le este teamă de bombe.

— Boierilor, spune el, le este frică : au făcut bani, au jupuit lumea şi acum le e frică de moarte. Dar noi în schimb sîntem veseli şi mulţumiţi !

Pe creasta unei coline ajungem aproape de Gesualdo, îi lăsăm să plece pe ştrengari. Ne urcăm pe bicicletă şi în cîteva minute sîntem la Gesualdo. Nu străbatem satul, cotim prin jur. La puţul unde coborîm să bem apă, nişte oameni ne salută cu urale şi ne strigă că trebuie să ai curaj cu nemţii.

— Aici la Gesualdo, explică el urlînd, le-am spus-o de la obraz nemţilor, i-am făcut să vadă

că nu ne era teamă de ei şi astfel au plecat şi aici nu au făcut nimic !

Cît pe aci să nu înţelegem de ce aceşti burghezi paşnici în vilegiatură, sau mici proprietari din partea locului, se obosesc să se laude, fără ca noi să le dăm vreun pretext, să arate atîta curaj. Apoi ne trece prin minte adevărul. Este vorba de un fenomen psihologic comun oricărei populaţii atunci cînd o armată se retrage, iar cealaltă care înaintează este aproape.

Ocolind Gesualdo, străbatem o uliţă îngustă printre cocioabe şi ziduri mici, pînă cînd ieşim la loc deschis. Este un bastion înalt deasupra caselor. Vedem deschizîndu-se în faţa noastră o vale mare, înverzită toată, iar pe la jumătatea dealului, pe versantul opus, Agostino, cu lacrimi în ochi, recunoaşte şi îmi arată în sfîrşit Torella.

Ne grăbim pe coborîşul dinspre Villa Maina, care este în fundul văii, fără să frînăm şi fără să ne temem. Şoseaua este acoperită cu un strat gros de pietriş. O să spargem cauciucurile ; dar de acum nu mai contează ; chiar dacă ultimii kilometri ar trebui să-i facem pe jos, vom sosi la Torella, în timpul serii. Nu mai privim peisajul. Privim doar şoseaua care aleargă foarte repede sub roata din faţă, pietrişul care sare în părţi.

Pe la Villa Maina nu trecem, ne oprim un moment lîngă o veche întreprindere de ape termale, astăzi părăsită. Între pavilioanele joase şi şosea este o vie : şi un băieţandru bine îmbrăcat, adevărat tip de domnişor în vacanţă, mănîncă struguri. Îl întrebăm de drumul care duce la pod.

În cîteva secunde sîntem la pod și apoi începem urcușul. Lucru extraordinar, în ciuda șoselii foarte proaste, și a vitezei nebune, cauciucurile, acum numai petece, nu s-au spart. Urcăm panta lungă, o parte pe bicicletă, o parte pe jos; dar ne dăm jos doar cînd ne iese sufletul; cum ne-am odihnit sărim din nou în șa și continuăm stînd în picioare pe pedale, legănîndu-ne, ca Trueba și Verwaecke.

Cînd intrăm în Torella se înoptează. Casa lui Agostino se află tocmai în punctul cel mai înalt al satului; și trebuie să-l străbatem în toată lungimea. E un sat mare. Străzile, piețele, sînt pline de lume. Mulți sînt unchi, veri, rude și prieteni de-ai lui Agostino. Dar sîntem murdari de praf; lac de sudoare; pedalăm cu capul în jos, gîfîind, pufăind: așa străbatem satul și nimeni nu-l recunoaște pe Agostino. În piața principală, un tanc și o patrulă nemțească.

Casa lui Agostino este un turn vechi cu ziduri groase înclinate: ultima bucată de drum care merge pînă acolo este un fel de scară de piatră. Nu mai sînt prăvălii pe de lături, nu mai sînt oameni care să se oprească în fața caselor. Nu e nimeni. Urcăm bicicletele pe umeri și alergăm furioși în sus pe trepte. Ajunși lîngă turn, găsim ușa închisă. Agostino, gîfîind, strigă cît poate de tare:

— Mamă! Mămico! Mămico!

Așteptăm cîteva clipe. În tăcerea răspîntiei pustii, în penumbra liniștită a amurgului, auzim doar gîfîitul nostru puternic. Apoi un pas iute, o ușă trîntită. Sus, o ferestruică înfundată în zid se deschide

violent. O fată brună iese la geam, ne privește, se întoarce, strigă :

— Mamă ! Mamă ! e Agostino.

Torella dei Lombardi
Duminică 26 septembrie, ora 19

Am sosit acum o săptămînă, exact către ora aceasta. Stau la pat în casa lui Agostino. Sînt bolnav de colită, am febră.

De ieri seară nu mai sînt nemți aici ; dar americanii nu au sosit încă.

Timp de o săptămînă, în fiecare zi, am auzit tunul din ce în ce mai aproape. Progresiva exasperare a așteptării. Să te ridici noaptea, să mergi la fereastră, să privești lumina, fulgerele bătăliei dincolo de colinele negre din Nusco ; și să numeri camioanele, tan urile nemțești care merg spre nord, și să le numeri pe cele care merg spre sud.

Satul nu mai are lumină electrică ; nemții au aruncat în aer centrala de la Montemarano.

As ultăm Radio Londra la un mic aparat cu pile electrice construit de un stud nt la politehnică, prieten cu Agostino. Este aici și un partizan croat, făcut prizonier și deportat la Torella.

În toate zilele, de la unsprezece dimineața pînă la trei sau patru după-amiaza, am asistat la bombardamentele pe care avioanele aliate le făceau în jurul Torellei. Era ca proiectarea unui film documentar. În cadrul ferestrei, precedate de un uruit, aparatele apăreau pe neașteptate, se învîrteau pe dealurile din Sant' Angelo și din Frigento,

coborau. Auzeam explozia bombelor, şi în timp ce aparatele se îndepărtau şi ieşeau din cadrul ferestrei, vedeam ridicîndu-se de la pămînt panaşuri lente de fum, care se întindeau în spirale dese şi compacte de forma unor enorme ciuperci albe.

Alaltăieri, înspre prînz, în casa mătuşii lui Agostino a sosit un preot mic, gras, plin de praf, congestionat, cu o batistă la gît, cu un baston şi cu o valijoară în mînă. Era parohul din Nusco. Zice că americanii sînt pe punctul de a sosi. Nemţii au instalat o baterie chiar pe terasa casei sale parohiale. Locuitorii satului s-au evacuat, el a alergat să se refugieze aici.

Torella nu este ca Gesualdo; sau cel puţin nobilii şi burghezii din Torella nu sînt lăudăroşi ca aceia din Gesualdo. Sînt mai degrabă indiferenţi în cel mai înalt grad, şi foarte fricoşi. Nu le pasă nici de nemţi, nici de aliaţi, nici de italieni. Se gîndeşte fiecare la treburile sale, certîndu-se unul cu altul, bîrfindu-se, vorbindu-se de rău între ei. Există în sat diferite partide sau facţiuni, şi chiar unele familii, cum este şi cea a lui Agostino, sînt împărţite în două sau mai multe facţiuni şi există fraţi care nu-şi vorbesc şi nu se salută. Este un farmacist care, căsătorindu-se cu fiica unuia dintre cei doi doctori din sat, refuză adesea să dea medicamente clienţilor celuilalt doctor.

Toţi, în sat, chiar şi cei mai săraci, sînt destul de bogaţi, pentru că toţi posedă pămînturi ! iar prin părţile acestea, pămînturile sînt foarte rodnice. Dar toţi, chiar şi cei mai bogaţi, trăiesc mizerabil, în murdărie şi în neorînduială. Un observator su-

perficial s-ar înduioşa, crezînd că satul acesta este locuit doar de ţărani săraci, exploataţi de vreun stăpîn care trăieşte la Napoli sau la Roma. Adevărul este că stăpîni sînt ei înşişi, toţi, şi aşa de avari încît par, ba chiar sînt înfometaţi. Dacă cineva ar vrea să-i înveţe socialismul pe aceşti oameni, ar trebui mai înainte de toate să-i convingă să fie ceva mai îndurători cu ei înşişi, cu trupurile şi cu sufletele lor, pe care le neglijează, din dragoste pentru bani.

In sat există o singură fîntînă, construită, ca să scutească cheltuiala pentru instalarea conductelor, chiar pe locul unui vechi izvor, foarte departe de centru. Această fîntînă a fost construită în 1884 şi rămîne şi astăzi edificiul cel mai modern din Torella. Iarna, locuitorii nu o folosesc pentru că le este frică să nu alunece pe drumurile îngheţate: stau închişi ermetic în case, două sau trei luni, şi preferă să bea zăpadă topită sau apă de la puţ.

Am văzut o fermă la ale cărei ferestre geamurile erau înlocuite cu carton: aceasta nu în urma războiului; ci, mi s-a spus, încă de cîţiva ani. Proprietarii, ţărani bogaţi, preferă să trăiască în întuneric şi ziua, decît să se obosească chemînd un geamgiu şi să cheltuiască bani pentru punerea geamului.

Dar adevăraţii conducători, adevăraţii stăpîni ai acestor oameni avari, certăreţi şi egoişti, sînt preoţii. Numai la Torella, care numără doar puţin mai mult de trei mii de suflete, sînt şapte. Trîndăvesc pe drumurile murdare de scîrnă, de dimineaţa pînă seara. Stau în cafenele, joacă cărţi, hoinăresc,

flecăresc, rîd prostește. Sînt urîți, murdari și nerușinați. Unii înalți, foarte slabi, bălăbănindu-și mîinile descărnate, cu degetul mare și cu arătătorul alungite peste măsură nu știu datorită cărei obișnuințe secrete sau cărei degenerări. Alții grași, enormi, cu ochii urduroși și cu nasul borcănat, se mișcă încet, clătinîndu-se, susținîndu-se greu pe picioarele subțiri care se întrezăresc sub anteriul scurt și descheiat. Unul, preotul paroh, umblă îmbrăcat ca în secolul al XVIII-lea, cu pantalon de mătase, vestă de damasc, tricorn împodobit cu șnururi și cu ciucuri violeți. Toți apoi, în mod notoriu, au o groază de copii ; iar servitoarele și „nepoatele" care trăiesc în casa parohială sînt concubinele lor.

Mi se strînge inima. Ce autoritate pot avea asupra credincioșilor asemenea slujbași ai lui Dumnezeu ? Ce lege morală să insufle din amvon ?

Mă gîndesc la sărmanii parohi din munții mei, păstori rari și izolați ai unor văi întinse, fiecare dintre ei îngrijindu-se cîteodată de sufletele cîtorva sate foarte depărtate între ele, mă gîndesc la viața lor neobosită, la bunătatea lor, la credința lor, la privirea lor curată și înflăcărată, pe care nu o puteam sustine fără să am remușcări pentru păcatele mele și fără dorința de a mă pocăi. Sînt, și unii și alții, preoți ai unei aceleiași religii ? Identic este, vai, cuvîntul, dar spiritul nu ar putea fi mai deosebit. Un paroh din Val D'Aosta seamănă infinit mai mult cu un pastor norvegian decît cu unul din acești *prèveti*. Nu degeaba ultimii sfinți pe care Italia i-a dat bisericii sînt piemontezii : Cottolengo, Don Bosco, Don Orione.

Ora 12. Stau tot la pat, cu febră. Se pare că americanii sînt la doi kilometri de aici, la răscrucea dinspre Sant'Angelo. Nu cred. Nu-i cred pe oamenii ăştia pentru că prea des povestesc născociri. Este adevărat că surorile lui Agostino îmi arată, ca dovadă, o cutioară americană, plină cu biscuiţi şi caramele. Tot nu cred.

Dar la orele paisprezece, Agostino năvăleşte în camera mea foarte agitat, strigînd :

— Scoală-te ! De data asta e chiar adevărat ! Au venit !

— I-ai văzut tu ?

— Da, i-am văzut... Am fost cu bicicleta pînă la terenul de sport... Au venit, sînt pe punctul să intre în sat, vor trece pe aici !

Aş vrea să nu-l cred. Aş vrea ca americanii să fie mereu gata să sosească şi apoi să nu sosească niciodată. Mă ridic, îmi pun un halat de casă peste pijama, un impermeabil peste halat şi un palton peste impermeabil. Îmi clănţănesc dinţii de frig, din cauza febrei. Simt că ceva, peste cîteva clipe, cînd îi voi vedea, cînd voi vedea cei dintîi americani, ceva va muri în mine. Va muri speranţa în sosirea americanilor, lucrul cel mai frumos. De aceea nu aş vrea să cobor, nu aş vrea să-i văd. Întocmai ca atunci cînd sună ceasul, cînd este ora să ne sculăm, şi ne întoarcem pe partea cealaltă şi ne prefacem faţă de noi înşine că dormim ca şi cum am putea să prelungim un vis întrerupt, aş vrea, timp de cîteva clipe, să mă revolt încă, să nu cred în vestea adusă de Agostino.

Dar trebuie să ne stăpînim, să renunţăm. Trebuie să avem curajul de a îmbrăţişa realitatea aceea faţă de care ne-a angajat propria noastră fantezie. America îndepărtată, proslăvită şi invocată, America aceea care îmi aminteşte adolescenţa şi prima experienţă din viaţa mea, America aceea este aici, se întoarce ea la mine pentru că eu nu m-am întors la ea. Simt, înţeleg într-o clipă, că „păcatul tinereţii" s-a sfîrşit, că s-a sfîrşit definitiv, aşa cum cineva înţelege că este treaz tocmai pentru că doreşte să-şi continue somnul. Şi din milă faţă de mine însumi, din respect pentru aceste sentimente care au fost ale mele, mă hotărăsc şi cobor. Voi merge în întîmpinarea americanilor şi voi căuta să trezesc, măcar să simulez în interiorul meu acelaşi entuziasm ca atunci cînd, la douăzeci de ani, sosind la New York pentru prima dată, am văzut ridicîndu-se spre cer din apele nemişcate lanţul alb al zgîrie-norilor.

La încrucişarea a trei uliicioare, sub vechiul turn al casei lui Agostino, se află un mic grup de oameni, în aşteptare. Mă amestec printre ceilalţi, mă strîng în palton, tremurînd din pricina febrei. Aud urale, strigăte de bucurie. Îmi spun că nu voi uita niciodată ceea ce voi vedea peste puţin.

Iată, la capătul drumului care se deschide înspre cîmpie, după cîteva căscioare se iveşte o camionetă şi înaintează încet, cu viteza unui pas omenesc, precedată de vreo douăzeci de soldaţi în şir indian. Merg indiferenţi, cu pas uşor şi prudent, cu pasul — gîndesc imediat şi cine ştie de ce — cu pasul pieilor-roşii în prerie. Acum îi văd pe primii: au căşti mari şi ghetre, ghetrele americane

din timpul Războiului de Secesiune. Merg privind triști în jur, neîncrezători, indiferenți la aplauze. Sînt plini de praf și transpirați. Par obosiți, ca după un marș lung. Au chipuri urîte și crude, cu pielea de un roșu-închis, nasuri acviline, mari și strîmbe. Nici unul nu zîmbește. Este posibil ca americanii să fie astfel ? Mulți dintre ei aruncă cutioare și țigări mulțimii care se repede și și le dispută frenetic. Este evident că soldații împart toate lucrurile nu dintr-un imbold spontan sau din convingere, ci supunîndu-se unei dispoziții de propagandă. Sosind, americanul trebuie să dea impresia că aduce prosperitate. Par plictisiți, asta e, plictisiți că fac războiul, plictisiți că au debarcat în Italia, plictisiți că eliberează popoarele, plictisiți de entuziasmul și de primirea noastră.

Alături de mine, Agostino nu observă nimic, urlă ca un obsedat, bate din palme și insistă să ies și să le vorbesc englezește etc., etc. Eu am chef să mă întorc sus, să mă sui în pat, și să-mi închipui că este încă ieri. Întocmai ca o tînără de pe vremea bunicilor noastre, destinată de părinți în mod irevocabil să fie soția cuiva pe care îl cunoscuse cu mulți ani înainte, în copilărie, și care acum se întoarce de departe, după o lungă absență ; după ce fata, în interminabila așteptare, îl visase și-l adorase, cînd îl vede, în sfîrșit, viu și atît de diferit de imaginea pe care o păstrase sau pe care și-o făcuse despre el, ar vrea să fugă, să se închidă într-o cămăruță, să se arunce pe un pătuț și să plîngă disperată. Apoi înțelege că datoria ei este să surîdă, să-l întîmpine, să întindă mîna și obrazul viitorului tovarăș al întregii sale vieți, lucru pe care

îl şi face, după o singură ezitare scurtă pe care cei de faţă o iau drept pudoare : la fel contemplu eu, în ulicioara acelui sat care nu este al meu, sosirea primilor soldaţi americani.

Şi eu simt un fel de impuls al datoriei. Agostino mă împinge în faţă. Şi deoarece camioneta se opreşte la cîţiva paşi de noi, în mijlocul răspîntiei, cu şoferul nesigur poate în privinţa drumului, îmi fac curaj, mă strecor printre oameni şi, cu un avînt forţat, ajung pînă la şofer, un băiat mare, voinic, blond, rozaliu şi îl îmbrăţişez, îl sărut pe obraji. Băiatul rîde. În sfîrşit, unul dintre ei care rîde. Şi este un rîs deschis, bun, foarte simpatic. În sfîrşit ! Vorbesc cu el în engleză, îl întreb din ce stat este. Este din Oklahoma. Mulţi, îmi explică, în această divizie, sînt din Oklahoma : şi mulţi sînt indieni. Indienii, adaugă, *good fighters*, buni luptători. Acum îmi explic impresia neplăcută pe care am avut-o văzîndu-i pe primii soldaţi : erau într-adevăr americani, dar de fapt erau piei-roşii ! Băiatul cumsecade, după ce discută cu mine cîteva minute în mod foarte cordial şi după ce îmi oferi ţigări pe care le refuzai, îl cheamă pe locotenentul său şi mă arătă, explicîndu-i că eu vorbesc *a very good english* [1].

Fac cunoştinţă cu locotenentul. După nume înţeleg că este de origină irlandeză. Mă întreabă cînd au plecat nemţii şi dacă au aruncat în aer un anumit pod : scoate o hartă şi îmi arată podul de la Villa Maina. Îi spun ce ştiu, apoi ne salutăm, şi mă întorc în pat.

[1] Foarte bine englezeşte (engl.).

După circa o oră, un zgomot infernal, explozii continue şi foarte dese de tun calibru mic. Mă ridic, mă îmbrac, mă duc să văd. Au instalat o baterie în piaţă, pe bastionul dinspre vale, şi trag înspre pădurile de jos, între Villa Maina şi Gesualdo. Locotenentul irlandez este aici. Mă lămureşte că trag ca să vadă dacă nemţii răspund, să-şi dea seama dacă între Villa Maina şi Gesualdo mai sînt nemţi.

Marţi 28 septembrie

Febra aproape a încetat dar vreau să stau în pat pînă la prînz. Spre orele zece, sosirea neprevăzută şi neaşteptată a prietenilor mai dragi Leo Longanesi, Steno şi Riccardo Freda, fugiţi şi ei din Roma la cîteva zile după mine. Leo, cu stilul său pitoresc, foarte viu, povesteşte repede întreaga sa fugă, care este plină de peripeţii, de primejdii grave şi de episoade comice, mult mai interesantă şi mai variată decît a mea. Relatarea durează peste trei ore, pînă în momentul cînd trebuie să ne aşezăm la masă. După-amiază ies din casă, mă rad, şi-l găsesc instalat în casa parohului pe locotenentul irlandez. Dar este un tip cam tăcut, aspru şi sever. Poate că, la fel cu toţi irlandezii din America, nu-i prea iubeşte pe italieni.

Miercuri 29 septembrie

Împreună cu Le , cu Steno şi cu Freda, am hotărît să facem un grup. Ne vom încerca norocul împreună. Trebuie să mergem la Napoli, să facem

ceva, măcar să ne cîştigăm existenţa pînă cînd va fi eliberată Roma.

Facem cunoştinţă cu trei soldaţi americani foarte simpatici: unul care acasă la el este farmacist iar aici aparţine de Crucea Roşie, un altul care este tinichigiu, şi al treilea care este veşnic beat. Farmacistul se numeşte Stanfield, şi este din Saint-Louis, Missouri. Tinichigiul, Roberts, şi e din Pittsburgh, Pennsylvania. Sînt buni, amabili, omenoşi. Personaje vii dintr-un film de Will Rogers. Ajunge să priveşti chipul lui Roberts, surîsul său candid şi cordial, pentru a înţelege măreţia Americii, forţa morală şi religioasă a Americii. Dacă americanii sînt aşa, speranţele noastre nu vor fi dezamăgite.

Joi 30 septembrie

Petrecem dimineaţa în via lui Agostino, mîncînd struguri, smochine, brînză, pîine, ouă proaspete. E un soare splendid. Nu este nici cald nici frig, se stă aici de minune.

Seara oferim o cină celor trei prieteni ai noştri americani. Gălăgie, rîsete, vin, tescovină şi rom, *we have a really good time*[1] şi căpătăm multe speranţe. Ce sperăm ? Nici măcar nu ştim ce. Dar sperăm. Ajunge. Sîntem aproape fericiţi.

Vineri întîi octombrie

Napoli a fost eliberat. Începem să fim nerăbdători, vrem să plecăm de la Torella. Este foarte

[1] Ne distrăm cu adevărat (engl.).

greu să obţii permis, şi un mijloc de transport. Pînă acum toată engleza mea nu a folosit la nimic. Spre seară, în casa verilor lui Agostino, îl cunosc pe căpitanul Peterson (sau Patterson), un tînăr rafinat, foarte instruit, fost student al Universităţii din Princeton. Ne împrietenim. Două ore mai tîrziu vine la cină la noi, în compania unui coleg, maiorul Hansen din Omaha, Nebraska.

Hansen este un bărbat frumos, înalt, blond, surîzător, foarte bine instruit şi el. Este de profesiune cîntăreţ, bariton. Dar un cîntăreţ serios, un adevărat muzician, fără urmă de oabotinism. Este greu pentru noi italienii să ne imaginăm un astfel de cîntăreţ. Numai c vîntul bariton sau tenor ne poate face să strîmbăm din nas. Hansen este exact contrariul a ceea ce gîndeşte un italian, cînd se gîndeşte la un bariton. Cine a citit *In doi se cîntă mai bine* de Cain, să-şi amintească de personajul acela care este bariton, dar este şi inginer şi un om adevărat, cu sentimente şi pasiuni autentice, nu un cîntăreţ îngîmfat.

După masă, Hansen cîntă pentru noi. Are o voce frumoasă şi puternică şi cîntă foarte bine: cu multă şcoală, dar şi cu multă naturaleţe. Cînd ia acutele, expresia chipului său nu se contractă, nici nu se deformează. Cîntă nişte *spirituals* uimitoare. Eu şi prietenii mei îl ascultăm tulburaţi, extaziaţi. Ca în cealaltă zi, cînd am cunoscut farmacistul şi cu tinichigiul, regăsim aici o Americă pe care am visat-o, o Americă pe care o iubim. Aceea era America simpatică, umană, cotidiană, din filmele care descriu viaţa celor umili. Aceasta este

America inteligentă și cultă, America celor mai buni romancieri ai săi, care au știut să primească și să perfecționeze tradițiile locale ale culturii clasice engleze.

Într-adevăr, timbrului răgușit, contratimpurilor exasperate și dezlănțuirilor interpreților negri de tipul Armstrong, Hansen le substituie o voce pură și răsunătoare, o armonie măsurată, un sentiment mai reținut și mai pudic. Ne gîndim la Monteverdi și la Bach. Amatorii de discuri îl vor fi preferînd pe Armstrong. Ce contează? Nu o să ne rușinăm niciodată că sîntem europeni.

Dar un domn foarte bogat din Torella, care din întîmplare este proprietarul casei în care ne găsim, gazda deci, își manifestă și el dezaprobarea; din alte motive, se înțelege. Într-adevăr, tocmai cînd era mai frumos, se apleacă la urechea mea, sătul de-atîta reculegere, și arătîndu-mi-l pe ofițerul care cîntă și pe celălalt care stă lîngă el, îmi șoptește cam prea tare:

— *Ma 'i sigerette quanno i' cacciano?* [1]

Sîmbătă 2 octombrie

Foarte amabil, maiorul Hansen ne procură un permis de liberă trecere pentru Napoli și ne însoțește la parcul american de mașini. Întîlnește aici pe un vechi coleg de școală, locotenentul Rydman și el din Omaha, Nebraska. Sînt prieteni intimi și nu știau că fac parte din aceeași divizie. Uimire, bucuria celor doi regăsindu-se. Și totuși, o simplă

[1] Dar țigările cînd le scot? *(Dialect napolitan.)*

strîngere de mînă şi nimic mai mult. Mă gîndesc puţin ruşinat că l-am îmbrăţişat şi l-am sărutat pe şoferul camionetei. Peste multe şi multe secole, cînd Statele Unite vor fi invadate de mexicani, iar chinezii şi argentinienii vor veni să-i elibereze, cine ştie dacă americanii îşi vor fi schimbat caracterul şi dacă un descendent al lui Hansen nu-l va îmbrăţişa pe primul aliat?

Cred că nu.

Duminică 3 octombrie

La şapte, plecăm, cu un camion, împreună cu trei soldaţi americani. Locotenentul Rydman, grijuliu şi patern, ne-a oferit cafea şi a supravegheat personal plecarea noastră.

La zece, noi şi soldaţii americani am şi dat gata proviziile pe care buna mamă a lui Agostino ni le pregătise. De aici înainte vom cunoaşte foamea.

Eboli este complet distrus.

La răscrucea de la Pesto, coborîm din camion. Conform instrucţiunilor lui Rydman, ne încredinţăm aşa numitului *Military Policeman*, care dirijează circulaţia: acesta ne va urca în vreo maşină ce merge la nord, spre Napoli.

Ne aşezăm pe marginea şoselii şi aşteptăm. Este amiază. Soare. Cald. Cîmpie. Acesta este punctul cel mai sudic pe care l-am atins în fuga noastră.

Aşteptăm stînd pe marginea şoselii. Sîntem transpiraţi, prăfuiţi, însetaţi, înfometaţi. Nu vorbim. Fumăm şi urmărim mişcările şi evoluţiile elegante,

a niște pași de dans, pe care polițistul cu cască albă le face în centrul răspîntiei, în mijlocul acestui pustiu, ca și cum s-ar afla în Times Square.

Este înalt, slab, svelt. I-am arătat permisul nostru, ne-a tratat cu amabilitate. Sîntem siguri că totul va merge bine.

BIRTUL ARIOSTO

Cine joacă şah mă va înţelege.

Toţi oamenii, inclusiv cei mai norocoşi şi cei mai fericiţi, au din cînd în cînd zilele lor triste. Zile cînd inima li se umflă de amărăciune din pricina unor dezamăgiri şi umilinţe mici sau mari. Zile cînd viaţa pare o bătălie pierdută. Şi îmi închipui că fiecare, mai ales dacă a ajuns la o anumită vîrstă, îşi are leacul său mai mult sau mai puţin prompt, mai mult sau mai puţin eficace.

Dar cel care este jucător de şah chiar ocazional şi mediocru ca mine, ştie foarte bine că aceasta este o reconfortare infailibilă: să te aşezi în faţa unei table de şah şi să uiţi lupta adevărată a vieţii, substituindu-i lupta închipuită a unei partide bune, jucate desăvîrşit, după toate regulile, împotriva unui adversar puţin superior sau puţin inferior nouă. Aici, înşelătoriile nu sînt posibile. Aici, totul este limpede. Totul este logic. Totul este matematic. Şi din cei doi, pierde numai cel care greşeşte întîi, gîndind ceva mai puţin decît celălalt.

Ne ridicăm de la joc zăpăciţi şi satisfăcuţi. Recunoaştem, de fiecare dată, cu o lealitate sigură, forţa adversarului, dacă sîntem bătuţi: a noastră, cu un orgoliu senin, dacă am învins. Ne întoarcem

acasă, sau la lucru, refăcuţi. Oricum ar merge, ne spunem că există totuşi unele adevăruri: adevăruri în afara noastră, de neschimbat, din moment ce se reflectă pînă şi în modestia unui joc, care, fără a angaja nici banii şi nici pasiunile noastre, ne-a umplut complet cîteva ore din viaţă.

Dar pentru cel care locuieşte la Roma şi nu suportă inevitabila tristeţe şi meschinărie a unui club oarecare sau a unei asociaţii cu localuri proprii, este din ce în ce mai greu să găsească o cafenea unde să se joace şah.

Cîndva exista Cafeneaua Breccia. Era la mică distanţă de Porta Pia: în strada XX Septembrie, în faţa Ministerului de Finanţe. De cîţiva ani a devenit un bar oarecare, dar mai mic, unde jucătorii de şah nu mai sînt admişi. La protestele mele viguroase, noul patron răspundea:

— *E che li tenevo a ffa? Si prendevano tutto il posto, staveno tutto il giorno, e nun consumaveno gnente!* [1]

Astfel, după lungi cercetări, am avut în sfîrşit norocul să dibuiesc o cafenea mizeră, pierdută pe strada San Giovanni Decollato, în acel cartier al vechii Rome, cuprins între această stradă şi strada Sant Anastasia, mic podiş între Campidoglio şi Palatino, înţesat de case şi de biserici vechi, insulă neatinsă ca prin minune în deşertul de asfalt al demolărilor, lîngă fundalele de carton ale marilor

[1] Şi ce puteam să fac? Ocupau toată încăperea, stau toată ziua, şi nu consumau nimic. (Dialect roman.)

blocuri în care se află sediul administrației guvernamentale.

Șahiștii pasionați care se adună aici, organizați fără pretenții într-un club numit Giancarlo Dal Verme, sînt muncitori meșteșugari, funcționari, pensionari, negustori. Se mulțumesc cu camera din spatele prăvăliei: mare și cu tavanul înalt, dar goală și fără ferestre. În mijlocul unui perete, față în față cu arcada de la intrare, prin care dă în cafeneaua propriu-zisă, un dulap cu sertare, și fiecare sertar cu lacătul său: fiecare membru are piesele sale. Totuși, jucătorul necunoscut și nestabil este la nevoie bine primit și fără multă vorbă. Cîteva mese de fier, vreo douăzeci de scaune și table de șah uzate, aruncate fără rînduială, pe dulap. Vara, ar fi totuși frumos să joci afară! Cafeneaua expune măsuțele sale pe trotuarul din strada San Giovanni, colț cu strada Bucimazza. Locul este răcoros, aerisit. Circulație de mașini aproape de loc. Dar, nici aici, patronul nu e de acord: înțelege să rezerve mesele de afară adevăraților consumatori, și trebuie să-i mulțumim că îi lasă pe șahiști să folosească odaia din spatele prăvăliei.

Alaltăieri, deci, simțind că am nevoie de leacul periodic al unei partide de șah, am părăsit cu o hotărîre neașteptată întreprinderea unde lucram, am sărit în primul taxi, am străbătut în fugă orașul și am debarcat încă o dată în portul aproape clandestin din strada San Giovanni Decollato.

Am jucat șah toată după-amiaza, în camera mizeră din spatele cafenelei prăpădite. La sfîrșit, cînd

ne hotărîrăm să terminăm, adversarul meu, pe care îl cunoşteam din vedere fiindcă mai jucasem cu el şi în alte dăţi, în loc să mă salute, ca de obicei, cu jumătate de glas, şi fără să-şi ridice spre mine privirea atrasă încă de tabla de şah, ţinu să se prezinte :

— Sînt profesorul Pelegatti, spuse el, profesor la literatura italiană din Ferrara, dar emigrat la Roma ; de aproape treizeci de ani sînt funcţionar la Ministerul Învăţămîntului.

— Încîntat de cunoştinţă, răspunsei, cu o oarecare uimire, întinzîndu-i mîna. Eu sînt...

— Dumneavoastră nu trebuie să vă prezentaţi. Vă cunosc de la televiziune. Tocmai pentru aceasta aş vrea să vă vorbesc, dacă nu vă stingheresc. Putem să ieşim. Dacă doriţi, vă însoţesc o bucată de drum.

— Ar fi mai bine, spusei.

Într-adevăr, jucătorii din jur îşi ridicau spre noi chipurile lor, năucite de calcule pe care dialogul nostru începea să le supere.

— Trebuie să-mi vărs focul, începu profesorul, cum ajunserăm afară. Credeam că partida îmi va fi de ajuns. Dar din păcate simt că nu. De data asta mi-au făcut-o prea de tot. Mă scuzaţi, că vă inoportunez, nu-i aşa ? Dar am văzut emisiunile dumneavoastră, ştiu că şi dumneavoastră sînteţi admirator al marelui meu concetăţean. Şi cînd v-am văzut intrînd, mi-am spus că v-a trimis vreun vrăjitor bun... Veniţi atît de rar ! În sfîrşit, dumneavoastră sînteţi singura persoană din lume în faţa căreia pot într-adevăr să-mi vărs focul. Mă scuzaţi, nu ?

Cu toată ciudățenia introducerii, era foarte simpatic. Mai ales expresia lui posomorîtă și îndurerată, vorbirea lui întretăiată și cu vocalele deschise, pasul lui legănat și tîrșit, arătau o fire opusă aceleia dușmănoase, acre și închise, pe care mi se păruse că o ghicesc la el în timpul partidelor. Pe una din sprîncene, o cicatrice ciudată, dreaptă, pe care nu i-o văzusem niciodată și care de altfel nu părea complet vindecată, făcea, în combinație cu trăsăturile arcuite și rotofee ale feței sale, o impresie opusă aceleia pe care o fac de obicei cicatricele : nu era sinistră, ci tinerească și aproape comică. În sfîrșit, trebuie să spunem, pentru a explica complet simpatia mea neașteptată și dorința de a-l asculta, că el la joc îmi era net superior : cu puțin — dar categoric. Din șase partide, el cîștigase în ziua aceea patru. Celelalte două : una remiză, și doar una cîștigată de mine. Rana mîndriei mele de șahist era astfel vindecată de cererea lui de a mi se destăinui.

— Trebuie să știți, începu el, că locuiesc la capătul lumii. Spun la capătul lumii, pentru că Ministerul Învățămîntului este tocmai la marginea orașului : la capătul cartierului Trastevere, în timp ce casa mea este la Acqua Acetosa. Nu stau acum să vă explic pentru ce. Un singur cuvînt este de ajuns : am soție, și soția mea este din Roma, femeie cumsecade, dar din Roma. A moștenit apartamentul de la o mătușă, și așa, de treizeci de ani, stăm aici. Aș fi nebun dacă l-aș schimba. Numai că, în fiecare dimineață, trebuie să fac aproape trei sferturi de oră cu tramvaiul ca să vin la minister și tot atîta la două, ca să mă întorc acasă. Vi s-a în-

întîmplat să treceți pe o stradă ani și ani fără să observați niciodată o anumită clădire, un copac, o prăvălie, care erau totuși foarte la vedere, pe strada aceea ?

— Desigur că mi s-a întîmplat. Cred că i se întîmplă oricui.

— Misterul este cum de ne dăm seama într-o bună zi ! Deci, după cel puțin... lăsați-mă să socotesc 1947, 1958... deci, după cel puțin unsprezece ani, în care zi de zi, de cîte două ori, am trecut cu tramvaiul pe lîngă piața Regina, am observat abia anul trecut, în luna iulie, un birt cu firma : „Birtul Ariosto". Dumneavoastră trebuie să știți, v-am și spus-o, de altfel, că sînt un admirator fanatic și exclusiv al marelui, foarte marelui, nemăsuratului, sublimului meu concetățean. „Birtul Ariosto" ! Cînd, în dimineața aceea de vară, ridicînd ochii de pe ziar, am văzut pentru prima dată firma, m-aș fi luat la palme de furie că nu o observasem înainte. Pentru că, după toate aparențele, firma era veche de cel puțin cinci ani, și tot așa vitrinele : un birt prăfuit, aproape ruinat. Dar e mai bine așa ! Praful, părăsirea aceea, aerul modest și melancolic contrastau, este drept, cu restul pieței și al cartierului, cu modernitate și cu strălucirea magazinelor din preajmă, cu vioiciunea străzii Alessandria, care începe chiar acolo la colț, și care este poate strada cea mai veselă și mai activă din întreaga Romă : și evocau imediat, grație unui asemenea contrast, tocmai casa lui Ariosto de la Ferrara, care, înainte de exilul meu la Roma, adică pînă acum treizeci de ani, era un colț de rai, că-

suța pierdută în singuraticul și tăcutul cartier Mirasole, înconjurată de acele grădini, adevărate cîmpii în inima orașului, datorită cărora urbea noastră este unică în lume; astăzi, în schimb, casa lui Ariosto este sufocată între niște case înalte, fabrici, garaje; umilită de zgomotul circulației, expusă vizitelor grăbite ale turiștilor distrați.

Așa. Cum am văzut deci acea firmă magică, „Birtul Ariosto", am luat o hotărîre. Peste cîteva zile, soția și fiicele mele plecau în vilegiatură, iar eu, ca de obicei, rămîneam singur la Roma. Bine! O să mănînc, dimineața și seara, la „Birtul Ariosto". La întoarcerea de la minister voi coborî în piața Regina. Din tramvai, în acele puține secunde ale trecerii, cercetasem interiorul semiîntunecat, și observasem covoare verzi și cîteva mese și jucători de cărți. Foarte bine. Voi petrece lungile seri ale verii din Roma, la „Birtul Ariosto" jucînd cărți. Patronul, îmi spuneam, o fi desigur ferarez. Ne vom împrieteni. Într-un fel o să fie ca și cum m-aș întoarce la Ferrara. Eram fericit.

Ei bine, știți apoi cum se întîmplă! Omul propune și Dumnezeu dispune. Totul a mers anapoda. Soția mea s-a îmbolnăvit și fetițele au plecat singure în vilegiatură. Eu le numesc tot fetițe, dar sînt de măritat toate trei. Soția mea a rămas cu mine la Roma. Cînd, în sfîrșit, s-a vindecat, eram atît de aproape de concediul meu încît am mai așteptat încă vreo cîteva zile, și am pornit spre Vidiciatico împreună. Adio veselia și libertatea unei veri solitare! Adio, mai ales, „Birtul Ariosto".

Dar, veți spune dumneavoastră, *quod differunt... ?* [1] Și, într-adevăr așa mi-am spus și eu. Birtul era acolo. Îl vedeam în fiecare zi, de două ori pe zi, din ce în ce mai părăsit, mai prăfuit, mai mizer. Odată și o dată mi se va prezenta totuși ocazia potrivită ! Și așa amînam. Dar la un moment dat, eram sigur, nu voi fi lipsit de o plăcere care între timp, tot amînînd, părea să crească peste măsură.

— Acum o săptămînă, a continuat el, pe neașteptate, am văzut o scară sprijinită de vitrina birtului. Cîteva borcane pe jos. Doi zugravi se agitau prin jur. Vor curăți firma și mostrele din vitrine și de la ușă, mi-am spus. Și mi-am mai spus : ei, ce să-i faci ! Pentru că mie „Birtul Ariosto" îmi plăcea așa. Este drept că oricare altul ar fi spus : era și timpul !

Deocamdată, ca din cauza unei presimțiri ascunse, apariția aceea a zugravilor nu mi-a plăcut. După-masă, acasă, mă gîndeam din cînd în cînd la asta și eram, de fiecare dată, fără să înțeleg de ce, din ce în ce mai îngrijorat. A doua zi era duminică. Dimineața slujbă. După-amiază, cinema. La întoarcerea de la cinema, încercai să le conving, pe soția și pe fiicele mele, să trecem pe bulevardul Regina. Dar n-a fost chip. A doua zi dimineață, luni, la șapte și treizeci și cinci, din tramvai, am văzut cu uimire și plăcere că nu se schimbase nimic. Obloanele, ca întotdeauna la ora aceea, erau lăsate. Oricum, fațada birtului nu suferise trans-

[1] Ce diferență e (lat.).

formări; nici măcar nu fusese curățită. Îmi ră-mînea o îndoială. Ce căutau acolo, sîmbăta, scara și zugravii aceia?

Cîteva ore mai tîrziu, întorcîndu-mă acasă cu tramvaiul, către două și jumătate, mă lămurii. Firma „Birtul Ariosto" fusese luată: nu mai exista. Zugravii erau iarăși acolo, și lucrau de zor, zu-grăvind fațada. Fără să mă mai gîndesc la întîr-zierea cu care voi ajunge acasă și la reproșurile amarnice ale soției mele, coborîi la prima stație, mă întorsci fugind înapoi, intrai în birtul care, pe dinăuntru, fusese zugrăvit din nou de cîteva zile.

Un bărbat tînăr, dar solid și necioplit, cu părul creț și negru, și cu un gît ca de taur, discuta cu un electrician care monta niște *appliques* în formă de scoică, într-un colț al sălii. Toți pereții erau roz, de culoarea pastei de dinți. Înfuriat, strigai aproape în gol, fără să mă adre z nimănui în special: „Dar de ce a fost luată firma? De ce? Cu ce vă su-păra?"

Speram că mi se va răspunde că firma fusese luată ca să fie vopsită din nou. Dar omul cu gîtul ca de taur înaintă și îmi spuse aspru:

„Altă prăvălie."

„A, și dumneavoastră sînteți probabil patronul?"

„Da, așa că nu strigați, fiindcă nu sînteți la dumneavoastră acasă."

Eu, în schimb, strigînd din ce în ce mai tare, am continuat:

„Spuneți-mi numai de ce ați scos firma?"

„Pentru că birtul își schimbă numele."

„Dar de ce vreți să-i schimbați numele?"

„Pentru că pe mine nu mă cheamă Ariosto."
„Dar Ariosto este un nume foarte frumos!"
„O fi. Dar este numele patronului dinainte. Giuseppe Ariosto."

Imediat mi-am dat seama de lunga mea amăgire. Birtul nu era dedicat lui *messer* Ludovico. Însă nu mă dădui bătut:

„Chiar dacă este numele patronului dinainte, Ariosto este un nume minunat, şi dumneavoastră nu trebuie să-l schimbaţi!"

„Eu sînt la mine acasă, aici eu comand. Ştiţi ce fac cu cu Ariosto al dumneavoastră? Îl..."

Nu vă mai relatez mîrşăvia. Îndată ce am auzit că este insultată persoana pe care o venerez cel mai mult pe lume, nu am mai raţionat şi am ripostat aşa cum trebuia. A fost pentru prima şi cred pentru ultima dată în viaţa mea cînd m-am luat la bătaie cu cineva. Înainte de a mă întoarce acasă, am trecut pe la Policlinică: m-au cusut.

Arătă cu un surîs plin de orgoliu înspre cicatricea de deasupra ochiului:

— Sînt mulţumit, încheie el, mulţumit că m-am bătut pentru Ariosto. Ceea ce mă preocupă, mai curînd, este altceva. Aş vrea să plec din Roma, aş vrea să mă întorc la Ferrara: dar, cum să fac?

— Mie îmi spuneţi? răspunsei cu un suspin. Şi eu mă găsesc într-o situaţie asemănătoare cu a dumneavoastră...

— Ştiu, ştiu. Dar vedeţi? Pînă acum cîtva timp eram sigur că am să mă întorc. De vreun an, sau de aproape un an, au început primele îndoieli. Iar

acum teama a devenit aproape o certitudine. Nu vom mai re şi să plecăm din Roma !

Făcui un g st pe furiş. Dar el îl văzu, sau îl intui :

— D scîntaţi ? V-aţi spus în gînd : să-l ia dracu pe cel care cobeşte, nu ? Spuneţi, spuneţi, spuneţi-o cu glas tare !

Se opri în mijlocul drumului. Era aproape noapte şi ne găseam pe strada dell'Impero. Razele albăstrii luminau marile ruine, schimbîndu-le înfăţişarea. Profesorul Pelegatti, continuă :

— Să-l ia dracu pe cel care cobeşte ! Iată, mi-o spun singur. Sînt obosit, ştiţi ? Dacă nu ar fi vorba de fetele mele şi de şah, la ora asta, poate, nu aş mai fi aici. Aş fi d ja acolo, unde mă vor duce într-o zi. Este ultima dorinţă adevărată care îmi mai rămîne.

APARTAMENTUL DE LA DEMISOL

În fiecare an, cînd primăvara e pe sfîrşite, şi se apropie vara, inginerul Visctti, un torinez împotmolit la Roma, nu poate să nu-şi amintească împrejurările misterioase al căror martor a fost între mai şi iunie 1953, la puţine luni după ce se mutase în vila din strada Mangili.

Neapărat! Fiica sa este acum căsătorită, iar el este bunic: trăieşte însă în aceeaşi vilă: şi în fiecare seară către ora unsprezece sau spre miezul nopţii cînd soţia se ridică din fotoliu căscînd tare şi închide televizorul, iar el coboară să bage maşina în garaj, îi este de ajuns să deschidă poarta grădinii, să simtă parfumul copacilor şi să se întoarcă la puţină vreme după aceea prin umbra răcoroasă şi deasă mergînd încet pe pietrişul care scîrţîie; îi sînt de ajuns deci ca să-şi amintească totul, parfumul şi umbra aceea, aidoma celor de odinioară şi o geană de lumină care în ciuda întunericului se zăreşte la o fereastră de la demisol, aceeaşi fereastră şi lumină de atunci.

Dar cei care locuiesc astăzi în graţiosul *pied-à-terre,* cu ferestruicile încadrate de plante agăţă-

toarc, sînt, spre marele noroc al inginerului, o pereche ştearsă de americani, soţ şi soţie...

În primăvara şi în vara lui 53, locuia aici o femeie singură şi splendidă: Cora, Cora Castagno. Brunetă, înaltă, bine făcută: dar bine făcută într-un fel deosebit, adică nici greoaie, nici solemnă, nici puternică, nici colţuroasă: bine făcută din cap pînă în picioare cu curbe zvelte şi rotunjimi prelungi. Era din Brescia. Cu braţele catifelate, încărcate de bijuterii scînteietoare care sunau, cu surîsul larg, cu dinţi foarte albi: şi cu ochi negri care clipeau malitioşi.

Astfel o întrezărise inginerul Visotti, apoi o văzuse şi, în sfîrşit, o studiase cu atenţie, de la înălţimea etajului trei unde locuia, în anumite dupăamieze însorite de la începutul lui februarie. După masă era plăcut să stea puţin la soare. Inginerul se închidea în baie ca să nu fie surprins de soţie sau de fiică, ieşea la fereastră şi o contempla pe Cora, care se plimba încet prin grădină, jucîndu-se cu un *schnauzer* [1], sau se aşeza molatică pe un şezlong, cu ochelari negri la ochi şi cu o revistă în mînă.

Îl observase imediat, chiar din primele zile. Îl văzuse tocmai în timp ce se aşeza, ridicînd capul în sus. Şi îi surîsese imediat, scoţîndu-şi ochelarii negri cu un gest larg, frumos şi simpatic. Inginerul răspunsese cu un surîs şi mai accentuat, aplecîndu-se peste pervaz; şi se socotise autorizat, de-a-

[1] Rasă de cîini.

atunci înainte, să o salute cînd o întîlnea la poartă : o jumătate de plecăciune severă şi din obligaţie, cum se obişnuieşte între chiriaşii din aceeaşi clădire, dacă din nenorocire era în tovărăşia soţiei şi a fiicei sale : un salut pînă la pămînt, cu pălăria în mînă şi cu un surîs lung şi şiret, aproape de înţelegere secretă, dacă în schimb era singur. Pînă cînd odată, într-o duminică dimineaţa (duminica dimineaţa scotea maşina din garaj abia spre amiază), se găsiseră faţă în faţă în grădină, chiar în pragul micului *pied-à-terre* de la demisol unde locuia ea.

O privire furişă în sus, spre ferestrele de la etajul trei, pentru a se asigura că soţia nu apărea chiar în momentul acela : se prezentase. Îi sărutase mîna. Îi făcuse un compliment, care-i venise în minte chiar atunci, un compliment prostesc şi stîngaci, rostit cu voce tremurătoare, ca şi cum ar fi fost din nou băieţandru şi ca şi cum treizeci de ani de plăceri stăruitoare, tăinuite şi veşnic dezamăgitoare, ar fi trecut în zadar. Îi spusese :

— Silueta dumneavoastră, de departe, de acolo de sus, sau în graba întîlnirilor noastre fără posibilitate de oprire, mi s-a părut întotdeauna foarte frumoasă : dar acum văd că nu este vorba numai de frumuseţea siluetei sau a feţei : văd că întreaga dumneavoastră făptură este excepţională.

Cora îşi clătină cîrlionţii bruni în soarele duminicii de primăvară :

— Doamne, cît sînteţi de simpatic, domnule inginer ! şi izbucni într-un rîs violent, lung, aproape isteric, astfel încît inginerul, înspăimîntat, privi din

nou în sus și se grăbi să salute și să se îndepărteze spre poartă pe sub bolta copacilor.

Abia făcuse primii pași cînd observase că, de dincolo de poartă, un om îl privea ca și cum l-ar fi așteptat, stînd nemișcat pe trotuar. Un cunoscut, se gîndi.

Ajunse la poartă : și atunci fu sigur că nu văzuse niciodată chipul acelui om. Care, totuși, continua să-l fixeze intens. Era un tînăr : cel mult treizeci de ani ; mic, robust, brun, îmbrăcat în gri, cu pălărie. Și îl privea chiar pe el : îl privea țintă cu ochii întunecați, nemișcați, și cu o expresie ciudat de neplăcută, ca și cum ar fi fost mîniați și înspăimîntați în același timp.

Inginerul, puțin îngrijorat, deschise poarta și-l întrebă :

— Doriți ceva ?

Tînărul nici măcar nu răspunse : se limită să clatine din cap aproape imperceptibil fără să-și ia ochii de la el.

Inginerul îi întoarse spatele și se îndreptă spre intrarea vilei. Intrînd, privi cu coada ochiului înapoi : văzu că individul, stînd tot în fața porții, se întorsese înspre el și continua să-l fixeze.

Contrariat, inginerul se gîndi că o fi vorba de vreun prieten al frumoasei din Brescia : un prieten care făcea de gardă în stradă sau care sosise în clipa aceea și se oprise la poartă, deoarece o surprinsese de departe vorbind cu el.

Un prieten gelos ? inginerul se informă imediat. Și astfel, stimulînd cu prudență curiozitatea cameristei, informată la rîndul ei de portăreasă, aflase că doamna Castagno trăia singură. Venea, în fiecare

dimineață, o femeie la ea pentru curățenie, pregătea prînzul, spăla vasele, apoi pleca și pînă a doua zi nu se mai întorcea. Seara, doamna Castagno se ducea să mănînce la restaurant, și ieșea întotdeauna singură. Pînă acum cîtva timp, trecea s-o ia un domn în vîrstă și șchiop, cu o mașină mare, neagră ; dar acum nu mai venea. Un unchi ? Un prieten ? Și chiar dacă ar fi fost un prieten ?

Oricum, nu era vorba de tînărul pe care îl văzuse în fața porții. Inginerul își recăpătă curajul : și se hotărî ca, profitînd de toate prilejurile care i se prezentau, să urmărească, cu cea mai mare atenție, de la fereastra băii, din garaj, din grădină, pentru a-și da seama cu certitudine dacă doamna Castagno primea musafiri solitari : fie că ar fi fost vorba de tînărul acela, fie de alții. Rezultatul, după cîteva zile de supraveghere, fu complet negativ. Încurajat, inginerul uită privirea stranie a tînărului de la poartă : și uită orice obstacol posibil pentru a se ocupa numai de propria-i inimă.

Puțin cîte puțin, simți cum se săpa în propria-i inimă ceva ca un gol îngrijorător și foarte plăcut. Gînduri și hotărîri începură să alerge într-acolo ca păsărelele într-un cuib, sporind din zi în zi aproape din oră în oră. Acel gol, acel cuib însemnau certitudinea matematică a apropierii unei nopți din luna iulie : noaptea zilei binecuvîntate în care soția și fiica sa vor pleca în vilegiatură.

Cora continuase să găsească modalitatea de a-și exprima simpatia ei încurajatoare : cel puțin așa făcu în alte patru sau cinci ocazii și cu cele mai diferite pretexte. Într-o zi, spre sfîrșitul lui mai, ea fiind tot în grădină și el la fereastră, avuseseră

un dialog mut, intens, numai gesturi și rîsete, și de aceea (se gîndea inginerul) cu atît mai puțin echivoc : dialog încheiat de el cu un gest al mîinii drepte desfăcute și întinse, care spunea : așteptați ! așteptați ! pînă în iulie !

Condițiile topografice și ambiante nu puteau fi mai propice. În fiecare noapte, spre ora douăsprezece, în tot cursul lunii mai și iunie, cînd se întorcea de la garaj și străbătea grădina, inginerul făcea acei douăzeci de pași pe lîngă ferestrele apartamentului de la demisol, cu o încetineală extremă, observînd fiecare amănunt, încercînd să-și strecoare privirea înăuntru, și presimțind, înduioșat pînă la lacrimi, în timp ce inima îi bătea, o bucurie care părea că sporește și că se apropie pe măsură ce anotimpul înainta.

Trecînd și zăbovind în fiecare noapte, dincolo de ferestre, printre obloanele apropiate, zărea, atît cît îi trebuia să ghicească, o ambianță primitoare, erotică, ideală : *moquettes* de culoarea fisticului, fotolii largi, îmbrăcate în creton înflorat, măsuțe de mahon, un pat dublu, jos și imens, o baie frumoasă de majolică roz.

Și întrezărea, prin spațiul dintre două obloane, o figură feminină care trecea dintr-o cameră în alta. Era Cora, fără îndoială, care se pregătea de culcare. Ar fi vrut să o cheme tușind sau bătînd ușor în geam, ori măcar cu o șoaptă : Cora !

Îl reținuse însă considerentul că, dacă, așa cum era posibil, ca să nu spună sigur, Cora ar fi ieșit și l-ar fi invitat să intre, el ar fi fost pus în ridicula situație de a renunța pentru că îl aștepta soția,

Şi mai avusese cîteva mici alarme. În diferite alte dăţi (noaptea, acum), apăruseră dincolo de poartă tineri nemişcaţi şi într-o atitudine asemănătoare cu a celui dintîi, ca şi cum ar fi spionat şi el interiorul grădinii: chiar şi expresia privirii lor (cînd el, ieşind pe poartă, trecea prin faţa lor) i se păruse aceeaşi: tristă şi, totodată, provocatoare. Dar era vorba, de fiecare dată, de un alt tînăr, iar inginerul îşi spusese că dacă un singur amant gelos poate reprezenta un pericol, mai mulţi se anulează între ei. Pînă cînd făcu o mică descoperire care îl uşură complet: cu două blocuri mai înainte, la numărul cincisprezece, pe aceeaşi stradă Mangili, observă, pe uşa unei vile, stema legaţiei Yemenului. Inginerul înţelese, sau crezu că înţelege, că tinerii aceia erau doar agenţi civili, funcţionari ai legaţiei: plictisiţi, se plimbau în sus şi în jos, şi cîteodată înaintau pînă aici, pînă la poarta vilei.

Nici o teamă deci. Drumul scurt şi totuşi atît de lung de la garaj la poartă era ca o promisiune de dragoste, cu fiecare seară mai apropiată de împlinirea sa, şi pe care nimic în lume nu ar fi putut să o zădărnicească.

Iată acum, parfumul pitosforelor în adierea nopţii de primăvară, foarte plăcut, chinuitor, atît de asemănător cu parfumul păducelului şi al teiului, părea să adune în el speranţa şi desperarea, ca în alte vremi, ca întotdeauna.

Oare nu e vorba doar de un capriciu? Se întreba înflăcărîndu-se inginerul: şi mai întîrzia cîteva clipe înainte de a intra în casă. Ce ar fi, în definitiv, să nu fie vorba de-o aventură, ci de ceva mai mult. În fond fiică-sa era mare, pe punctul

de a se logodi. O dată aranjată fiică-sa, el ar fi putut să divorțeze și să se căsătorească din nou. Ei! Au fost cazuri, conchidea în sinea lui, emoționat ca și cum ar fi pus la cale o lovitură, au fost cazuri în care anumiți bărbați și-au găsit tovarășa vieții lor după cincizeci de ani.

Veni în sfîrșit și ziua atît de îndelung și de pătimaș așteptată.

Își conduse soția și fiica la gară. Le salută îmbrățișîndu-le și sărutîndu-le de mai multe ori, fără a se îngriji să ascundă o anumită agitație și o emoție, care desigur, au fost luate în sensul lor cel bun.

Dar cînd trenul se îndepărtă, chiar înainte să dispară în albul întunecat și orbitor al cerului dinspre Porta Maggiore, inginerul își dădu brusc seama că niciodată nu examinase serios, concret, faptul extraordinar pentru care totuși se pregătea de mai mult de două luni. De exemplu, își închipuise că în seara zilei în care soția și fiica vor pleca, el, între unsprezece și miezul nopții, va ciocăni liniștit la ușa cu geamuri a apartamentului de la demisol sau va apăsa pe butonul acela de alamă strălucind în întuneric printre plantele agățătoare, sub care se afla o carte de vizită, apărată de celofan, cu sacrul nume de Cora Castagno deasupra căruia se afla o coroniță nobiliară, pe cît de îndoielnică pe atît de excitantă.

Acum își dădea, brusc, seama, că visase cu ochii închiși. Chiar în seara aceea, Cora putea să nu fie singură sau oricum să nu fie dispusă să-l primească. Ce figură ar face el într-un astfel de caz?

Nu: înainte, trebuia să-i telefoneze. Trebuia să-i telefoneze imediat. Ajunse în fugă la cel mai apropiat telefon public, agățat acolo de un stîlp al peronului numărul șase, și formă numărul pe care natural îl știa pe dinafară.

Dezastru. Cora nu putea. Nu putea în seara aceea, și nu putea nici în seara următoare. Nu putea nici săptămîna viitoare, și nici peste două săptămîni. Va rămîne la Roma toată vara: la Roma da, cu toată căldura asta, toată vara, și nu va putea să-l primească niciodată.

Niciodată! spuse inginerul Visetti, aproape plîngînd:

— Niciodată?! Dar de ce niciodată? Vreți să-mi spuneți de ce? Vreți să-mi explicați? Mi s-a părut că nu vă eram antipatic! Sau m-am înșelat?

— Nu, nu v-ați înșelat, dragă domnule inginer; dumneavoastră îmi sînteți foarte simpatic. Dar eu... eu... și aici, vocea Corei se întrerupse, ca din cauza unui hohot neașteptat. Reîncepu mai încet și mai tulburată, luptîndu-se cu plînsul. Astfel încît, în zgomotul confuz al gării, în ciuda tuturor eforturilor și a prezenței sale de spirit, inginerul reuși să prindă doar cîteva fragmente de frază: ...nu, nu pot să vă explic... sînt singură... dar nu liberă: supravegheată, iată; chiar așa: supravegheată... Este groaznic, credeți-mă, este groaznic! Nu îmi mai telefonați. Mulțumesc, scuzați-mă, la revedere!

Ce idee i-a venit să telefoneze de la gară. Blestemată nerăbdare? Și acum?

Se întoarse acasă. Era umilit şi disperat. I se părea că suferise o nedreptate, o jignire gravă, o pierdere nejustă şi iremediabilă. Dar în timp ce-şi parca maşina, o văzu pe portăreasă nemişcată la intrare primind corespondenţa de la poştaş.

Două minute după aceea, depăşind orice ezitare şi orice prudenţă chibzuită, pusese nişte bani în mîna bătrînei şi o interoga cu un ton distrat.

Portăreasa mulţumi : ascultă, apoi cercetă strada, de o parte şi de alta, în lumina nesigură a începutului de amurg. În sfîrşit, se apropie de urechea inginerului şi şopti :

— Dar cum ? Nu ştiţi ? Toată lumea ştie !

Inginerul îi aminti portăresei că este relativ de puţină vreme coproprietar ; se mutase doar din decembrie trecut.

— Mda, observă portăreasa, credeam c-aţi auzit vorbindu-se.

— De cine ? De domnul acela în vîrstă şi cu un picior...

— Şchiop, da, era şchiop !

— Era ? Cum aşa ? Nu mai vine ?

— Ei, precis nu ştiu să vă spun, domnule inginer. Un singur lucru este sigur, că de multă vreme nu se mai vede. Sînt mai mult de doi ani, poate trei. Acum trei ani, venea aproape în toate zilele.

— Şi cine era ?

— Numele precis nu i-l ştiu. Nu l-am ştiut niciodată. Ştiu numai că era sicilian. Era... portăreasa privi din nou în jur şi coborî şi mai mult glasul ; ...era un domn, un domn... era vicedirector general al Siguranţei Publice. Acum aţi înţeles ?

— Şi... sicilian ?

— Da, gelos, foarte gelos ! Închipuiţi-vă că toată vara ţinea aici lîngă vilă un agent ca s-o supravegheze. Făceau cu schimbul, ca în faţa consulatelor şi a ambasadelor. Agentul se plimba pe partea cealaltă a străzii, sau prin faţa porţii şi privea în grădină, înspre apartamentul de la demisol...

— Şi acum nu mai vin ?

— Nu, s-a terminat. Sînt trei ani de cînd s-a terminat. În privinţa asta nu mai încape îndoială. Ba chiar, la început, bărbatu-meu s-a şi mirat că nu-i mai vede. Dar apoi s-a gîndit că, la urma urmelor, lucrul era foarte normal. Ei, să presupunem că domnul acela mare, a fost transferat în altă parte, sau să presupunem c-o fi mort...

— Mort ?!

— Da, mort. Ba chiar... mi se pare că poştaşul, sau contabilul proprietarilor... în sfîrşit, careva de care nu-mi aduc aminte, a spus că a făcut un infarct. Era bătrîn, şi nici măcar nu părea atît de sănătos, şi cînd la vîrsta asta continui să vrei să faci ce fac tinerii...

— Scuză-mă, dar la numărul cincisprezece, aici, pe strada Mangili, este legaţia Yemenului, nu-i aşa ? spuse deodată inginerul Visetti, privind în jur, şi simţindu-se uşor jenat.

— Era, răspunse portăreasa liniştită. Şi aceea, era... Dar, imediat după război, au plecat de acolo... Cum ? Stema ? Şi ce importanţă are o stemă ? Se vede că nu merita oboseala s-o scoată... Au lăsat-o acolo. De cinci ani legaţia se află în strada Bertolini.

Deci, aşa cu agenţii: Cora îi vedea, el îi vedea, dar portăreasa nu. Cum oare?

În noaptea aceea, inginerul Visenti dormi la hotel. Iar a doua zi părăsi Roma, ajungîndu-şi din urmă soţia şi fiica în vilegiatură, cu multe zile mai înainte decît sperase în taină.

UN SAT CU O

Odinioară, îi plăcea... îi plăcea ? i-ar fi plăcut, să citească seara în pat. Dar nu putea niciodată : pentru că, îndată ce se culca, soţia sa îi spunea fără milă :

— Stinge lumina. Stinge-o imediat !

Se supunea oftînd.

— Şi nu mai ofta !

Se supunea încă o dată, cu ochii deschişi în întuneric, nemişcat, fără gînduri, aproape savurînd propria amărăciune. După puţine clipe, soţia lui adormea ca o piatră. Atunci se mişca puţin, se întorcea pe o parte, începea să se gîndească, încerca să se consoleze. Şi consolarea cea mai eficace se reducea, de fiecare dată, la o idee fixă, matematică, ca un punct luminos : fidelitatea soţiei sale. Ei, da ! mă tortureaza, mă chinuieşte, îmi distruge viaţa ; îşi spunea el dar nu mă înşală. Însemnează că, în fond, mă iubeşte. Dacă aş muri, ar suferi. Pentru a mă bucura de dragostea ei ar trebui să mă sinucid...

...Aceasta, odată.

Acum, au şi trecut două luni de atunci, totul s-a schimbat. Fără putinţă de îndoială, fără speranţă

de îndreptare. Da, s-a schimbat; dar numai în privința părții bune: a descoperit infidelitatea soției sale, restul a rămas la fel. Cum spunea Ferravilla: *Am avut trei neveste, prima mă bătea, a doua mă trăda și a treia...* A treia? *A treia, și una și alta.*

Două luni! Două luni nu „fără dragoste", pentru că dragostea, acum știe, dragostea nu a avut-o nici înainte: dar două luni fără „ideea" de dragoste. Și acestei privațiuni melancolice, cea de pe urmă, nu i se poate rezista.

De două luni, deci, caută cu disperare o mîngîiere concretă. Este prea bătrîn, și de altfel munca sa (este inginer la Căile ferate) îl acaparează prea mult ca să mai poată frecventa saloane mondene, localuri de noapte sau mai rău. Și apoi, chiar din primul moment, fiind obligat să constate că soția sa îi fusese infidelă nu numai în acea împrejurare, ci întotdeauna, simțise nevoie de dragoste și pentru trecut, încercase să se lege din nou în vreun fel de propria-i tinerețe. Dintre femeile pe care le cunoscuse înainte de a se căsători, care-i plăcuse mai mult sau, mai degrabă, alături de care aventura păruse mai asemănătoare dragostei? Se silea să și le amintească pe toate, într-o deprimantă trecere în revistă: Yvonne, Corinna, Mirna, Novella, Marcella, Adriana, Liana, și o altă Liana... Făcea o primă cernere. Rămîneau trei sau patru. Dar dintre toate, îl emoționa încă, dacă voia să fie sincer cu el însuși, imaginea uneia singure. Uneia singure îi evoca chipul și tot restul cu pa-

...nume şi îşi amintea în amănunt, exact, lungile ore ...ave petrecute împreună : Novella !

Nu o mai revăzuse pe Novella din timpul războiului : de cînd înaintarea armatelor eliberatoare o despărţise de el. El era la Napoli, ea — la Milano. Dăduse o fugă la Milano, în iulie 1945 : dar casa unde locuise Novella, strada Conchetta 2, fusese bombardată : portarul se schimbase ; nimeni nu ştiuse să-i spună nimic. Războiul îi despărţise chiar în momentul în care capriciul era, poate, pe punctul să se transforme în pasiune. Şi aşa o pierduse ignorînd totul despre ea : familia, oraşul de origină, viaţa dinainte : totul în afară de faptul că era din Emilia şi că locuia la Milano.

Nu o uitase ; cîtva timp continuase s-o caute. Dar dificultatea, zădărnicia absolută a cercetărilor, şi apoi întîlnirea cu femeia care urma să devină soţia sa, şi, în sfîrşit, căsătoria însăşi prin noutate, prin speranţa pe care-o aduseseră primele două luni, îl făcuseră să se resemneze bucuros ! Astfel încît, într-o zi, la Genova, într-un bar, găsind din întîmplare o doamnă, căreia îi uitase numele, dar în a cărei casă îşi amintea că fusese împreună cu Novella, îi ceruse informaţii : şi doamna îi spusese că Novella se căsătorise cu un ...n în urmă, cu un bărbat bogat, patronul unei prăvălii de mezeluri şi produse alimentare într-un sat mare din Lombardia, un sat...

Nu-şi notase numele. Era un nume caracteristic, aproape caraghios, lucrul acesta era în legătură cu Novella : închipuiţi-vă dacă mai era nece-

sar să-l scrie! Şi, în schimb, poate tocmai fiindcă era la începutul căsătoriei sale, şi poate pentru că vestea căsătoriei Novellei părea că risipeşte farmecul şi valoarea regăsirii, uitase numele acela aproape imediat.

Întors la Napoli, după una dintre primele certuri cu soţia, gîndul său alergase în mod firesc spre Novella: spre prăvălia de mezeluri: spre marele sat din Lombardia care se numea... se numea... Îşi amintea doar, cu o siguranţă desăvîrşită, că numele satului începea cu O.

Iată, acum se află aici, încuiat cu cheia în biroul său, cu mersul trenurilor şi cu ghidul Touring-ului.

Cine ar fi spus vreodată că Lombardia este atît de bogată în sate care încep cu O?! Oggiono, Onno, Olgiase, Olgiate, Olginate, Olmeneta, Osio, Offanengo, Ornano, Osnago...

Este adevărat, aproape toate aceste nume i se par puţin caraghioase. Chiar numai faptul că încep cu O... Şi le repetă, unul cîte unul, în singurătatea şi în tăcerea biroului, şi ascultă sunetul acelor silabe, pe care el însuşi le pronunţă încet, încet: îl ascultă, de fiecare dată, îndelung, ca pentru a regăsi ecoul vocii acelei doamne în barul de la Genova, cu atîţia ani în urmă.

În fine, i se pare că a găsit: Offanengo: Offanengo, desigur, este cel mai ciudat, cel mai caraghios dintre toate. Acela, care, mai mult decît celelalte, auzindu-l chiar o singură dată, pare

greu, aproape imposibil să-l uiţi, şi deci inutil să-l scrii.

Gata, hotărîrea sa este luată. Acum îşi aminteşte foarte bine. Novella este stăpîna unei mezelării la Offanengo, tîrg mare lîngă Crema. Şi întreg trupul Novellei, pe care el nu-l putuse uita niciodată, opulent, moale, cu rotunjimi de ou enorm, devine astfel pentru el unul şi acelaşi lucru cu acel O din Offanengo şi cu întregul nume Offanengo, care nu-i mai sună nici caraghios, nici ciudat, ci dulce, compact, complet, ca o făgăduinţă de dragoste adevărată.

De cîtva timp fusese transferat la Roma, la minister. Şi trebuia, pentru serviciul său, să călătorească adesea, prin toată Italia, şi chiar la Milano.

Într-o zi foarte rece de ianuarie, se afla deci la Milano: era în săptămîna următoare descoperirii satului Offanengo cu ajutorul Touring-ului. Rezolvă în timpul dimineţii treburile pentru care venise. Iar după-amiază, fără să ezite, traduse în fapt ceea ce îşi închipuise timp de şapte nopţi lungi, aproape nedormite, alături de somnul de piatră al soţiei infidele. Făcu ceea ce stabilise să facă.

Închirie o maşină.

Din pricina frigului, a nerăbdării, drumul i se păru interminabil. În întregime concentrat şi strîns în gîndurile sale ca într-un palton, ghemuit în colţul canapelei din spate, îşi imagină încă o dată, şi încă o dată, fără încetare, întîlnirea, re-

cunoașterea, îmbrățișarea... Îmbrățișarea? Dar soțul? Și copiii, poate și copiii? Pînă atunci, își mărturisi, nu se gîndise niciodată la aceasta. Ei, bine, dacă soțul și copiii erau acolo, probabil erau în încăperea din spatele prăvăliei: și un cuvînt, un cuvințel, va găsi modalitatea să i-l spună. Îi va spune numele hotelului în care locuia la Milano; iată tot. A doua zi, poate chiar în seara aceea, va veni ea la Milano. Și dacă nu putea? Fără nici o îndoială va veni! El o plăcea pe Novella; dar și ea, era foarte sigur de asta, îl plăcea pe el tot atît de mult. Dar dacă într-adevăr nu putea?

Cu un fior de plăcere, văzu în sfîrșit cu proprii ochi, pe zidul vechi și fărîmat al unei case de la intrarea în sat, o inscripție pe jumătate ștearsă de timp, dar încă foarte lizibilă, văzu numele visat: OFFANENGO.

Îi spuse șoferului să încetinească.

Sub cerul înalt și cenușiu, în văzduhul nemișcat și înghețat, tîrgul mare și lung era atît de pustiu încît părea nelocuit.

Îl puse pe șofer să oprească mașina în piața, unde se afla biserica, puțin mai departe de vila nobililor Vailati. Cînd se îndepărtă de șofer, om în vîrstă, serios, simpatic, care în tot cursul călătoriei nu scosese o vorbă, se rușină de sine și de intenția sa, ba îi fu chiar și puțină teamă. I se păru că venise pînă acolo ca să comită un fel de crimă. Într-adevăr, dacă Novella trăia fericită și liniștită cu soțul și cu copiii ei, nu era o crimă să o tulbure? Nu se știe niciodată, viața este ciudată, dintr-un lucru ia naștere alt lucru: cine putea să calculeze ultimele consecințe ale unei acțiuni pe

care el o săvîrşea din pur egoism? Este adevărat că se putea întîmpla şi contrariul: Novella putea să fie nefericită: şi în cazul acesta... Oricum, simţi că trebuie să-i spună ceva şoferului:

— Dau o raită prin sat, trebuie să văd pe cineva, un notar... murmură el jenat. Aşteptaţi-mă aici, nu vă mişcaţi sub nici o formă de aici... Termin repede, este o chestiune de cîteva minute.

Îi era teamă că şoferul, aşteptîndu-l, să nu înceapă să colinde prin sat şi astfel să-şi dea seama că el nu căuta un notar, ci o mezelărie.

Se îndepărtă hotărît, spre strada principală, unde, la venire, văzuse din maşină că erau prăvăliile.

La Offanengo erau şapte mezelării.

Înainte de a intra în vreuna din ele, vru să le vadă pe toate pe dinafară. Merse în sus şi-n jos de cîteva ori, străbătînd astfel întregul sat. Era cu desăvîrşire pustiu, poate din pricina frigului. Pe ziduri, pe pavaj, pe îndrumătoarele de piatră, pe bornele de la colţuri, pe firmele prăvăliilor, peste tot, părea întins un văl de ger şi de praf, un praf tare şi de neclintit.

Nişte canale strînse între case străbăteau strada principală, trecînd pe sub ea. Apa aceea lucioasă şi de culoarea plumbului părea, în primul moment, nemişcată ca o lavă de gheaţă. Îţi dădeai seama cu uimire de curgerea foarte rapidă şi uşoară a apei numai după cîteva minute de observaţie.

Satul i se păruse neloocuit: şi aceasta, evident, îi făcuse multă plăcere. Dar iată, acum încerca

o senzație contrarie, văzînd că oamenii, încetul cu încetul, ieșeau afară, chemați parcă de o vrajă răutăcioasă, dar stîrnită, în realitate, de prezența unui străin, care avea aerul că umblă după ceva și care totuși nu vorbea cu nimeni și se încăpățîna să nu ceară informații. Ieșeau din case și se opreau acolo, fără un gest, privindu-l cum trece, cercetîndu-l cu atenție, gîndindu-se la cine știe ce. La ferestrele de la parter, dincolo de luciul geamurilor, pe fundalul negru al cămăruțelor sărace, vedea apărînd chipul alb al vreunei bătrîne, și acela cu priviri bănuitoare.

Înțelese că trebuia să se hotărască. Altfel erau în stare să anunțe jandarmii. Voia să înceapă cu mezelăria cea mai frumoasă și cea mai mare. Doamna din Genova spusese: un om bogat. Toate însă păreau atît de modeste. O alese pe cea mai arătoasă. Se opri un moment să privească firma, la o distanță de douăzeci de pași. Apoi se hotărî.

Un clopoțel vechi cu arc, pus în mișcare de ușa cu geamuri pe care el, ca să intre, o împinsese încet, prudent, începu să sune tare, mult mai tare și mai îndelung decît ar fi dorit. În prăvălie nu era nimeni ca să servească. Era mezelăria cea mai frumoasă și cea mai mare din sat, desigur: dar cît de modestă, de mică, de mizeră, de prăfuită era. Simți că i se strînge inima: și nu înțelegea dacă din cauza gîndului că Novella ajunsese acolo, sau pentru că existau în lume, și în regiunea cea mai bogată a Italiei noastre, prăvălii atît de sărace și oameni care nu cunoșteau altele. Clopoțelul continua să sune, aproape dureros: părea să nu se mai poată opri. Mirosul de pește uscat, de stătut,

de mucegăit, se amesteca în temperatura înghețată a ambianței: era și mai frig ca afară. Făcu doi pași înspre tejghea: podeaua era din lemn și scîrțîia zgomotos. Nu venea nimeni. Și el nu îndrăznea să cheme.

Așteptă. În sfîrșit își luă inima-n dinți și încercă să spună, destul de tare:

— Nu-i nimeni aici?

I se păru că glasul îi rămîne în gît. Tuși. Repetă:

— Ei! Nu-i nimeni aici. Vă rog!

Nu se arăta nimeni.

În sfîrșit, apăru o fetiță de vreo doisprezece ani, blondă, firavă, tristă. Desigur că nu era fata Novellei.

Cumpără o cutie de carne conservată.

În timp ce plătea, fu cît pe aci s-o întrebe ceva pe fetiță: dacă exista în sat o altă mezelărie, cu o stăpînă așa și așa, mare, grasă, brună... Se gîndi că poate Novella era deja căruntă. Și apoi, ridicînd privirea și întîlnind ochii albaștri și serioși ai fetiței care îl priveau ca și cum în mod absurd ar fi știut totul și l-ar fi dojenit, nu avu curaj.

Ieși. Renunță să mai viziteze celelalte mezelării. Cum ar mai fi putut? Cu ce scuză?

Se întoarse la mașină. Porni spre Milano. Și în timpul acelei triste călătorii de întoarcere, pe același drum pe care cu puțin înainte îl străbătuse cu atîtea speranțe, începu să aibă îndoieli. Îndoielile vor lua sfîrșit abia la Roma: cu descoperirea finală că satul nu era Offanengo, ci un altul, firește: un alt sat cu O.

FOTOGRAFIA

La Roma, cîteodată, în nopţile de iarnă, vîntul suflă atît de tare că te trezeşte chiar şi din somnul cel mai adînc şi mai liniştit. Te trezeşte brusc, complet. Ridici atunci capul din perne cu mintea mai lucidă datorită scurtei odihne, cu nervii mai atenţi şi mai sensibili : nemişcat, ţinîndu-ţi răsuflarea, asculţi acel vacarm, acel urlet, acele şuierături, acele scîrţîituri, acele lovituri depărtate şi apropiate. Şi nu ţi se mai pare că te afli într-un oraş, între case civilizate, într-un loc sigur în care oamenii, nu există îndoială, locuiesc de atîtea secole. Ţi se pare în schimb că te afli în mijlocul unui cîmp pustiu, sau pe o navă, în mijlocul oceanului.

Aşa s-a trezit acum două nopţi avocatul Enrico Piolti, în apartamentul său din strada Parioli. Soţia lui însă, alături de el, continua să doarmă. Cum de putea, cu tot zgomotul acela ? O fi murit ? se întrebă avocatul Piolti. Cu o urmă foarte firavă de speranţă, luînd seama, pe de altă parte, să nu o trezească, dacă, aşa cum era foarte probabil, dormea, se ridică într-un cot, se aplecă asupra ei şi cercetă în întuneric, la lumina nesigură, care tre-

und printr-un oblon interior lăsat dinadins întredeschis, se strecura printre jaluzele.

Cu un suspin echivoc, între uşurare şi dezamăgire, constată că soţia lui dormea.

Întreaga vilă părea că scîrţîie sub furia vîntului. Dacă nu ar fi fost sigur că a controlat chiar în seara aceea, după obiceiul său pedant, închiderea perfectă a fiecărei uşi şi ferestre, ar fi jurat că vreo uşă se izbeşte acolo jos, la capătul coridorului... Dar nu, nu era cu putinţă. Înainte de a se culca, făcuse ca întotdeauna înconjurul ritual al apartamentului : pusese lanţul şi zăvorul la intrare ; închisese robinetul de gaz ; încercase chinga fiecărei jaluzele, precum şi siguranţele şi ivărele tuturor uşilor şi ferestrelor.

Însemnează, se gîndi, că vîntul pătrunde prin crăpături, suflă din toate părţile : iar feluritele curente de aer, întîlnindu-se, zguduie uşa de la sufragerie. Va trebui, îşi spuse, să cheme mîine lemnarul ca să-i pună, în sfîrşit, la toate ferestrele, de-a lungul scobiturilor, panglicile acelea de plastic sau de gumă care asigură o închidere ermetică. Totuşi, încă o cheltuială ! conchise suspinînd din nou, de data aceasta foarte simplu. Erau cincisprezece ferestre : şi tîmplarul îi spusese că una peste alta material şi mînă de lucru, făcea treizeci de mii de lire.

Numai cu cîteva luni înainte treizeci de mii de lire ar fi fost o nimica toată pentru avocatul Piolti. Dar acum, acum ! Peste două zile venea termenul de plată a taxelor, şi nu ştia cum avea să le plătească...

Erau cîteva luni de cînd totul îi mergea prost. Pentru prima dată în viață nu mai avea de partea sa acel noroc care-l susținuse întotdeauna : întotdeauna, de cînd era copil și pînă astăzi, cînd nu era bătrîn, dar aproape. Profesiunea, practicată la Vercelli, pînă la război, îi îngăduise să nu se compromită cu regimul trecut. Apoi, cedase biroul, și se transferase la Roma : politică, afaceri : ani și ani, cu toate pînzele sus. Dar iată că, de cîteva luni, nu mai călca cu dreptul. Pașii greșiți, sau nefaști urmau unul după altul.

Seria ghinioanelor începuse din iunie, o dată cu cumpărarea acțiunilor întreprinderii Farmaceutica ; și nu părea să se termine.

Se întoarse anevoie spre soție, cu ranchiună : dacă măcar ea ar înțelege să cheltuiască mai puțin ! Numai săptămîna trecută, pentru premiera de la Operă : o toaletă la o mare croitoreasă. Trei sute de mii ! Adevărate nebunii.

Se întoarse din nou spre noptieră. Nu-i mai era somn, iar vîntul continua să șuiere și să urle : nu-i mai rămînea decît să citească. Întinse mîna să caute întrerupătorul. Dar nu-l găsi imediat. Leneș, incapabil parcă, pe moment, de o altă mișcare, lăsă cu oboseală mîna să se odihnească pe noptieră ; pe jurnalele de seară care, ca întotdeauna, erau acolo, puse unul peste altul în ordine, lîngă telefon, lîngă ceas, lîngă carafa cu apă. Ziarele de seară din Roma, Milano și Torino : pe care nu le citise pentru că adormise imediat ; și care acum îl mîngîiau, promițîndu-i o oră de uitare, și apoi, în mod sigur, din nou somnul.

Rămase așa, nemișcat, cîteva clipe, cu brațul întors și cu pieptul aplecat în afara patului. Simți atunci pe față, o suflare de aer înghețat, care părea să vine de jos. Vîntul, vîntul care trece pe sub uși, se gîndi el. Dar înainte de a face această reflecție, se gîndise la o adiere ca de mormînt, la suflarea morții. În definitiv, de cînd, de cînd anume îi mergeau lui prost afacerile ?

Își aminti atunci de un vis avut cu puțin înainte. Sau poate nu fusese un vis. Poate fusese un gînd, care durase cîteva clipe, chiar cînd era gata s-adoarmă. Afacerile începuseră să-i meargă prost dintr-o seară de iulie a anului trecut, cînd, la Florența, într-un restaurant de pe-o colină, avusese un moment de slăbiciune și permisese să fie fotografiat alături de o prietenă a sa, de către unul din fotografii aceia care colindă cu blitz-ul prin localurile de lux. A doua zi, la hotel, îi fusese înmînată fotografia, două copii. O copie o luase prietena sa, cealaltă el.

Primul impuls fusese să o distrugă. Este adevărat că soția sa nu era curioasă, și nu scotocea niciodată prin hîrtiile lui. Dar o întîmplare, nu se știe niciodată... Se gîndise atunci să taie fotografia în două, să distrugă doar imaginea femeii : păstrînd-o pe a sa, ca amintire a unei nopți fericite și a unei persoane care continua să-i fie dragă, poate prea dragă. Și așa făcuse, salvînd prudența, dar cedînd, pentru prima dată în întreaga sa viață unui sentimentalism.

Pusese din nou fotografia în fundul unui sertar al biroului, sub niște dosare ale ministerului, într-un plic de celofan, împreună cu alte fotografii,

amintiri indiferente. Şi cîteodată, cînd era singur în birou, o privea din nou. El stătea la masă, rîzînd puţin forţat pentru că nu-i convenea să se facă fotografia aceea, şi consimţise numai ca să nu-şi jignească prietena. Printre pahare, farfurii, coşuleţul cu fructe şi frapiera pentru şampanie, se vedea clar braţul său, sprijinit de masă şi întins înspre o persoană care era, desigur, aşezată alături de el. Iată, îi plăcea, îl liniştea să privească braţul acela întins, să-şi revadă în imaginaţie prietena îmbrăcată ca în seara aceea şi să-şi amintească, şi să născocească cu închipuirea, proiectînd şi gustînd dinainte alte nopţi cu ea, alte escapad , în alte oraşe, chiar la Paris. Sentimentalisme stupide! Treabă de licean!

În aceeaşi dimineaţă, la puţine ore după fotografie, găsi la hotelul din Florenţa, la parter, o telegramă prin care i se comunica falimentul Farmaceuticii. Fusese începutul seriei ghinioanelor.

Dintr-odată, se ridică, în întuneric. Îşi puse papucii, halatul. În vîrful picioarelor, atent să nu facă zgomot, ieşi, închise uşa, străbătu culoarul lung, merse în birou. Trebuia să distrugă fotografia.

Aprinse lumina de pe birou, desch se sertarul, scoase dosarul şi plicul de celofan.

Erau acolo toate celelalte fotografii. Dar cea căutată nu.

Nu-i venea să-şi creadă ochilor. Revăzu de o sută de or fotografiile din plic. Se uită printre foile dosarului. Se uită în tot sertarul, în toate

celelalte sertare. Se uită pe jos, dacă din întîmplare nu căzuse în timp ce scotocea. Începu să se uite printre cărți, în colecția revistei *Jurisprudența*... Dar era inutil, era absurd! Își amintea perfect că pusese fotografia, de fiecare dată, la locul ei, în plicul acela transparent.

Poate o luase soția sa? Sau secretara?

Simți un tremur de frig. Vîntul șuiera și urla, din ce în ce mai tare în jurul vilei. Merse la o fereastră, ridică jaluzeaua, privi afară prin geamurile care tremurau impetuos.

Cerul avea culoarea marmeladei de mure: între roșu închis și negru. Dedesubt, coroane negre de copaci clătinate de uragan. Erau pini, magnolii, tejari, pitosfori, tot soiul de copaci cu frunzele mereu verzi: grădini așezate fără nici o ordine între vile și casele elegante cu arhitectură bizară și dezordonată: geamuri, coloane, scărițe din ciment sau din marmoră, terase ieșite în afară și la întîmplare, aproape ca niște jucării enorme sau ca niște cutii suprapuse și gata să se prăbușească: în sfîrșit, un peisaj, care părea că se întinde în jur pînă la infinit, fără ieșire, fără perspectivă, fără țintă, ca și cum lumea ar fi fost toată acolo, și care, inform și haotic prin însăși natura sa, părea că își dezvăluie în sfîrșit această natură, dincolo de obișnuitele echivocuri turistice și mediteraneene, tocmai într-o noapte ca aceea.

Avocatul Piolti, îngrijorat, agitat, se întoarse în dormitor. Aprinse lumina. Cine sustrăsese fotografia? Și pentru ce? Nu că ar fi fost ceva de care să se teamă. Fotografia tăiată în felul acela nu

era compromițătoare. Dar rămînea misterul dispariției.

Acum n-ar mai fi putut adormi chiar de loc. Mai puțin ca oricînd ar fi putut acum să mai adoarmă. Totuși, mereu atent ca să n-o trezească pe soția sa, se culcă. Din teancul de pe noptieră luă primul ziar, îl desfăcu ca să citească dar, cu coada ochiului, în acea scurtă deplasare a privirii, observă că pe al doilea ziar din teanc, chiar în mijloc, ca și cum cineva ar fi vrut să o ascundă pe moment, era fotografia atît de căutată, jumătatea de fotografie aducătoare de nenorociri.

Cine naiba putuse să o scoată din plic și să o pună acolo? Se gîndi din nou: soția sa. Sau, în acest caz, camerista. Dar și una și alta de ce ar fi făcut-o? Trebuia să presupună atît într-un caz cît și în celălalt, faptul improbabil că știau a cui era în realitate fotografia aceea, sau cel puțin bănuiala, tot atît de improbabilă, că știau ce însemna pentru el. Și apoi soția sa, caracter impulsiv, dacă ar fi știut ceva, nu ar fi ales niciodată acel mijloc pentru a-i spune că știa.

Nu rămînea decît o explicație: el însuși, în timp ce dormea. Nu există îndoială că gîndul fotografiei, legat de acela al recentului nenoroc, îi venise în momentul cînd adormea sau de-a dreptul în vis. Dar, se întrebă el, e cu putință să devii somnambul la cincizeci de ani?

Luă fotografia, se ridică, merse la bucătărie. În ciuda a tot ce se petrecuse, o mai privi încă o dată,

lung, cu nostalgie. Apoi, trist, o rupse bucăţele foarte mici pe care le aruncă în lada de gunoi.

Dacă te gîndeai bine, cine ştie, la urma urmelor, cum stau într-adevăr lucrurile. Şi dacă nenorocul nu provenea din faptul că păstrase fotografia, ci dimpotrivă, provenea, cine ştie, poate din faptul că distrusese imaginea singurei femei pe care o iubea şi care îl iubea: făptura aceea foarte blîndă, devotată, credincioasă, umilă, singura femeie capabilă să-i ofere bucuria, şi pe care el, din laşitate, o excludea din propria-i viaţă, o dispreţuia sau, în sfîrşit, n-o respecta cum ar fi trebuit?

Frămîntat de aceste gînduri chinuitoare, nu-şi găsea pacea, şi adormi abia în zori. În mîngîietoarea semiconştienţă a somnului, care în sfîrşit îl doborî, i se păru că încet încet se potolea şi vîntul; şi că începea să plouă.

ADA ȘI RESI

Datorită cărui instinct misterios, ieri noapte, întorcîndu-mă acasă am modificat pe neașteptate itinerariul meu obișnuit? De ce am luat-o pe strada de Berry și nu, ca întotdeauna, pe strada La Boetie?

Și de ce trecînd prin fața geamurilor opace din cauza gerului ale localului Val d'Isere, am încetinit mersul, nesigur, ca omul care se teme că a uitat ceva în locul de unde a plecat?

Nu uitasem nimic. Poate încetinisem pasul, și îmi pierdusem firul gîndurilor, din pricina uimirii simple, copilărești provocată de cristalele acelea mari, luminoase și pestrițe, străbătute în cîteva porțiuni de serpentine lichide și schimbate în pete mari, cele mai multe albe dar și roz, roșu-viu, gri și negre: ca o decorațiune după un desen pe care dacă din întîmplare voiai să-l descifrezi, trebuia să traversezi strada și să-l privești de pe trotuarul celălalt. Oricum, o decorațiune... ilustrată: un desen care te făcea curios, o pictură abstractă care ascundea povestiri și personaje foarte precise: dincolo de cristale, într-adevăr, era o rumoare șoptită, murmurul dulce al unei omeniri necunoscute și, tocmai pentru aceasta, mai frățească.

Iar apoi pentru ce, deodată, simțisem de-a dreptul nevoia să mă opresc, să mă opresc înaintea celui de al treilea geam, nu înaintea celui de-al doilea sau celui de-al patrulea ?

Întîmplarea sau o forță naturală fusese aceea care mă condusese și care acum mă oprea nici un pas mai la dreapta sau mai la stînga, ci acolo, tocmai în locul de care, apropiindu-mă, de era cît pe aci să ating cristalul cu vîrful nasului, trebuia să-l recunosc, la cîțiva centimetri de mine, pe vechiul meu prieten Carlo Aymerito, singur la o măsuță, cu ochelarii într-o mînă, în timp ce cu cealaltă ținea lista de bucate la înălțimea ochilor miopi ?

Se spune că știința va explica foarte curînd aceste mistere și multe altele.

Torinez, dar emigrat la Paris de mulți ani și acum (presupun deși nu am îndrăznit niciodată să-i pun întrebări în legătură cu aceasta) cetățean francez, Carlo are aproximativ vîrsta mea, adică e trecut de cincizeci de ani. Se ocupă, ca și frații săi, și, ca odinioară, tatăl și unchiul său, de caroserii de automobile. Nu-l mai văzusem de cîtva timp și am fost surprins și întristat găsindu-l îmbătrînit. Poate, îmi spuneam, poate și eu îi fac lui aceeași impresie. Îl întrebai de ce, în toamna aceasta și în toamna trecută, cînd fusese la Torino pentru expoziția de automobile, nu venise ca de obicei pînă la Roma și nu-mi dăduse nici un semn de viață.

Răspunsul fu foarte simplu : nici măcar nu vizitase Expoziția, îl trimisese pe fratele său : iar el nu mai fusese în Italia de mai mult de doi ani :

exact din octombrie, 1957. Sau din noiembrie? În sfîrşit, de pe vremea expoziţiei din acel an. Poate din octombrie. Nu mai fusese de atunci? Cum aşa?

De data aceasta nu răspunse de loc. Sau, mai degrabă, nu răspunse imediat. Părea că nu auzise, sau că ar fi fost distrat. Tăcea, căuta chelnerul cu privirea. Înţelesei imediat că, involuntar, cu acea întrebare îl tulburasem, amintindu-i poate ceva neplăcut.

Cinasem deja, dar îi ţinui tovărăşie foarte bucuros. După aceea, deşi trecuse de miezul nopţii, insistă să-mi arate casa lui, pe care nu o cunoşteam. O vilă cu o grădină mică, de-a lungul Senei, la Neuilly. Rămas văduv şi fără copii de mai mult de zece ani, nu se recăsătorise. Trăia singur cu servitorii. Nu părea mulţumit de sine, nici de viaţă.

Pe drum în maşină, noaptea tîrziu, cînd ne întorceam, de la Neuilly la hotelul meu, dintr-o dată mi se confesă. Nu mai fusese în Italia, nu mai călcase pe la Torino, din cauza unei întîmplări extraordinare, care îi răscolise existenţa şi care continua să-l preocupe de cînd se petrecuse. De atunci nu mai trecuse o zi în care el să nu se gîndească la ea.

Acum doi ani, sau ceva mai mult de doi ani, chiar la Torino, şi chiar la Expoziţia de automobile, văzuse de departe, în mulţimea confuză a vizitatorilor şi printre sclipirile şi emaiurile multicolore ale maşinilor, o fată blondă, înaltă, cu faţa (chiar şi aşa de departe era un amănunt care se observa imediat) perfe t ovală, care se uita înspre

el ca și cum l-ar fi cunoscut, și ca și cum ar fi avut de gînd să-i atragă atenția. El privi în jur, și în urma sa pentru a se asigura că fata nu se uita la altcineva. Apoi, aproape pentru a verifica, schiță un gest de răspuns la salut și se înclină. Atunci, fata surîse deschis, cu vădită simpatie, clătinîndu-și zulufii și agitînd, în sfîrșit, o mînă.

Neamintindu-și în acel moment cine era fata, Carlo Aymerito se gîndi la vreo cunoștință întîmplătoare făcută cu o zi înainte, în aceeași Expoziție ; și atribui jovialitatea exagerată a acelui salut numai distanței mari care exista între el și fată, și dificultății de a atrage atenția unei persoane din mijlocul mulțimii.

Dar, la puține secunde după aceea, cînd ajunsese la standul unde i se păruse că era fata, se mirase nemaivăzînd-o, chiar cînd se ridicase pe vîrfurile picioarelor, căutînd-o cu privirea prin mulțime de jur împrejur : atît de înaltă și atît de blondă, nu putea să dispară !

Aymerito era dezamăgit și, totodată, ușurat. Nu pierduse, încă, speranța de a se recăsători. Dar se temea mereu să nu se îndrăgostească de o femeie prea tînără. Îi plăceau tinerele, ce să-i faci ?! De ce îmbătrînea d-aia îi plăceau mai mult tinerele. De aceea, ca să se recăsătorească, căuta una care să pară tînără fără să fie. Și inima îi spunea că, din păcate, nu acesta era cazul fetei care îl salutase de departe. Deci, era dezamăgit și ușurat că nu o mai găsise. Dar mai ales uluit. Unde naiba se vîrîse, frumoasa blondă cu ovalul feței atît de perfect și cu surîsul atît de simpatic ?

Nu dispăruse. Era acolo. Acolo în spatele lui, la o distanță de un metru, la volanul unei mașini Simca de comandă, albastru cu gri. Era un *mannequin*, și munca ei, în perioada Expoziției, era să stea așezată acolo în mașină. Aymerito, cercetînd-o acum, de aproape, fu sigur că nu o cunoștea. Era adevărat că ziua trecută aruncase o privire chiar acelui stand și că schimbase cîteva cuvinte cu reprezentanții firmei Simca, prieteni buni cu el. Dar pe fată nu i-o prezentaseră ; de asta era sigur. Pe fată, nici măcar nu o văzuse. Totuși, instinctiv, înainte de a face aceste reflecții, se înclinase și salutase cu voce tare : „Bună seara, domnișoară !" Îi răspunsese : „Bună seara, domnule !" cu amabilitate, desigur, dar cu acel gen special de amabilitate pe care îl manifești față de persoanele pe care nu le cunoști. Surprins, tocmai voia să o întrebe de ce oare, cu puține clipe înainte, îl salutase cu atîta efuziune, cînd ea ridică o mînă și făcu un gest, gestul simplu și banal de a-și aranja părul, ca o mîngîiere, dinspre frunte înspre ceafă. Și, în acel gest, în acea mînă... Ei da ! culoarea palidă, aspectul pielii, forma mîinii, a degetelor și a unghiilor, foarte frumoase dar fără lac și aproape opace, îi amintiră deodată o altă fată, prima lui fată, sau cum se spunea atunci, prima lui logodnică, și ea tot torineză, o dactilografă.

Se numea Resi ; și mi-o aminteam și eu foarte bine. O poveste de mai mult de treizeci de ani. Aymerito se purtase foarte rău cu biata Resi. După ce o iubise, după ce o amăgise multă vreme, o părăsise și începuse să facă curte fiicei unui mare in-

dustriaş ; aceeaşi fată, care, la numai un an după ce îşi luă diploma, deveni soţia sa. Pe moment, Aymerito s-a justificat prin faptul că Resi era cu cîţiva ani mai mare decît el : era mai bine, din cauza aceasta, în ciuda dragostei reciproce, să evite riscul unei căsătorii.

Cunoşteam toată povestea. Ştiam că Aymerito nu o mai revăzuse pe Resi, şi că de cînd o părăsise nu mai aflase nimic despre ea : nici ce făcuse, nici ce soartă avusese, nici măcar dacă mai era încă în viaţă. Dar Aymerito îmi mai spusese, şi nu uita să-mi repete la fiecare întîlnire a noastră, că Resi, Resi cea blondă, frumoasă, înaltă, palidă, surîzătoare, cu ovalul perfect cu mîinile foarte blînde, Resi era cea mai gravă greşeală. cea mai mare amărăciune a vieţii sale. Resi ? Adică faptul că o părăsise pe Resi.

De aceea, prin anii foarte lungi de uscăciune şi de ipocrizie, numele fetei se identificase pentru el cu sentimentul de remuşcare ; devenise însuşi numele acestui rău iremediabil, pe care el, din lăcomie de bani sau din vanitate, şi-l făcuse sieşi şi ei.

O asemănare, e o asemănare, nimic mai mult. Iar Carlo Aymerito nu dădu mai multă importanţă acestui fapt decît era firesc pentru orice om normal. De altfel dacă el îşi stricase viaţa, şi-o stricase ca atîţia alţii : ca toţi, poate. Şi este, fără nici un fel de îndoială, un om foarte normal.

Văzînd că fata era drăguţă, profită de echivoc pentru a se prezenta şi a intra în vorbă. Era tînără, da, din păcate. Era foarte tînără : nouăsprezece ani. Dar avea un aer sincer şi cinstit. Aymerito o invită la masă, în seara aceea, excluzînd cu o since-

ritate absolută față de sine însuşi, orice intenţie libertină. Unic scop : compania ; să nu petreacă o altă seară singur la Torino, cu atîtea amintiri din propria tinereţe şi fără nici un prieten. Conta şi asemănarea cu Resi, se înţelege. Dar ce era rău în asta ?

Stabiliră că el va trece să o ia de-acasă. La nouă fix, o va aştepta în faţa uşii, cu maşina.

În ultima clipă, în timp ce îi spunea la revedere şi-i strîngea mîna caldă, slabă, moale şi totodată puternică (la fel ca mîna lui Resi, i se păru că-şi aminteşte : dar poate era foarte explicabilă iluzia) o întrebă de ce, cu puţin înainte, îi surîsese şi îl salutase de departe, prin mulţime. Ada (se numea Ada) liniştită şi hotărîtă, negă. Negă că l-ar fi salutat pe el sau o altă persoană. Imposibil : stătea jos, închisă în maşină de mai mult de două ore. Aymerito nu insistă.

Ajunse în faţa uşii la nouă fără cinci minute. Era un bloc înalt, cenuşiu, stil *liberty*, pe o stradă foarte scurtă, perpendiculară pe Bulevardul Regina şi pe Cheiul Dora.

Ceaţa servea drept fundal blocului, îndulcindu-i colţurile, acoperind formele ferestrelor, cornişele şi contururile, cu un efect de mărime aproape nemăsurată. Mai ales dacă priveai în sus, spre ultimele etaje, blocul părea că se pierde fără sfîrşit pe cerul cenuşiu închis.

Pe Cheiul Dora, halourile luminoase ale felinarelor se alternau la intervale regulate cu zone mai închise, în care se pierdeau cu gradaţii foarte delicate şi la fel de regulate. Era Torino, acelaşi Torino de odinioară.

Chiar și intrîndul ușii era gol, liniștit, învăluit într-o lumină gălbuie, abia reflectată de imitația de marmoră a soclului.

La acea oră cartierul era pustiu. Viața orașului se desfășura dincolo, de cealaltă parte a Grădinilor Regale și a vechilor palate guvernamentale, și ajungea pînă aici cu un zgomot atenuat, întrerupt doar de tramvaiele rare și rapide, care zăngăneau, fără să se oprească, pe Bulevardul Regina.

Aymerito se aștepta ca peste puțin, în tăcerea aceea, să audă, aproape să ghicească, un ușor țăcănit de tocuri dinspre scara interioară de granit, vibrarea oscilantă a ușii cu geamuri, și să apară figura înaltă și zveltă a Adei în cadrul ușii, la fel cum cu atîția ani în urmă, la aceeași oră, apăruse în cadrul altui portal, figura unei alte fete. Unde era odinioară casa lui Resi? Nu-și mai amintea bine. Pe strada Cibarrio, pe strada San Donato, sau pe strada Vanchiglia, adică în același cartier unde se afla el acum? Dar în sfîrșit, aceea era chiar strada Vanchiglia? Nu-și amintea, nu-și mai cunoștea bine orașul.

După cîteva minute (sau după cîteva secunde: în ceața și tăcerea aceea, în așteptarea aceea, chiar și timpul părea că își pierde precizia), după puțin timp în care privise, ca vrăjit, portalul gol în lumina slabă gălbuie, i se păru că îl cunoaște: că îl cunoaște foarte bine. Și dacă imobilul în care locuia odinioară Resi era chiar acela? N-ar fi știut să spună. Desigur, nu-și amintea exact un altul. Aproape întotdeauna își dădeau întîlnire în fața bisericii Gran Madre di Dio, departe de casa amîndurora, fiindcă acolo pericolul de a fi văzuți de

vreo rudă sau de vreo cunoştinţă era mai mic; cînd ploua, se întîlneau sub portalurile din piaţa Vittorio, colţ cu strada Vanchiglia. În orice caz, la gîndul că ar fi putut fi vorba, din întîmplare, chiar de aceeaşi casă, reacţionă cu o mişcare instinctivă: ieşi din maşină şi privi ceasul. Era nouă şi şapte minute. Tot fără să reflecteze la ceea ce făcea, intră sub portal, deschise uşa cu geamuri, care se afla la stînga (nu privise, nu ezitase: ştiuse de la început că se afla la stînga) şi începu să urce scările încet.

Uşa apartamentului numărul şapte era la etajul trei. Ca şi cum şi acela ar fi fost un fapt obişnuit din viaţa sa, fapt care se repeta întru totul la fel în toate serile de mai multe luni, apăsă pe sonerie. Auzindu-i sunetul, tresări: o fi acasă mama, se gîndi. Ada îi spusese că nu mai are tată şi că trăieşte singură, împreună cu maică-sa. Ei bine, o voi cunoaşte pe mama. Ce-i rău în asta? îşi spuse. Sînt o persoană respectabilă chiar ca înfăţişare. O voi cunoaşte pe maică-sa şi vom sta puţin de vorbă. Apoi, dacă Ada va vrea să iasă în oraş şi să meargă la masă cu mine, foarte bine. Dacă s-o fi răzgîndit, fie.

Auzi paşi şi ceva ca un glas înăbuşit, îndepărtat, din interiorul apartamentului. După aceea tăcere, o tăcere îndelungată. Apoi, deodată, zgomotul unei închizători: dar nu la uşa de la intrare: aproape zgomotul unei uşi, care fusese deschisă, sau închisă?, tot în interiorul apartamentului. Apoi un foşnet de mătase, ca de capot de damă, care se

apropie, păru să treacă prin anticameră, chiar în fața ușii și să se îndepărteze într-o clipă, să se piardă, ca și cum persoana în capot ar fi traversat anticamera în fugă.

Cine era ? Ada ? Mama ?

Deodată, în tăcerea care se așternuse din nou, se auzi o voce, foarte clară deși șoptită. O voce femeiască. Dar nu era vocea Adei. Sau cel puțin nu se păru, în primul moment, vocea Adei.

— Luați loc, domnule inginer. Luați loc. Ușa este deschisă. Vin imediat. Luați loc.

Puțin surprins, dar totuși fără teamă, Aymerito împinse ușa, care într-adevăr era lipită cu grijă dar nu închisă, și intră.

Anticamera era îngustă, aproape un coridor, cu pardoseala din plăcuțe roșii, hexagonale, mobilată simplu, într-o ordine perfectă, foarte curată. Ambianță mic-burgheză, stil *liberty* tîrziu. Aproape vizavi de ușa de la intrare, era o ușă vopsită într-o culoare muștar fără viață, cu două canaturi. Unul dintre canaturi era deschis, și lăsa să se vadă sufrageria : o masă pătrată, acoperită cu un covor de *peluche* roșu, cu flori albastre ; o lustră de fier forjat, cu patru becuri, toate aprinse. Aymerito intră încet, fără să-și scoată paltonul și își puse pălăria pe un scaun vienez. Se pregăti să aștepte în picioare. Desigur, nu avea mult de așteptat.

Pe covorul de *peluche* roșu, pe o parte a mesei, erau cărți de joc, așezate pentru o pasiență întreruptă la jumătate. Mama, se gîndi Aymerito : mama. Acum o voi cunoaște. Tăcerea era perfectă. Părea imposibil ca în casa aceea să fie două fe-

mei dintre care una să se pregătească de plecare
Începu să simtă o vagă neliniște. Poate era pre
cald, acolo înăuntru : iar el nu-și scosese paltonul
Poate ar fi făcut bine să și-l scoată. Dar ezită
Trăgea cu urechea. Nu se auzea un glas, o șoaptă
nici aproape, nici departe ; nici măcar un sunet
un pas, un zgomot. Tramvaiul, da, acum trece
tramvaiul, jos, pe Bulevardul Regina : dar mai
departe, cu un zgomot mai înăbușit decît ar fi
fost normal. A, poate geamurile erau duble. Și,
ca pentru a se convinge, făcu doi pași înspre fe
reastră, care era ascunsă de perdele groase de
filet, prevăzute cu sfori și cu ciucuri din bumbac
damascat roșu închis. Făcu doi pași, dar imediat,
ajungînd lîngă masă, se răzgîndi și se aplecă peste
pasiență, scoțîndu-și ochelarii ca s-o privească mai
bine.

În momentul acela auzi în spatele său un zgo-
mot ușor ca de perdea abia îndepărtată. Se ridică
brusc, punîndu-și ochelarii și se întoarse. Perdeaua,
o imitație de goblen care se găsea în fața ușii, fu
ridicată în clipa aceea, iar în penumbră apăru o
femeie : o bătrînă cu părul cărunt, cu pielea zbîr-
cită, și cu buzele date cu mult ruj și deschise în-
tr-un surîs care poate vroia să placă, în ciuda
celor cinci sau șase dinți de viplă.

Gîndindu-se că era mama Adei, Aymerito își
făcu ouraj. Ca să nu fie obligat să o privească,
se aplecă ceva mai adînc și mai îndelung decît
ar fi fost normal ; și murmură :

— Bună seara, doamnă...

Dar bătrîna, întinzîndu-i mîna osoasă îi spuse
liniștită :

— Cum de nu mă recunoşti, Carlo ? Eu te-am recunoscut imediat !

Nu prinse mîna aceea. Ridicînd privirea văzuse. Era ea, Resi. Fugi.

Fugi fără să spună nimic, uitîndu-şi pălăria, coborînd scările în goană, cu groaza că va găsi uşa din stradă închisă...

Dar nu, slavă Domnului : era deschisă, iar maşina era acolo.

După cîteva minute, într-un bar de pe strada Roma, bea trei coniacuri unul după altul. A doua zi, seara, pleca din nou la Paris.

— Totuşi, vezi, dacă povestea s-ar fi sfîrşit aici, nu aş fi crezut necesar să mă ţin departe de Torino. Dacă povestea s-ar fi terminat aici, aş fi continuat să mă gîndesc : a fost o coincidenţă extraordinar de neplăcută şi de penibilă ; dar, în fond, nimic altceva decît o coincidenţă.

— În schimb ? întrebai fără să ghicesc.

— În schimb, a doua zi, spre prînz, m-am întors la casa aceea. Mi se părea că am visat. Voiam să aflu mai multe despre Ada şi despre Resi. Poate voiam să mă asigur că nu avusesem o halucinaţie. Am vorbit cu bătrînul portar. Ei bine... ei bine, îţi jur că ceea ce-ţi spun acum este purul adevăr. Ada nu exista. Ada nu a existat niciodată. Resi este nemăritată şi trăieşte în apartamentul acela complet singură, de zece ani : exact de zece ani. Este proprietara unui birou de dactilografiat din cartier.

CIZMULIȚELE GRI CU NEGRU

La Genova, în barul Columbia, englezul acela solitar, căruia nu-i vedeam fața, ci numai trupul mare, îmbrăcat în postav albastru închis, și ceafa stacojie cu părul tuns îngrijit, mi-l amintea pe vechiul meu prieten Filippo Tasca, pe care nu-l mai întîlnisem de cîțiva ani. Aplecat asupra paharului său cu *scotch*, sorbea din cînd în cînd cîte o înghițitură, și tot din cînd în cînd, întorcînd încheietura mîinii, se uita cît este ora la un ceas cu brățară de aur masiv. Părea să aștepte pe cineva, răbdător și melancolic. Și lungi intervale de timp rămînea absolut nemișcat, sprijinindu-și cotul de tejghea și fruntea în căușul mîinii.

Era trecut de două noaptea și mi-era somn. Rezistam, datorită curiozității copilărești de a vedea cum arăta la față acel domn. În cele din urmă, renunțai, și cerui nota. Auzind vocea mea, se întoarse. Era Filippo.

— Dar de ce vorbeai englezește ? îl întrebai, rîzînd, după ce ne îmbrățișarăm.

— O veche glumă a noastră, și-i făcu cu ochiul barmanului, nu-i așa Fernando ?

— Nu te-am recunoscut, continuai, și pentru că după moartea unchiului tău te credeam stabilit la Torino pentru totdeauna.

— Ei, omul călătorește, nu ? Aș putea foarte bine să locuiesc la Torino și să vin din cînd în cînd la Genova, unde am petrecut atîția ani, unde cunosc mai multă lume și mă simt mai acasă decît la Torino. Oricum, m-am stabilit pentru totdeauna, nu la Torino, ci chiar la Genova. Abia m-am întors, și stau aici la hotel, pînă găsesc un apartament, pe al meu, cel vechi, din păcate îl și închiriaseră. În schimb, la „Adriatica" am avut noroc. Toți au fost atît de amabili ! Am restituit lichidarea, și mi-au dat din nou același post.

— Și ferma ? întrebai uluit. Ferma de la Sassi ?!

— Am vîndut-o alaltăieri.

— Dar nu era idealul tău ?

Într-adevăr acela fusese întotdeauna idealul său : la moartea unchiului, care urma să-i lase moștenire ferma de la Sassi, situată pe dealul torinez, să renunțe la slujbă, să plece de la Genova, să se retragă din afaceri, și să ducă de atunci înainte o viață de *gentilhomme campagnard* [1], pentru care zicea că se simte atît de înclinat.

— Idealul meu ? Desigur ! Dar se vede că sînt constrîns și eu să renunț la el ca atîți alți oameni în această lume. Mi se pare că tu însuți...

— Să nu vorbim despre mine. Spune-mi despre tine. Ce s-a întîmplat ?

— S-a întîmplat un lucru de necrezut. O poveste. Ai timp ? Să stăm aici.

[1] Nobil de țară (fr.).

— Am timp. Mi-era și somn, dar nu-mi mai este. Povestește-mi totul.

— Unchiul meu, cum știi, a murit acum o lună. În ultima vreme, cînd medicii au văzut că boala avea nevoie de îngrijiri neîntrerupte și complicate, se internase într-o clinică, la Torino : și a murit acolo. Tu cunoști, mai mult sau mai puțin, viața unchiului meu. Călător, vînător, în materie de femei nu s-a îngrijit niciodată să ascundă gusturile sale bizare și libertine. Răutăcioșii îl considerau în această privință de-a dreptul un maniac : fără să reflecteze că el, probabil, făcea prea mare paradă de viciu ca să fie sclavul acestuia în mod serios.

Celibatar ca și mine pînă cînd a împlinit aproximativ vîrsta mea, adică cincizeci de ani, se decise atunci să se căsătorească cu o prietenă foarte atașată, ceva mai tînără ca el, cu care trăise, cînd și cînd, sau cu care cel puțin făcuse lungi călătorii la Paris, în Spania, în Anglia.

Era o triestină : blondă, mică, grasă, robustă, foarte simpatică, pe care am apucat s-o cunosc și eu și pe care din punct de vedere fizic mi-o amintesc foarte bine, deși nu am știut niciodată cu exactitate cine era, de unde venea, cum îl întîlnise pe unchiul meu.

Se numea Vera Kressevich, iată ceea ce știu. Avea ochii mari, verzi și te privea cu îndrăzneală drept în față. Și vorbirea sa era îndrăzneață : iute, cu vocalele deschise, zgomotoasă, aproape obraznică, cu rîsete puternice și sincere și pe to-

mul acela aspru şi liber, care place atît, cui îi place. Ţie îţi place?

— Foarte mult. Dar continuă.

— Mătuşa mea a murit, se poate spune, imediat după căsătorie. Au făcut călătoria de nuntă cu un vapor pe Rin, de la Basilea la Rotterdam. La întoarcere, cum intră în vila în care ar fi trebuit să îmbătrînească alături de unchiul meu, se îmbolnăvi de pneumonie şi muri. Unchiul meu, pe care pînă în clipa aceea îl crezusem un cinic şi un egoist, a suferit cumplit, cum nu m-aş fi gîndit niciodată că ar putea să sufere. Timp de trei sau patru luni n-a ieşit din vilă sau din parc. Nu vorbea cu nimeni. Nu voia să mă vadă nici măcar pe mine.

Mulţi ani după aceea, într-o zi cînd îl însoţeam înspre Pad, la micul cimitir din Sassi, unde fusese înmormîntată mătuşa mea, îmi povesti că, într-un anume fel, se simţea răspunzător de moartea ei. Deoarece, contrar a ceea ce se putea imagina (căsătoria este întotdeauna linia de sosire a aspiraţiilor feminine, nu a celor masculine), ea nu voise să se căsătorească cu el şi cîtva timp respinsese insistenţele sale. În sfîrşit, cînd el se prefăcuse că o părăseşte dacă nu consimţea, cedase. Cine ştie. Simţea poate că această căsătorie va preceda cu puţin moartea sa. „Era ciudată, puţin ţigancă", conchidea unchiul meu, „şi anumite lucruri ea le simţea. Fără îndoială microbul bolii a biruit-o la întoarcerea din voiajul de nuntă. Itinerariul îl alesesem eu. De !"

— Ai spus bine. Întotdeauna idealul meu a fost să mă retrag la Sassi. Într-adevăr, numai la cinci sprezece zile după moartea unchiului meu, am lichidat tot şi am plecat la Torino cu tot calabalîcul. Aveam aici, la Genova, o servitoare bătrînă care mă slujea de pe vremea războiului, şi care îmi era foarte devotată. Dar seara se întorcea la ea acasă: avea un băiat şi un soţ bătrîn: firește nu putea să mă urmeze.

Prin urmare, mă instalai singur în ferma de la Sassi. Era acolo Eraldo, paznicul-grădinar cu familia sa. Ieşind pe balconul dormitorului meu (acela al unchiului, natural: singurul care avea baia alături) vedeam, la o sută de paşi micul *chalet* alături de intrarea în parc. Era de ajuns să fluier sau să strig: şi aveam tot ceea ce-mi trebuia. Cîte a zile, sau chiar cîteva săptămîni, pînă cînd găseam un servitor într-adevăr priceput, puteam să trăiesc aşa. În schimb...

Totul se întîmplă în prima noapte. Sosisem de la Genova către orele trei după-amiază, după ce mă oprisem pentru masă la Cambio. Eram aproape fericit. În văzduhul călduţ, primăvăratic, păsărelele din parc scoteau triluri armonioase, ca şi cum mi-ar fi spus bun venit.

Soarele era abia estompat într-o uşoară brumă de aur; în zare — profilul sigur al Alpilor, de la Monviso la Gran Paradiso, care fusese orizontul copilăriei mele şi care din ziua aceea urma să fie, cu voia Domnului, orizontul vîrstei mele mature şi al bătrîneţii mele. La picioarele mele Torino — tablă de şah cenuşie, liniştită şi imensă, pe care o străbăteau liniile drepte şi infinite ale unor bu-

levarde mai mai, care-mi conduceau iarăşi privirea spre Alpi: totul în clipa aceea contribuia la seninătatea şi la bucuria mea, la un sentiment de calm şi de siguranţă, la recunoştinţa faţă de unchiul meu, şi faţă de destinul care în sfîrşit mă ajutase să-mi ating scopul.

Împreună cu Eraldo, făcui întîi ocolul parcului, vizitînd cu grijă fiecare colţ, apoi acela al casei de ţară şi al terenurilor anexe: puţine *giornate*[1], dar foarte bine cultivate o parte cu vie, o parte cu grîu, o parte cu păşuni şi livezi.

În sfîrşit cînd soarele era gata să apună, intrarăm în casă.

Şi aici totul era în ordine, ba chiar în perfectă ordine. Clădirea este veche, după cum ştii, are mai mult de un secol. Dar unchiul meu, om modern, a făcut lucrările necesare: calorifer, băi, telefon, frigider etc. Nu era mare, dar pentru mine era mai mult decît suficientă.

Tot cu Eraldo, am vizitat fiecare cameră, fiecare ungher, de la pivniţă la mansardă, mi-am dat seama de fiecare amănunt arhitectonic şi de starea conductelor: am privit chiar în fugă, pentru prima dată, conţinutul dulapurilor şi al scrinurilor, care erau nenumărate şi înţesate cu lucruri de tot felul.

Unchiul meu făcuse de cîteva ori ocolul lumii, fusese de nu ştiu cîte ori în Africa şi în India, la vînători mari. Se întorcea întotdeauna încărcat cu amintiri şi trofee şi le împărţea unuia şi altuia

[1] În Piemont, unitate de măsură a suprafeţelor care corespunde cu 3810 m².

prin oraş: dar întrucît era un om cu un gust deosebit şi cu mult simţ al măsurii, cea mai mare parte a acestor lucruri o ţinea închisă în cufere, dulapuri, lăzi şi scrinuri. Şi aceea, îmi spusei, era una din primele probleme pe care trebuia s-o rezolv: simţii imediat, aproape cu nelinişte, că n-o să fie uşor. Pentru că, pe de o parte îmi repugna să trăiesc într-o casă înţesată cu lucruri care nu îmi aparţineau şi care pentru mine erau complet necunoscute; pe de altă parte mi se părea vulgar şi ireverenţios faţă de memoria unchiului meu să mă descotorosesc de toate lucrurile acelea vînzîndu-le grămadă vreunui telal. Oftînd, îi spusei lui Eraldo că unica soluţie era ca peste cîteva zile, şi cu cît mai repede cu atît mai bine, să ne adunăm forţele şi să ne aşternem pe treabă: să luăm la mînă bucată cu bucată toată cantitatea aceea de materiale (erau acolo baloturi întregi de mătase chinezească, o colecţie autentică de corali de toate formele şi culorile!) şi să separăm ceea ce îmi plăcea să păstrez de ceea ce doream să mă debarasez.

În sfîrşit, cînd terminai vizita, observai că se făcuse întuneric. Nu aveam chef să mă întorc la Torino ca să mănînc. De aceea acceptai oferta soţiei lui Eraldo, care îmi pregăti o omletă minunată cu salată. Două *toumin*[1] în untdelemn cu usturoi şi ardei iute. O *stoupa*[2] de vin roşu. De cîtă vreme nu mai mîncasem asemenea lucruri!

[1] Brînză (dialect piemontez).
[2] Sticlă (dialect piemontez).

Într-adevăr, îmi spusei, mi-am ajuns ținta. Singurul inconvenient era acela că trebuia să mănînc singur, singur ca un cîine, în sufrageria mare cu pereții îmbrăcați în piele și decorați cu trofee de vînătoare. Dar, în sfîrșit, la Genova, timp de treizeci de ani și mai bine, mîncasem la restaurant. Eram viciat. Trebuia să mă obișnuiesc în mod curajos cu singurătatea demnă a vieții spre care aspirasem întotdeauna. Și apoi, o să am musafiri, nu ?

După masă, mă plimbai o jumătate de oră prin grădina mea fumînd o țigară de foi și ridicînd din cînd în cînd privirea spre stelele care se întrezăreau printre ramurile încă desfrunzite ale copacilor mei. Se pornise un vînt rece care măturase cerul : stelele străluceau foarte puternic. Simții un fior, aproape plăcut, la gîndul camerei călduțe, al patului comod și al primei mele nopți liniștite de proprietar : intrai.

Dintr-un instinct, pe care nu știu cum să ți-l explic, dar pe care desigur îl vei înțelege, adusesem cu mine de la Genova cearșafuri. Iar sticla cu vin roșu... să fiu sincer, băusem două. Deci, m-am dezbrăcat, *toilette*, o frumoasă pijama proaspăt călcată : m-am vîrît în pat și am adormit imediat. Mă uitasem la ceas : zece și jumătate.

La numai o oră după aceea, eram treaz. Tăcerea unei nopți la țară, după ce te-ai obișnuit timp de treizeci de ani cu orașul, mai ales cu un oraș zgomotos ca Genova ! Abia auzeam șuieratul vîntului, afară, printre copaci. Și un cîine care chelălăia. Nu cîinele lui Eraldo. Un cîine îndepărtat, cine știe unde. Și un zgomot ușor ca

un foșnet, care părea apropiat, în interiorul casei. Poate o fereastră care nu se închidea bine sau o perdea mișcată de vînt. Mă ridicai să stau pe pat, aprinsei lumina. Mi se păru iarăși că aud acel zgomot timp de cîteva minute: apoi, aproape imediat, încetă. Ascultai cîteva clipe atent, ținîndu-mi răsuflarea. Nimic. Stinsei lumina. Și rămăsei așa, așezat pe pat, paralizat de teamă. Îmi amintisem, într-o clipită, o întîmplare petrecută cu mulți ani înainte, în aceeași cameră, de față fiind eu și unchiul meu, întîmplare rămasă fără explicație. Iată, îmi spusei cu groază, dacă acum aud din nou țăcănitul acela de tocuri, explicația nu poate fi decît una...

— Unchiul meu vroia să-și publice în volum amintirile sale de călătorie și de vînătoare. Într-o vară, mulți ani după moartea soției sale, mă invită să-mi petrec concediul la vilă și mă întrebă dacă puteam să-i bat la mașină unele capitole pe care le avea sub formă de însemnări.

Lucram după-amiaza, tîrziu, și noaptea. El stătea întins pe pat, cu însemnările sale: era același pat în care mă găseam eu acum. Iar eu, la o măsuță ceva mai departe, băteam la mașină. Eram așezat astfel încît stăteam cu fața atît înspre pat cît și înspre ușa care dă în coridor. De aceea, unchiul meu nu putea vedea ușa decît întorcîndu-se pe o parte. Era o vară foarte călduroasă; ușa era larg deschisă ca să poată intra puțin aer.

La un moment dat, în timp ce el dicta și eu băteam la mașină, mă întrerupsei. Văzusem, prin

ușă, agitîndu-se ceva în întunericul coridorului. Ceva ? Ce ? Nu înțelegeam.

„Hai, nu te opri, scrie!" mi-a spus unchiul meu.

„E cineva, acolo", i-am răspuns eu, fără să mă mișc, indicînd coridorul cu privirea.

„Hai, continuă, cine vrei să fie ?!" a strigat unchiul meu iritat.

Nu am răspuns. Am tăcut. Ascultam. Și, în tăcere, am auzit... da, am auzit, un țăcănit de tocuri care se îndepărta liniștit. M-am ridicat.

„Nu auzi ?" l-am întrebat pe unchiul meu. Și el :

„Ce ?"

„O femeie care merge."

„Eu n-am auzit nimic."

„Și totuși, îți jur..."

„Dar termină odată! O fi Ernesta care a venit să ia ceva. Să continuăm."

Ernesta era soția grădinarului de atunci. Aș fi vrut să alerg în grădină, să mă duc la Ernesta, să controlez. Dar în fața hotărîrii unchiului, mi-a fost rușine.

A doua zi am întrebat-o pe Ernesta dacă în seara precedentă venise în casă cu vreo treabă oarecare. Ernesta mi-a spus că nu, și că oricum nu ar fi fost posibil pentru că de o săptămînă ca căpătase de la unchiul meu îngăduința să doarmă la Torino, pentru a ține tovărășie surorii sale, care trebuia să nască. Între timp, m-am uitat la picioarele Ernestei și mi-am dat seama că ea, ca toate țărăncile noastre, nu purta pantofi cu tocuri.

Chiar în ziua aceea mi se termina concediul și am plecat fără să-i spun unchiului nimic. Și apoi, ce aș fi putut să-i spun fără să-l irit ? Era chiar foarte limpede că el *știa* că era imposibil să fi fost Ernesta.

— ...Pașii răsunară foarte tare, aproape de tot, chiar în spatele ușii, pe care din fericire o încuiasem cu cheia.

Fu cît pe aci să strig, ca să chem ajutor. Cu un efort suprem (în timp ce pașii se opreau, și apoi porneau iar, și iar se opreau, și așa mai departe : ca și cum cineva ar fi mers înainte și înapoi pe coridor în fața ușii) mă ridicai, aprinsei lumina, aprinsei toate luminile, deschisei larg fereastra de la balcon : apoi mă îmbrăcai în grabă, îmi pusei un palton gros de iarnă pe mine, dusei un fotoliu pe balcon, aprinsei o pipă, și așteptai zorile, privind stelele, fumînd, citind și bînd puțin *whisky* pe care din întîmplare îl aveam în valiză.

Țăcănitul pașilor, la drept vorbind, dură tot timpul. Dar, auzit de la distanța aceea și din afara balconului, era oarecum tolerabil. Priveam din cînd în cînd clanța ușii dinspre coridor. Hotărîsem că dacă o voi vedea-o mișcîndu-se, să-l chem pe Eraldo cu toată puterea de care dispuneam. Pe Eraldo care locuia în *chalet*-ul căruia îi vedeam acoperișul, la mică distanță, printre copacii goi din parc. N-a fost necesar. Țăcănitul, cu pauze și întreruperi, dură neobosit, pînă în zori : dar nimic mai mult.

Se iviră zorile, și cocoșii începură să cînte, răspunzîndu-și din gospodărie în gospodărie. Viața reîncepea rapid în jurul meu. Țăranii mei ieșeau cu vitele: îi văzui, în fundul aleii, străbătînd pășunea. Eraldo însuși se sculase, și lucra fluierînd în jurul puțului. Țăcănitul, între timp, încetase.

Nu dormisem. Dar nu mi-era somn. Mi-era frig. Intrai în cameră, închisei fereastra, nehotărît dacă să mă vîr în pat sau să ies la plimbare pe cîmp, și și mai nehotărît în privința a ceea ce voi face peste optsprezece ore. Desigur, nu voi mai dormi o altă noapte în casa aceea. Mă priveam în oglindă gîndindu-mă să mă rad, cînd auzii o bufnitură în tavan, chiar deasupra mea.

Nu știu cum am avut curaj. Ieșii, urcai scările în fugă, intrai în podul care se găsea exact deasupra dormitorului.

O cameră enormă și întunecată, cu două mansarde mici. Cufere, lăzi, saci, hîrtii vechi îngrămădite pe lîngă pereți.

Un cufăraș verde, într-un colț, oarecum separat de toată amestecătura aceea de lucruri. Îmi amintii că-l observasem cu o seară înainte, în timpul vizitei cu Eraldo. Și că încercasem chiar să-l deschidem, fără să reușim. Pe paftaua închizătoarei ieșeau în relief literele V.K., inițialele mătușii mele. Cînd îl ridicam cu o mînă, păruse gol. Îi spusesem lui Eraldo: „Va trebui să chemăm un fierar și să-l punem să forțeze toate încuietorile care nu se deschid, de la dulapuri, sertare sau cufere. Cum este aceasta."

Intrai în pod. Mi se păru că totul este în aceeași ordine, sau mai curînd dezordine, pe care

o văzusem cu o seară înainte. Cufărașul verde... Cufărașul verde era acolo. Întinsei o mînă, încercai încuietoarea care, de data aceasta, sări imediat.

Ridicai capacul. Era căptușit cu o hîrtie cu flori roz. În mijloc, drepte, o pereche de cizmulițe de damă gri cu negru.

Nu erau nici scorojite, nici încrețite, cum ai fi putut să crezi... Dimpotrivă. Părțile de lac negru străluceau ca noi : netede, fără cute. Vîrfurile, din antilopă gri, păreau neatinse : întinse, plușate, catifelate.

Le luai în mînă, le mîngîiai. Erau ușor umflate și călduțe, ca și cum ar fi fost încălțate pînă în clipa aceea.

PAȘI PE ZĂPADĂ

Există o picătură care face ca vasul să dea pe dinafară. Cu puțin înainte de masă, se întorsese la hotel și urcase în cameră. Soția sa era în baie, se pieptăna ; și nu se încuiase pe dinăuntru, ca de obicei. De aceea, el crezu că putea să intre. Dar ea strigă cu ură, da, chiar așa, cu ură adevărată.

— Vrei să închizi, te rog ?!

Închise, ieși din cameră, ieși din hotel.

Ningea într-una.

În timp ce lua masa în vechiul restaurant, numai aurărie, oglinzi și geamuri pictate, privea cum cădea zăpada pe fundalul brun-roșcat al Palatului Carignano. Zăpada, așezată pe cornișele baroce, pe ciubucele ferestrelor, pe jocul liniilor oblice și al decorațiilor, repeta, regăsea în mod fatal și exact trăsăturile ușoare lăsate de penița lui Guarini, cînd, în primele schițe făcute la repezeală, concepuse fațada palatului. Tot astfel, în centrul pieții, Gioberti era însemnat cu zăpadă numai pe umeri, pe brațe, pe cutele redingotei și în jurul capului : nu mai părea un monument, ci desenul unui monument, schițat de un De Pisis

din cîteva trăsături de ceruză : devenea astfel frumos, chiar dacă nu era.

Zăpada simplifica totul, ca un mare desenator.

Se gîndi la tatăl său, care, atunci cînd se certa cu mama, se ducea să mănînce în oraș : și întotdeauna, sau aproape întotdeauna, chiar în același restaurant în care se afla și el în momentul acela, din motive asemănătoare, și care pe vremea tatălui său era la fel, pînă în cel mai mic amănunt, cu cel de astăzi și cu cel care existase cu o sută treizeci de ani înainte. O sută treizeci plus patruzeci : o sută șaptezeci de ani !

Se gîndi la viața tatălui său, se gîndi la a sa, atît de deosebită și, într-un anume sens atît de asemănătoare. Nu exista deci o femeie în tovărășia căreia viața să fie cel puțin tolerabilă ?

Se gîndi, rînd pe rînd, la toate femeile care o precedaseră pe soția sa. Încercă să fie obiectiv. Le înlătură una după alta. Nu erau mai bune decît soția sa. Erau la fel. Diferența, ușoara preferință pe care era tentat să le-o acorde celorlalte, consta doar în faptul că celelalte nu se căsătoriseră cu el, în timp ce ea da. Dacă s-ar fi căsătorit cu oricare dintre celelalte, viața ar fi devenit imediat, era sigur de asta, la fel de plicticoasă.

Totuna era, își spuse el, suspinînd adînc, dacă nu mai pierdea vremea și se oprea la cea dintîi. Dar care era cea dintîi ?

Exact cea dintîi alături de care îi trecuse prin minte această idee absurdă și inevitabilă a căsătoriei ?

Urmă o îndelungă *rêverie* molcomă, nesigură, care te făcea să te scufunzi în anotimpuri pierdute și îndepărtate, pînă în vremea adolescenței. Iar între timp, ochii săi, aproape pe seama lor, contemplau fermecați, într-un joc optic dulce, tocit, fără sens, zăpada care cobora pe întunecatul Palat Carignano, într-un ritm lent și mereu egal, fulgii deși urmînd însă mereu alte traiectorii și formînd mereu alte figuri : arabescuri mari, efemere, compuse și descompuse înainte de a putea fi identificate.

O reverie lungă. Nu era posibil să și le amintească pe toate. Dar cea dintîi ? Cea dintîi ?

Cea dintîi, fără nici o îndoială, fusese Lina.

Poate, puțin mai în vîrstă decît el. Blondă, înaltă, puternică dar totodată trandafirie, grațioasă, sprintenă, fără prejudecăți, inteligentă și foarte tandră. Torineză și ea. Funcționară la o bancă.

Flirtaseră, sau cum s-ar spune la noi, la țară, „vorbiseră" o primăvară întreagă, din martie pînă în iunie sau iulie, nu mai mult. Totul mergea foarte bine. El fusese fericit. Mai fericit decît cu oricare altă femeie după aceea. Dacă ar fi știut ! Dacă ar fi putut să bănuiască ! Dar Lina fusese o fericire neașteptată, completă, gratuită... De ce oare această favoare n-ar fi trebuit să se repete măcar încă o dată ? Avea toată viața înaintea sa ! Și astfel o părăsise.

El fusese cel care, nici în privința aceasta nu exista vreo îndoială, el fusese cel care rupsese legătura, nu ea. Și pentru ce ?

Pentru nimic. Aşa. Venea vara... şi vilegiatura un pretext nimerit. El, burghez : ea în schimb lucr Dar nu de asta o rupsese cu ea. O rupsese doi pentru că avea douăzeci de ani : nu-şi luase înc diploma şi nu avea nici o slujbă în vedere : cum era posibil să se gîndească serios la o căsătorie

Şi totuşi se gîndise : într-o noapte, în parcu unei vile vechi, aflată atunci la o depărtare de cîţiva kilometri, iar astăzi ajunsă de periferia oraşului.

Îmbrăţişînd-o pe Lina, avusese o senzaţie complet diferită de aceea încercată cu toate celelalte femei : de altfel pînă atunci, fuseseră puţine.

Aşezaţi pe iarbă, în parfumul unei magnolii mari, într-un întuneric aproape complet, el îi vedea totuşi buzele roşii, dinţii puternici şi foarte albi şi, mai ales, ochii mari, albaştri. Era prima femeie adevărată din viaţa lui. Fiinţa aceea, atît de asemănătoare cu propria lui fiinţă, şi totuşi atît de adînc diferită. Fiinţa aceea pe care o îmbrăţişa, cu care se contopea, supunîndu-se într-un mod natural şi misterios celui mai frumos şi mai înalt instinct. Pentru simplul fapt că nu se mai îmbrăţişa pe sine însuşi, ci îmbrăţişa o altă persoană, i se părea că îmbrăţişează infinitul.

În parcul vechii vile, în noaptea aceea de mai avusese infinitul în faţa sa, sub buzele sale, în mîinile sale.

De ce deci să-l lase să-i scape ?

De ce să nu trăiască împreună, mereu pînă la moarte ?

De ce să nu se căsătorească cu Lina ?

Și se gîndise la aceasta, da, se gîndise. Dar imediat, sau aproape imediat, îndepărtase de el această idee, ca pe o nebunie.

El știe bine acum, la o distanță de treizeci de ani, că aceasta ar fi fost poate înțelepciunea: sau, cel puțin, o nebunie nu mai gravă decît aceea pe care sfîrșise apoi prin a o săvîrși.

Era totuna!

Cu aceste reflecții, se făcuse tîrziu. După-masă, rămăsese nemișcat, privind zăpada... Cît timp? Îl trezi vocea timidă a unui chelner care prezenta nota. Marea sală aurită și sclipitoare era complet goală. Acolo, în fund, în cei doi oameni cu palton și pălărie, îi recunoscu pe patron și pe chelnerul mai în vîrstă; evident, îl așteptau să iasă ca să plece și ei.

Se uită la ceas. Era aproape cinci. Iată de ce fațada Palatului Carignano nu mai era roșcată, ci neagră. Se apropia noaptea. Plăti și ieși.

Se plimbă pe sub porticuri fără să-și propună vreo țintă. Cînd se va simți obosit, o să intre într-o cafenea; asta era tot. Dar să se întoarcă la hotel, să-și revadă soția, nu, nu încă.

Se plimbă pe sub porticuri, disperat și fericit totodată. Afară continua să ningă. Își aminti că citise în ghidul Touringului că Torino are 14 kilometri de porticuri: care alt oraș, din lume, oferă o comoditate atît de civilizată? Poate Bologna? Padova? Dar nu sînt înalte, aerate, moderne ca acestea!

În sfîrșit, acum de cîtva timp se făcuse noapte și tot mergînd se trezi la colțul bulevardului Vinzaglio cu bulevardul Vittorio, care i se păruse în-

totdeauna încă din copilărie, capătul extrem al acelui Torino burghez, aparţinînd secolului al nouăsprezecelea, exact acel colţ pînă unde ajungeau, întîlnindu-se pentru a nu merge mai departe, porticurile celor două bulevarde, după paisprezece kilometri folosiţi pentru a străbate oraşul şi pentru a urca, pornind de la malurile Padului, povîrnişul dulce pe care acesta era construit. Dincolo de acest colţ era ultima porţiune din bulovardul Vittorio, mizeră pentru că era fără porticuri : acolo erau închisorile, mahalaua San Paolo, muncitorii, fabricile, viitorul nemilos.

Surîse acelui gînd vechi. Viitorul este întotdeauna nemilos. Aşa e el prin structura sa. Acum, după atîţia ani, nu mai simţea deosebirea aceea între oraşul burghez şi oraşul muncitoresc, dintre veacul al nouăsprezecelea şi al douăzecilea. Vechiul colţ al bulevardului Vinzaglio cu bulevardul Vittorio, care înainta aproape ca un stăvilar într-o mare şi în noapte, spre viitor, nu mai era un stăvilar, nu mai era un punct extrem. Marea din faţa sa devenise pămînt. Viitorul devenise prezent. Iar oraşul burghez se lăsa îmbrăţişat bucuros, de oraşul muncitoresc, gloria sa, bogăţia sa şi scutul său.

Oricum, pentru acela care, fie că era burghez sau muncitor, mergea pe sub porticuri fără ţintă, într-o noapte de iarnă şi cu o zăpadă ca aceea, căutînd alinare pentru vreo mîhnire adîncă, colţul bulevardului Vinzaglio cu bulevardul Vittorio era încă un punct unde i se părea firesc să se oprească.

De cîte ori, în timpul îndepărtatei și unicei primăveri a dragostei lor, se oprise chiar acolo cu Lina pentru ca apoi *rebrousser chemin*[1]!

Văzu că, de-a lungul trotuarului, chiar în colțul acela, se afla la locul de parcare un taxi.

Să se întoarcă la hotel? Să înfrunte fiara?

Simți că i se strînge inima.

Dar ce să facă atunci?

În marșul lung pe sub porticuri, prin dezordinea amintirilor și a închipuirilor ciudate, care păreau să coboare și să ourgă, dansînd și împletindu-se ca zăpada, îi revenise în minte cu stăruință o imagine preferată, o imagine plăcută, frumoasă, mîngîietoare: parcul vechii vile, noaptea de mai, chipul Linei sub sărutările sale.

— Taxi! strigă el cu o hotărîre neașteptată. Și, odată urcat în taxi, îi spuse șoferului numele locului care cu mulți ani în urmă fusese un sat despărțit de oraș, iar acum era un mic centru al periferiei.

Cînd sosi, nu mai ningea. Lăsă taxiul în piața satului, încă neatinsă, cu casele sale joase, cu intrări mari și cu ziduri groase, cu contraforturi: unele lîngă altele, vechi conace de țară și vechi case țărănești. Dar, dincolo de acoperișurile pline de zăpadă, la nu mai mult de două sute de metri de partea dinspre Torino, se și vedeau, foarte înalte, geometrice, împărțite în întregime în mii de ferestre luminoase și balconașe, primele blocuri, case în rate, falanstere de muncitori și funcționari.

[1] Să se întoarcă (fr.).

Era acolo o cafenea încă deschisă. Îi oferi de băut șoferului și îl rugă să îl aștepte acolo. N să întîrzie.

Vila era la cîțiva pași. Doar la două sute metri de piață. Își aminti. Gardul apărea pe n așteptate, într-o străduță a vechii așezări. Înc pînd din acel punct, străduța devenea un dru de țară, care cobora spre apele Dorei care, p o parte, pe-o lungă distanță era flancată chi de zidul de centură al vilei. Își amintea că l cîțiva pași de poartă era un stîlp, un stîlp s o mică capelă votivă, aproape sprijinită de zid își aminti și de o spărtură în zid, astupată de u tufiș mare și oricum ascunsă de mica capelă. Pa cul era foarte mare; vila — din secolul al opt sprezecelea și de obicei nelocuită, cu excepția toam nei cînd veneau vilegiaturiștii.

Poate că acum totul se schimbase. Poate c spărtura nu mai era. Trecuseră atîția ani! Nu contează, avea nevoie, dacă nu de altceva, măcar să revadă zidul acela vechi care împrejmuise mo mentul (așa cel puțin i se părea astăzi), momentul cel mai apropiat de adevăr din toată viața lui. De adevăr sau de fericire? Amîndouă. Se con fundau.

Natural, nu fu atît de simplu. Numai ca să tra verseze piața, să străbată străduța și să ajung pînă la poartă fu o mică expediție. Se înfund în zăpada proaspătă și moale pînă la genunchi nu avea încălțăminte potrivită. Străduța era pusti și pe jumătate întunecată. Lămpi vechi, cu aba jururi în formă de farfurii smălțuite străluceau ca niște nestemate în noaptea rece și pură, dar

la distanţă mare una de alta, la colţurile caselor. Dacă nu ar fi fost muzica, cîntecele, rîsetele, urletele, aplauzele, care veneau de la televizoarele din casele pe lîngă care mergea, ar fi gîndit că străbate un sat părăsit. Erau glasuri şi sunete înăbuşite în mod ciudat, slăbite parcă fie de grosimea zidurilor, fie de zăpada înaltă care acoperea totul.

Curînd dispărură. Nu mai auzi decît propria-i respiraţie greoaie şi bufnitura uşoară a fiecărui pas al său, cînd punea piciorul în zăpadă, alternată de zgomotul zăpezii care cădea în jur, cînd îşi ridica din nou piciorul.

Iată poarta. Satul şi oraşul rămăseseră în urmă. În faţă era numai vila şi cîmpul. Dacă se oprea un moment, şi îşi reţinea respiraţia, înţelegea aceasta chiar şi din tăcere. Şi în tăcerea aceea acum aproape absolută, de cum începea din nou să meargă, zgomotul propriilor paşi în zăpadă i se părea asurzitor.

Micuţa capelă era acolo. Veche, coşcovită, ruinată. Acum ar fi părut ciudat să se fi reparat spărtura. Şi, dacă o făcuseră ?

Se căţără cu greu pe margine. Urca pe zăpadă : iar zăpada, surpîndu-se în blocuri, îl dădea jos. Reuşi, în sfîrşit, punîndu-şi mănuşile şi agăţîndu-se de o cornişă sfărîmată, care separa baza capelei de tabernacolul propriu-zis, în care se afla imaginea Madonei sau a unui sfînt : avea zăbrele şi înăuntru nu era nici un fel de lumină : nu putu să vadă şi nici nu-şi aducea aminte.

Zăpada acoperise şi amesteoase într-o singură masă tufişul şi zidul. Ca să observi o spărtură trebuia să ştii de existenţa ei.

Nu, nu fusese reparată: şi toată zăpada aceea, acoperind-o, făcea trecerea şi mai uşoară.

Cînd ajunse pe o alee din parc, se opri, cu inima bătînd, şi ascultă din nou tăcerea: dar de data aceasta foarte îndelung, parcă în adîncime.

Aerul era nemişcat, cristalin şi îngheţat. Singurele zgomote apropiate erau trosnetul rar al ramurilor care se rupeau sub greutatea zăpezii noi şi bufniturile care urmau. Şi cine ştie de ce bufniturile şi trosniturile acestea aveau ceva viu şi suferind în ele. Departe, poate în gara Alpigiano, şuieratul unui tren în manevră, un uruit de autocamion dinspre Pianezza, pe şoseaua de dincolo de Dora.

Nemişcat în mijlocul aleii, ascultînd aceste zgomote îndepărtate şi apropiate, ochii săi se obişnuiseră puţin cîte puţin cu întunericul. Sau poate că zăpada însăşi era aceea care lumina. Cu excepţia cîtorva locuri acoperite de umbre negre şi misterioase, de sub grupurile mai dese de copaci cu frunzele mereu verzi, pini, cedrii, magnolii, stejari, i se părea că vede totul ca ziua: doar fără culori.

Începu să înainteze, încet. Ici şi colo zărea printre copaci răzoarele: mari cercuri ovale în care zăpada avea o formă convexă şi părea mai înaltă. Zărea la intervale regulate, de-a lungul aleii, de o parte şi de alta, ridicături alungite din vîrful cărora apăreau la suprafaţă rezemătoarele îndoite

ale băncilor de fier. Apoi o fîntînă înghețată, un bust de piatră.

Și zărea mai ales, în fund, spre dreapta, într-o trecere lăsată liberă de plantele mereu verzi, prin urzelile ușoare și lămurite ale copacilor goi, fațada mare, cenușie, a vilei.

De acum nu mai era atît de departe. Încă o sută de pași și va ajunge. Va ajunge, printre răzoare, garduri vii și copaci, în piațeta din fața vilei, în acel *parterre* la marginile căruia, sub marea magnolie, i se păruse că a strîns în brațe infinitul: pe Lina!

Cercetînd fațada vilei și începînd să întrezărească ciubucele ferestrelor, micul portic rococo, balcoanele de fier, se opri deodată, speriat de un gînd destul de firesc, dar care pînă în clipa aceea, poate datorită farmecului amintirilor sau sugestiei momentului și locului, nu-i trecuse prin minte: și dacă era cineva în vilă?

Știa că în timpul războiului, și mult timp după război, fusese locuită, sau mai bine zis ocupată de niște familii de refugiați, tot anul și în timpul iernii. Încălzeau sălile mari cu sobe, găteau în șeminecuri. În sfîrșit se adaptaseră.

Și dacă rămăsese acolo chiar numai una din acele familii?

Sau dacă se afla acolo un paznic, un grădinar?

În acest caz însă, ar fi existat, foarte probabil, un cîine. Iar acum, după mai bine de cinci minute de cînd sărise prin zid și de cînd înainta prin parc, cîinele ar fi lătrat sau cel puțin ar fi mîrîit în spatele unei uși, dacă îl țineau închis. În schimb, oricît își ațintea urechea, nu auzea nimic.

Își aminti, este adevărat, că auzise vorbindu-se despre anumiți cîini de pază deosebit de inteligenți și de răi care, fără să se miște, îl lasă pe hoț sau pe străin să intre în curtea încredințată pazei lor: îl lasă să înainteze pînă la casă: apoi, acolo, se reped pe furiș la picioare sau la gît.

Frică? Îi era frică? Printr-o asociație firească de idei, își aminti de soția sa. Putea să existe ceva mai crud de care să se teamă? Și rîzînd de el însuși, reîncepu să meargă.

Ajunse în fața vilei. Înaintă vreo zece pași pînă în mijlocul marelui spațiu gol. Aici lumina zăpezii era și mai puternică. Ridică ochii spre cer, ca și cum ar fi căutat acolo luna și stelele. Dar era nor: un nor compact, înalt, cenușiu și cu o oarecare nuanță alburie, datorată desigur reflectării zăpezii.

Unde era magnolia?

Era acolo. Era acolo la stînga. Enormă, compactă, în întregime înorustată cu alb și negru. Ramurile sale mai joase, pline de zăpadă, ajungeau aproape la un metru de pămînt: dedesubt, se ghicea ceva ca o grotă vastă, profundă și complet întunecată. Acolo, în grota aceea, atinsese, pentru prima și ultima dată în viața lui, adevărata fericire.

Privind grota, aproape tresărind, i se păru deodată că-și amintește o anumită frază pe care Lina i-o spusese: iar el, la acea frază, simțise o nevoie neașteptată să plîngă, să spargă tot: să fugă cu Lina în America, sau în Australia, numai

ei amîndoi, căsătoriți, și să reînceapă viața acolo, desprinși de tot ceea ce fusese realitatea lor pînă atunci. Efectul fusese atît de puternic încît, imediat după aceea, îi fusese frică. Încercase să uite fraza aceea; curînd, după cîteva săptămîni, încercase să o uite și pe Lina. Și reușise, dar numai pentru treizeci de ani.

Iată, acum Lina era prezentă. Era vie, acolo, cu el. Și fraza... fraza?

Închise ochii ca pentru a și-o aminti mai bine: pentru a și-o aminti exact, cuvînt cu cuvînt. Închise ochii, și-i apăsă cu o mînă, se răsuci pe jumătate, întorcîndu-se cu spatele spre magnolie; aceasta tot pentru a se gîndi mai bine, pentru a rezista ispitei de a privi magnolia înainte de a-și fi amintit fraza exactă: magnolia, albă, neagră, grea, misterioasă, care îl fascina și care l-ar fi distras.

Deci, Lina, la un moment dat, desprinzîndu-se din îmbrățișare, îl privise fix cu ochii ei azurii și zîmbitori, îi spusese pe nume și șoptise, aproape atingîndu-i fața cu răsuflarea:

„Ce-ar spune mama ta dacă te-ar vedea aici?"

Iată, era sigur: nu avusese nimic mai frumos, în toată viața.

Auzi zogomotul ușor al unui pas pe zăpadă: zgomotul continua, se apropie în spatele său. Simți că se înfioară: de groază și aproape de plăcere, totodată. Simți că trebuia să se întoarcă, dar nu avea curajul s-o facă. Poate că întorcîndu-se, ar fi văzut. O, ar fi meritat, fără îndoială. Dar groaza era mai puternică.

Pasul, iată, se opri foarte aproape, poate la mai puțin de un metru în spatele lui. I se păru că simte ceva ca o răsuflare înghețată în ceafă. Vîntul ?

Simți că ochii i se umpleau pe neașteptate de lacrimi. Milă ! Iertare ! ar fi vrut să strige. Nu cerea milă și iertare, pentru că ar fi crezut, chiar în acel moment suprem, că i-ar fi făcut un rău Linei, părăsind-o : cerea milă și iertare așa, fără motiv, numai pentru că îi era frică. Și Lina ? Unde era Lina acum ? Nu mai știuse niciodată nimic de ea, iată totul : și nu era un motiv să presupună că...

Un foșnet, un tîrșîit repede, foarte ușor, apoi un pîrîit, o plesnitură, o bufnitură. Ca și cum persoana care se apropiase de el, pe zăpadă, și care se oprise în spatele său aproape atingîndu-l, s-ar fi întors brusc și ar fi luat-o la fugă. Sau poate era imaginația sa : adevărate erau numai plesnitura și bufnitura de la urmă : o altă ramură, care se rupsese sub greutatea zăpezii ca atîtea altele. Poate de data aceasta o ramură a magnoliei : zgomotul păruse că vine chiar din direcția aceea.

Se întoarse pentru a controla.

Se întoarse : și văzu, pe zăpadă, în linie dreaptă, în fața sa, între el și magnolie, urmele clare și proaspete lăsate de două picioare mici de femeie, urmele unor pași care, plecînd de la magnolie ajunseseră pînă la el, și apoi se întorseseră înspre magnolie.

Primul impuls, se înțelege, fu acela de a alerga la magnolie. Dar nu putu. Simți că nu l-ar fi ținut picioarele.

Al doilea impuls fu să strige.

În clipa aceea simţi un fulg, apoi altul: într-o clipă reîncepu să ningă.

Cum se simţi în stare, strigă:

— Cine e? Cine e acolo?

Dar vocea sa se stinse fără ecou în aerul pe care zăpada, care se îndesise, îl făcea să semene cu o pîslă.

De ce nu avea curajul să meargă pe urmele micilor paşi pînă la magnolie?

Peste puţine minute zăpada le va şterge şi el nu va şti niciodată: va pierde, o dată cu dovada că acele urme erau adevărate şi că nu erau o halucinaţie, ultima ocazie de a şti.

Dar poate tocmai acesta era scopul său. Nu voia să ştie. Îi era teamă să ştie.

În goană, cufundîndu-se în zăpadă, poticnindu-se dar continuînd oricum, străbătu din nou parcul pustiu pînă la zid, pînă la spărtură: trecu prin ea şi nu se opri pînă cînd nu ajunse în piaţa satului şi nu văzu acolo verdele taxiului său, mic şi depărtat, în lumina de aur a cafenelei în faţa căreia îl lăsase.

AGRESIUNEA

Îl vedeam pentru a treia oară, în același loc și aproximativ la aceeași oră, concentrat în aceeași ocupație : ocupație care, datorită locului și orei, nu era numai ciudată, ci aș zice și absurdă, încît să mă facă aproape să mă tem că ar fi vorba de o fantomă.

Torino, grădina Cavour. Toamna tîrziu, ora unsprezece seara. Ceață, sau ploaie măruntă. De fiecare dată, mîncasem la mama și mă întorceam pe jos spre casa mea care nu era departe. Strada Cavour, strada della Rocca, strada Fratelli Calandra, piața Maria Teresa : traversam, urcam dinspre Pad înspre centru, prin vechiul cartier fermecat, în mod miraculos neatins, pe care acum puțini îl mai știu cu adevăratul său nume, Borgo Nuovo, și care este priveliștea ideală, imaginea arhitectonică a aristocrației și a celei mai vechi burgheziii torineze.

Cvartale regulate, pătrate, ca o masă de șah. Palate în șir, joase, gălbui sau cenușii, de la sfîrșitul veacului al optsprezecelea, sau din prima jumătate a celui de-al nouăsprezecelea, clasice dar cu atîta modestie și grație, că într-adevăr gre-

ieşti numindu-le palate, şi pe bună dreptate în mod obişnuit sînt numite case... Provincie, da... dar provincie fără complexe de inferioritate, adică fără veleitatea de a părea m i puţin mică, mai puţin închisă, mai puţin depărtată decît este în realitate: provincie conştientă de sine, în pace cu sine, elegantă.

Pînă acum vreo zece ani (dar nu aş vrea ca memoria înşelată de un sentiment nostalgic să apropie de mine timpul pierdut, zdrobindu-i, ca să spun aşa, adevărata şi neînduplecata perspectivă), pînă acum vreo zece ani aceste străzi erau pavate în întregime cu pietre mari de rîu, cum se poate vedea astăzi doar în cîteva sate din provincia noastră, izolate de reţeaua principalelor căi de comunicaţie; printre pietre, ici şi colo, pe unde trecerea pietonilor era mai puţin frecventă, creştea încă iarba în formă de fîşii sau de pete. De o parte şi de alta, erau la acelaşi nivel trotuarele din lespezi inegale, de piatră, şi tot din piatră erau cele două drumuri înguste, pentru vehicule, paralele şi drept în mijlocul fiecărei străzi, la rîndul ei tot dreaptă şi paralelă cu altele şi tăiată perpendicular de alte străzi, la intervale regulate. În sfîrşit, drumurile pentru vehicule duceau pînă la capăt, subliniau caracterul geometric, gloria oraşului Torino: şi, toate străzile din cartierul Borgo, perpendiculare pe Pad, conduceau în mod firesc privirea, după cum coborai spre Pad sau urcai, spre fundalul apropiat al dealurilor, abrupt, acoperit de copaci, colorat în culorile anotimpului şi ale zilei, sau spre acela mai îndepărtat al Alpilor, transparenţi în zilele cu vînt, altfel estompaţi de

ceață și cîteodată ascunși de nori ca de o cortină care poate fi ridicată în fiecare moment.

Sînt torinez și am trăit întotdeauna la Torino. Deci, îmi cunosc bine orașul unde practic avocatura de douăzeci de ani. Cu excepția jumătății superioare a străzii Mazzini, Borgo Nuovo a fost întotdeauna lipsit de prăvălii sau de birouri, fiind folosit exclusiv pentru locuințe. Renunț la tentativa de a preciza data exactă a amintirii mele; era desigur între cele două războaie mondiale, cînd centrul orașului era deja asfaltat, sau în întregime pavat, în timp ce Borgo Nuovo era tot pietruit și cu drumuri pentru vehicule, așa cum l-am descris. Puține linii de tramvai îl străbăteau și îl străbat.

Circulația pietonilor și a mașinilor era redusă și atunci ca și astăzi. Apoi, o zonă, aceea care de la Pad și din strada della Rocca dă în curbele baroce ale grădinilor Cavour și în patrulaterul răzorului Balbo este și astăzi ciudat de pustie, exceptînd orele în care lumea se duce sau se întoarce de la lucru: și cîteodată, dacă nu ar fi două bătrînele care vin de la slujba de la Sacramentine, un portar în cămașă și vestă care mătură în fața intrării sale, un oblon pe care o mînă misterioasă îl dă la o parte la o ferestruică de la etajul trei, sau, în timpul iernii, placa fragilă a unui geam dublu închis în momentul acela, care vibrează și zăngăne lăsînd să treacă o slabă strălucire albă, de zăpadă, de cer, de soare: dacă nu ar fi semnele acestea ale unei vieți închise și secrete, cîteodată, în unele clipe, ai avea impresia că este o zonă nelocuită.

Iar după ora zece seara pe aici într-adevăr nu mai este nimeni. Două sau trei perechi de îndrăgostiți, din mai pînă în septembrie, pe băncile împrăștiate prin grădini; bicicleta neagră și tăcută a unui paznic de noapte; cîte o mașină care traversează și se îndepărtează: cîte un trecător singuratic, burghez, muncitor sau meșteșugar, care se întoarce de la club, de la cîrciumă sau de la ore suplimentare: doi soți tineri care se întorc de la cinema; altcineva nimeni.

Mă întorceam și eu, de la mama, unde mîncasem; și mergeam repede spre casă, ca să nu simt frigul. Locuiesc singur în atioul unei case foarte noi, din centru. Sînt celibatar: dar nu locuiesc cu mama pentru o mie de motive: dintre care cel mai important este poate acela că eu și mama, deși ne iubim, nu putem sta împreună zece minute fără să ne certăm, chiar și pentru cel mai neînsemnat dintre motive.

Și în seara aceea fusese la fel. Și în seara aceea mă îndepărtam de ruina și simulacrul unei familii cu un sentiment de ușurare și de eliberare: mă întorceam la singurătatea mea de celibatar, cu o melancolie amestecată cu bucurie. Poate așa moartea o să fie mai grea; și se întîmpla, noaptea mai ales, dacă în ajun mîncasem sau fumasem mai mult, să mă trezesc cu dorința de a întinde o mînă și de a găsi lîngă mine o tovarășă. Dar libertatea era prea frumoasă, și merita din plin cîteva ore triste.

Cu asemenea gînduri mă mîngîiam și în seara aceea în timp ce mă grăbeam prin ceața grădinilor Cavour, cînd văzui ceva care la început mă

făcu să micşorez pasul, iar apoi de-a dreptul să mă opresc, oscilînd între curiozitate şi uimire.

Exact sub un felinar, acolo unde două alei ale parcului se întîlnesc într-o curbă dulce, iar din cupolele castanilor de India, ajunse acum foarte dese şi delicate, armături de ramuri goale, cădeau din cînd în cînd, în tăcere şi în ceaţă, ultimele foi veştede, un om, un bătrîn, cu un elegant *burberry*[1] strîns pe talie, sta drept, cu capul mare şi cărunt, descoperit, şi răsfoia nişte hîrtii uşor colorate în roz, care de departe, la prima vedere, îmi păruseră nişte bilete de zece mii de lire.

Atît capul său mare, alb, cît şi obiectul acela care, de departe, în timp ce mă apropiam, încetinind pasul, mi se păruse un pachet mare de bilete de zece mii de lire, ţinut sus, cu mîinile, stăteau într-o poziţie perpendiculară sub felinar: erau punctele cele mai luminoase şi cele mai albe din marele halou alb al ceţii, care se estompa treptat de jur împrejur, înspre întunericul punctat de alte felinare şi de alte halouri, risipite şi îndepărtate. Şi cînd mă găsii la o distanţă suficientă pentru a distinge aspectul deosebit al părului bătrînului domn, care era foarte alb şi viguros, des, mai creţ decît acela al unui negru, şi obrajii săi plini, trandafirii, aproape pudraţi, şi foile pe care el le ţinea strînse la piept cu mîna stîngă înmănuşată, numărîndu-le calm cu mîna dreaptă fără mănuşă, foi care erau într-adevăr bilete de zece mii, atunci mă oprii nemişcat să privesc, ţinîndu-mi respiraţia.

[1] Impermeabil.

Fără să vreau, ca fascinat de acel ritm, începui și eu să număr. Zece, douăzeci, treizeci. Cincizeci, cincizeci și unu, cincizeci și doi... La un moment dat, bătrînul se opri, deși mai erau de numărat destul de multe bilete. Îndoi banii în două, și în acest timp, foarte liniștit, întoarse doar puțin capul, privind înspre mine cu coada ochiului : era limpede că observase prezența mea și că aceasta nu-l tulbura și nici nu-l deranja. Îndoi banii ; apoi, aproape ostentativ, cu un gest larg, hotărît, și poate chiar necesar, dacă într-adevăr nu voia să-și desfacă cureaua, ridică o pulpană a impermeabilului și își vîrî banii în buzunarul pantalonilor. După grosime, socotii că trebuia să fi fost vorba de cel puțin un milion.

Tocmai voiam să-mi reiau drumul ; dar bătrînul nu-mi dădu răgaz : se scotoci repede înăuntrul hainei, în dreptul pieptului, scoțînd un alt pachet de bilete, tot atît de gros ca și primul și începu iarăși să numere.

Un nebun, gîndii cam indispus. Și plecai în sfîrșit de acolo, cu o grabă amestecată cu ușurare. Misterioasă era noaptea, desigur, misterios era orașul meu. Și misterios era și vechiul Borgo Nuovo, unde mă născusem, unde îmi petrecusem copilăria îndepărtată și adolescența. Străzile geometrice, casele nobile, liniștite și învechite ascundeau desigur ciudățenii necunoscute, suferințe și nebunii. Dar la urma urmelor erau treburi care nu mă priveau. Viața mea era liberă, singuratică, de ce ar fi trebuit să fiu îngrijorat ?

Cîteva seri nu am mai dat pe la mama. Îi telefonam ca să știu ce mai face și basta.

Mă gîndeam, din cînd în cînd, fără să vreau, la bătrînul domn cu capul gol și alb, care număra milioane în ceață. Cum să nu te gîndești ? Cîteodată îmi spuneam că fusese o vedenie. Dar totuși întîmplarea aceasta nu ajunsese să mă obsedeze.

Dar a doua oară, chiar în ultimul moment, cînd închisei în urma mea ușa grea de la casa mamei și cînd strada pe care trebuia s-o străbat îmi apăru în față pustie, aproape întunecoasă, dreaptă pînă la spațiul acela cu lumina slabă difuză și încețoșată a grădinilor Cavour, doar atunci ezitai.

Să ocolesc ? Să fac stînga împrejur pînă la Pad și să ocolesc pe strada Padului și pe bulevardul Vittorio ? Îmi era oare frică să-l văd pe bătrînul acela nebun ? Dar de ce ar fi trebuit să-l revăd ? Era foarte puțin probabil, îmi spusei. Și, de fapt, tocmai improbabilitatea aceasta mă fascina, deși nu era cu totul plăcută.

Bătrînul era acolo. În același loc, și număra banii, ca și rîndul trecut. De data asta mă apropiai mai mult între altele și pentru că nu departe doar pe partea cealaltă a aleii, un soldat de aviație și o fată se plimbau în ciuda frigului, ținîndu-se de mijloc și flecărind încet. Perechea aceea liniștită de îndrăgostiți, pe care mă întorceam din cînd în cînd s-o privesc, îmi dădea sentimentul realității, îmi garanta că nu aveam înainte o fantomă, nici proiectarea unei spaime proprii.

Și apoi, spaimă de ce, pentru ce ?

Nu avui curajul să merg pînă la capăt. Mă apropiai mai mult de bătrîn, mă apropiai poate

la patru sau la cinci pași ; nu avui curajul să-i vorbesc, să controlez dacă văzusem bine tot ceea ce observasem data trecută. Sînt sigur că și de data aceasta m-a văzut : dar spre deosebire de prima dată, nu întoarse nici o clipă privirea spre mine, nici măcar în treacăt, nici măcar pe furiș. Se prefăcu în sfîrșit că nu vede nimic. Dar văzuse, ba chiar mă observase de departe, înainte de a mă apropia : numai așa se putea explica indiferența sa absolută atunci cînd mă oprii cam la vreo cinci pași de el.

A treia oară eram hotărît. Se petrecu doar două seri mai tîrziu. Cinasem la mama, pentru a avea pretext să trec mai tîrziu prin grădinile Cavour. Mama — căreia, natural, nu-i spusesem nimic — era uimită de atîta asiduitate. Mă întrebă dacă nu cumva eram bolnav.

*

Într-adevăr eram agitat. Mi-era teamă că nu-l voi mai vedea pe bătrînul domn, care mă făcea acum foarte curios și de care aproape-mi părea că încep să mă atașez.

Cînd ieșii, burnița. Gîndindu-mă la chica albă și creață, iată, îmi spuneam, să vezi că de data aceasta, cînd sînt hotărît să-i vorbesc, nu mai este.

Eroare ! Poate că în tinerețe făcuse mult sport, jucase fotbal în una din cele două echipe ale orașului sau trăsese la rame în echipajele de vîslași, cum de altfel se intuia după trupul său zvelt și atletic. În orice caz, nu se temea de ploaie. Stătea sub același felinar, cu capul gol, fără nici o

grijă. Singura diferență era că își desfăcuse cureaua și cu stînga ținea în sus de partea întoarsă o pulpană a paltonului său *burberry*, adăpostind pachetul de bancnote pe care îl ținea, și îl număra cu dreapta, evident stînjenit. Un bilet îi scăpă și căzu jos. Nu se aplecă să-l ia imediat; ci după o scurtă neclintire și, încet, încet. Aceasta îmi oferi prilejul să intru în vorbă cu el. Stătcam pe loc, de cîteva minute, la o anumită distanță. O pornii din nou mai departe. Cînd ajunsei în dreptul său, mă oprii. Mă prefăcui că nu văd bine, privii în jos, pe poteca aleii și pe pajiștea alăturată, și spusei:

— Ați pierdut ceva? Pot să vă ajut?

— Mulțumesc, tinere. Am rezolvat *das per me*[1].

Și rîse satisfăcut de forma grosolană pe care era limpede că o folosise în glumă, cu o exagerată pronunție piemonteză. Ochii săi erau albaștri, argintii și sclipitori. Expresia chipului, împodobit cu zbîrcituri dese și regulate în jurul orbitelor, și totuși înfloritor datorită obrajilor trandafirii, albi, plini, moi, precum și gura, cu buzele subțiri și incolore, ca o tăietură crudă care contrasta cu rotunzimea dulce și cărnoasă a bărbiei și a nasului, aveau în ele ceva de om puternic și nebun. Un nebun sigur de el, capabil să facă orice fără să fie prins și să evite pînă la sfîrșit balamucul. Lăsînd deoparte exagerarea momentană, vorbea într-adevăr cu o accentuată pronunție piemonteză.

[1] Singur (în dialect torinez.)

— De ce-mi spuneți tînăr ? îl întrebai rîzînd. Vedeți bine că am patruzeci de ani...

— Noaptea, răspunse imediat, făcînd aproape o mișcare bruscă și neașteptată, noaptea, bărbații singuri, care umblă prin oraș, sînt toți tineri, oricare ar fi vîrsta lor. Nu găsiți ?

— Și aceasta este adevărat, observai tot rîzînd. Dar este vorba de o iluzie, de un joc. Iluzie și joc care uneori sînt periculoase. Ca și ceea ce faceți dumneavoastră. Mă scuzați, nu ?, că mă amestec în lucruri care nu mă privesc. Dar este a treia oară cînd, trecînd pe aici, seara, tot în jurul acestei ore, vă văd numărînd bilete mari de bancă... sume importante...

La aceste cuvinte, ridică în sus, spre lumina palidă a felinarului un chip satisfăcut, fericit, scăldat de ploaie. Ochii săi străluceau de bucurie. Exclamă în dialect :

— *Anloura a l'a noutalou ? A l'a vist'me ? A l'a vist'me 'd co chiel ?* [1]

— Desigur, încuviințai eu, iar aceasta este a treia oară. Mi se pare că ar trebui să fiți mai prudent.

— Prudență ? Prudență ? Ha, ha, ha ! și izbucni într-un rîs zgomotos și interminabil. Surprins, puțin înspăimîntat, nesigur dacă trebuia să termin și să-l părăsesc brusc, și totuși curios, murmurai pe jumătate un salut și dădui să plec.

El însă mă luă de braț, strîngîndu-mă tare deasupra cotului : și uitîndu-se fix în ochii mei, cu

[1] Atunci ați observat ? M-ați văzut ? M-ați văzut și dumneavoastră ? (În dialect torinez.)

privirea sa înflăcărată, continuă în italiană și pe un ton mai politicos :

— Scuzați-mă dacă am fost puțin violent. Dar cine vorbește de prudență în aceste împrejurări, reușește întotdeauna să-mi provoace ilaritatea. Chipul dumneavoastră nu mi se pare necunoscut... Vorbind astfel mă constrînse, ținîndu-mă mereu de braț cu mîna lui de fier, să mă întorc pe jumătate, pînă cînd i se păru că mă poate cerceta mai bine la lumina felinarului : Dumneavoastră, dacă nu greșesc, sînteți torinez ca și mine. Sau greșesc ?

— Sînt torinez.

— După fizionomie, îmi păreți un Baudana. Sau greșesc ?

— Baudana este familia mamei mele. Eu sînt... și spusei numele tatălui meu și profesiunea.

Atunci, cu repeziciune, își luă o expresie calmă. Și se prezentă la rîndul său cu o oarecare afectare mondenă : era un nume celebru în toată lumea ca marcă de vinuri, și cunoscut la Torino și ca acela al familiei care era proprietara mărcii de vinuri. El însuși făcea parte dintr-o ramură laterală a acelei vechi și mari familii. Dar stătuse în străinătate mulți ani, în Australia, în America, în ultima vreme la Paris, și se întorsese definitiv la Torino, abia de un an.

La Torino, într-o anumită lume, toți știu totul despre fiecare : și auzisem firește vorbindu-se despre el : dar nu-l cunoșteam nici măcar din vedere, tocmai datorită îndelungatei sale absențe. Era singur la părinți, celibatar, și locuia împreună cu mama sa, pe care o adora, și care fusese mereu

cu el, fără să-l părăsească nici o clipă, nici chiar în călătoriile cele mai lungi.

— Acum mulţi ani, reîncepu el, luîndu-mă din nou de braţ şi invitîndu-mă în mod tacit să merg alături de el spre bulevardul Vittorio, cu mulţi ani mai înainte de a pleca în Australia, ştiţi ceva ? l-am cunoscut foarte bine pe bunicul dumneavoastră din partea mamei, da, pe bunicul dumneavoastră Baudana ! Şi eram prieten, dar prieten intim, cu unchiul dumneavoastră, fratele mamei dumneavoastră, *barba*[1] Filip, care a murit apoi în accidentul acela de automobil, ei, bietul de el, şi care se căsătorise, dacă nu greşesc, cu o Feriodi, Feriodi di Revigliasco... Sau greşesc ?

Nu greşea. Dar discuţiile asupra înrudirilor torineze, pentru cel care trăieşte aici şi este obligat să le asculte în atîtea locuri şi în atîtea zile din an, sînt cele mai plicticoase discuţii din lume. De data aceea le toleram numai pentru că tipul acesta de bătrîn nebun îmi trezise curiozitatea, sau mai curînd pentru că voiam să descopăr ce formă de justificare raţională căpătase în mintea sa bolnavă propria-i nebunie şi de ce credea el oare necesar sau amuzant sau, oricum, neprimejdios să numere bancnote de zece mii în nopţile de noiembrie, în unul din locurile cele mai singuratice ale vechiului oraş.

— Acea Feriodi, apoi... mă refer la mătuşa dumneavoastră Feriodi, mama ei era o Moesca, Moesca di Vallestellone, iar fiica, micuţa... care

[1] Unchiul (în dialect torinez).

ar fi, dacă nu greșesc, v ra dumneavoastră bună... *a l'an dime*[1] că după cîțiva anișori puțin cam agitați... mă scuzați că vorbesc atît de franc, doar la cîteva minute după ce ne-am cunoscut...

— Vă rog!

— *Grassie*. Deci, *a l'an dime c'a l'a spousa'l fieul*[2] acelui mare industriaș... ajutați-mă puțin dumneavoastră!

Îl ajutai, îi spusei numele industriașului. Și așa mai departe, încet, încet, din rubedenie în rubedenie, din clevetire în clevetire, ajunserăm la colțul bulevardului Vittorio cu strada Ratt zzi. Aici ne oprirăm. El trebuia să se înto rcă spre Pad, eu spre piața San Carlo. Sosise olipa în care urma să ne despărțim. Dar curiozitatea mea nu era de loc satisfăcută, dimpotrivă. Ce să fac? Îmi strînse mîna ca să-și ia la revedere: și iată, în timp ce începu să povestească scandalul recent al unei fete pe care o cunoșteam foarte de departe, nu slăbea strînsoarea de fier. De ce, oare, sarcasmul încăpățînat și bîrfa plină de mulțumire ale bătrînului erau îndreptate aproape exclusiv împotriva doamnelor și domnișoarelor din buna societate torineză? Dar nu-l ascultam. Mai degrabă mă întrebam dacă plimbarea și flecăreala aceea și răbdarea mea supusă nu mă autorizau, la urma urmelor, să-i pun și eu cîteva întrebări precise. Îl privii pe bătrîn în timp ce vorbea. Spunea niște nume, un *potin*, o intrigă al cărei fir îl pierdusem. Dar între

[1] Mi-au spus (în dialect torinez).

[2] Mulțumesc — mi-au spus că s-a căsătorit cu fiul... (în dialect torinez).

timp ochii lui scînteietori mă cercetau cu o simpatie caldă, cu convingerea absolută că urmăream ceea ce spunea și că îl admiram. Încurajat, îi spusei cînd sfîrși :

— Mă scuzați acum dacă trec de la una la alta. Dar vreți să-mi explicați de ce ați rîs așa cînd v-am vorbit de prudență în legătură cu...

— În legătură cu bancnotele de zece mii ? izbucni din nou în rîs. Dar se calmă mai repede decît data trecută : Uitați, nu am spus asta nimănui, decît prietenilor intimi. Și nici mamei mele nu i-am spus-o niciodată, ca să n-o tulbur. Cînd te gîndești că nu e nimic în asta de care să-ți fie teamă. Dar dumneavoastră vă voi spune, pentru că sîntem aproape rude, și pentru că sînteți un tînăr simpatic...

— Am peste patruzeci de ani, protestai din nou.

— *C'a staga cito. Mi, i n'ai pi che s'tanta.*[1] Deci pentru mine sînteți un tînăr. Bancnotele de zece mii ! *C'a j guarda bel'e si. C'a j guarda !*[2]

Scoase din buzunarul paltonului *burberry* un pachet enorm de bancnote (să fi fost pe puțin trei milioane) și mi-l puse în mînă. Eram sub porticuri, în mulțime. Privii în jur, încurcat... Cîte un trecător încetinea pasul, curios. Instinctiv, strînsei pachetul la piept, apoi îl înmînai imediat bătrînului :

— Puneți-le vă rog din nou în buzunar. Nu vedeți că toți se opresc ?

[1] Fiți liniștit. Eu am mai mult de șaptezeci (în dialect torinez).

[2] Priviți-le bine. Priviți-le (în dialect torinez).

— Iată, luaţi una atunci, uitaţi-vă la una. Spunînd aceasta, şi rîzînd, scoase o bancnotă şi mi-o întinse, în timp ce vîra în buzunar pachetul mare.

O bancnotă oarecare de zece mii, mă gîndii ce-i de privit ?

Dar nu, era ceva care îţi sărea imediat în ochi la prima privire atentă. Nu erau bancnote de zece mii. Nici măcar nu erau bancnote false. Erau pur şi simplu nişte imitaţii din acelea grosolane, identice cu bancnotele numai în ce priveşte culoarea şi dimensiunile, pe care anumite firme le puneau cîndva în circulaţie pentru a face reclama unui anumit produs al lor. Într-adevăr, pe spatele bancnotei, în mijloc, în locul portretului lui Dante, era o sticlă de vin : iar pe cealaltă parte, în locul celor două femei, erau două damigene.

— Nu a fost ideea mea, ştiţi. Eu sînt ceva mai modern, în materie de *advertising* [1]. Aceasta este o idee de pe vremea Isei Bluette, ba mai de mult ! Dar cînd m-am întors de la Paris, într-o zi, din întîmplare, într-un birou al... ezită o clipă, rîse şiret... da, din centrală, am găsit o mulţime de asemenea bancnote care stăteau nefolosite. Şi cum eu de altfel nu aprobam această formă de publicitate, şi la fel şi vărul meu, căruia la început îi plăcuse ideea, iar apoi o abandonase, i-am spus să-mi trimită acasă o ladă aşa, cam de o jumătate de miliard de maculatură... numai ca să mă distrez. Sînt frumoase, nu ? De departe ai zice că sînt chiar adevărate, nu ? Cel puţin, dumneavoastră le-aţi luat drept adevărate. Sau greşesc.

[1] Publicitate (engl.).

Confirmai că de departe iluzia era perfectă. Dar tocmai pentru aceasta, adăugai, era periculos să le numeri noaptea, afară, într-o piață singuratică.

— O agresiune ! și pronunță cuvîntul *agresiune* ținîndu-l în întregime strîns și viu în gît, ca într-o misterioasă explozie de bună dispoziție. Spuneți că există chiar pericolul unei agresiuni ? Dar măcar de m-ar fi atacat cineva !

— Nu înțeleg, răspunsei cu greu, ferindu-mă de privirea din ce în ce mai aprinsă a bătrînului și întorcîndu-mă în jur, aproape în căutarea unui ajutor împotriva unei neașteptate crize de nebunie.

— Dar vi-i imaginați pe agresori, după aceea, ascunși într-o mașină, la periferie, sau în vreun subsol ? Cînd încep să numere acolo bancnotele ca să-și împartă prada ? Vi-i închipuiți ? Păcăliți ! A nu, este foarte amuzant, foarte amuzant !

Din nou se lăsă în voia unui hohot de rîs fără sfîrșit.

Îl întrerupsei :

— Și, mă scuzați, vi s-a întîmplat vreodată ?

Se întristă brusc, ca și cum i-aș fi amintit de o mare supărare. Ofta :

— Nu, niciodată, pînă acum. Dar se vede că Torino este în întregime un oraș cu tineri cumsecade. Însă nu disper. Iar cînd mi se va întîmpla, am să vă anunț.

Îmi luă numărul de telefon și mă invită la masă peste două zile : era fericit că m-a cunoscut și voia să mă prezinte mamei sale.

Chiar dacă descoperirea faptului că bancnotele erau false micșorase automat în mintea mea gradul

de nebunie al bătrînului domn, comportarea sa rămînea totuşi misterioasă.

Nu exista nici un risc să fie furat : bine. Risca însă mereu să fie atacat, lovit sau chiar să fie asasinat, întîmplător. Era posibil să nu înţeleagă acest lucru ? Era deci atît de mare plăcerea unei simple dorinţe, pofta de a şi-i imagina păcăliţi pe eventualii săi agresori, încît îl făcea să nesocotească cea mai mică prudenţă şi să-i înlăture orice frică ?

Numai dacă frica nu făcea şi ea parte din plăcerea şi dorinţa aceea atît de specială.

Iată ce îmi spuse colegul şi amicul X, pe care îl văzui a doua zi la Tribunal. X este unul dintre avooaţii acelei celebre firme de vinuri, şi cunoaşte fireşte fiecare secret al familiei proprietarilor. Îi povestii totul. Nu se miră, nu rîse, şi în cîteva cuvinte mă puse la curent.

De mai multe ori familia încercase să obţină interdicţia bătrînului, care în mod notoriu era atins de alienaţii mintale parţiale şi trecătoare. Dar el, de fiecare dată, se apărase şi învinsese, reuşind să dovedească continua sa capacitate de a munci şi de a se ocupa de afaceri, pe care într-adevăr le condusese cu succes, pînă în anul precedent, în străinătate şi după aceea chiar în Italia.

Nu e nebun, nu, spunea X, ci ciudat. Adoraţie aproape fanatică pentru mamă. O viaţă trăită neîntrerupt alături de ea, dedicată ei în întregime. Nu se ştia să fi avut relaţii sau legături de vreun fel cu alte femei. Şi nici măcar, după cea mai lesnicioasă bănuială, nu se ştia să fi avut aventuri din acelea care de obicei exclud tovărăşia femeilor. Cine ştie, poate ascundea cu foarte multă iscusinţă

și prudență viața sa particulară. Sau poate ciudățenia sa era chiar mai profundă și mai gravă: într-adevăr el era îndrăgostit de mama sa care avea nouăzeci de ani, într-adevăr el nu avea vicii și pasiuni secrete și nu săvîrșea niciodată nimic care să dăuneze altora în mod deschis. Nici judecătorul nu greșise cînd nu distinsese, în dovezile furnizate de rude, condițiile indispensabil necesare pentru a da o hotărîre de interdicție.

Și atunci faptul că număra milioane false, noaptea, în locuri solitare, ce altceva era decît nebunie?

— Desigur, conchise X. Dar eu cred că este vorba de un fapt nou, de o tulburare, un fel de *poussee*[1], o criză absolut recentă a sistemului său nervos. Dacă lucrul continuă și se află, și poate fi dovedit, rudele nu vor neglija să profite de el.

Întorși în patrie după un exil îndelungat, bătrînul domn și foarte bătrîna doamnă preferaseră să închirieze o locuință mică la parter, cu grădină în față, pe strada Massimo D'Azeglio, decît să meargă să locuiască în oricare din palatele sau vilele pe care le posedau cam peste tot, în cele mai bune cartiere ale orașului.

Exista, poate, în această voință comună a fiului și a mamei, de a se restrînge la o viață și la o casă mult mai modeste decît posibilitățile lor financiare, o dorință finală de pace și de simplitate, acum cînd părea că fiul este aproape pe punctul de a-și ajunge din urmă, în privința bătrîneții, mama adorată, vrînd să o urmeze imediat în inevitabila ultimă călătorie. Dar, îndată ce intrai în

[1] Acces (fr.).

mica anticameră întunecată, ocupată aproape în întregime de două dulapuri mari, închise la culoare, în stil baroc piemontez, și cînd treceai apoi în sufrageria care servea și drept salon, cu scaune de piele în stil neo-gotic, cu canapeaua de *peluche* într-un colț, cu un peisaj mare de Follini, *Pajiști cu maci,* care apărea în prim plan pe peretele central, cu pianina strînsă între fereastră și bufet, iar sus cu stindardul uneia din principalele asociații sportive din oraș, era clar că exista acolo și ostentația unui anume gust burghez depășit, cochetăria unei falsificări unice, rafinate, puțin demente. Un mobilier de genul acela, este într-adevăr justificat cînd este autentic : cînd a aparținut părinților și bunicilor și cînd îl găsim exact între aceiași pereți și în același loc unde au trăit părinții și bunicii. Dar bătrînul domn, venind el însuși să-mi deschidă ușa într-un elegant *pied-de-poule* [1] cu pătrățele negre și albe, care scoteau în relief toracele său atletic și coama leonină, se lăudă, se făli imediat că a reconstituit în mod personal și artificial o locuință ideală burgheză și torineză *fin de siecle.*

— *A l'e l'epoca la pi bela 'd mia vita : quanch'i era mach 'na masnà e...* [2] Pe neașteptate deveni mai serios, aproape solemn : și începu să vorbească italienește, ca și cum dialectul ar fi fost nedemn de concluzie : ...și eu adormeam, gîndiți-vă, adormeam în fiecare seară în brațele mamei. Știți care era bucuria mea cea mai mare cînd eram copil ? E l

[1] Veșmînt pepit (fr.).

[2] A fost epoca cea mai frumoasă din viața mea cînd eram doar un copil și... (în dialect torinez).

Poate rămîne încă bucuria cea mai mare a vieţii mele! Să merg *shopping*[1] prin oraş... adică să fac cumpărături, ...în tovărăşia mamei mele, ţinînd-o de mînă şi vîrînd arătătorul meu micuţ în deschizătura ovală de la încheietoarea lungilor sale mănuşi *glacés*. Iat-o pe mama aproximativ în acea perioadă. Şi spunînd aceasta, îmi arătă un *fusain*[2] înalt şi îngust, ascuns aproape în spatele unui dulap, în care era reprezentat, cu o tehnică estompată şi foarte delicată, numai voaluri şi halouri, un chip feminin cu trăsături puternice şi masive, cu nasul cărnos, ochiul greu şi sever, şi cu casca enormă a părului înalt şi umflat, desfăcut abia de-a lungul gîtului în bucle uşoare.

— Este opera lui Carena, Carena tatăl, se înţelege.

Mă invită să trec în sufragerie, în centrul căreia era aşezată masa cu trei tacîmuri, şi îmi arătă marca *Pajişte* cu maci a lui Follini.

— Tablourile sînt singurele lucruri autentice, pe care le vedeţi aici. Autentice? Totul e autentic, se înţelege, dar sînt singurele lucruri autentice pe care le vedeţi aici şi care ne aparţineau mie şi mamei încă înainte de a pleca din Torino. Tablourile, steguleţul acela şi pianina, ne-au urmat peste tot: la Sydney, la Philadelphia, la Paris. Iar acum s-au întors aici...

Se întrerupse ca şi cum cuvîntul i s-ar fi retezat în gît. Tăcu. Trandafirul obrajilor săi se stinse deodată, căpătînd culoarea ocrului. Privea fix în

[1] Cutreierînd prăvăliile (engl.).
[2] Desen în cărbune moale (fr.).

fața sa o ușă cu geamuri acoperite cu hîrtii transparente cu desene violete și galbene în spatele căreia, în lumină, apăruseră niște umbre stîngace care înaintau încet.

Umbra ajunse lîngă geamurile colorate. Ivărul de alamă se învîrti. Iată o femeie strălucitoare, înaltă, brunetă, cu fața aprinsă, cu un șorțuleț alb și cu rochie albastră, alb și albastru, care frapau între pereții aceia cu flori de un roșu-închis: sprijinea ceva care se tîra înainte în mod penibil: și acest ceva era o bătrînă, dar atît de grasă, atît de diformă, dărîmată și respingătoare, și atît de lipsită de grația aceea nervoasă și ultimă, aproape ca o broderie de ramură uscată, specifică tuturor bătrînelor slabe, că nimănui nu i-ar fi trecut vreodată prin minte să-i zică *o bătrînică*.

— *Maman!* spuse el cu o șoaptă respectuoasă.

— *Maman*, ți-l prezint pe avocatul... spuse numele meu... știi, mama sa este o Baudana, *barba* Filip era unchiul său: este văr cu cei din familia Masina, deci este puțin și vărul nostru...

— Știu, știu... spuse bătrîna, nu atît vorbind cît clătinînd în sus și în jos capul său mare, aproape chel, și scoțînd și mai mult în afară buzele groase care păreau că atîrnă tot timpul între nasul căzut, aducînd puțin cu o trompă, și bărbia presărată cu peri lungi, care părea să ignore zîmbetul. În timp ce mă priveau, ochii ei aruncară un fulger întunecat și amenințător: aceeași privire, din desenul în *fusain*, în ciuda schimbărilor.

Înaintă spre locul său, cu pași mici, sprijinită de cameristă: părea că înaintează ghemuită, ca și cum vîrsta, în loc să o aplece, o turtise și lățise.

După acea scurtă referire la prezența mea, fiul începu să se intereseze aproape exclusiv de ea, să o înconjoare cu atenții minuțioase, ca și cum eu nu aș mai fi fost acolo.

Camerista ne servea pe mine și pe el. Dar pe bătrînă o servea el personal: și de cîteva ori îi dădu chiar în gură.

Acest spectacol dezgustător și exasperant dură toată masa, care, din fericire, și contrar temerilor mele, fu excelentă.

Cînd simțeam că nu puteam să-mi rețin unele mici semne de nerăbdare, provocate de dulcegăriile fiului față de bătrînă, încercam să mă concentrez asupra gustului mîncărurilor complicate. Și cînd nu mai ajungea nici acest expedient, aruncam priviri furișe cameristei. Cameristele, mărturisesc, au fost întotdeauna slăbiciunea mea; iar aceasta, nu știu dacă datorită contrastului violent dintre frumusețea sa țărănească, ambianță și stăpîni, sau numai datorită impetuosului său farmec nativ, mi se părea excepțională. Cercetam înfățișarea sa robustă și zveltă: pielea proaspătă a feței, deși trebuie să fi fost trecută de treizeci de ani; ochii mari, închiși la culoare și zîmbitori; grația, vioiciunea, hotărîrea mișcărilor sale.

Spre sfîrșit, profitînd de o pauză a dialogului dintre mamă și fiu, dialog permanent șoptit, aluziv, și adesea de neînțeles pentru mine, crezui necesar să aduc elogii bucătăriei.

— O, nimica toată, un mic *dejeuner* în familie, surîse gazda mea în cele din urmă, după un răstimp în care nu-mi mai adresase nici un cuvînt,

fixîndu-mă cu flăcările albastre-argintii ale privirii sale de stăpîn.

Spusei :

— Dar aveți desigur un *chef*, un bucătar iscusit.

— Un *chef* ? Nu avem pe nimeni, dragul meu. Un personal numeros nu mai este la modă. Cu salariile de azi ! De altfel, în această mică locuință nici măcar nu ar fi loc. Nu ! Totul este făcut de Ana noastră, și spunînd aceasta arătă înspre cameristă, care roși. El se grăbi să adauge : ...Face totul sub conducerea lui *maman*, se înțelege. *Maman* a învățat-o totul. Este o fată bună, din Lonato, un sătuleț din Brescia. Cînd a venit la noi la Paris, acum șapte ani, nu știa să prăjească un ou !

— În orice caz acum este foarte pricepută, spusei. Și, știind bine că făceam o gravă *gaffe*, dar împins de o forță irezistibilă, și poate și pentru a mă răzbuna în vreun fel fiindcă fusesem neglijat în mod atît de nepoliticos în cea mai mare parte a mesei, adăugai netulburat : Tot atît de iscusită, pe cît este de frumoasă.

Ana se întoarse în partea cealaltă, luă cu o iuțeală fulgerătoare tava cu farfurii și ieși. Obrajii bătrînului domn tremurau. Strînse buzele și spuse :

— Aici frumoasă este numai *maman*. Nu este adevărat *maman*, că tu ești frumoasă ?

Gafa fusese poate și mai gravă decît crezusem. Conform ritualului, trimisei imediat mamei o scrisoare oficială de mulțumire, însoțită de un bu-

buchet de trandafiri. Dar el nu-mi mai telefonă. Amin. În fond, ce mă interesa ?

Dar nu trecuse o lună de la acea unică masă, cînd o văzui intrînd în biroul meu chiar pe Ana.

Era îmbrăcată într-un taioraş bleumarin, cu geantă şi pantofi albi şi cu mănuşi albe de bumbac. Deşi uluit, o recunoscui imediat. Pentru ce venea Ana la mine ? Mă gîndii că o trimisese stăpînul său.

Cînd intră în biroul meu, Ana plîngea. Îmi spuse printre hohote că stăpînul o concediase fără să-i dea măcar cele opt zile. După atîţia ani de serviciu, o alungase din casă. O denunţase jandarmilor. Confruntase timp de o săptămînă, fără ca ea să ştie, greutatea fiecărei cumpărături cu cifra corespunzătoare indicată în carnetul de cheltuieli ; fusese la furnizori ; şi astfel descoperise, şi putuse să dovedească jandarmilor, că îl fura *sistematic*.

În sfîrşit, voia să fie arestată şi închisă, atunci, imediat, pentru că nu putea să-i plătească o pagubă care, după calculele sale, se ridica la sute de mii de lire. Ea însă fusese lăsată liberă pentru că şi jandarmii înţeleseseră că era vorba de un bătrîn nebun. Dar, între timp, denunţul îşi urma cursul. Ea nu avea un ban, pentru că toate economiile le trimitea acasă la Lonato, şi să se întoarcă acum în sat nu îndrăznea, iar peste cîteva zile trebuia să se prezinte la judecătorie, şi dacă, aşa cum se temea, era condamnată, chiar dacă evita închisoarea, şeful de post îi explicase că nu ar putea evita înscrierea condamnării în cazierul ei judiciar. De-aici, greutatea de a găsi iarăşi de lucru.

Oscilînd între milă şi dispreţ, şi împins poate şi de un alt sentiment, mai puţin nobil, dar desigur

mai puternic, nu ezitai să-mi asum apărarea bietei Ana. Îi dădui ceva bani ca să poată aștepta la Torino rezultatul procesului și îi recomandai să stea liniștită: într-un fel oarecare voi rezolva chestiunea.

Îi telefonai bătrînului, și, prefăcîndu-mă că vroiam să-i vorbesc într-o afacere urgentă pe care nu i-o puteam explica la telefon, reușii să obțin o întîlnire: trebuia să ne întîlnim în aceeași seară, la clubul de *whist*.

Nu vă mai redau convorbirea. Și acum îmi este silă. Nu vru să admită nici una din propunerile mele. Femeia trebuia să fie pedepsită, spuse, pedepsită conform legii chiar spre binele ei: ca să se îndrepte pe viitor.

Pentru că insistam, se agită și începu să mă chinuie cu o listă interminabilă de cifre. Kilogramul de fasole costa două sute de lire: ea cumpăra, de regulă, șapte sute de grame, cîteodată șase sute, d ci, el suporta de fiecare dată o pagubă care varia între șaizeci și optzeci de lire. Carnea costa două mii cinci sute de lire: în loc de un kilogram, cumpăra opt sute de grame: o pagubă de cinci sute de lire. Bananele, al căror preț este de patru sute cincizeci de lire...

Mă gîndeam la agre une și nu mai ascultam. Mă întrebam dacă nu era de datoria mea să-i amintesc întîlnirile noastre nocturne și să-l amenint că le voi da în vileag. Dar biruii dezgustul, și plecai fără să-i dau măcar bună ziua.

În ciuda apărării mele, Ana a fost condamnată: la minimum de pedeapsă, cu suspendarea condi-

pinată: dar, din păcate, cu înscrierea pedepsei în cazierul judiciar.

Pe coridorul judecătoriei, la ieșirea din sală, mă găsii față în față cu bătrînul. Exulta. Părea și mai înalt și mai voinic. Mă privi cu obișnuiții săi ochi scînteietori. Apoi, lucru nou, zîmbi cu ostentație larg, afabil.

— Îmi pare rău pentru dumneavoastră, dragă domnule avocat. Înțeleg punctul dumneavoastră de vedere. Apărător al celor umili. Ba chiar *al celor umile*. Pariez chiar că sînteți comunist, sau pe aproape. Eu, în schimb, dragul meu, sînt pentru ordine, sînt pentru lege. Și legea, după cît se pare, este de partea mea. *Cerea* [1].

Natural, am luat-o pe Ana în serviciul meu: și fiecare zi, cu fiecare ceas, farmecul ei simplu și natural mă cucerește mai mult. Poate curînd am să-i cer să devină soția mea. Voi sfîrși și eu ca toți celibatarii normali. Va fi o supărare în plus pentru mama: dar relațiile mele cu ea au fost întotdeauna atît de dificile, încît nici căsătoria aceasta *en lieu bas* [2] nu va putea să le modifice substanțial.

De pe acum îmi închipui ce va spune bunul bătrîn, cînd i se va vorbi despre doamna, soția avocatului:

[1] Bună ziua (în dialect torinez).
[2] În înțeles de: cu o femeie de jos (fr.).

„Cine, aia ? Doamnă ? *Ma c'a m'fass 'l piasi! S'a l'e niente d'autut ?* [1] Era bucătăreasa noastră. Drojdia societății. Păcat, pentru că mama lui este o Baudana iar bunica, o De Castelmur, era doamnă de onoare. Este adevărat că sora acestei Castelmur a umblat și ea cam prost. A fugit în 1874 cu un vizitiu în Portugalia. Dar în sfîrșit, aceea este o poveste veche. Aceasta în schimb... Păcat. *A l'è franch pecà.* [2]

Și dacă cineva se va mira că bătrînul domn, după ce a colindat atîta prin lume, a păstrat aceste mici manii, și că deși posedă atîtea bogății nu a terminat niciodată cu răutățile și nebuniile sale, îi voi spune că mentalitatea de provincial este ea însăși o boală : o boală a inimii, care nu se lecuiește chiar dacă faci călătorii ; și că înțelegerea și dragostea pentru aproapele tău sînt un dar ceresc, împărțit oamenilor după un criteriu poate rațional, dar oricum de necercetat, și primit de multe ori chiar de cel care trudește o viață întreagă prin praful și printre pietrele unui biet sat.

[1] Fă-mi plăcerea ! Chiar nu știi nimic ? (În dialect torinez.)
[2] Este într-adevăr păcat (în dialect torinez).

MINGEA DE TENIS

Sfîrşitul unei minunate după-amiezi de vară. Locul de asemeni minunat: o vilă veche, situată la jumătatea coastei ultimului munte ligur, aproape perpendicular pe locul de vărsare a rîului Magra.

Panorama pe care o aveam în faţă, de o măreţie de neegalat, a rămas întipărită în amintirea mea cu aceeaşi precizie ca anumite capodopere: Cézanne, Van Gogh, Leonardo... Înaintea noastră, dincolo de fluviu, şi dincolo de ogoarele geometrice de la Luni şi de la Sarzanese, imensa scenă era închisă, spre stînga, de masivul Alpilor Apuani, cenuşii, azurii, albicioşi, crestaţi, sălbatici şi în aparenţă foarte înalţi: spre dreapta, în schimb, era deschisă spre cîmpia blîndă şi bine cultivată a Versiliei, care părea că se întinde spre sud ca un arc mare cu trei fîşii, formate din pădurea de pini, din plajă şi din stîncile de la ţărm, ca să îmbrăţişeze cu avînt întreaga Mare Tireniană.

Admiram panorama aceasta cu o plăcere inepuizabilă. Guido şi cu mine, hoinăream prin vîlcelele parcului, departe de grosul invitaţilor care rămăseseră în luminişul ce dădea imediat spre vilă.

Parcul era *all'inglese* [1], cum se spune în Italia pentru a defini o grădină destul de deasă și de umbroasă, dar și pentru a scuza, prostește, un loc de trecere, fără o întrerupere marcată, spre grădini și culturi. Astfel se succedau cînd un gard viu de pitosfore, cînd o pădurice de cedri de Liban, cînd o magnolie, o livadă de portocali, un petic de vie, un pîlc de măslini : cortine neîntrerupte ce ne acopereau minunata priveliște ; iar aceasta ne apărea din nou, la intervale neregulate și imprevizibile, schimbată de fiecare dată de însăși varietatea culiselor care o încadrau.

Admiram. Totuși...

...totuși, fără să ne dăm seama imediat, admirația și plăcerea noastră erau concentrate, limitate, exclusiv la priveliștea panoramei : unei panorame care se afla la o depărtare de cîțiva kilometri. Cu totul altă impresie făcea asupra noastră locul unde ne găseam.

Locul unde ne găseam : parcul în care ne plimbam, urcînd încet de pe o terasă pe alta, de pe un povîrniș pe altul ; micile alei, copacii, gardurile vii, cele cîteva busturi de marmoră, care în umbra deasă și în luminile roșietice ale ultimelor raze de soare, întrerupeau cu lumina lor spectrală negrul strălucitor al plantelor mereu verzi ; terenul de tenis, pe care (după ce urcasem scărița în spirală din fier ruginit, acoperită pe jumătate cu volburi puternice și presărată cu campanule de un albastru plin de gingășie) îl văzusem deodată în fața noastră, printre iederă și un desiș de ferieguțe, afundat

[1] Englezesc.

într-o deschizătură umedă, înghesuit în munte la fel ca ultima terasă sau ca ultimul colț din parc, iar pe el, dincolo de o plasă foarte înaltă, în cea dintîi umbră a serii, săreau și se agitau în tăcere patru inși în alb : totul în jurul nostru avea ceva melancolic și sinistru ; dar în ciuda căldurii plăcute a anotimpului și a ceasului potrivit, se strecura o ușoară senzație de frig.

Cine știe dacă invitații la *cocktail* pe care îi găsisem mult prea amestecați și prea numeroși ca să nu ne plictisească, și pe care, deci, ne grăbisem să-i evităm sub pretextul unei plimbări prin parc, nu erau la urma urmei, de preferat acestei plimbări.

Observația aceasta o făcuse Guido, cu rîsul său gutural. Era, în acest rîs, sarcasmul aristocratic și provincial al unor oameni care, timp de veacuri au avut satisfacția de a se simți cu totul altfel decît proști într-un mic cerc de proști. Guido îl moștenise : dar, la nevoie, îl îndrepta cu amărăciune chiar împotriva lui însuși.

Cei patru care jucau tenis, un dublu mixt, nu ni se părură a fi, cel puțin la o primă privire în penumbră și prin plasă, persoane cunoscute.

De altfel, ne oprirăm să privim doar cîteva secunde. Jucau într-un ritm de diletanți, slab, destins : așa se juca tenis în mediile de vilegiaturiști aristocrați și burghezi, spre sfîrșitul secolului trecut și la începutul acestuia, cînd părinții noștri erau tineri. Pînă și fustele albe *plissees* ale domnișoare-

lor păreau puțin demodate: mai lungi decît cele care se poartă astăzi.

Trebuie să spunem că în cele cîteva secunde, în timp ce ne uitam, se petrecea ceva care era în neregulă: poate că înapoierea băiatului care aduna mingile lîngă cel care le servea întîrzia ceva mai mult ca de obicei. Băiatul nu se vedea. Căuta probabil mingile care, din întîmplare, se pierduseră una cîte una prin pădure, ieșind printr-o ruptură mare a plasei, în partea opusă celei unde ne aflam noi doi, Guido și cu mine.

În timpul acesta, cel care servea, apoi partenera sa și în sfîrșit cei doi adversari se întorseseră spre noi, dar încet, încet și cu o expresie lipsită cu desăvîrșire de curiozitate; lipsită chiar și de nuanța aceea de amabilitate, de zîmbetul acela, care, totuși, în asemenea situație, ar fi fost reglementar și aproape obligatoriu: abia, abia o privire, ca și cum prezența noastră ar fi fost un amestec nedorit.

Așa încît Guido schiță o reverență și murmură:

— Bună seara.

Salutul acesta rămase fără răspuns din partea celor patru și fu astfel, pentru noi, semnalul unui stînga-împrejur; pe tăcute căzurăm de acord asupra hotărîrii de a-i ajunge imediat pe ceilalți, în fața vilei.

Între timp, cei patru își reluaseră jocul, în tăcere.

— Dar cine naiba sînt proprietarii acestei vile? întrebă Guido, rupînd tăcerea, în timp ce coboram grăbiți, prin pădurea de pini.

— Cum ?! Nu ştii cine sînt proprietarii ?

Nu, nu ştia. Venise la *party*[1] cum se întîmplă cîteodată, fără să fie informat înainte, însoţind un grup care fusese invitat aici şi care îl „tîrîse" cu el. Printre cuvintele vesele şi repezite cu care ceilalţi insistaseră ca să-l tîrască după ei, nici el şi nici soţia sa nu putuseră să distingă numele gazdelor. Nu au avut mai mult noroc nici în momentul zgomotos al prezentărilor : vreo douăzeci de maşini, sosite aproape odată, descărcau vreo şaizeci de persoane şi trebuiau să se descurce şi cu parcarea pe un povîrniş plin cu iarbă, care se afla între o latură a vilei şi pădurea de măslini.

Îl lămurii pe Guido atît cît mă lămurise şi pe mine, cu puţin înainte, notarul care mă adusese cu maşina de la Lerici :

— Proprietarii sînt domnul şi doamna Fiorini din Spezia. Dar vila, parcul şi toată proprietatea aparţinuseră unei familii foarte vechi din această regiune, chiar dintr-un sat de aici de aproape, Trebiano : familia Mascardi di Trebiano. Pentru că soţia doctorului Fiorini, ca fată, se numise Mascardi.

Guido se opri în mijlocul potecii. La lumina palidă care se strecura prin desişul pinilor, chipul său pierduse dintr-odată chiar şi acea vagă nuanţă trandafirie care îi atenua de obicei paloarea. Părul său, ondulat, fin, blond, părea fixat de un văl de ceară. Iar ochii, de un albastru limpede şi dulce, mă priviră, o clipă, bănuitori : ca şi cum nu am fi fost prieteni.

[1] Primire, recepţie amicală (engl.).

Înţelesei însă că nu era vorba de asta. Înţelesei că Guido era chinuit pentru o clipă de nehotărîrea lăuntrică de a-mi mărturisi sau nu un gînd neaşteptat care-l stăpînea.

Scoase pachetul de ţigări, căută în zadar chibriturile.

Îi dădui eu foc. După primul fum, în loc să-şi reia drumul, privi în sus, şi în jur prin pădure, apoi spuse :

— Nu găseşti că locul acesta este deosebit de trist ?

— Ba da, răspunsei. Şi îi explicai care era după părerea mea motivul.

După mine, era o tristeţă comună tuturor vilelor puţin singuratice, ca aceasta, cînd sînt construite pe un povîrniş îndreptat spre miazănoapte, ca acesta. Peninsula Bocca di Magra şi promontoriul Monte Marcello închideau în mod natural peisajul spre sud şi spre vest, lăsîndu-l deschis spre est şi spre nord. Dar apoi, pe măsură ce urcai, sinuozitatea aceea deosebită a muntelui Marcello, pe ale cărui povîrnişuri se înălţa vila Mascardi, înconjurată de parc, restrîngea din ce în ce mai mult orizontul : practic, din punctul unde eram noi în acel moment, pînă sus, la terenul de tenis, exista o singură privelişte ; şi era spre nord. Coasta alăturată şi împădurită ascundea o mare parte din Versilia şi toată marea : vedeam doar munţii Apuani de la Altissimo la Campo Cecina, şi numai acele culmi, mai puţin ascuţite, din munţii Apuani, dar mai ridicate şi mai întinse, care par a se înmulţi în jurul localităţilor Cerreto şi Cisa ; spinări îndepărtate, acoperite cu piatră sau cu iarbă, care

acum, după apus, căpătaseră în mod uniform culoarea ardeziei, în timp ce bolta cerului, întunecată doar deasupra vîrfurilor, se estompa la zenit spre limpezimea amurgului, iar de pe culmile crestate şi precis conturate ale munţilor Apuani, se ridica luna plină, de o strălucire între argint şi aur.

— Ne aflăm cu faţa spre nord, Guido. Este frumos să te afli la nord dar cu condiţia să priveşti spre sud, conchisei ; şi imediat, făcînd aluzie la ideosincraziile sale lingvistice cu simplul pretext de a-l înţepa în glumă şi de a-l face să înţeleagă, astfel, că nu-mi scăpase lipsa sa de încredere, adăugai : Dacă aş vrea să te înfurii, aş zice că sîntem *a bacio* [1]. Contrariul lui *a solatio* [2]. *A bacio. A bacio.* Nu îţi place ?

— Lasă asta acum, te rog ! Numele acela pe care l-ai rostit...

— Mascardi ?

— Întocmai, grozav. Seamănă mult, există doar o diferenţă de o vocală, cu numele unui senator... un nume pe care este inutil să-l spun...

— Care vocală ? O ? Moscardi ?

— Taci, la dracu ! Ştii că sînt superstiţios. Acum nu-mi amintesc din ce parte a Italiei era domnul acela. Mi se pare că era toscan : din Lucca, dacă nu greşesc. Se pare deci, că, la Lucca, vechiul palat al senatorului, mort acum treizeci sau patruzeci de ani, este nelocuibil. Nu îl pot dărîma pentru că este monument istoric. Şi nu-l pot vinde sau închiria,

[1] Loc fără soare.
[2] Loc însorit, spre miazăzi.

deoarece cît este noaptea de lungă este un adevărat infern în el. Pași, gemete, urlete, zgomot de lanțuri și așa mai departe. Există cîte unul care jură chiar că l-ar fi văzut pe senator la fereastră. Toate acestea se leagă de o poveste extraordinară, pe care două persoane din Lucca, două persoane pe care le cunosc foarte bine, persoane serioase, mi-au garantat că e autentică.

Îi sugerai lui Guido să ieșim din pădure și să mergem pînă în apropierea vilei, unde mi se părea că sînt niște fotolii din răchită și unde, într-o lumină mai clară, într-un loc mai deschis, aș fi fost mult mai dispus să ascult o poveste de felul acesta.

Fu imediat de acord.

— Iată povestea. Senatorul, ales senator pe baza veniturilor, vechi liberal, mason cred, făcea parte din nu știu ce Consiliu superior : să zicem acela al Instrucției publice... sau poate era vorba de o comisie parlamentară.

Era oricum destul de înaintat în vîrstă, și bolnav.

Într-o bună zi, avea loc la Roma o ședință, la un minister sau la Senat. Trebuia să participe și el.

Fapt este că, la ora stabilită, ceilalți membri ai comisiei, vreo zece cu toții, erau adunați în jurul mesei : afară de el. Întrucît era un personaj important, și nu comunicase nimic în legătură cu eventuala sa absență, se hotărîră să aștepte și să nu înceapă lucrările.

Așteptară, așteptară : după o jumătate de oră, deciseră să înceapă oricum. Chiar în acel moment se deschise ușa și intră el : palid, transpirat, gîfîind.

Salută, ceru scuze tuturor, se așeză la locul său.
Ministrul, sau președintele comisiei, abia luase cuvîntul, cînd senatorul se ridică clătinîndu-se. Nu spuse nimic : dar toți înțeleseră că nu se simțea bine.
Îl sfătuiră să bea ceva cald, un fernet, ceva întăritor. Unul din cei prezenți se ridică și îl însoți la bar.
Cînd ajunseră aproape de bar, senatorul se sprijini de perete, ca și cum l-ar fi părăsit puterile și se prăbuși pe canapeaua de alături. Colegul se repezi la barul care se afla la un pas în spatele unei coloane : ceru un păhărel de coniac, și i-l aduse. Dar rămase încremenit : senatorul nu mai era pe canapea. Îl căută, îl căută în jur pe coridoare și prin săli. Se întoarse în locul unde era adunată comisia : nimic.
Uimire generală. Dar, după cîteva minute, sosi o telegramă foarte urgentă de la Lucca : familia anunța că senatorul murise de o oră din cauza unui anevrism.
Se pare că faptul poate fi adeverit, fără posibilitate de îndoială. Martorii, cei care l-au văzut, erau, cum ți-am spus, tocmai bine vreo zece.
Dacă asemenea fapte sînt adevărate, explicația este simplă : în momentul morții, supărarea sa de a nu putea participa la ședință a fost atît de puternică, încît a reușit, la cîteva minute după aceea, să proiecteze o fantomă la o distanță de trei sute de kilometri.
— Nu neg existența fantomelor, spusei eu. Numai că n-am văzut niciodată vreuna. Fapte ciudate ; intuiții uluitoare ; certitudinea unor eveni-

mente, asupra cărora nu eram informat, şi care, am aflat apoi, s-au întîmplat în mod real, chiar aşa cum mi le închipuisem eu : asta da ; dar în sfîrşit, putea fi vorba tot de coincidenţe. Dar tu ?

— Şi eu, cred tot ca tine. Nu am văzut fantome niciodată. Sînt sigur că mi-ar fi groază. Totuşi este o experienţă pe care aş vrea s-o fac. Mă interesează, mă fascinează : cred că există, pentru că îmi place să cred aşa ceva. Şi continuă : Se pare că fenomenele acestea se verifică aproape întotdeauna cînd este vorba de persoane care au avut o viaţă deosebit de nefericită, plină de dezamăgiri şi de obstacole : una din vieţile acelea care sînt în întregime o negare a celor mai profunde şi mai personale înclinaţii.

O altă condiţie care favorizează formarea fantomelor, pare să fie moartea violentă.

Şi într-un caz, şi în celălalt, sînt persoane care nu voiau să moară : care, în momentul morţii, se simţeau înşelate de viaţă şi doreau cu disperare să continue să trăiască. S-ar explica astfel şi ura pe care o au fantomele pentru cei vii, nevoia lor de a-i chinui şi de a-i înspăimînta. Ar fi un fel de revanşă, de răzbunare.

S-ar părea că omul care s-a bucurat de viaţă, care a făcut, în concluzie, tot ce voia ; care a acţionat conform propriilor înclinaţii şi sentimente, nu este pîndit de primejdia de a deveni fantomă...

— Guido !

Soţia lui Guido, strigase de pe terasa vilei.

Ne ridicarăm de pe fotoliile de răchită ca să ne unim cu grupul celorlalţi invitaţi.

După cîteva clipe, avurăm prilejul să trecem prin fața unui loc împrejmuit cu merișor, în centrul căruia se afla unul din acele busturi de marmoră pe care le mai văzusem risipite ici și colo prin parc.

Printr-o pornire simultană, ne apropiarăm să citim inscripția.

Bustul era al unui personaj de vîrstă mijlocie, cu mustăți și barbă, din epoca regelui Umberto.

În semiobscuritatea împrejmuirii, se citea cu greu inscripția :

SENATORULUI REGATULUI
GIOVANNI MASCARDI
NASCUT LA SPEZIA LUCCHEZ PRIN ADOPȚIUNE
CARUIA ACEASTA STRAVECHE REȘEDINȚA
A FAMILIEI SALE
I-A FOST VAI PREA RARA OAZA DE PACE
IN INTIMPLARILE ȘI IN FAPTELE UNEI VIEȚI
VREDNICA DE
RASPLATA PATRIEI
ȘI A CONCETAȚENILOR SAI
1849—1921

Așadar, era chiar el : Mascardi, nu Moscardi.

— La dracu ! spuse Guido. Ca stil, este mai degrabă oribil, dar, ca dovadă, dacă ne gîndim la faptul pe care ți l-am povestit...

Nu termină. Rămaserăm cîteva clipe în tăcere, cercetînd bustul.

Era o fizionomie căreia barba și mustățile abia îi ascundeau înfățișarea comună și posomorîtă : dar este probabil ca această calitate, sau mai degrabă lipsa de calitate, să trebuie a fi pusă pe seama neînzestrării sculptorului.

— Pare viu, nu ? rîse Guido în silă.

Într-adevăr, cum se întîmplă cîteodată cînd fixăm intens o statuie, un tablou, sau numai un obiect neînsufleţit, avui şi cu impresia că liniile acelui chip afectat tresar uşor : că în ochii aceia albi şi fără privire, strălucea pentru o fracţiune de secundă reflexele unei lumini vii.

Fără îndoială, acesta este un efect al propriei noastre respiraţii ; o urmare a înseşi imobilităţii la care ne constrîngem, datorită atenţiei şi care nu este niciodată totală şi absolută.

Soţia lui Guido strigă din nou. Şi aşa ne smulserăm din contemplarea aceea morbidă.

Gazda, adică doamna Fiorini născută Mascardi, era oare fiica senatorului ? Mai degrabă, făcînd o scurtă socoteală şi confruntînd vîrsta sa cu datele care încheiau inscripţia, am fi spus că era fiica unui fiu, sau a fiului unui frate.

În orice caz, în timpul recepţiei nici eu şi nici Guido nu ne gîndirăm să aducem vorba despre aceasta.

Doar mai tîrziu, către ora nouă, în clipa cînd să plecăm şi să salutăm, ca să mă scuz faţă de doamna Fiorini pentru absenţa noastră îndelungată, socotii necesar să fac aluzie la plimbarea făcută prin parc şi la admiraţia pe care ne-o stîrnise.

Dar tocmai atunci ne aştepta o ultimă surpriză.

Vorbii, fireşte, şi despre terenul de tenis : spusei la un moment dat, cît de genial mi se părea modul în care fusese rezolvată problema obţinerii unui teren de sport dintr-un loc accidentat şi în pantă ca acela. Şi, gîndindu-mă la prietenul meu Bassani,

care este încă un jucător tot atît de puternic pe cît de pasionat, adăugai :

— Eu, din păcate, nu joc. Altfel v-aş fi cerut ospitalitate. Dar în curînd va veni la mine un prieten, Giorgio Bassani, scriitorul, şi v-aş fi foarte recunoscător dacă mi-aţi permite să-l aduc aici ca să poată juca o partidă. A ! El nu pleacă niciodată de-acasă fără sacul lui cu rachete...

— Cu plăcere, surîse doamna Fiorini cu mîhnire neaşteptată şi superficială de circumstanţă. Dar terenul meu de tenis este într-o stare îngrozitoare...

— Oh, nu-i nimic, Bassani nu-i de loc un campion care să concureze la Cupa Davis. Va fi foarte mulţumit să joace cu cei care jucau astăzi. Cum jucau dînşii, va juca şi el...

— Ce spuneţi ?! Pe terenul acela nu a mai jucat nimeni de... de... poate de patruzeci de ani ! Nu aţi văzut în ce stare este ?!

Guido era la un pas de mine. Mă strînse de braţ, şi nu-mi mai dădu drumul. Nu avui curajul să-i răspund doamnei, nici să mă întorc spre Guido, care, după o clipă, răspunse cu rîsul său aspru şi reţinut :

— Şi totuşi, doamnă, vă garantez că adineauri, cînd umblam prin parc, am văzut patru persoane care jucau tenis.

— Imposibil, i-o reteză ea, aproape cu grosolănie : şi imediat se întoarse spre alţi invitaţi, care aşteptau să-şi ia rămas bun, asaltîndu-i cu un şuvoi de complimente.

Eu nu voiam. Dar Guido era hotărît : numai că îi lipsea curajul să meargă singur. Fără a mărturisi adevăratul scop al explorării, o convinse pe soţia

sa, pe Vittorio, pe Giulio şi pe soţiile lor să meargă cu el.

Erau şase : puteam să mă asociez fără a mă teme prea mult că-mi va fi teamă.

Giulio avea un aparat *flash-light*. Dar luna plină se înălţase, între timp, sus, pe cerul senin, şi se vedea aproape ca ziua : în orice caz, mai bine decît cu puţin înainte, în timpul amurgului.

Pretextul găsit de Guido ca să-şi convingă prietenii, fusese că vrea să le arate scara în spirală, din fontă.

— O capodoperă, o să vedeţi ! O capodoperă a stilului umbertin !

Şi se ferise bineînţeles să ceară permisiunea gazdei. În zăpăceala maşinilor, care manevrau în vederea plecării, fusese uşor să ne strecurăm neobservaţi. Printr-un ocol scurt în jurul pajiştii pe care se parcau maşinile, ajunsesem în aleea care urca spre punctul cel mai înalt al parcului.

Lui Guido şi mie ne-a fost destul de greu ca în timpul drumului, nici prea scurt şi nici prea uşor, să vorbim de alte lucruri care nu ne preocupau. Încercarăm, cu două trei crîmpeie de frază, să încurajăm discuţiile în legătură cu recepţia, cu persoanele pe care le întîlnisem sau le cunoscusem, începînd cu gazdele. Dar nici aceasta nu era uşor de făcut. Eram încă oaspeţii lor : iar noaptea, în spatele unui gard viu, stînd pe un şezlong, la răcoare, putea oricînd să se ascundă vreo rudă sau vreun invitat.

Se întîmplă astfel că, foarte curînd, ne soufundarăm într-o tăcere adîncă, întreruptă doar de fos-

netul rochiilor doamnelor şi de respiraţiile noastre — eram şapte — din timpul urcuşului.

— Ce expediţie veselă ! spuse soţia lui Guido, căreia el nu-i spusese nimic, şi care, de altfel, nu fusese de faţă cînd o salutasem pe doamna Fiorini, dar care, femeie foarte inteligentă şi perspicace, intuise totuşi ceva.

— Eu aş vrea să ştiu ce-o să facem la terenul acela de tenis ? ce-o să vedem ? se jeli Giulio.

— Scara în spirală ! insistă Guido.

Numai că, atunci cînd sosirăm în faţa scării în spirală, se întîmplă lucrul cel mai curios. Nici unul, în afară de noi doi, nu voia să urce. Noi doi, singuri, nu am fi urcat niciodată : şi nu puteam s-o mărturisim.

— Acum, Guido, n-o să ne facă să ne rupem gîtul pe flecuşteţul acela de scară, spuse soţia lui Vittorio.

Era evident că pentru a admira scara în spirală, ajungea s-o priveşti de jos.

Dar soţia lui Guido intuise că Guido ţinea să se urce pe ea, şi mai ales să urcăm cu toţii, împreună. Se avîntă prima pe scăriţă, rîzînd :

— Leneşilor !

Terenul de tenis era luminat de lună doar pe jumătate. În cealaltă jumătate, pe diagonală, muntele împădurit şi ameninţător proiecta o umbră, foarte neagră şi de nepătruns, tocmai datorită contrastului cu claritatea din partea luminată.

Pămîntul era plin de gropi şi de neregularităţi, poate foi şi ramuri uscate, iar ici şi colo smocuri de

iarbă, înalte de două palme, nemişcate în aerul fără vînt. Nici cea mai mică urmă de plasă, de linii albe. Ar fi fost absolut imposibil să se joace tenis acolo. În sfîrşit, aproape la mijloc, între umbră şi lumină, o formă răsucită şi vag omenească : după ce o priveai un moment, îţi dădeai seama că era un trunchi de copac, probabil al unui măslin părăsit acolo vremelnic.

Totuşi, graţie liniştei şi luminii acelei nopţi extraordinare de vară, era un spectacol care avea un anumit farmec.

Ne oprirăm toţi şapte să privim timp de cîteva minute, într-o tăcere desăvîrşită, pe poteca îngustă care se întindea de-a lungul plasei sfîşiate.

Vittorio, care este poet, murmură :

— Încerc să mi-i imaginez pe vilegiaturiştii care veneau aici să joace... cine ştie, poate nici măcar cu prea mulţi ani în urmă...

— Patruzeci, spuse Guido, repede.

— Ce ştii tu ? îl întrebă soţia.

— Nimic, spuneam aşa... Mi se pare într-o stare mult prea proastă ca să se fi putut juca pe el mai de curînd...

— Un teren de tenis are nevoie de multă îngrijire, observă Giulio.

O cucuvea ţipă foarte ascuţit, chiar deasupra capetelor noastre.

— Acum să mergem ! spuseră femeile, aproape în cor.

— Să mergem.

— Mie mi-e foame.

— Să mergem !

Ne întoarserăm în şir indian, la scăriţa în spirală. Noi doi rămăsesem ultimii. Guido era tot fără chibrituri : se opri, şi din nou îi aprinsei ţigara. În timp ce trăgea fumul cu ochii închişi îmi spuse şoptind printre buzele care strîngeau ţigara :

— Apropo, oare tu-ţi aminteşti : cînd jucau ăia, ai văzut mingea ? Gîndeşte-te bine.

Mă gîndii. Nu dădusem importanţă acestui fapt. Dar puteam oare jura că văzusem mingea ?

Vittorio fu ultimul care urcă scăriţa.

Acum, Guido şi cu mine, care *văzusem*, eram singuri pe potecuţă. Nu îndrăzneam să privim spre teren. Priveam în partea cealaltă, în jos, spre lanterna lui Vittorio : spre lumina care oscila în umbra frunzişului şi în împletitura de fontă brodată. Vedeam l mina aceea şi formele dragi, reliefate, ale prietenilor noştri : auzeam tîrşîitul lor lent şi încurajator, muzica dulce a cuvintelor lor.

— Ei ? mă îndemnă Guido înăbuşit.

— Nu ! Aşa e : n-am văzut de loc mingea ! admisei. Şi chiar şi băiatul care adună mingile, dacă te gîndeşti bine, l-am născocit noi : nu l-am văzut. I-am văzut doar pe cei care jucau...

— Vrei să spui care se făceau că joacă, continuă el, tot cu rîsul său aspru, care părea să-i dea o plăcere dureroasă, şi care, de data aceasta avea aproape un ton de triumf. Se prefăceau, ai înţeles ?!

Nu răspunsei. Şi, în tăcerea care urmă, auzii — auzi şi Guido — o bufnitură uşoară şi distinctă : nu dinspre partea prietenilor noştri, care aşteptau la capătul scării : o bufnitură la spatele nostru, dinspre teren. O bufnitură, apoi imediat o alta, şi

o altă: fiecare părea mai ușoară decît cea anterioară.

Ne ținurăm respirația, cuprinși poate de un fior de groază adevărată și totuși fascinați: incapabili, pentru o clipă, de orice mișcare.

Ne întoarserăm amîndoi: la timp ca să vedem o minge albă, o minge de tenis, care mai sări încă de două, trei ori pe terenul acela ciudat, și dispăru apoi în beznă, pentru totdeauna.

OGLINZI ȘI STAFII

Cei patru scenariști își reluară locul obișnuit în fața căminului aprins. Comandară obișnuitul coniac. Și în timpul acesta se uitau cu coada ochiului, cît se putea mai discret, spre fata cu bluza verde-smarald, care bea singură la bar un rachiu de vișine. Distanța pînă la ea era atît de mică încît favoriza, dacă nu chiar scuza, o apropiere politicoasă. Dar cine și-ar fi luat această răspundere?

Mai ales faptul că erau patru ar fi imprimat fără îndoială o notă de vulgaritate unei eventuale tentative. Un bărbat singur, cu ea singură în bar, ar fi avut aproape datoria să-i vorbească.

La toate acestea se gîndeau cei patru prieteni, fiecare în sinea lui. Nici măcar nu aveau posibilitatea să mărturisească lucrul acesta, pentru că fata i-ar fi auzit.

Își sorbeau coniacul în tăcere, aruncîndu-și priviri comice și descurajate, temîndu-se de clipa care nu mai putea să întîrzie! Aceea în care fata va coborî de pe taburetul ei și se va îndepărta.

Imobilitatea micului bar, căldura plăcută a fotoliilor de piele, penumbra, tăcerea încărcată de pîrîitul conurilor de pin uscate care ardeau în că-

min, dădeau o satisfacţie şubredă, care aştepta să se topească în melancolie şi amărăciune de îndată ce fata va pleca.

Şi în această aşteptare, în ascunzişul propriilor fantezii, fixînd flăcările ca să nu fixeze fata, cei patru se concentrau, întunecaţi : se căzneau în mod penibil să născocească un pretext care să le permită să intre în vorbă.

Se forţau în zadar. Situaţia se înrăutăţea. Spinarea de smarald, nemişcată şi zveltă, era un miraj repetat de toate oglinzile care căptuşeau barul de jur împrejur, între cornişele de cireş lucrate cu frunze în stil *liberty*, şi dincolo de vasele cu azalee dese : un miraj care se va risipi de la o clipă la alta şi care totuşi, în ciuda vecinătăţii şi a prezenţei repetate şi foarte apropiate, părea de neajuns.

Se întîmplă, în schimb, ceea ce se întîmplă atunci cînd cineva trage spre el cu violenţă încăpăţînată o uşă pe care ar fi de ajuns s-o împingă ca să se deschidă.

Prin una din ramele acelea ce puteau fi luate, în penumbră, drept o altă oglindă şi care în realitate nu erau decît o mică arcadă care comunica cu holul, intră portarul de noapte ca să-l anunţe pe regizor :

— Roma a renunţat.

Portarul îi atrăsese atenţia regizorului, rostindu-i numele cu voce tare, precedat de ritualul *dottore*, iar fata se întorsese ca la o chemare magică ; roşind cu graţie din pricina timidităţii, repetă numele acela şi îl întrebă pe regizor dacă, din întîmplare, era vorba chiar de el.

Gheața fusese spartă. După primul schimb politicos de replici, i se explică fetei motivul pentru care regizorul, scriitorul și ceilalți se aflau acolo. Iar fata se alătură foarte natural grupului. Se numea Roberta di E. : numele unei vechi familii aristocratice din Piemont. Schioare și patinatoare pasionată. Sîmbătă, probabil, vor veni fratele și sora ei care locuiesc la Bruxelles cu părinții.

În bluza verde smarald, și în pantalonii negri de seară, foarte mulați, era dreaptă, zveltă, de o extraordinară frumusețe : ochii albaștri, părul blond-cenușiu, lăsat pe spate, de o parte și de alta a chipului trandafiriu, în două valuri egale, netede și grațioase.

Scriitorul însă nu-și ascunse propria-i amărăciune : ocazia care permisese fetei să stea în mijlocul lor în fața focului însemna recunoașterea faimei regizorului și nu a sa ! Se ridică nerăbdător, aproape bătînd din picior, declarînd că-i este somn și că vrea să se retragă.

Scenaristul abruzzez, care îl cunoștea mai bine decît ceilalți, înțelese că scriitorul suferea pentru că în confuzia prezentărilor, fata dovedise că nu auzise bine numele său și că nu-l recunoscuse și pe el. Se grăbi să dreagă lucrurile.

Ea, atunci, diplomată prin naștere, reuși să roșească încă o dată : dar de data aceasta ca și cum ar fi fost tulburată din pricina admirației :

— Mă scuzați, nu înțelesesem...

Și, împăcat, scriitorul rămase.

Începu astfel între el și regizor o întrecere vanitoasă ca să strălucească fiecare mai mult în ochii fetei ; și, dacă nu începu chiar o luptă adevărată pentru cucerirea fetei, începu, și mai ridicol, să se vadă o dorință aprigă pentru o dominație absolut ipotetică asupra ei.

După cum se cuvenea, ținînd seama de figura prerafaelită a fetei, tema conversației deveni imediat extrem de romantică : de altfel, ea însăși o sugerase.

— Veniți pentru prima dată în acești munți ? Eu, în schimb, am venit întotdeauna aici, de cînd eram mică. Unchiul meu mi-a povestit că aici, chiar aici, unde este acum acest hotel... adică, nu vă speriați, nu chiar aici sub noi, dar foarte aproape, unde este acum parcul, lîngă hotel... cîndva, oh, doar pînă acum cincizeci de ani, era cimitirul. Cîndva satul se reducea numai la partea aceea care se numește astăzi Borgo Vecchio : cimitirul, pe-atunci, rămînea în afară, dincoace de torent... Apoi, încet-încet, satul s-a mărit : cimitirul a ajuns chiar în mijloc. De aceea l-au mutat departe, dincolo de patinoar... Noi avem o căsuță sus, în Borgo Vecchio. În iunie venim acolo întotdeauna. În iunie, muntele este minunat. Iarna este prea complicat, nu avem încălzire. Și-atunci, venim în acest vechi hotel. Nu este frumos, dar este atît de comod, și eu îl ador.

— Vi se dă întotdeauna aceeași cameră ? întrebă scriitorul, ca și cum s-ar fi gîndit la ceva.

— Natural.

— Şi este... pe partea cimitirului?

— Natural, rîse fata, încercînd, dar în zadar, să ascundă sub un ton glumeţ însufleţirea neaşteptată. Ador lucrul acesta. Stau la fereastră. Văd brazii aceia mari, închişi la culoare, mă gîndesc că sînt poate tot cei de odinioară. Mai ales în nopţile cu vreme urîtă, cînd vîntul şuieră printre ramuri şi face să tremure geamurile...

— Vă este frică?

— Da de unde! Stau la căldură, acoperită bine. Şi cu urechile ciulite. E un lucru pe care-l ador.

— Atunci ar trebui să încercaţi să dormiţi în cabana din valea Doronului, spuse rîzînd scriitorul.

— Valea Doronului? Unde este?

— În Franţa. Doronul este un afluent secundar al rîului Arc. Valea merge în sus pînă la două mii de metri... Iarna nu este foarte frecventată. Trebuie să urci cu schiurile, fără piste, sau să ai un Jeep cu şenile. Cabana, într-adevăr, nu este nici măcar o cabană: ci o veche *maison de chasse*[1], pe jumătate dărîmată. Pînă acum cîţiva ani era acolo un paznic, un oarecare Timonier, care pregătea masa pentru schiori şi o dată pe săptămînă cobora la Tennignon să-şi facă provizii. De cîţiva ani însă a renunţat. Mai urcă din cînd în cînd: ziua, mai ales cînd este timp frumos. Dacă se nimereşte careva, aprinde focul, face puţină ciorbă, deschide

[1] Casă de vînătoare (fr.).

cîteva cutioare de conserve. Cum apune soarele, coboară. Clubul Alpin Francez îi dădea pentru cabană o mică leafă. Acum, firește, nu i-o mai dă.

— Și din ce cauză ? Apăreau fantome ? întrebă amuzată și nerăbdătoare fata...

— Pe acest Timonier îl cunosc bine, reluă scriitorul, pentru că este nepotul unei bătrîne cameriste a mamei mele. Am fost pe la el de trei sau patru ori. E un bărbat frumos, în jur de patruzeci de ani. Înalt, voinic, liniștit și rumen, cu două mustăți negre.

Nici urmă de nervi slăbiți la el. În timpul războiului a luptat în *maquis* și s-a purtat foarte bine. Curajos, leal, simpatic : în sfîrșit, un muntean zdravăn. Și de aceea întîmplarea merită să fie povestită. Bine : Timonier spunea că pe vremea cînd petrecea iernile la cabană, într-o noapte, spre miezul nopții, a început să audă o voce depărtată care striga : „Timonier ! Hei, Timonier !"

Presupune că o fi vreun schior care a făcut vreo traversare și s-a rătăcit. Sare jos din pat și se duce să deschidă. Dar nu vede pe nimeni.

Luna era sus la mijlocul cerului, umbrele pe zăpadă erau clare și transparente. Dă ocol casei. Strigă. Nu răspunde nimeni. Se gîndește că o fi visat. Se culcă iar. După cinci minute, aude din nou glasul. Dar de data aceasta foarte aproape, ca și cum ar fi venit dinspre luminișul din fața cabanei : „Timonier !" Și se aude o lovitură puternică în ușă, apoi o alta, și încă una.

„Se vede că adineauri era încă departe, că vîntul adusese vocea şi că acum a sosit", se gîndeşte Timonier. Merge iarăşi la uşă. Deschide. Nimeni.

Fenomenul începu să se repete, aproape în fiecare noapte. Şi nu numai un singur glas, ci două, trei, nenumărate. Şi chemau toate o dată, şi pe un ton sfîşietor şi neliniştit: *„Au secours! Timonier! Au secours!"* [1]

De loc înspăimîntat, dar tulburat, ce-i drept, luă un prieten să doarmă cu el la cabană. Şi avu, astfel, dovada că nu era vorba de o halucinaţie. Încercă să se obişnuiască. Cu vremea îşi dădu seama că nu o să poată. Nu mai avea somn şi poftă de mîncare. În fiecare zi, cînd cobora soarele, începea în el o agitaţie teribilă, crescîndă, pe care nu reuşea să şi-o domine. De-ar fi putut măcar să le vadă! Mă asigură că a rezistat două luni încheiate numai cu acest scop, cu această speranţă. Stingea lumina. Se aşeza la pîndă, complet îmbrăcat, în spatele uşii şi, la primul strigăt, sărea şi o deschidea larg. Dar nu a văzut niciodată nimic, decît muntele imens şi nemişcat de jur împrejur.

Acolo, în jur, pe partea dreaptă a văii Doronului, sînt gheţarii din Vanoise, conchise scriitorul, cedînd vanităţii de a-şi etala propria sa cultură alpinistă. Muntele Pelvoz, Dôme de Chasseforêt, faimosul Dent Parrachée... Zeci de alpinişti şi-au pierdut viaţa acolo, iar cadavrele lor în multe cazuri nu au mai fost găsite. Aşa explică Timonier fenomenul.

[1] Ajutor! Timonier! Ajutor! (Fr.).

Scriitorul tăcu și văzu cu satisfacție că fata îl privea în continuare cu frumoșii săi ochi albaștri larg deschiși, în tăcerea abia întreruptă de ultimele troznete ale conurilor uscate, care ardeau.

— Asta e nimic! spuse atunci regizorul încet, și totuși cu o anumită asprime, voalată și reținută, ca și cum ar fi fost nerăbdător să i se permită și lui să povestească o întîmplare și să facă la rîndul său figură bună în fața fetei. Sînt numai mărturii indirecte. Mie, în schimb, mie personal, mi s-au întîmplat cel puțin două lucruri extraordinare.

— Povestește-ne unul, exclamă scriitorul.

— Nu, nu, pe amîndouă! spuse Roberta.

— Pe rînd însă, repetă scriitorul cu un mic strigăt, răsucindu-se plictisit în fotoliu.

— Voi începe cu cel mai simplu. Eram la mare, vara, în vacanță, cu soția și cu fetele mele, într-o vilă închiriată.

Era o vilă izolată în mijlocul pădurii de pini, între Vada și Cecina. Soția mea trebuise să plece pe neașteptate la Napoli pentru că mama ei era grav bolnavă. Rămăsesem singur cu fetița cea mai mică și cu două femei de serviciu. Cea mare se dusese cu soția.

Trebuie să știți că soția mea era singură la părinți și că mama sa o idolatriza cu un devotament aproape isteric. Nu aș fi reușit să mă căsătoresc cu ea dacă mai înainte nu i-aș fi permis viitoarei

mele soacre să-mi cerceteze meticulos toată viaţa. În seara dinaintea nunţii ea a vrut să-mi vorbească în mare taină. M-a închis într-o cameră unde nimeni nu ne putea auzi. Şi aici mă puse să jur solemn că mă voi dedica cu totul fericirii fiicei sale : ajungînd, în sfîrşit, să mă ameninţe chiar cu moartea dacă nu mă voi purta bine.

Soţia mea, deci, plecase cu trenul, de la Livorno, dimineaţa la nouă, şi ajunsese la Napoli la patru după-amiază. La o oră după aceea îmi telefonă, spunîndu-mi că o găsise pe mama ei într-o stare gravă, dar nu disperată. În sfîrşit, deocamdată se părea că nu ar fi în primejdie.

Mă dusei spre sfîrşitul după-amiezii să iau fetiţa de pe plajă şi apoi mă întorsei cu ea la vilă şi mîncarăm împreună, renunţînd să merg la Mazzanta, unde prietenii mă aşteptau, ca în toate serile, să jucăm poker. Soţia mea putea să telefoneze dintr-o clipă în alta şi nu voiam să mă îndepărtez de casă.

Culcai eu însumi fetiţa în jurul orei nouă şi apoi mă întorsei în camera de zi. Programul de la televizor nu mă interesa : îl închisei şi luai o carte. Mă întinsei într-un fotoliu de răchită şi începui să citesc liniştit, la lumina singurei lămpi pe care o lăsasem aprinsă, o lampă cu picior, înaltă, cu un abajur frumos cu flori roz, aşezată lîngă fotoliu.

Imaginaţi-vă scena, cadrul. Tihna nopţii de vară. Ţîrîitul greierilor în pădurea de pini din jur. Şi clipocitul liniştit şi regulat al valurilor : plaja era la mai puţin de cincizeci de metri de vilă.

Deodată, simţii o prezenţă străină în cameră. Nu aş putea să definesc exact ce am simţit : un pas, un foşnet, o suflare : mă gîndii că intrase pe uşa cu geamuri deschisă înspre pădurea de pini vreo pisică sau vreun alt animal. Mă întorsei repede într-o parte ca să văd. Şi, chiar în clipa aceea, lampa pe care, întorcîndu-mă astfel, o lăsasem în spatele meu, se stinse prăbuşindu-se şi fărîmîndu-se pe podeaua de ceramică. Ca să spun adevărul, am înţeles ceea ce s-a întîmplat abia după aceea. In momentul acela, văzui timp de o clipă reflectarea luminii fulgerînd mai vie. Apoi o bufnitură, explozia becului, întunericul.

Aprinsei lumina din plafon şi jur că nu am fost prea mulţumit de ceea ce am descoperit : becul cu inelul său şi cu abajurul erau cu desăvîrşire separate de braţul de alamă, care le sprijinea şi care, chiar la îmbucătură, părea rupt proaspăt, ca şi cum două mîini puternice şi hotărîte l-ar fi smuls din locul acela ; era rupt şi tubul de alamă şi firul electric care îl străbătea. Şi nu se putea spune că eu, întorcîndu-mă, aş fi izbit piciorul lămpii : pentru că acesta era la locul său, drept şi nemişcat.

Nu am avut nici cea mai mică îndoială. Am înţeles imediat că fusese soacra mea : moartă poate de cîteva minute, prin acea ultimă şi disperată prevenire, mi-o încredinţa din nou pe fiică-sa şi mă ameninţa. Spusei cu voce tare, tremurînd, dar fără să şovăi : „Da, mamă, fii liniştită : n-o s-o părăsesc niciodată pe Egle a dumitale".

Aproape ca un răspuns, sună telefonul. Era un aviz foarte urgent de la Napoli. Soția mea îmi spunea că mama ei murise. Cînd ? De un sfert de oră, cel mult.

Roberta, care acum îl privea pe regizor așa cum îl privise înainte pe scriitor, nu-și reținu un fior de plăcere. Era evident pentru toți că această povestire o depășise cu mult pe cea dinainte : poate nu atît pentru că povestitorul fusese mai iscusit, cît pentru că povestise ceva care i se întîmplase chiar lui. Și nu ceva care îi fusese relatat de alții.

— Și eu am avut o experiență personală ! strigă atunci scriitorul. Nu cu spirite. Ci ca în povestirile științifico-fantastice.

— Spuneți, spuneți : le ador ! exclamă Roberta și cu o mișcare neașteptată și spontană, deși tulburătoare, alunecă de pe fotoliu și se ghemui pe covor în fața scriitorului, sprijinindu-se pe călcîie, cum stau orientalii.

Fu limpede pentru cei doi scenariști că și mișcarea aceasta, aparent neobișnuită și prea îndrăzneață, a nobilei fete, se datora înnăscutei sale diplomații și amabilități. Dîndu-și seama că lăsase să se vadă că prefera povestirea regizorului aceleia a scriitorului, Roberta voia acum să restabilească echilibrul și să se pregătească să asculte a doua povestire a scriitorului cu o atenție și o cochetărie mai specială.

— Aşadar, începu scriitorul, îl cunoaşteţi pe Gattina? Voi, desigur, îl cunoaşteţi, preciză înspre prieteni; apoi, întorcîndu-se spre Roberta: Dar tot atît de sigur sînt că dumneavoastră nu-l cunoaşteţi.

— Pe cine? Petruccelli della Gattina? spuse fata surprinzîndu-i pe toţi.

— Nu. Numai Gattina: fără „della". Gattina este un savant, un etnolog, care locuieşte acum la Roma. Etnolog? Paleontolog, biolog, astronom, istoric şi umanist; un om de ştiinţă complet, pe care îl interesează totul. În trecut am fost foarte buni prieteni. Deci, într-o noapte, mergeam cu maşina, împreună cu Gattina, de la Roma la Veneţia. Alesesem şoseaua care urmează valea Tibrului, se poate spune, pînă la izvoare. După ce am trecut de Città della Pieve...

— Gattina este cel mai mare mincinos pe care l-am cunoscut în viaţa mea, spuse inoportun şi totodată cu blîndeţe unul dintre scenarişti; nu abruzzezul, ci celălalt, triestinul, care era cunoscut pentru blîndeţea caracterului şi pentru dulceaţa mereu corespunzătoare a tonului său. Cu atît mai mult surprinse asprimea observaţiei sale.

— Ce vrei să insinuezi? strigă scriitorul, că şi eu povestesc acum născociri?

— N-am vorbit de tine. Am spus doar că Gattina este un mare mincinos.

— Dar ce legătură are? Şi pe urmă, nu mă întrerupe!

— Are legătură, are, explică triestinul, cu calmul său obişnuit. Pentru că datorită unei justiţii

ciudate, evenimentele cele mai extraordinare și incredibile se întîmplă aproape întotdeauna mincinoșilor.

— Hai, spune! Și eu sînt mincinos, nu?

— Lăsați acum. Povestiți, vă rog, spuse Roberta trecîndu-i cu gingășie mîna delicată peste un genunchi.

La contactul acela, la atingerea aceea ușoară, mînia scriitorului se potoli.

— Ei bine. Povestesc. Dar o poveste adevărată. Și cer să fiu crezut. Cînd vreau să inventez... Să ne înțelegem, nu vorbesc de sentimente: sentimentele, dacă un scriitor este scriitor, sînt întotdeauna adevărate: vorbesc de fapte. Cînd vreau să inventez este foarte simplu: scriu. Dar cînd vorbesc, spun adevărul. Ar fi stupid, altfel: nu credeți?

— Ce multă dreptate aveți! spuse Roberta privindu-l, și părea că în clipa aceea nu avea ochi decît pentru el.

— Deci, spuneam: după ce treci de Città della Pieve, există între acei munți, în timp ce șoseaua urcă încet spre Passo de Verghetta, un podiș care coboară lin, în formă de albie, pînă la primele case din sat. Sînt pășuni, cîmpuri de ovăz și de cartofi, iar ici și colo livezi.

Era ora unu sau două și noi, urcînd încet în mod intenționat, admiram în noaptea luminoasă de vară, luminoasă dar fără lună, armonia desăvîrșită care se afla și în acest colț îndepărtat, aproape aspru, al peisajului toscan de la hotarul cu Romagna. Oprirăm. Coborîrăm din mașină ca să facem cîțiva

pași: de la Roma mersesem încontinuu. Respiram aerul proaspăt al Appenninilor. Priveam în jos, în vale, luminile arare și risipite din Città della Pieve. Cerul era albastru lucios, cu buchete de stele scînteietoare.

Deodată, Gattina, care se afla tot pe marginea șoselei, dar la cîțiva pași de mine, mă ajunse dintr-o săritură, mă strînse de braț și îmi spuse înăbușit cu panică: „Privește!" și, apăsînd pe brațul meu, mă obligă să mă întorc, să privesc înapoi și în sus: sus, unde, ca și cum ar fi răsărit din marginea neagră a muntelui, care în punctul acela este în întregime o pădure sălbatică și fără case, apăruse un obiect prelung, violaceu, albăstrui, lilà: în sfîrșit, o culoare care părea că variază ușor dar continuu: un obiect de o luminozitate fluorescentă: care fără nici un sunet sau zgomot, nici cel mai slab șuierat, nici cel mai ușor zumzet, cobora spre noi, chiar deasupra capetelor noastre: crescînd evident între timp, pentru că se apropia. Pînă cînd văzurăm că nu era un oval, ci rotund și convex deasupra și dedesubt, ca unele sfîrleze cu care se joacă copiii.

Într-adevăr, se putea întîmpla ca acel U.C., *Unidentified Object* [1], cum îl numesc americanii, sau farfurie zburătoare, cum o numim noi, să se rotească în jurul său cu o viteză atît de mare încît să pară că stă pe loc: ba chiar, să stea pe loc, cum îmi explică apoi Gattina. Pentru că imobili-

[1] Obiect neidentificat (engl.). În presa noastră: O.Z.N. — Obiecte zburătoare neidentificate.

tatea unui obiect nu ar fi altceva decît viteza extremă a unei mişcări speciale pe care el o are în jurul său. Solidele nu ar fi decît lichide sau gaze ale căror molecule se învîrtesc atît de repede încît par nemişcate...

— Lasă asta, acum!

— Întoarce-te la farfuria zburătoare! protestară prietenii.

— Iată. Farfuria zburătoare trecu pe deasupra capetelor noastre, la o înălţime de trei, patru sute de metri. nu mai mult. Ni se păru mare, în raport cu copacii, vreo douăzeci de metri în diametru. Ne trecu pe deasupra capului şi începu să se depărteze şi să coboare spre podişul din Città della Pieve. Toate acestea, natural, în cîteva clipe. Mi se păru că în timp ce cobora, luminozitatea discului se micşora. Acum părea aproape aşezat pe pajişte: sau, poate, rămăsese suspendat, la o palmă de la pămînt. Nu ştiu, eram la circa un kilometru şi nu puteam să înţelegem. Farfuria, în momentul acela, era la rîndul său la cel puţin un kilometru de primele lumini din sat.

Instinctiv, mă eliberai din strînsoarea lui Gattina şi mă repezii dincolo de şosea, pe un cîmp, chiar în direcţia farfuriei. Dar Gattina, cu un urlet înăbuşit, mă opri: „Ce faci? Imbecilule!"

Mă întorsei şi văzui că era alb de frică şi înţelesei că din cauza fricii, nu pentru altceva, mă strînsese cu atîta putere de braţ în acele cîteva minute.

— De ce? Ție nu-ți era teamă? întrebă abruzzezul.

— Nu, de loc. Dar tocmai neavînd teamă, eram într-adevăr imbecil. Gattina nu greșea. Se pare, după cîte am citit apoi în comunicările americane asupra U.C., că marțienii sau venusienii, care manevrează aceste farfurii zburătoare și stau închiși în interiorul lor, ne pot vedea fără ferestruici, fără ca ei în acest timp să fie văzuți, cum se întîmplă cu anumiți ochelari negri, concavi și transparenți înăuntru, strălucitori și convecși în afară... Și se pare că acești marțieni sau venusieni de pe farfuriile zburătoare se tem de apropierea noastră, a oamenilor de pe pămînt; sau că, oricum, au ordine precise de la superiorii lor să nu ne lase să ne apropiem mai mult de o anumită distanță. De aceea, de mai multe ori, aviatorii americani care au încercat să urmărească în zbor farfuriile zburătoare, au fost pulverizați în mod misterios. Ei da, sînt fapte misterioase dar absolut dovedite. Am citit eu însumi numele piloților nimiciți fără să lase urmă și numele martorilor care au asistat la dispariția neașteptată.

Cînd Gattina strigă, mă întorsei ca să văd ce era. Iar el, neliniștit, încercă să-mi explice în două vorbe ceea ce v-am spus eu. Natural, nu mai aveam chef să merg spre farfurie. Rămaserăm în tăcere, fără să mai facem un pas și fără să mai deschidem gura. Fu, de altfel, un timp foarte scurt. Durează mai mult să povestești o asemenea întîmplare decît să o trăiești. După zece, cincisprezece

secunde cel mult, farfuria se ridică fulgerător de pe pajiște, tot așa, fără nici un sunet ori zgomot, și cu o creștere imensă a luminozității, sau cel puțin așa ni se păru. Înainte de a putea să ne convingem cu siguranță, aceea era deja foarte sus, doar un punct pe cerul înstelat și dispărea la zenit.

De data aceasta efectul nu lipsise. Roberta, fără să-și desprindă frumoșii ochi albaștri de la scriitor, înghiți în tăcere. Apoi spuse :

— Dar îmi închipui că dumneavoastră ați scris despre această uimitoare experiență.

— Nu. Niciodată.

— Nu ? Și de ce ?

— Ei !

Abruzzezul interveni :

— Vă spun eu care este cauza, domnișoară. Dar este foarte limpede : teama !

— Teama că nu va fi crezut ? întrebă Roberta.

— Nu, dimpotrivă. Teama de ei, de marțieni sau de venusienii care ar putea să prefere tăcerea sa. Sau greșesc ?

Scriitorul răspunse grav :

— Nu greșești. Cîteodată îmi vine să rîd cînd mă gîndesc la această teamă. Pun o foaie în mașină : încep să scriu. Dar iată, în concentrarea neașteptată a amintirii revăd farfuria, clar, cum am văzut-o în noaptea aceea. Îl simt pe Gattina strîngîndu-mi brațul cu mîna. Revăd chipul său îngrozit. Și scot foaia, o rup și nu mă mai gîndesc la

asta. Nu, nu am scris niciodată despre asta şi nici măcar nu am povestit. Aceasta este prima dată.

— Prima dată? Şi pentru ce?! întrebă Roberta, strălucind de malițiozitate, şi nu păru să-şi dea seama de riscul propriei întrebări: De ce tocmai în seara aceasta?

— Gîndiți-vă puțin şi veți descoperi singură, răspunse cu un rîs satisfăcut scriitorul, răsucindu-se aproape în jurul său, în fotoliul mare.

— Însemnează că în seara aceasta, aici, insinuă politicos triestinul, există ceva care te-a făcut să-ţi învingi frica de venusieni!

Cei patru rîseră. Iar Roberta roşi, nu jenată, dar parcă şifonată de acea clipă de vulgaritate masculină, chiar dacă fusese inevitabilă şi provocată de ea însăşi.

Încercînd iarăşi să restabilească echilibrul, pe care, o dată cu rîsul acela, îl simțise în pericol, Roberta se ridică. Se privi, un moment, în tăcere, ca şi cum ar fi fost preocupată, în oglinzile care îi trimiteau înapoi chipul multiplicat între ramele *liberty* şi dincoace de azalee. Pentru o clipă, prietenii se temură că ea se şi hotărîse să-i părăsească. Dar nu: se apropiase numai de regizor, amintindu-i:

— Şi a doua povestire a dumneavoastră?

— A doua povestire a mea este o întîmplare foarte tristă. E vorba de un prieten pe care l-am pierdut. Voi toți îl cunoşteați. Şi chiar dumneavoastră, domnişoară Roberta, trebuie să fi auzit vorbindu-se de el. Era un pictor, un pictor foarte bun...

Regizorul spuse numele, și, pentru o clipă, rămase în tăcere : nu ca și cum ar fi căutat cuvintele, ci ca și cum sunetul acelui nume, pronunțat de el însuși, l-ar fi făcut să tresară. O privi pe Roberta ca să-și recapete forță și continuă.

— Ultima dată cînd l-am văzut a fost într-o seară de septembrie, la Milano. Seara și o bună parte din noapte. Noi doi singuri. Am cinat tîrziu, la terasa Savini, în Galerie ; și zăbovirăm acolo, atîta cît fu posibil, pînă cînd chelnerii ne obligară să ne sculăm, ca să ridice scaunele și mesele.

Am spus greșit : am cinat. Eu singur am mîncat ceva. El, pe atunci, cum știu foarte bine toți cei care l-au frecventat în ultimele luni ale vieții sale, aproape nu mai mînca. Fuma continuu : cred că sute de țigări pe zi, aprinzîndu-le una de la alta. Rezista dimineața și după amiaza cu cafea : noaptea, iarăși cu cafea, dar boabe, alternînd-o cu păhărele de Sassolino.

Ajunsese un schelet. Și, deși conversația sa era aceeași de totdeauna, bogată în imagini, spirituală, sarcastică, conversația cea mai amuzantă pe care am auzit-o vreodată, privirea sa avea ceva de disperat și de fugărit... Da, ca și cum ar fi știut că este urmărit de un pericol iminent, mortal și fără scăpare. De cîtva timp, față de prietenii intimi folosea un refren : „Se strînge cercul, dragul meu !" Repeta această frază aproape mașinal, cu rost și fără, rîzînd ca de un ultim caraghioslîc. Dar prie-

tenii, chiar dacă nu-şi dădeau bine seama, simţeau că, din păcate, el vorbea serios.

Pot exista controverse în legătură cu valoarea operei sale, mai ales astăzi, cu voga aceasta a abstracţionismului. Dar nu în legătură cu vitalitatea figurii sale, cu generozitatea vieţii sale.

A fost o viaţă, dragă domnişoară Roberta, dedicată complet femeilor. Iată de ce, cînd începu să înţeleagă că îmbătrînea, cînd începu să înţeleagă că femeile nu vor mai putea să-l iubească tot ca înainte, se simţi pe neaşteptate pîndit de o putere rea şi monstruoasă ; în mijlocul unui cerc care se strîngea inexorabil, un cerc de durere şi de moarte.

— Îl cunoşteam pe prietenul tău, spuse scriitorul, şi-mi dau seama de ceea ce vrei să spui. Nu pricep însă de ce vorbeşti despre viaţa sa dedicată complet femeilor, pe un ton admirativ : da, ca şi cum ai spune o viaţă dedicată întrutotul operelor de caritate, o viaţă virtuoasă, în sfîrşit.

— Dar, vorbesc aşa pentru că viaţa lui a fost virtuoasă ! O, şi dacă nu vrei virtuoasă, atunci eroică. Deoarece cucerirea femeilor nu avea pentru el nimic meschin, nici vulgar : nu era o plăcere. Mai bine zis era o plăcere doar în mică măsură : în general, era o misiune sacră, o inspiraţie tragică şi totală, în faţa căreia toate celelalte activităţi ale sale, materiale şi morale, deveneau secundare : chiar şi pictura, care, în ciuda indiscutabilei sale valori artistice, a fost pentru el doar o modalitate ca oricare alta de a se prezenta fetelor şi de a le impresiona inimile.

— Foarte romantic, exclamă Roberta, privind cu ochii săi albaştri în gol sau spre oglinzile dintre vasele cu flori, ca şi cum ar fi căutat acolo imaginea pictorului mort.

— Da, aveţi dreptate, continuă regizorul. Acesta este cuvîntul exact : romantic. Fusesem şi rivali, cum nu putea să nu se întîmple trăind în relaţii de prietenie atîta timp, înainte şi după eliberarea Romei. Fusesem rivali : şi aveam toate motivele să cred că el, cu prilejul acela, nu se purtase faţă de mine ca un prieten.

Totuşi, în noaptea aceea în Galerie, între un păhărel de Sassolino şi un bob de cafea, fixîndu-mă cu ochii săi blînzi, melancolici, mari, deschişi, şi pe neaşteptate serioşi, cum foarte rar i se întîmpla, ţinu să-mi declare solemn că mă înşelam... Zîmbii fără să dau importanţă cuvintelor sale. Trecuseră atîţia ani. Vinovat sau nu, îl iertasem. Nu-l luam în seamă şi pentru că, în clipa aceea, atenţia mea era atrasă de o figură stranie de femeie, care, în timp ce noi vorbeam la masa din restaurantul pustiu, ne privea fix, de dincolo de bariera cutiilor cu flori, din mijlocul unuia din intervalele care despărţeau o cutie de alta, în aşa fel ca să ne poată observa bine.

— Era o femeie matură, blondă, ciufulită, nepieptănată : bluză de culoarea fragilor ieşită din *blue-jeans*, sandale de piele roşie. Chipul ruinat şi puternic fardat : buzele de un roşu violet, sprîncenele doar un semn de creion. E drept că era

încă vară : dar nu era tocmai firesc să vezi o femeie îmbrăcată în felul acela în Galerie.

Te izbea mai ales atitudinea ei. Avea o țigare în colțul buzelor, un ochi pe jumătate închis din pricina fumului, picioarele depărtate și mîinile în buzunare. Atitudinea lui Gavroche. Dar buzele sale strîngeau țigara cu o strîmbătură hotărît disprețuitoare. Iar ochii ne fixau pe mine și pe prietenul meu pictorul (ne fixau chiar pe noi, în privința aceasta nu mai era nici o îndoială) cu o expresie crudă, înspăimîntătoare.

Prietenul meu, pictorul, observă că eu nu-l mai ascultam fiindcă priveam spre femeie. Se întoarse și el : dar o singură clipă ; și se trase înapoi liniștit, ca și cum pentru el ar fi fost un spectacol obișnuit. Își apropie scaunul de mine, se aplecă spre urechea mea și spuse : „Știi cine e asta ?“ „Nu“, spusei eu. „Și totuși, vezi, pe femeia asta o cunoști foarte bine.“ „Eu ?“ „Da, tu : și nu zic chiar că ai iubit-o, dar îți plăcea mult“, „Nu e posibil, spusei. Și cine este ?“ „Este Dolly Darko. Putredă de atîtea stupefiante. Colindă noaptea prin Galerie. Iată în ce hal a ajuns.“

Dolly Darko era o *soubrette,* de origină maghiară sau vieneză, destul de celebră, din 1935 pînă în 1945, sau în 1946. A fost o perioadă, cîțiva ani înainte de căsătoria mea, să ne înțelegem, de trei-patru săptămîni... în care făcusem aproape o pasiune pentru ea.

În ce stare era ! Și nici măcar nu trecuseră mulți ani. Desigur, desigur, despre ea era vorba : zîmbetul, țigara, ochiul semiînchis...

Mă întorsei, precaut, ca s-o mai văd o dată. Dar Dolly dispăruse. Prietenul mi-o arătă: „E acolo jos, uite-o."

Privii: la ieșirea din strada Berchet, Dolly Darko ocăra un gardian, cu gesturi mari, enervante, și cu strigăte răgușite care ajungeau pînă la noi. Se depărtă aproape imediat și de gardian, dispărînd spre colțul cu strada Biraghi.

Rămăsei în Galerie, cu prietenul meu, pînă spre ora trei. Apoi mă ridicai, eram obosit, pentru mine se făcuse ora de culcare: la zece dimineața trebuia să fiu la Malpensa și să iau avionul spre Roma. Dar el, care suferea de insomnie și nu se culca niciodată înainte de zori, insistă să nu-l părăsesc încă. Voia să meargă într-o berărie: unde, spunea el, va găsi o anume persoană: o fată, firește. Îl însoții pînă în prag, îl salutai și mă dusei la hotel.

Mă întorsei la Roma cum stabilisem. În dimineața zilei următoare, în ziarul *Il Messaggero*, văzui știrea morții neașteptate a prietenului meu, survenită în urma unui infarct în după-amiaza zilei precedente: la douăsprezece ore, sau ceva mai puțin, după ce îl părăsisem.

— Ei bine? Dar povestirea? întrebă rîzînd scriitorul, în timp ce se agita pe fotoliu.

— Iată povestirea. Este toată în concluzie. La două luni după moartea prietenului meu, în timp ce pregăteam un film pe care apoi nu l-am mai turnat pentru că producătorul s-a speriat de cenzură, îmi veni în minte, gîndindu-mă la *cast* [1], că

[1] Distribuție (engl.).

un rol greu și important, aproape primul rol după cel principal, putea să fie jucat de Dolly Darko.

Voiam însă s-o revăd și să-i vorbesc. Starea sănătății sale nu era desigur strălucită. O fi măcar în stare să lucreze? Însărcinai unul din obișnuiții secretari s-o găsească, la Milano, sau oriunde s-ar afla și să o aducă la Roma pentru o probă.

Secretarul se duse la Oficiul de plasare și se întoarse după o oră. „Domnule, spuse, Dolly Darko a murit." „Și ea? spusei. Cînd?" „Ah, domnule, a murit acum șase ani." „Cum este posibil?" „Ei, m-am uitat în registrul Oficiului unde se notează totul..."

M-am dus și eu în aceeași zi la Oficiul de plasare. Am vrut să văd registrul cu ochii mei. Da, nu încăpea nici o îndoială. Dolly Darko murise în spitalul din Niguarda, cu șase ani în urmă...

Regizorul spusese totul. Dar terminase cu o voce stinsă, și cu un automatism straniu, ca un arc care se destinde. De cîteva clipe chipul său părea să se fi fixat în gol. Ceilalți trei, care știau cît de bun prieten fusese cu pictorul, nu se mirară. Este adevărat că poate nici nu avură cînd. Pentru că în timpul acela Roberta se uitase la ceas, se ridicase dintr-o dată și strîngîndu-le mîna la toți, în mare grabă (Dumnezeule! uitase să dea telefon la Bruxelles), ieșise din bar și fugise spre ascensoare.

Conversația în jurul focului reîncepu imediat. Nu se mai vorbi de stafii. Se vorbi numai de Roberta.

Regizorul însă tăcea: văzuse ceva și nu mai avea curajul să le spună celorlalți. Văzuse în una din oglinzi, între azalee, reflectat cu claritate, chipul prietenului său mort, care îi privea pe cei patru adunați acolo în jurul focului și al fetei: ochii săi blînzi și melancolici aveau o expresie nouă: o tristețe și mai disperată decît aceea din ultima vreme a vieții sale; poate un reproș tăcut, poate ură...

De ce, se gîndea regizorul, se îndepărtase Roberta chiar în aceleași clipe în care el *văzuse*?

Telefonul cu Bruxelles-ul părea întrutotul un pretext. Era ceva afectat și fals în graba acelui rămas bun.

Dar dacă ceea ce o inspirase pe fată, ba chiar o silise să plece din bar, stîrnind în ea un capriciu, o cochetărie, regretul că admisese prea mult timp noua companie, fusese tocmai invidia, invidia față de ei, norocoșii, care stăteau vii în jurul căminului și al acestei străluciri feminine, invidia sărmanului mort față de ei?

Cine știe să spună ce vom fi noi și ce putere vom avea peste puțină vreme?

Iarna se sfîrși chiar și în munți. Veni iunie, se apropia iulie. Narcisele albe și galbene parfumară pajiștile pășunilor înalte și fundul văilor la o mie cinci sute, o mie șase, o mie șapte sute de metri. Acolo unde iarba creștea repede, deasă, grasă, viguroasă, și unde pămîntul era acum îmbibat ca un

burete cu apa care se scurge din troiene. Poveștile bietelor stafii deveniră amintiri ale nopților de martie. Soarele le topea din memorie în căldura vieții și a speranțelor, în același fel în care topea ghețarul înviorînd torentele și umplea stînca de mulțimea lichenilor.

Vara tînără triumfa peste tot la latitudinea noastră: în munți, pe cîmpii, în orașe. Erau zilele cele mai frumoase din an. Iar gîndurile triste, cruzimea finală a destinului nostru păreau adevărate doar pentru aceia, mulți sau puțini, oricare ar fi fost numărul lor, care erau loviți în momentul acela: pentru cei care, în rînduiala întîmplărilor omenești, neîndurătoare și misterioase, ca un uriaș complex industrial, le venise rîndul chiar atunci.

Regizorului, spre norocul lui, nu-i venise rîndul. Se găsea în trecere spre Milano și anume pe strada Bocchetto, colț cu strada Santa Maria Fulcorina, într-o dimineață strălucitoare de la sfîrșitul lui iunie, la puțin timp după prînz, atunci cînd furgoneta galbenă, verde și roșie a unei firme comerciale îl depăși și frînă lîngă trotuar, la cîțiva metri mai înainte, obligîndu-l să se oprească, pentru că din cabină, din dreapta șoferului, sărea Roberta zveltă, ușoară, într-o rochie de in de culoarea fildeșului, proaspăt călcată, și cu surîsul, cu ochii ei mari albaștri, cu valul neted și simplu al părului ei blond cenușiu, mai încîntătoare ca niciodată.

Din noaptea aceea din barul hotelului, regizorul nu o mai întîlnise. Iar acum, oprindu-se instinctiv ca s-o admire (cine nu s-ar fi oprit?), desigur că nu ar mai fi recunoscut-o dacă ea, în soarele și în

veselia citadină a orei și a anotimpului, nu i-ar fi venit în întîmpinare, imagine neașteptată de grație și amabilitate!

— Ce mai faceți? Uite ce întîmplare!

Era ciudat, fără îndoială, era ciudat ca ea să coboare din camionul acela colorat. Regizorul, totuși, nu băgă de seamă dacă era vorba de un transport de brînză, de pastă de dinți sau de aparate electromecanice, față de surpriza întîlnirii și, mai ales, față de amintirea modului în care Roberta dispăruse în noaptea aceea.

Atunci, în dimineața următoare, o căutase pe fată: i se spusese că plecase să schieze. În aceeași seară apoi i se spusese că plecase cu o mașină cu prieteni: schimbînd programul și contrar celor anunțate chiar direcției hotelului.

Și această dispariție păru să-i confirme regizorului ciudata sa impresie: că prietenul pictor, apărînd pe una din oglinzile barului o *chemase* pe Roberta, îndepărtînd-o cu violență de compania cineaștilor.

Nici acestora și nici altora regizorul nu le vorbise de întîmplare, convins că dacă ar fi făcut-o, ar fi provocat o neîncredere zeflemitoare.

Dar, în acele luni, misterul revenise de multe ori ca să-l neliniștească. Acum, orașul, soarele, momentul, întîmplarea, totul îi dădea curaj: va încerca să afle ceva mai mult.

Roberta îi spuse:

— Trebuie să mă duc aici, în strada Santa Maria, pentru un comision. Este la doi pași.

Regizorul ceru permisiunea să o întovărăşească. Fata consimţi.

Regizorul mergea cu un orgoliu instinctiv alături de ea, atît de tînără, de graţioasă, de elegantă. Ar fi vrut să înceapă iarăşi să-i facă curte, ca în noaptea aceea: trebuia să-i arunce mrejele căci... nu se ştie niciodată. Dar îi părea rău să piardă o ocazie care poate nu se va mai repeta şi spuse cît putu mai glumeţ:

— Acum, satisfaceţi-mi o curiozitate. În noaptea aceea, prima şi ultima... când ne-am cunoscut, în sfîrşit... Dar, mai întîi, îmi promiteţi că veţi fi sinceră? Aş putea să vă fiu tată.

Roberta, cu faţa acoperită deodată de roşeaţa ei uşoară şi încîntătoare, izbucni în rîs:

— Lăsaţi argumentul cu tata. De ce ar trebui să nu fiu sinceră? Ador oamenii curioşi. Spuneţi. Tot, tot!

După spontaneitatea cristalină a acelui rîs, regizorul înţelese că nu reuşise s-o tulbure pe fată:

— Iată, răspundeţi-mi sincer. Convorbirea cu Bruxelles-ul pe care spuneaţi că aţi uitat-o... vă amintiţi?

— Îmi amintesc, da! rîse Roberta încurajatoare.

— Ei bine, convorbirea cu Bruxelles-ul era adevărată sau era... un pretext ca să plecaţi din bar?

— Era un pretext, răspunse fata hotărîtă, fără măcar să roşească.

— Şi atunci... Scuzaţi, dar nu s-a terminat: ce v-a făcut să vă amintiţi că trebuia să vă sculaţi şi să plecaţi? un simplu gînd al dumneavoastră? sau vreun fapt exterior, ceva sau cineva pe care l-aţi văzut? Aţi promis să fiţi sinceră!

— Dar desigur. Nu, nu a fost un gînd. Am văzut ! Şi, în ciuda soarelui de vară şi de amiază, în ciuda vieţii oraşului din jur, regizorul s-ar fi înfiorat, dacă tonul cu care fata spuse „Am văzut“ nu ar fi fost şi mai vesel decît înainte.

— Ce-aţi văzut ? o îndemnă regizorul.

— Dar nimic extraordinar : pe un prieten al meu, un prieten drag : un tînăr care stătea în una din acele aroade cu flori care erau de jur împrejurul barului. Se uita urît la mine fiindcă îi promisesem că voi merge să dansez cu el în looalul Tavernetta. Ei, mă aştepta de o oră ! Şi eu, cu poveştile dumneavoastră cu stafii, uitasem complet de el, săracul... Dar de ce îmi puneţi această întrebare ? L-aţi văzut poate şi dumneavoastră ? Îmi cer iertare acum. În acel moment, mi-era aproape ruşine. Am inventat povestea cu Bruxelles-ul. Nu ar fi fost amabil să spun adevărul nici faţă de dumneavoastră nici faţă de el. L-aţi văzut şi dumneavoastră ?

Regizorul înţelesese că văzuse, reflectată în oglinda din faţă, o figură reală şi vie apărută în arcada prin care se comunica cu holul. Rămînea asemănarea cu mortul : dar era o iluzie pe care oglinda, arcada, florile, penumbra barului şi mai ales starea lui sufletească, prinsă încă în întregime de povestire, ajungeau poate să o explice.

Surîse, jenat :

— Da. L-am văzut şi eu.

— Atunci, aţi fi putut să-l recunoaşteţi şi acum ! exclamă fata, rîzînd tare.

— Acum ?

— Da. Este tînărul acela care conduce furgoneta.

— Nu am băgat de seamă.

— Vi-l prezint imediat. Mă însoţiţi înapoi ? Pe strada Santa Marta, la numărul 27, trebuie să las doar o scrisoare la poartă. Este un prieten al meu foarte drag şi un schior foarte bun : campion la categoria slalom şi mixtă ! Ne-am cunoscut pe munte exact unde ne-am cunoscut şi noi. Nu este un intelectual. Lucrează... lucrează la firma furgonetei pe care aţi văzut-o. Într-adevăr, nu ar trebui să mă ia în maşină. Este interzis. Dar mă amuză atîta !

Totul era clar, deci.

Cînd se întoarseră şi se apropiară de furgonetă, nemişcată la locul său pe strada Bocchetto, colţ cu strada Santa Maria Fulcorina, Roberta se apropie de fereastră şi spuse rîzînd :

— Mario, este aici un regizor care vrea să te cunoască. Poate îi vei fi de folos în vreun film...

Şi, încadrat de fereastră, în obscuritatea dinăuntru, exagerată de contrastul cu soarele strălucitor de afară, regizorul văzu acelaşi chip care apăruse dincolo de azalee, sub arcadă, în oglindă : acelaşi chip, da, al prietenului mort : aceeaşi frunte încadrată de părul fin, aceiaşi ochi mari şi închişi la culoare, acelaşi nas subţire şi drept, aceeaşi gură generoasă şi bine conturată.

Dură o clipă.

Mario sări din furgonetă, calm şi vesel. Era în cămaşă : un băiat splendid, dar prea semăna cu mortul... Prea !

Și regizorul nu putea continua să-l privească, fără să simtă crescînd înăuntrul său o neliniște stranie. Astfel, după ce îi strînse mîna și după ce o salută pe Roberta, plecă cerîndu-i scuze.

Se gîndea, umblînd prin oraș, la misterele pe care viața nu poate uneori să te facă să le uiți, nici chiar în momentele sale cele mai triumfale.

Asemănările ?

Stafii mai puțin rare și mai puțin înspăimîntătoare, dar totuși stafii și ele : sfîșieri scurte și întîmplătoare ale pînzei care ne acoperă, țesută din firele încrucișate ale morții și ale vieții, ale timpului și ale spațiului, ale spiritului și ale materiei !...

Fragmente.

Sfîșieri, stafii, oglinzi, transparențe : licăriri de adevăr.

CUPRINS

TIPARUL EXECUTAT DE:

ÎNTREPRINDEREA POLIGRAFICA „13 DECEMBRIE 1918"

Coli tipar 15,75; comanda nr. 2786

2
0
1
3

prelucrare
&
editor
Costin Teo Graur

I.m. Pompiliu

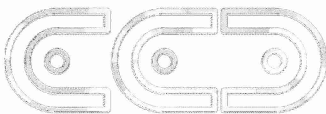

EDITURA PENTRU LITERATURĂ UNIVERSALĂ

Nuvelist, romancier, reporter, gazetar, cineast, Mario Soldati (n. 1906) este una dintre cele mai active prezențe în proza italiană de azi. Povestirile din ultima sa carte, *Racconti del maresciallo (Povestirile comisarului),* **adaptate pentru micul ecran, au stîrnit mare interes în Italia.**

Lei 10

Scanare și prelucrare digitală

de

Anonim

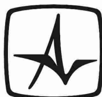

și

CAT Graur

Antwerpen

2023

